

Erscheint
Dienstag und Freitag.
Redaktion:
Grazische-Verkehr Nr. 5. 1. St.
Erscheinung:
Jahrgang 1865.

Infektionsgebühren
für die Abtheilung Seite oder deren
Raum für 1 Mal 6 Kr., 2 Mal
7 Kr., 3 Mal 9 Kr. Sektions-
Raum 12 Mal 20 Kr.

TRIGLAV.

Zeitschrift für vaterländische Interessen.

Verlag und Druck von
J. Wiesnik.

(Manuscripte werden nicht zurückgegeben.)

Verantwortlicher Redakteur:
D. v. Rabico.

Abonnement für Laibach:
einjährig 5 fl. — Kr.
halbjährig 2 „ 20 „
vierteljährig 1 „ 25 „
Durch die Post:
einjährig 6 fl. 40 Kr.
halbjährig 3 „ 20 „
vierteljährig 1 „ 70 „

Einzelne Exemplare kosten 5 Mr.

I. Jahrgang.

Laibach am 6. Jänner 1865.

Nr. 2.

Politische Revue.

Aus dem alten Jahre ragt in das sieben begonnene neue Jahr als vorzügliches die Welt in hohem Grade berührendes Ereigniß die bereits in allen Blättern oder Hefungen historische Ereignisse Sr. Heiligkeit Papst Pius's IX. Die schnell berühmt gewordenen 80 Sätze fassen auch „die Irrthümer der civilisirten Welt“ zusammen und wollen als

Ruhe und geordnete Zustände; es sei daher sein ernstlicher Wille das Volk mit eisernem Arme zu schützen, und er müsse zu dem Ende alle bewaffnete Schaaeren, die noch vorhanden, als Räuberbanden behandeln lassen.

Aus dem Gemeinderathe.

(Die Thätigkeit der Gemeinde-Vertretung der Landeshauptstadt Laibach im 2. Semester 1864.)

Tanja Žigon

Nemški časnik za
slovenske interese-
Triglav (1865-1870)

TANJA ŽIGON

**NEMŠKI ČASNIK ZA
SLOVENSKE INTERESE –
TRIGLAV (1865-1870)**

Knjižnica "Kronike" 9

Ljubljana 2004

KNJIŽNICA "KRONIKE"
časopisa za slovensko krajevno zgodovino
ZVEZEK 9

Založnik:
Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Urednik
dr. Aleš Gabrič

Recenzenta:
dr. Stane Granda
dr. Mira Miladinović Zalaznik

Povztek:
mag. Tanja Žigon

Oblikovanje naslovnice:
Miranda Južnič

Dokumentarni posnetki:
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
Narodni muzej Slovenije
Zgodovinski arhiv Ljubljana
Österreichische Nationalbibliothek, Dunaj

Računalniški prelom:
Franc Čuden, Medit d.o.o.

Tiskarna:
Grafika-M s.p.

Naklada:
500 izvodov

Sofinansirajo:
Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport RS
Občina Postojna

KAZALO

PREDGOVOR	5
1. UVOD	7
2. RAZMERE NA SLOVENSKEM V ŠESTDESETIH LETIH	
19. STOLETJA	17
2.1. Kulturnopolitična slika	17
2.2. Nemško časopisje na Kranjskem	30
2.2.1. Tiskovni zakoni	30
2.2.2. Nemški časopisi v Ljubljani	36
3. ROJSTVO NEMŠKEGA ČASNIKA <i>TRIGLAV</i>	41
3.1. Vprašanje slovenskega političnega časnika	41
3.2. Vilharjev in Levstikov <i>Naprej</i>	52
3.3. Prelomno leto 1864	57
3.4. Odmevi na ustanovitev <i>Triglava</i>	74
3.5. Igra v zakulisju: <i>Triglav</i> potrebuje urednika	81
3.6. "... nemški časopis jame izhajati po imenu 'Triglav'"	94
3.7. Novi odmevi v časniku <i>Ost und West</i>	116
4. <i>TRIGLAV</i> , ČASNIK ZA DOMOVINSKE INTERESE	129
4.1. Program in vsebina <i>Triglava</i>	136
4.2. Povabila k prednaročilu in cena časnika	140
4.3. Naročniki na <i>Triglav</i>	146
5. PET LETNIKOV <i>TRIGLAVA</i>	173
5.1. Prvi urednik <i>Triglava</i> Peter Pavel Radics	173
5.1.1. Podlistki Radicsa in drugih Kranjcev v <i>Triglavu</i>	184
5.1.2. Prispevki slovanskih avtorjev v podlistku	201
5.1.3. Literatura, gledališče in umetnost	205
5.1.4. Heinrich Moritz Penn in slovensko gledališče v Ljubljani ...	209
5.2. Dopisnik Novic Eduard Pour nadomesti Petra Radicsa	226
5.2.1. Eduard Pour – ljubljanski trgovec ureja <i>Triglav</i>	230
5.2.2. Literami in domoznanski prispevki ter konec Pourovega uredništva	236

5.3. Peter Grasselli list ponovno obudi	241
5.3.1. Novi urednik <i>Triglava</i> Peter Grasselli – igralec, politik in urednik	247
5.3.2. Pet tednov na Žabjeku	259
5.4. Jakob Alešovec za uredniškim krmilom	268
5.4.1. Slovenski vagant ali kdo je bil Jakob Alešovec?	270
5.4.2. Zadnji letnik <i>Triglava</i> – Alešovec prevzame tudi lastništvo lista	288
5.4.3. Časnik za domovinske interese preneha izhajati	291
6. PO <i>TRIGLAVU</i> NOV NEMŠKI ČASNIK?	299
7. SKLEP	305
8. VIRI IN LITERATURA	315
8.1. Arhivsko gradivo	315
8.2. Časopisi in časniki	315
8.3. Literatura	316
ZUSAMMENFASSUNG	329
BESEDA O AVTORICI	343

PREDGOVOR

Pred več kot stoletjem in pol je Robert Eduard Prutz (1816-1872),¹ pisatelj in literarni zgodovinar rojen v Stettinu, današnjem poljskem Szczecinu, le streljaj oddaljenim od nemško-poljske meje, v svojem delu o zgodovini nemškega novinarstva zapisal, da je časnikarstvo v svoji raznoliki razvejanosti in mnogovrstnosti pravzaprav samogovor, ki ga ima čas s samim seboj, je dnevna samokritika, katere vsebina je času podrejena, in obenem dnevnik, v katerega čas v neposrednih in trenutnih zaznamkih beleži tekočo zgodovino.² Časopisi in časniki so zgovorne priče preteklih obdobij, ogledalo družbene misli, odraz mišljenja nekega minulega časa. In vendar niso le zgodovinski vir, temveč čtivo, namenjeno širokemu krogu bralcev, ki je v 18. in 19. stoletju postalo sestavni del vsakdanje kulture in je zapolnjevalo potrebo po zabavnem in poučnem branju.

Nemškemu časopisju na Slovenskem smo dolgo časa namenjali premalo prostora, vsaj v smislu sintetičnih raziskav posameznih časopisov, vendar počasi dobiva mesto, ki mu v slovenski kulturi pripada. Predloga knjigi o nemškem časniku za domovinske interese *Triglav, Zeitschrift für vaterländische Interessen* (Ljubljana, 1865-1870), je magistrsko delo, ki je nastajalo v okviru mednarodnega projekta "Nemški časopisi in časniki na Slovenskem in Hrvaškem v 19. in 20. stoletju". Knjiga je dopolnjena z nekaterimi novimi spoznanji in ugotovitvami, ki so plod najnovejših raziskav.

Vesela sem, da se na tem mestu lahko zahvalim vsem, ki so mi pri delu pomagali. Najprej izr. prof. dr. Miri Miladinović Zalaznik, ki je spodbudila raziskavo o časniku *Triglav*, kritično spremljala njeno nastajanje

¹ Robert Eduard Prutz je sodeloval pri Adelbert Chamissovem (1781-1838) literarnem časopisu *Deutscher Musealmanch* in bil sodelavec letopisa *Hallische Jahrbücher* ter časopisa *Rheinische Zeitung*. Leta 1845 je bil zaradi dramatične satire *Die politische Wochenstube* obtožen razžalitve veličanstva, vendar je bil po posredovanju Alexandra Humboldta (1769-1859), mlajšega brata državnika, jezikoslovca, filozofa in antropologa Wilhelma Humboldta (1867-1835), pomiloščen. Od leta 1847 je bil dramaturg v Hamburgu, dve leti kasneje je zasedel profesorsko mesto na univerzi v mestecu Halle, leta 1859 pa se je posvetil izključno pisanju. V svojih romanih obravnava predvsem socialno tematiko (*Brockhaus Enzyklopädie*, 15, str. 216-217).

² Prutz, *Geschichte des deutschen Journalismus*, str. 7.

in mi priskočila na pomoč z marsikaterim nasvetom. Za številne dobrodošle pripombe, komentarje in čas, ki mi ga je namenil, se zahvaljujem izr. prof. dr. Stanetu Grandi. Zahvala velja tudi ostalim profesorjem, ki so spremljali moje delo, mi svetovali pri zbiranju literature, iskanju podatkov in odgovorov: red. prof. dr. Antonu Janku z Oddelka za germanistiko, red. prof. dr. Janezu Cvirnu z Oddelka za zgodovino, red. prof. ddr. Igorju Grdini z Oddelka za slovenistiko in izr. prof. dr. Hubertu Lengauerju z Oddelka za germanistiko s celovške univerze.

Pri zbiranju gradiva in literature so mi prijazno in strokovno radi prišli na pomoč v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, v knjižnicah na Filozofski fakulteti, še posebej v germanistični, zgodovinski in slovenistični, v bavarski državni knjižnici (Bayerische Staatsbibliothek) in v avstrijski nacionalni knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek). Zahvaljujem se tudi Zgodovinskemu arhivu Ljubljana, Inštitutu za nemško kulturo in zgodovino jugovzhodne Evrope (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas) ter Inštitutu za jugovzhodno Evropo (Südost-Institut) iz Münchna, zlasti dr. Kristi Zach, dr. Stefanu Sienerthu, dr. Petru Motzanu, Eduardu Schneiderju, dr. Edgarju Höschu, dr. Gerhardu Seewannu, dr. Karlu Nehringu in Robertu Schlickewitzu za prijazen sprejem v Münchnu in za nasvete pri zbiranju gradiva. Za naklonjenost moji raziskavi se zahvaljujem tudi profesorju iz videmske univerze dr. Fulviu Salimbeniju (Dipartimento delle Scienze storiche e documentarie).

Moje raziskovalno delo v tujini so omogočile tri štipendije. Za denarno pomoč se zahvaljujem Avstrijskemu inštitutu za vzhodno in jugovzhodno Evropo (Österreichisches Ost- und Südosteuropa-Institut), še zlasti vodji ljubljanske izpostave dr. Miroslavu Polzerju, Nemški službi za izmenjavo študentov (Deutscher Akademischer Austauschdienst) ter Univerzi v Vidmu za podelitev raziskovalne štipendije Alpe-Adria.

Zadnja, a zato nič manjša zahvala velja mojim staršem in prijateljem. Njim je ta monografija posvečena.

1. UVOD

Triglav, časnik za domovinske interese, je v nemškem jeziku izhajal v Ljubljani od januarja 1865 do septembra 1870, s premorom od junija 1866 do decembra 1867. Pričujoče delo obravnava vseh pet letnikov časnika in zapolnjuje vrzeli na področju raziskovanja nemške publicistike na Kranjskem. Uvodoma so predstavljene razmere na Slovenskem v šestdesetih letih 19. stoletja. Kulturnopolitično sliko dopolnjuje kratek pregled tiskovnih zakonov tega časa ter oris stanja na časnikarskem področju v Ljubljani. V drugem delu so predstavljeni dogodki, ki so pripeljali do začetka izdajanja nemškega lista *Triglav*, medtem ko se osrednji del monografije ukvarja z uredniško politiko in uredniki lista. Prvi je časnik urejal znameniti kranjski historiograf Peter Radics, sledil mu je manj znani trgovec in gospodarstvenik Eduard Pour, temu pa kasnejši ljubljanski župan Peter Grasselli, ki je leta 1869 uredništvo prepustil "zamolčanemu" slovenskemu satiriku Jakobu Alešovcu. Posebna pozornost je namenjena domoznanskim in literarnim objavam, ki jih je *Triglav* prinašal večinoma v feljtonu. Prispevki v podlistku so iz germanističnega, literarnega in kulturnozgodovinskega stališča posebej pomembni in zanimivi.

Triglav so ustanovili prvaki z dr. Janezom Bleiweisom in dr. Etbinom Heinrichom Costo na čelu. Potem ko je leta 1863 zaradi tiskovnih tožb in finančnih težav prenehal izhajati slovenski politični časnik *Naprej*, bi bilo pričakovati skorajšnji izid novega slovenskega lista. Vendar se to ni zgodilo. Izid nemškega časnika za zastopanje slovenskih interesov sta podprla Bleiweis in Costa. Kljub odločnemu nasprotovanju mladoslovencev, predvsem Levstika, je 3. januarja 1865 izšla prva številka *Triglava*. Šele tri leta kasneje (1868) so mladoslovenci v Mariboru začeli izdajati *Slovenski narod*.

Triglav si je zadal nalogo, zastopati slovenske domovinske interese v nemškem jeziku. Zavzemal se je za razumevanje in "spravo" med Nemci in Slovenci, kot se je v programu časnika izrazil njegov prvi urednik Peter Radics.³ Raziskala sem, kdo so bili bralci časnika in kateri avtorji se pojavljajo v njegovem podlistku. V petem letu je *Triglav* prenehal

³ Unser Programm. *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

izhajati. Jakob Alešovec, nazadnje urednik in lastnik lista, se je znašel v finančnih težavah, ki jih ni mogel prebroditi. V ljubljanskem in dunajskem časopisju naletimo na različne odmeve na zaton nemškega *Triglava*, vendar je bila odločitev o prenehanju izdajanja časnika dokončna. Kljub poskusom, da bi *Triglav* v Ljubljani dobil naslednika, nov časnik za slovenske interese v nemškem jeziku, je bila tovrstna ideja v sedemdesetih letih 19. stoletja že presežena.

Triglav hranijo v Ljubljani in na Dunaju, dostopnost gradiva pri raziskovanju zato ni povzročala težav. V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani (NUK) je v časopisni čitalnici ohranjenih vseh pet letnikov časnika, manjkajo le redke številke v posameznih letnikih. Tretji in četrti letnik *Triglava* (1868 in 1869) sta tudi v zapuščini Petra Grassellija, ki jo hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL). V tretjem letniku manjkata prvi dve številki, v četrtem pa 62. številka. Poleg omenjenih ustanov hranijo *Triglav* še v Narodnem muzeju v Ljubljani, vendar so letniki zelo nepopolni. Časnik tudi ni vezan. Na Dunaju hrani vseh pet letnikov ljubljanskega časnika avstrijska nacionalna knjižnica, Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB). Številne podatke o časniku *Triglav* najdemo tudi v posameznih zapuščinah v NUK-u.⁴

Podrobnejše raziskave o časniku *Triglav* doslej nismo imeli. O nemškem časopisju na Slovenskem so na splošno v svojih prispevkih pisali že posamezni avtorji v drugi polovici 19. stoletja. V glasilu zgodovinskega društva za Kranjsko, *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain*, je leta 1859 o nemškem časopisju na Kranjskem s poudarkom na uradnem časniku *Laibacher Zeitung* pisal August Dimitz (1827-1886).⁵ Etbin Heinrich Costa (1832-1875) je v "Laibacherici" objavljal članke o avstrijski literaturi od januarja 1853 do decembra 1854. Obravnaval je tudi periodične liste. Njegovi prispevki so bili leta 1857 ponatisnjeni v posebni knjižici.⁶ Geograf in zgodovinar Janez Jesenko (1838-1908) je anonimno objavljal podlistek v *Slovenskem narodu* z naslovom *Naši*

⁴ Zahvaljujem se dr. Miri Miladinović Zalaznik, ki me je opozorila na poslovno dokumentacijo tiskarja Blaznika (NUK, Ms 1395/VIII), ki prinaša zanimive podatke o *Triglavu*, in dr. Stanetu Grandi, ki mi je svetoval pregledati zapuščino Heinricha Coste, kjer sem našla dokumentacijo o časniku *Triglav* (NUK, Ms 1210/IX, mapa 97).

⁵ Dimitz, *Zeitungswesen in Krain*.

⁶ Costa, *Die Literatur des österreichischen Kaiserstaates*.

časniki in časopisi,⁷ ki je leta 1884 izšel v knjižni obliki. Med slovenskimi časniki in časopisi Jesenko navaja tudi nemške liste, ki so bili po njegovem mnenju Slovincem popolnoma nepotrebni.

S stališča tiskarstva in knjigotrštva sta nemške tiske na Kranjskem obdelala časninar Albin Arko (1845-1893)⁸ in Peter Radics (1836-1912).⁹ Monografija Anje Dular iz leta 2002 pa strnjeno in pregledno obravnava knjigotrško ponudbo na Kranjskem od 17. do začetka 19. stoletja.¹⁰ Med ostala novejša dela o časopisju na Slovenskem, ki bolj ali manj natančno obravnavajo tudi nemško časopisje, sodi krajša monografija Frana Vatovca z naslovom *140 let slovenske žurnalistike*,¹¹ ki je izšla leta 1937. V šestdesetih letih 20. stoletja je prišlo na knjižne police tudi njegovo delo o slovenskem časninarstvu v obdobju od leta 1557 do 1843 z naslovom *Razvoj slovenskega časništva in časninarstva*.¹² Ante Gaber se je v članku *Skozi stoletja za našim novinarstvom*¹³ sprehodil skozi zgodovino časninarstva na Slovenskem. Literarni zgodovinar Ivan Prijatelj nam je ogromno delo zapustil s svojo kulturnopolitično in slovstveno zgodovino Slovencev v šestih knjigah.¹⁴ V prvih dveh knjigah je posebno poglavje posvetil prav slovenskemu časopisju, obenem pa spregovoril tudi o nekaterih nemških listih. Smilja Amon je v skopem prispevku z naslovom *Nemško časopisje na Slovenskem* nanizala nekatere nemške časopise in časnike, ki so izhajali na Slovenskem.¹⁵ Časnika za domovinske interese *Triglav* avtorica ne omenja. Bibliografski pregled slovenskih časnikov in časopisov od leta 1937 do 1945 je izdelal Jože Bajec,¹⁶ ki je v dodatku obdelal tudi drugojezično časopisje Slovenije in drugojezično časopisje slovenskih izdajateljev v tujini. Leta 2001 je izšlo moje delo, pregled nemškega časopisja na Slovenskem. V njem je predstavljenih sedemdeset nemških periodičnih listov, časnikov in časopisov, ki so izhajali od začetka 18. stoletja, ko je Ljubljana dobila

⁷ Jesenko, *Naši časniki in časopisi*.

⁸ Arko, *Tristoletnica tiskarstva v Ljubljani*.

⁹ Radics, *Geschichte des deutschen Buchhandels in Krain*.

¹⁰ Dular, *Živeti od knjig*.

¹¹ Vatovec, *140 let slovenske žurnalistike*.

¹² Vatovec, *Slovenski časnik 1557-1843*.

¹³ Gaber, *Skozi stoletja za našim novinarstvom*.

¹⁴ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*.

¹⁵ Amon, *Nemško časopisje na Slovenskem*.

¹⁶ Bajec, *Slovenski časniki in časopisi*.

prvi v nemškem jeziku pisani časnik, *Wochentliche Ordinari-Laybacher Zeitungen* (1707-1709), do konca druge svetovne vojne.¹⁷ Zajeto je časopisje, ki je izhajalo na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, ne pa tudi v Trstu in na Goriškem.¹⁸

Posebej je potrebno na tem mestu izpostaviti dve deli, ki obravnavata vsako svoj časopis iz predmarčne dobe. Mira Miladinović Zalaznik je v svoji doktorski disertaciji vzela pod drobnogled literarno in kritiško ustvarjalnost v časopisu *Carniolia* (1838-1844)¹⁹ s posebnim ozirrom na domovinskost. Njeno delo je prva poglobljena študija o kakšnem nemškem listu pri nas in je vzpodbudilo tudi vse nadaljnje raziskave. Matjaž Birk je v svoji disertaciji obdelal *Illyrisches Blatt* (1819-1848),²⁰ prilogo *Laibacher Zeitung*. Tretje delo v tem sklopu je pričujoča raziskava časnika *Triglav*.

Mira Miladinović Zalaznik je nemško publicistiko raziskala, osvetlila in ovrednotila v številnih člankih.²¹ Poleg tega je leta 2002 izšla njena monografija *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*.²² Delo je plod večletnega znanstveno raziskovalnega dela, ki ga je avtorica posvetila nemškemu časnikarstvu na Slovenskem ter slovensko-nemškim literarnim odnosom v 19. in 20. stoletju, kakor se kažejo v tiskanih medijih.

Pomembni so tudi prispevki o ustvarjalcih na Slovenskem, ki so pisali nemško in objavljali v nemških časopisih. Anton Janko analizira v

¹⁷ Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*. O posameznih nemških časopisih glej tudi Žigon, "Von Krainem verfaßt, und für Krainer berechnet ..."; Žigon, *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain*; Žigon, "Wochentliches Kundschaftsblatt"; Žigon, *Laibacher Wochenblatt – ljubljanski tednik za korist in zabavo*.

¹⁸ Raziskava o nemških časopisih, izhajajočih v Gorici in Trstu v 19. stoletju, bo izšla leta 2005 v nemški publikaciji *Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*. München: R. Oldenbourg Verlag.

¹⁹ Miladinović Zalaznik, *Literarna in kritiška ustvarjalnost v nemški reviji Carniolia*.

²⁰ Birk, "...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung...".

²¹ Miladinović Zalaznik, *Das Revolutionsjahr 1848 in den Laibacher Blättern Laibacher Zeitung, Illyrisches Blatt und Kmetijske in rokodelske novice*; Miladinović Zalaznik, *Theaterkritik in der Zeitschrift "Carniolia"*; Miladinović Zalaznik, "Vom 23. auf den 24. Oktober jagte dann der Hofzug durch die tiefhängenden Wolken und durch das Dunkel der Nacht gegen Osten."; Miladinović Zalaznik, *Literaturkritik in der Zeitschrift Carniolia*.

²² Miladinović Zalaznik, *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*.

svojih člankih vlogo in pomen Johanna Antona Suppantšitscha (Janez Anton Župančič; 1785-1833) in Anastasiusa Grüna (Anton Alexander Auersperg; 1806-1876).²³ Odnos Grüna do Slovencev je v študiji, objavljeni leta 1970, raziskala Breda Požar,²⁴ za njo pa tudi Vasilij Melik.²⁵ Mira Miladinović Zalaznik je osvetlila življenje in delo kranjskega literata Leopolda Kordescha²⁶ in mu tako zagotovila mesto v slovenski literarni zgodovini, ki mu pripada. Nadalje je raziskala ustvarjanje politika in literata Carla Alexandra Ullepitscha (Ulepič).²⁷ Njegovo odlično politično kariero kot tudi njegove literarne dosežke pa v daljši izčrpni študiji obravnava tudi Tone Smolej.²⁸

V številnih študijah so nemško publicistiko na Slovenskem ovrednotili tudi drugi avtorji. Za zgodovinske obravnave so časopisi in časniki predvsem neprecenljiv zgodovinski vir. Janez Cvirm v svojih delih obravnava nemško časopisje, izhajajoče na Štajerskem. V knjigi o politični orientaciji Nemcev na Spodnjem Štajerskem od 1861 do 1914 z naslovom *Trdnjanski trikotnik* razišče časopisje na Spodnjem Štajerskem, ki je v obravnavanem času zaznamovalo in dalo pečat življenju v Celju, Mariboru in na Ptujju.²⁹ Franc Rozman piše o političnem življenju Nemcev v Mariboru,³⁰ poleg tega pa je uredil tudi zbornik *Sosed v ogledalu sosed*,³¹ ki prinaša številna nova spoznanja o slovensko-nemški problematiki. K poznavanju nemške publicistike na Dolenjskem v revolucionarnem letu 1848 je z raziskavo lista *Sloveniens Blatt*, ki je izhajal v Novem mestu, pomembno prispeval Stane Granda.³² Nemško-slovenske literarne odnose pa v svojih člankih obravnava Igor Grdina.³³

Germanisti so v preteklosti raje obravnavali tako imenovane velike

²³ Janko, Anastasius Grün und die slowenische Literaturgeschichte; Janko, Anastasius Grün und die Slowenen; Janko, Johann Anton Suppantšitsch/Janez Anton Župančič (1785-1833).

²⁴ Požar, *Anastasius Grün in Slovenci*.

²⁵ Melik, Anton Alexander Auersperg und die Slowenen.

²⁶ Miladinović Zalaznik, Leopold Kordesch.

²⁷ Miladinović Zalaznik, Carl Alexander Ullepitsch.

²⁸ Smolej, Victor Hugo en Slovénie, str. 355-361.

²⁹ Cvirm, *Trdnjanski trikotnik*.

³⁰ Rozman, Politično življenje Nemcev v Mariboru.

³¹ Rozman (ur.), *Sosed v ogledalu sosed*.

³² Granda, *Sloveniens Blatt*.

³³ Grdina, Die Rezeption der Deutschen; Grdina, Nemško-slovenski odnosi.

teme nemške literature in so regionalno, skorajda neraziskano tematiko puščali ob strani. Temu je zagotovo botrovalo tudi dejstvo, da zahteva raziskovanje časopisja in časnikarstva interdisciplinarnost. Predmet literarnega in literarnozgodovinskega pretresa so bili v prvi vrsti le literarni časopisi. Jörg Meier ugotavlja, da novejše literarne zgodovine prese- netljivo sploh ne posegajo na področje publicistike ali pa se ga le bežno dotikajo. Meier opozarja tudi, da posamezne publikacije, ki se ukvarjajo izključno z literarnimi in političnimi časopisi 18. in 19. stoletja, ne mo- rejo zapolniti vseh vrzeli na tem področju raziskovanja.³⁴ Matjaž Birk kot razlog nezanimanja za nemško publicistiko pri nas navaja še vlogo ideo- loških predsodkov, ki naj bi nemško kulturo obravnavali "kot sredstvo zatiranja kulturne identitete naroda".³⁵ A tu ne smemo spregledati dej- stva, da slovenske literarne zgodovine obravnavajo tudi nemško časop- isje na Slovenskem³⁶ in zato ne moremo govoriti o popolni izoliranosti problematike. Nemški časopisi so bili vsaj v prvi polovici 19. stoletja most med nemško in slovensko kulturo. Slovenci od zatona Vodnikovih *Lublanskih novic* leta 1800 pa vse do izida Bleiweisovih *Novic* (1843) nismo imeli slovenskega publicističnega organa. Zato so slovenski avtorji pogosto objavljali svoje pesmi v nemških listih v nemški in slovenski inačici.³⁷ Težko bi rekli, da so tovrstne publikacije ostale prezrte. Samo France Kidrič je v svoji *Zgodovini slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*, ki je izhajala od leta 1929 do 1938, na kar nekaj straneh izpostavil pomen ljubljanskega tedenskega literarnega lista za korist in zabavo *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen*.³⁸

³⁴ Meier, *Untersuchungen zur deutschsprachigen Presse*, str. 1.

³⁵ Birk, "...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung...", str. 15.

³⁶ Legiša, *Zgodovina slovenskega slovstva II.*; Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva III.*

³⁷ Lep primer je objava prvega slovenskega soneta Jovana Vesela-Koseskega, *Potashva (Der Trost)*, leta 1818 v prilogi "Ljubljančanke" *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen (LW, št. 24, 5. junij 1818, nepaginirano)*. V kasneje izhajajoči prilogi *Illyrisches Blatt* je številne pesmi objavil Prešeren. 12. januarja 1827 je bila tu objavljena njegova pesem z naslovom *Dekelcam* in z nemškim prevodom *An die Mädchen*. To je bila nasploh prva Prešemova natisnjena pesem, ki jo je za natis v *Poezijah* nekoliko spremenil in popravil ter ji dal naslov *Dekletom*.

³⁸ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 383-389 in 632-635.

Ustanovitev nemškega lista *Triglav* je v osemdesetih letih 19. stoletja prvi komentiral Janez Jesenko, ki je o časniku v značilnem protinemškem duhu zapisal:

Ustanovili so ga nekateri slovenski rodoljubi, nadejaje se, da bodo z nemškim glasilom pridobili naše nasprotnike, Nemce in nemškutarje v Kranjskej, ter tako slovenskim zadevam tudi v vladi pot gladili. Brezuspješno napenjanje! [...] Že tolikokrat in tudi s svojim "Triglavom", bi se bili nekateri naših prvakov lahko prepričali, da Nемец s svojimi privrženci nameruje biti v slovenskih deželah le kladivo, katero ima po naklu, otrpnenem slovenskem narodu, brezobzirnо nabijati. Da bi nas že jedenkrat grenke izkušnje izučile in izmodrile! Takrat trebali smo slovenskega političnega časopisa v osrčji bodoče Slovenije, ne pa nemškega "Triglava". [...] Zato se je poleg drugih takrat Levstik toliko protivil ustanovljenju nemškega "Triglava", ker se mu je po pravici in resnici zdelo, da se z nemškim listom pot zagraja slovenskemu političnemu časopisu, katerega smo Slovenci v Ljubljani trebovali kot riba vode.³⁹

Janez Logar je v razpravi *Levstik v boju s prvaki*⁴⁰ predstavil odnos med Janezom Bleiweisom, vodilno osebnostjo tistega časa, ter Franom Levstikom, največjim nasprotnikom nemškega lista *Triglav*. O dogodkih pred izidom prve številke časnika ponuja veliko podatkov tudi zbrano delo Frana Levstika v devetih knjigah. Uredil in bogato komentiral ga je Anton Slodnjak.⁴¹ Ivan Prijatelj je v drugi knjigi svoje monografije *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina 1848-1895* v poglavju o slovenskem časopisju v šestdesetih letih na več kot dvajsetih straneh obravnaval tudi zgodovino porajanja lista *Triglav*, kjer je prišel do podobnih ugotovitev in zaključkov kot Janez Logar.⁴² Urednikom časnika za domovinske interese je Prijatelj namenil samo dobri dve strani in nekaj vrstic.⁴³ Poleg tega je Prijatelj, tako kot pred njim že Janez Logar, ob orisu zakulisnih dogajanj pri nastajanju lista *Triglav* spregledal vsaj eno objavo v dunajskem časniku *Ost und West*, verjetno zato, ker se je

³⁹ Jesenko, *Naši časniki in časopisi*, str. 51-53.

⁴⁰ Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 133-275.

⁴¹ Levstik, *Zbrano delo* (posebno 9. knjiga), 1959.

⁴² Njune ugotovitve so pomemben prispevek k obravnavani tematiki, a deloma zastarele in neupravičene, saj ustanovitelje *Triglava* večinoma slikajo v zelo negativni luči.

⁴³ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 459-461.

pojaviła pod naslovom *Aus Slavonien*⁴⁴ namesto *Aus Slovenien*. Dejstvo je, da pregledovalci dunajskega lista *Ost und West* na ta dopis niso bili pozorni. Prijatelj je pri naštevanju urednikov in pri času izhajanja *Triglava* zagrešil tudi manjšo napako. Na strani 459 namreč beremo, da je tretji letnik *Triglava* "po polletnem vojnem prestanku izhajal od novega leta 1867 dalje samo ob sobotah".⁴⁵ Ko je bila zaradi vojne s Prusijo in Italijo ogrožena monarhija, je *Triglav* junija 1866 prenehal izhajati. Čeprav je bil namen izdajatelj, da bi *Triglav* čimprej ponovno prišel med bralce, je bil premor mnogo daljši, kot so se sprva nadejali. Prva številka tretjega letnika *Triglava* tako ni izšla v začetku leta 1867, kot piše Prijatelj, temveč šele po letu in pol, konec decembra 1867. Prijatelj piše, da si je *Triglav* po svojih najboljših močeh prizadeval zastopati lokalne interese dežele v nemškem jeziku, hkrati pa ugotavlja:

Z Nemci in nemškutarji se ni boril niti s tisto odločnostjo kakor dr. Bleiweis v "Novicah". V spravljivem smislu je celo simpatično poročal o ljubljanskih nemških društvenih prireditvah in še obširneje seveda o slovenskem društvenem življenju. V svojih poznejših letnikih se je včasih zdeal ob nemškutarje v temperamentnih feljtonističnih kramljanjih, kakršnih do izida mariborskega "Slovenskega Naroda" niso poznali slovenski listi. [...] "Triglav" je bil pravo dete "staroslovenstva". V slovenskem javnem življenju ni bil tolikanj pozitivna postavka, kolikor kamen spotike, ob katerem so se ločili nazori "staroslovencev" in "mladoslovencev".⁴⁶

Drugih podrobnejših raziskav *Triglava* nimamo. Natančneje so posamezni avtorji doslej obravnavali le tri od štirih urednikov lista. Marjan Drnovšek podrobno opiše arhivsko zapuščino Petra Grassellija,⁴⁷ ki jo hrani ZAL, Olga Janša-Zorn razišče gospodarsko in socialno zgodovino v delih Petra Pavla Radicsa,⁴⁸ življenje Jakoba Alešovca kratko predstavi Lučka Jencič,⁴⁹ njegove karikature v *Brenclju* pa Damir Globočnik.⁵⁰

Ker pričujoče delo obravnava *Triglav* iz literarnozgodovinskega in germanističnega stališča, ne bom natančneje analizirala prispevkov o

⁴⁴ *Ost und West*, št. 36, 30. december 1864, str. 386-388.

⁴⁵ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 459.

⁴⁶ Prav tam, str. 460.

⁴⁷ Drnovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*.

⁴⁸ Janša-Zorn, *Gospodarska in socialna zgodovina v delih Petra Pavla Radiča*.

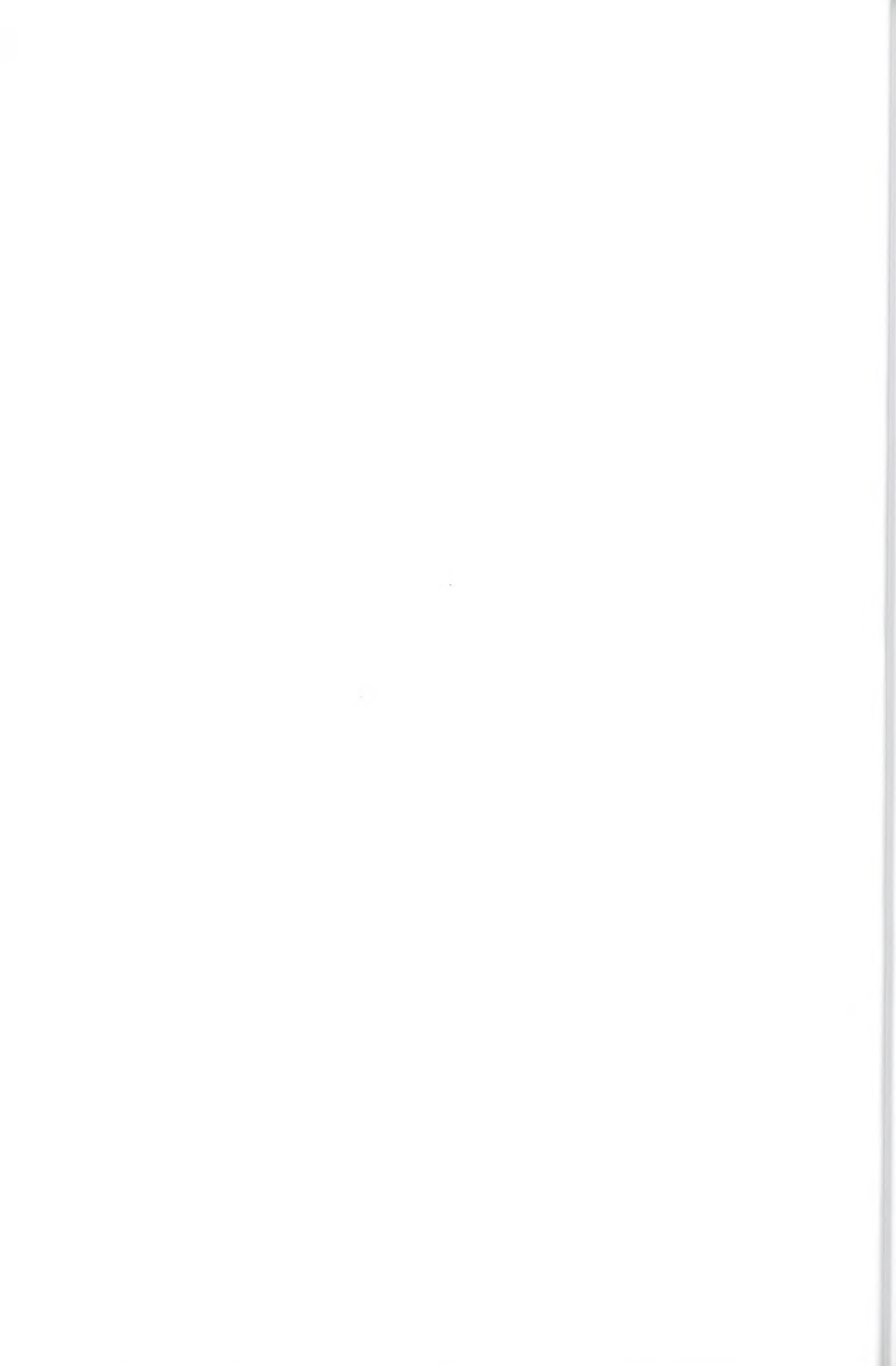
⁴⁹ Jencič, *Pozabljeni Jakob Alešovec*.

⁵⁰ Globočnik, *Nekaj slovenskih karikatur*.

političnem življenju, deželnem in državnem zboru ter drugih lokalnih novic. Posvetila se bom avtorjem in njihovim prispevkom v podlistkih, pisimih in v rubrikah o kulturi, umetnosti in literaturi.

Pri pisanju se ne bom mogla izogniti vrsti citatov, ki so vzeti iz gradiva, ki je obče težje dostopno. Temeljni namen navajanja originalnih besedil je predstaviti obdobje, v katerem je *Triglav* izhajal, približati bralcu jezik, izražanje in razmišljanje tistega časa ter argumentirati na podlagi citiranega. Pogosto se je v časopisne vrstice prikradel tiskarski škrat. Pri citiranju časopisnih prispevkov je ohranjena originalna oblika, torej tudi morebitne tiskarske in slovnične napake. Če je citat, kjer je ohranjena prvotna ortografija vira, zaradi tega popolnoma nerazumljiv, bom njegov pomen posebej razložila. Citate iz časnika *Triglav* navajam v nemškem jeziku, vendar pa bom vsebino citata v tekstu vedno povzela in razložila. Tako bo vsebina razumljiva tudi bralcem, ki nemškega jezika ne razumejo.

Imena in priimki avtorjev, sodelavcev in urednikov *Triglava* so ohranjeni v originalni obliki. Pri znanih in obče citiranih imenih navajam tudi slovensko inačico. Zavedam se, da s tem odstopam od trenda slovenjenja imen, ki ga priporoča *Enciklopedija Slovenije*, po drugi strani pa je pri zapisovanju imen nedosleden tudi *Slovenski biografski leksikon*.

2. RAZMERE NA SLOVENSKEM V ŠESTDESETIH LETIH 19. STOLETJA

2.1. Kulturnopolitična slika

Revolucionarno leto 1848 se je izpelo marca 1849 s proglasitvijo oktroirane ustave in razpustitvijo državnega zbora. Ustava je dajala cesarju izredno velike pravice, za vse cesarstvo je uvajala en sam dvodomni parlament, zagotavljala je enakopravnost vsem narodom v monarhiji ter jim v svojem petem členu dajala nedotakljivo pravico varovanja narodnosti in jezika. Vendar se je tako kot drugje po Evropi tudi v habsburški monarhiji po zmagi nad ogrsko revolucijo avgusta 1849 začela utrjevati reakcija. Leta 1851 je bila s silvestrskim patentom ukinjena oktroirana ustava, izbrisane in izničene so bile politične pravice državljanov in vse druge liberalne ter predvsem narodnostne pravice. Jeziki niso bili več enakopravni. Leta 1852 je prenehal izhajati uradni list v slovenščini, dve leti kasneje je bila nemščina kot notranji uradni jezik uvedena tudi na Ogrskem in na Hrvaškem. Kazenski zakon iz leta 1852 ni le poostil kazni za politične prestopke in za nepojmljivo žalitev veličanstva ter obnovil telesne kazni, temveč je ponovno odpravil svobodo tiska in uvedel strogo cenzuro.

Bachov absolutizem, imenovan po Alexandru Bachu (1813-1893), sprva pravosodnem ministru in od leta 1854 dalje ministrskemu predsedniku, ki je v letih 1851 do 1859 igral vodilno vlogo v Avstriji, na Slovenskem ni prinesel bistvenih sprememb. Politično gibanje je zamrlo še pred oklicem oktroirane ustave. Dogodke slikovito prikazujejo razmere na časnikarskem področju. Slovenski časopisi, ki so kot gobe po dežju rasli v revolucionarnem letu 1848, so namreč drug za drugim prenehali izhajati.⁵¹ Ohranile so se le Bleiweisove *Novice*, ki so se odslej

⁵¹ Sredi junija leta 1848 so začele izhajati enkrat na teden celjske *Slovenske novine*, 1. julija istega leta je mlade bralce razveselil *Vedež*, ki je izhajal v Ljubljani in ga je urejal slovničar in narodopisec ter sodni uradnik Ivan Navratil (1825-1896), od leta 1851 prevajalec pri državnem sodišču na Dunaju. Konec leta 1849 med bralce ni več prišel *Vedež*, pač pa je začel izhajati prvi slovenski družinski list s slikovnim gradivom *Pravi Slovenec*. Nad tednikom, ki je objavljial kratkočasno in leposlovno berilo, je bdelo budno uredniško oko Franca Malavašiča (1818-1863). Temu je sledil prvi slovenski

v podnaslovu poleg gospodarske in rokodelske imenovala še narodne, družbo pa jim je delala *Zgodnja Danica*; prejšnji naslov, *Slovenski cerkveni časopis*, se je "zdel legitimistični duhovščini preveč revolucionaren".⁵² Policijske oblasti in cenzurni uradi so budno nadzorovali vse in vsakogar ter bdeli predvsem nad kakršno koli mislijo o Zedinjeni Sloveniji. Bali so se narodnega gibanja. Kozlerjev *Zemljevid Slovenske dežele in pokrajin* v merilu 1:576.000 je dvignil toliko prahu, da je vojna sodnija leta 1853 zapečatila vse iztise in bakrorez, tiskati pa se je zemljevid smel šele leta 1861. Odločilno vlogo v kulturnem življenju je igrala duhovščina. O njeni ozkosti najbolj zgovorno priča Levstikov primer. Po izidu njegovih *Pesmi* (1854) je bil mladi študent olomouškega semenišča izključen iz bogoslovja, ker sta bili pesmi *Na vseh svetnikov dan*⁵³ in *Študentska zdravica* po mnenju slovenske duhovščine bogokletni, pohujšljivi, razuzdani, vsebovali pa naj bi tudi elemente nevere in erotičnosti.⁵⁴ Ker v Olomoucu pesmi nihče ni razumel, je predstojnik semenišča Th. Bečák zahteval, da Levstik sporni pesmi prekliče, kar tmastemu mladeniču ni prišlo niti na kraj pameti, sploh pa se mu ni zdelo, da bi z nedolžno poezijo zagrešil bogokletstvo.

Konec petdesetih let se je Avstrija zapletla v vojno proti Franciji in Sardiniji ter morala po porazu odstopiti Lombardijo. Sledila je združitev Italije, prodor nacionalnih teženj, konec legitimizma in prevlade cerkve ter zlom Bachovega absolutizma, saj se je njegova politična linija izkazala za neuspešno. Poleg poraza avstrijske vojske pri Magenti in Solferinu leta 1859 se je učinkovito praznila tudi državna blagajna in temu primerno so naraščali državni dolgovi, zato je leta 1859 ministra Bacha

politični list *Slovenija*, izhajajoč dvakrat tedensko v Ljubljani. Urejal ga je pravnik in jezikoslovec Matej Cigale (1819-1889), rojen v Dolenjih Loméh pri Črnem Vrhu nad Idrijo. Leta 1850 je tudi ta list prenehal izhajati. Cigale je nato odšel na Dunaj, kjer je delal v uredništvu državnega zakonika ter dobil naslov vladnega svetnika.

⁵² Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, str. 129.

⁵³ Prva kitica pesmi *Na vseh svetnikov dan* se glasi: "Svetniki v nebesih se veselijo, / na zemlji pa jih praznujemo mi, / tam gori zdaj brez trpljenja živijo, / tu doli pa nas morijo skrbi." Druga kitica pa pravi: "I ko bi ljubezen tu ne cvetela, / kdo pač bi na revni zemlji prebil? / Ko trtica nam bi srca ne grela, / kako bi se človek kedaj veselil?" (Kmecl, *Fran Levstik*, str. 52-53.)

⁵⁴ Prav tam, str. 52.

zamenjal Goluchowski (1812-1875).⁵⁵ Dne 20. oktobra 1860 je bila razglašena ustava avstrijskega cesarstva, oktobrska diploma.

Po proglasitvi ustave so deželni zbori postali pravna podlaga države. Težišče ustave se je preneslo v kronovine, vladali naj bi narodi. Medtem ko so bili Slovani z oktobrsko diplomom v glavnem zadovoljni, so se ji v prepričanju, da jim daje premalo pravic, zoperstavili Madžari. Ponovno so zahtevali pravice, pridobljene v letu 1848, a izgubljene po premagani revoluciji. Ustavi notranjega ministra Goluchowskega (1812-1875) so nasprotovali tudi Nemci, saj je bila federalistična državna ureditev, poudarjena vloga deželnih zborov in deželnih avtonomij, v nasprotju z njihovo idejo nemškega cesarstva. Nezadovoljstvo z diplomom je prisililo cesarja, da je še preden se je oktobrska ustava uspela uveljaviti, znova zamenjal ministre. Na mesto Goluchowskega je stopil Anton Schmerling (1805-1893), zagovornik centralistične ureditve monarhije z nemško prevlado, ki si je po svojem umiku iz politike leta 1851 pridobil sloves ustavnega človeka in podporo bogate buržoazije. Že 26. februarja 1861 je oktobrsko diplomom izpodrinil centralistično usmerjeni februarski patent. Težišče se je s februarsko ustavo iz deželnih zborov preneslo v državni zbor, sestavljen iz gosposke in poslanske zbornice. V prvo je člane imenoval cesar, v drugo pa so 343 poslancev volili deželni zbori. Schmerlingova volilna geometrija je temeljila na sistemu kurij in nenakomerni razdelitvi poslancev po posameznih deželah. Nemškemu elementu je želel zagotoviti čim močnejši položaj v parlamentu.⁵⁶ Mnoge značilnosti sistema, ki jih je prinesel februarski patent, so se ohranile vse do konca monarhije.

⁵⁵ Grof Agenor Romuald Goluchowski je študiral pravo na univerzi v Lvovu in se leta 1849 zavihtel v sam vrh galicijske deželne uprave. Dvignil je gospodarsko raven v kronovini, skrbel za izgradnjo železnic in cest ter izboljšal nizko raven višjega in nižjega šolstva v Galiciji. Sloves upravnika in obenem njegovo ugledno mesto v plemiški družbi sta bila povod, da mu je cesar Franc Jožef zaupal mesto notranjega ministra, potem ko se je leta 1859 na italijanskem bojišču pokazala neučinkovitost politike njegovega predhodnika, ministra Alexandra Bacha. Goluchowski je v državno upravo vnesel federalistične pa tudi slovansko nacionalne poglede (prim. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 2. knjiga, str. 30).

⁵⁶ Melik, *Volitve na Slovenskem*, str. 8. Veleposestniki, ki jih je bilo pri nas od 100 do 200, so volili kar četrtino vseh poslancev, kmečko prebivalstvo, ki je predstavljalo 80 odstotkov populacije, pa je volilo le dve petini vseh poslancev.

Schmerlingova vlada je zlasti ovirala svobodo tiska in je z najrazličnejšimi zaplembami in sodnimi preganjanji zavirala izražanje opozicionalnih teženj. Strah pred pisano besedo in izražanjem mnenj je bil ravno tako velik kot v času Bachovega absolutizma. Ko sta se gosposka in poslanska zbornica oktobra 1862 složno zedinili ter se z vlado pogodili za nov tiskovni zakon, je vseeno vse ostalo pri starem. Schmerling je zelo dolgo odlašal in zahteve po novem zakonu vztrajno zavračal s ciničnim stavkom "Wir können warten!" (Lahko čakamo!), saj ima vlada v rokah ves aparat ukorov in konfiskacij.⁵⁷ Šele januarja 1863 je končno izšel novi tiskovni zakon, za katerega pa se tako ali tako ni nihče zmenil, še najmanj vlada.

Na prvih deželnozborskih volitvah marca 1861 se je v kranjskem deželnem zboru trinajst od šestintridesetih izvoljenih poslancev opredelilo za slovensko stranko, večina je ostala nemška. V vseh deželnih zborih na Slovenskem lahko leta 1861 naštejemo 22 do 24 poslancev slovenske politične orientacije. Državni zbor pa se je po pričakovanju že takoj na začetku razcepil na tabor centralistov in tabor federalistov, kar je v 19. stoletju ne le značilnost Avstrije, temveč tudi drugih evropskih držav. Iz slovenskih vrst so v državni zbor prišli trije poslanci: iz kranjskega deželnega zbora dr. Lovro Toman (1827-1870) ter iz goriškega poslanca Anton Černe (1813-1891) in Anton Gorjup (1812-1883). Prve občinske volitve na Slovenskem so potekale skoraj sočasno s prvimi volitvami v deželne zборе leta 1861 ter so se odtlej periodično ponavljale in postale del političnega življenja. Na volitvah se je bil predvsem boj med nemško in slovensko stranko, na Primorskem pa med italijansko in slovensko. Prve volitve so bile razmeroma nestrankske, pišeta Gestrin in Melik, nato je imela Ljubljana do leta 1868 slovensko, zatem do leta 1882 nemško, nato pa znova slovensko večino.⁵⁸

Slovenski politični tabor ni nastopal enotno. Jeran v *Zgodnji Danici* je prisegal na vero, Bleiweis se je v *Novicah* poskušal izogniti kakršnim koli verskim parolam, inteligenca pa je svoje svobodomiselne nazore raje širila v medsebojnih pogovorih kot javno. Posebno mesto v tej srenji je zavzel Fran Levstik (1831-1887). V narodnem gibanju so v šestdesetih letih

⁵⁷ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 19.

⁵⁸ Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, str. 137.

Janez Bleiweis in Lovro Toman v šestdesetih letih
(NUK, kartografska zbirka, PP09286).

vodilno vlogo prevzeli prvaki z značilno previdno in umirjeno politiko, nagnjeno h kompromisom. Najvidnejši med njimi je bil Bleiweis, v njegovi neposredni bližini pa sta stala še Lovro Toman in Etbin Heinrich Costa. V sporu, ki ga je leta 1864 izzvalo ustanavljanje nemškega časnika *Triglav* namesto slovenskega političnega lista, je prišlo do prvega večjega razkola med prvaki in "mladoslovenci". Oznako mladoslovenci prvič zasledimo 24. decembra 1860, ko je Bleiweis v božični številki *Novic* objavil z 8. decembrom 1860 datirano pisanje dunajskega dopisnika, podpisanega s cirilskima črkama H. Б. – za inicialkama je Ivan Prijatelj prepoznal Valentina Zamnika (1837-1888)⁵⁹ – sledeče:

Znano je, da nova dōba nam je nastopila, doba zares imenitna za cesarstvo celo, pa za nas Slovence tudi [...] dōba ustavnega življenja in razvitka na temelji cesarskega diploma od 20. oktobra, v katerem je zagotovljena prihodnost naša, so zapisane pravice vsakemu narodu [...] naj prejme in vživa vsak narod vse svoje ustavne pravice; razume se, da tedaj tudi narod *slovenski*. Odveč pa mislim, da je že, če bi hotel razlagati, da tudi mi smo res *narod*, da imamo kakor vsak drug svoje lastne *potrebe* in *zadeve*, in da tudi nam 20. oktober kaj velja! [...] Protivniki tega diploma so nevarni volkovi, četudi na videz ovčjo kožo nosijo. [...] Taki utegnejo mi reči, da mi preveč terjamo tudi po diplomu pravice za-se, pravice za narod, ki za-nje ne vé, ki so mu bolj tuje kakor Kina; da smo mi terjavci utopisti, ultra-, 'jungslovenci', in kdo vé še kaj! Kdor tako govori, je že obsojen; lahka mu zemljica! Za nas pa rodoljubi! Naj bodo ti priimki, sicer zasramovani, *častne imena*, ktere v boji za pravico in resnico pridobivamo in ki nas morejo še k večji gorečnosti in pogumu navdajati, ker naša reč je poštena in pravična. [...] Al hočemo vekomaj špartanski heloti ostati, sužnji doma, ker bodo gotovo drugi gospodarili (kakor dozday), sužnji na ptujem, ker nas bodo ali komaj terpeli ali pa 'za avantgardo te ali druge omike' imeli in ravnali z nami, kakor se navadno s sužnji ravná, med tem ko narod sicer mertev še ostane slovenski. [...] Velika potreba je tedaj, da se ustanovi *politiški list*; čas ga terja. Časniki so *silovita* moč, ki jih tudi najmogočniji vladarji ošabno ne prezirajo in zdaj še cerkvenega lista ne poznam, ki bi političskih zadev saj po večem ne donašal. Sezimo si tedaj po svoji moči v roke!⁶⁰

⁵⁹ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 143. Včasih se je Zamnik podpisoval tudi samo s črko Б.

⁶⁰ *Novice*, št. 52, 24. december 1860, str. 417-418.

V zgornjem dopisu je Valentin Zarnik prvič izrecno izjavil, da se želi mlada generacija oprijeti vzdevka "mladoslovenci", ki ji je bil nadet iz zasmehljivosti, ter ga nositi kot častno ime. Vendar pa mladi še dolga leta niso hoteli uporabljati novega imena.⁶¹ Politični cilji staro- in mladoslovencev so bili podobni, le način njihovega doseganja različen. Ločevanje na klerikalne in konservativne staroslovence ter liberalne mladoslovence ni upravičeno, saj sta bila oba tabora politično gledano tako znotraj slovenskega gibanja kakor tudi v širšem smislu na federalistično konservativni strani.

Politično in kulturno delovanje pri Slovencih v času ustavne dobe se je osredotočilo predvsem na čitalnice. Prva, Slovanska čitalnica, katere tajnik je bil Levstik, je bila ustanovljena v Trstu januarja 1861 in je imela že v prvem letu 230 članov.⁶² Po zelo nepopolnih podatkih naj bi imele čitalnice leta 1869 okoli 4000 članov, od tega naj bi ljubljanska čitalnica štela 300 članov.⁶³ Leta 1863 je bilo v Ljubljani po češkem zgledu ustanovljeno telovadno društvo Južni sokol. Predsedoval mu je Etbin Heinrich Costa. Člani so organizirali izlete na podeželje in tam nastopali ter tako širili narodno zavest. Leto kasneje je bila ustanovljena Slovenska matica,⁶⁴ ki je izdajala slovenska znanstvena, poljudna in druga dela. Njeno vodstvo sta prevzela Lovro Toman in E. H. Costa. Matici je leta 1866 sledilo Dramatično društvo, ki ga lahko razumemo kot predhodnika Slovenskega narodnega gledališča. Predsednik društva, katerega cilj je bil, "gojiti slovensko dramatiko ter skrbeti posebe za tisek dramatičnih del in za ustanovitev rednih slovenskih gledaliških predstav v Ljubljani",⁶⁵ je postal Luka Svetec (1826-1921), njegov podpredsednik je bil Peter Grasselli, ki je nato od 1870 do 1874 društvu tudi predsedoval.

Po padcu Schmerlingove vlade poleti 1865 je za kratek čas prišlo na oblast federalistično konservativno plemstvo z grofom Richardom

⁶¹ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 144.

⁶² Istega leta so bile ustanovljene tudi ljubljanska, mariborska in celjska čitalnica, do leta 1864 jih je bilo okoli dvanajst. Po decembrski ustavi iz leta 1867 so ustanavljali čitalnice eno za drugo, do srede leta 1869 je njihovo število naraslo na 57, konec stoletja pa na 80.

⁶³ Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, str. 142-143.

⁶⁴ Granda, *Kulturnoorganizacijska dejavnost*, str. 232.

⁶⁵ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 57.

Belcredijem (1823-1902) na čelu. S septembrskim patentom leta 1865 je bila sistirana ustava. Nemška liberalna buržoazija je ostro nasprotovala kakršnemu koli sporazumu z ogrskim in hrvaškim saborom, ki sta dotlej odklanjala sodelovanje v skupnem parlamentu, konservativci in klerikalci so bili zadovoljni, narodi monarhije so spet upali na enakopravnost. Slovenci smo 25. septembra dobili t.i. Mariborski program, ki je zagovarjal "zgodovinsko" osnovo in snoval notranjeavstrijsko skupino, v kateri bi imela vsaka dežela svoj deželni zbor, sestavljen na osnovi narodnostnih kurij, skupne zadeve pa bi reševal skupni zbor.⁶⁶ Program, zasnovan za vse Slovence na zgodovinski podlagi, sta leta 1865 znanstveno utemeljevala predvsem Peter Hitzinger (1817-1867) v *Novicah* in Peter Radics (1836-1912) v *Triglavu*.⁶⁷

Leta 1866 se je Avstrija zapletla v vojno s Prusijo⁶⁸ in Italijo, v kateri je izgubila Benečijo ter se morala umakniti iz Nemčije, obenem pa se odpovedati vsakršnemu poseganju v urejanje nemških dežel. Izgubljena vojna je prizadejala Avstriji hud udarec. Širila se je misel, da so dnevi monarhiji šteti in potrebno je bilo hitro ukrepati. Da bi vzpostavili normalne razmere, je postal nujen sporazum z Madžari. Belcredi je pod pritiskom nemške buržoazije odstopil in novi ministrski predsednik Friedrich Ferdinand Beust (1809-1886) je zaključil pogajanja. Februarja 1867 je bila imenovana posebna ogrska vlada in sprejeta dualistična ureditev monarhije. Decembrska ustava je nato uveljavila vrsto liberalnih zakonov (pravica združevanja, zborovanj, zakon o razmerju šole do cerkve itd.), v 19. členu temeljnega zakona o pravicah državljanov pa je ustava zagotavljala enakopravnost vseh narodov, pravico do varovanja in negovanja narodnosti in jezika. Zagotovljena je bila enako-

⁶⁶ Na ta način so hoteli rešiti problem zedinjenja Slovencev, ne da bi kršili načelo nedeljivosti dežel, ki so ga poudarjali štajerski in koroški Nemci. Slovencev bi bilo v Notranji Avstriji približno 43 odstotkov. Mariborski program je naletel na kritiko in odpor Slovencev (Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajste stoletja do 1918*, str. 146).

⁶⁷ *Triglav*, št. 81, 10. oktober 1865, str. 333-334.

⁶⁸ V nemško-danski vojni leta 1864 sta Prusija in Avstrija prisilili Dansko, da jima je odstopila ozemlje, ki sta ga do tedaj skupno upravljali, Schleswig-Holstein. Pruski ministrski predsednik Otto von Bismarck (1815-1898) je od vsega začetka vztrajal na aneksiji, kar je izzvalo konflikt z Avstrijo. Tik pred začetkom spopada leta 1866 je prišlo celo do neuspelega atentata na Bismarcka. Hitra zmaga pri Königgrätzu 3. julija 1866 pa je njegov položaj le še utrdila.

pravnost narodnih jezikov v uradih in v šoli, kar je večinoma ostalo zgolj na papirju, o čemer je v članku "Die "Gleichberechtigung" – eine Phrase" pisal tudi *Triglav*.⁶⁹

Čeprav so slovenski poslanci v deželnih zborih in v državnem zboru pogosto protestirali proti praksi, ki ni upoštevala 19. člena ustave, so kljub interpelacijam dosegli le, da je Schmerlingov pravosodni minister ukazal graškemu in tržaškemu višjemu deželnemu sodišču, da se stranke, ki znajo samo slovanski jezik, zaslišujejo, če je le mogoče, v njihovem jeziku, v katerem se zapišejo tudi njihove izjave. Tu je razlog, da Vilharja in Levstika v *Naprejevi* tiskovni pravdi na ljubljanskem sodišču niso hoteli zaslišati v slovenščini, saj sta bila oba vešča nemščine.

Volitve v deželne zборе leta 1867 so prinesle zmago slovenskemu narodnemu gibanju, slovenski poslanci so dobili večino v kranjskem deželnem zboru, v vseh deželnih zborih pa je njihovo število v primerjavi z letom 1861 naraslo na 44. Čeprav je po Belcredijevem odstopu Beust razpustil nekatere deželne zборе, tudi kranjskega, v katerih so bili večinoma federalisti, so Slovenci pri novih volitvah marca 1867 ponovno dobili večino. Prvič pa se je pojavila tudi parola "vse za vero, cesarja in domovino".⁷⁰

Mladoslavenci v *Triglavu* načeloma niso objavljali, izjema so Levstikovi prispevki iz leta 1868. Ko je leta 1867 prenehal izhajati Einspielerjev list *Slovenec*, ki ga tiskar zaradi strahu pred Nemci ni hotel več tiskati,⁷¹ so mladoslavenci leta 1868 v Mariboru začeli izdajati svoj politični časnik *Slovenski narod*. Glavni urednik *Slovenskega naroda*, ki je izhajal trikrat na teden in se je leta 1872 preselil v Ljubljano, je bil Anton Tomšič (1842-1871), po njegovi prezgodnji smrti pa Josip Jurčič (1844-1881).

Zadnja leta šestdesetih let zaznamujejo še po češkem zgledu organizirana zborovanja na prostem, tabori, ki jih je novi zakon dopuščal. Prvi tabor je bil v Ljutomeru 9. avgusta 1868, sledila sta tabora v Žalcu in v Šempasu na Primorskem, najbolj obiskan pa je bil zagotovo viž-

⁶⁹ "Die Aufnahme des § 19 in die Verfassung mußte zwar folgen wegen des Drängens der slavischen Nationalitäten, in der praktischen Ausführung bleibt aber doch alles beim Alten." (*Triglav*, št. 4, 11. januar 1868, nepaginirano.)

⁷⁰ Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, str. 152.

⁷¹ Prav tam, str. 171.

marski tabor. Tu se je 17. maja 1869 zbralo 30.000 ljudi. V *Triglavu* se je v prispevku *Journalistische Mefisto's* (verjetno) Levstik⁷² burno odzval na pisanje nemškega lista *Laibacher Tagblatt*, glasila kranjskih Nemcev, ki je poročal le o 12.000 zbranih. Levstik časniku očita, da objavlja laži. V ogorčenem prispevku, polnem žaljivk, napade *Laibacher Tagblatt* in njegove sodelavce. Očita jim diabolčne lastnosti ter pravi, da so posebljenje najzlobnejših karakterjev iz Goethejevih in Schillerjevih dram.

So oft wir die Dramen Schillers, Göthes, und andere effektreiche, die verworfensten Charaktere vorführende Stücke lasen, bewunderten wir einerseits die erfinderische, ja geradezu *höllische* Fantasie, welche so niederträchtigen Gestalten Leben zu geben wußte, andererseits stiegen in uns Zweifel auf an der Wahrheit des grellen, schauerlichen Gemäldes, welches die Natur in *dieser* Furchtbarkeit, Verdorbenheit und Verzerrung nie geschaffen haben konnte.

Es mag sein, daß zur Zeit der Entstehung dieser verzerrten Bilder die Fantasie des Dichters die grauenvolle Dekoration vervollständigte, daß Scheusale dieser Art wohl nur im Kubikwurzelauszug existirten, von den Schöpfern aber zur tausendsten Potenz erhoben wurden, kurz daß die Portraits des Mefisto, Jago, Franz Moor u. s. w. keine Originale hatten. Wohl zeigt uns die römische und griechische Geschichte einzelne katilinarische Existenzen, aber im ganzen läßt sich sagen, daß die Vergangenheit im Reichtum an Personen vom niederträchtigsten, oder besser gesagt, *gar keinem* Charakter von der Gegenwart weit zurücksteht. Glückliches Alterthum, wo keine "liberalen" Blätter erschienen! beneidenswerthes Publikum, das darin nicht Lügen fand! Beneidenswerth die Gänse, die nicht das Bewußtsein hatten, daß ihre Federn in so elende Hände kommen, daß damit so schändliche Artikel geschrieben, so schamlose Lügen fabrizirt werden, als man im "*Laibacher Tagblatt*", diesem ungezogensten der journalistischen Gassenbuben, dieser Mißgeburt aller Fratzen, die durch ein schenähnliches Geschlecht voll der diabolischsten Eigenschaften gefüttert wird, begegnet. – Wer es über sich bringen kann, dieses unappetitliche Gebräu aus einer Fabrik, wo alles, was schlecht, schmutzig verworfen, verpestet ist, sich konzentriert, um dem Publikum als reiner Wein eingeschenkt zu werden, ohne Nachtheil für seine Gesundheit nur zu kosten, der

⁷² Prispevek ni podpisan. Slog in način pisanja govori v prid Levstiku. Avtorstvo Levstiku pripisuje tudi Anton Slodnjak, čeprav ugotavlja, da ga ni mogoče zanesljivo dokazati (Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 549).

prallt zurück vor diesem Produkt und – beginnt an die Wahrheit der Charaktere wie Mefisto, Jago, Franz Moor und ähnliche zu glauben, ja er sieht sie leibhaftig vor sich, er begegnet ihnen auf der Gasse, er erkennt sie aus ihren Werken.

Doch wir wollen unser Urtheil rechtfertigen und nur einiges aus den Berichten des "Tagblatt" über die Tabore überhaupt und über den größten derselben bei *Vižmarje* rekapitulieren.⁷³

V sedemdesetih letih je taborsko gibanje zamrlo. Leto 1870 je zaznamovalo še troje pomembnih dogodkov. V širšem okviru se je avstrijska notranja politika ponovno znašla v težkem položaju. Po francosko-pruski vojni (1870/1871) je bila Avstrija dokončno izločena iz Nemčije, ponovno se je zdelo, da je zlom monarhije blizu. V ožjem, slovenskem okviru pa dogodki pripeljejo do zatona *Triglava*, Josip Stritar začne na Dunaju izdajati leposlovni list *Ljubljanski zvon*, Levstik pa šaljivi list *Pavliha*, ki so mu zadnji udarec zadali ravno obtožujoči članki v *Triglavu*. Levstiku so očitali, da je podkupljen od vlade oziroma od kranjskega deželnega predsednika Conrada Eybesfelda (1821-1898), ki ga je Levstik leta 1867 učil slovenščino,⁷⁴ in da *Pavliho* izdaja z vladno pomočjo.⁷⁵

Levstik je v *Pavlihi* napadal vse, tako staroslovence kot mladoslovence, njihovo mlačnost, oportunističnost in paktiranje. Obenem je rad okrcal tudi posameznike zaradi povsem osebnih zamer.⁷⁶ Tako se je zameril celotnemu slovenskemu taboru. Aprilsko pisanje v *Triglavu* ni bil edini napad na Levstika. Že 17. decembra 1869 je namreč Jakob Alešovec, v rubriki "Lokalno", objavil kratko vest, da bo z novim letom v

⁷³ *Triglav*, št. 41, 21. maj 1869, nepaginirano.

⁷⁴ Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 41.

⁷⁵ *Triglav*, št. 29, 12. april 1870, nepaginirano.

⁷⁶ Levstiku je na Dunaju prišlo na ušesa, da naj bi ga prvaki, predvsem Luka Svetec, kateremu je pripisoval tudi krivdo za obtožbe, da *Pavliho* financira dispozicijski fond, zaradi počasnosti pri delu pri Wolfovem slovarju želeli očrniti pri škofu Vidmarju. Tožarili so ga pri škofijski kuharici, ki je bila Vidmarjeva sestra. Levstik si je na vso moč prizadeval dobiti njeno fotografijo. Na naslovnici *Pavlihe* je želel namreč objaviti karikaturu, na kateri bi kuharica nosila škofovsko mitro in palico, medtem ko bi škof v kuhinjski opravi skrbel za gospodinjstvo (Krnecl, *Fran Levstik*, str. 151). Fotografije mu ni uspelo dobiti, čeprav je bil zanj pripravljeno celo plačati. Albina Arka je tako v pismu (26. aprila 1870) prosil, naj mu pošlje fotografijo kuharice in pripisal: "Za Urško ti plačam 5 gld., samo do nedelje mi jo pošlji." (Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 11.)

Ljubljani (namesto na Dunaju) začel izhajati šaljivi list in urednika *Pavlihe* med drugim označil kot človeka, ki slovensko ne zna niti pravilno pisati.⁷⁷ Seveda je Levstik udarec vrnil. Pisanje ga je moralo močno razjeziti, saj je bil po nekaterih podatkih leta 1869 v hudi denarni stiski, a je ostal zvest svojim načelom in principom. Zavrnil je uredništvo uradne "Laibacherice", ki mu ga je Eybesfeld ponujal in bi ga v trenutku rešilo gmotnih težav.⁷⁸ V dopisu *Iz Ljubljane*, objavljenem v *Slovenskem narodu*, je Levstik zapisal, da je vsakomur, ki je prebral samo prvi in zadnji list *Brenclja*, ki ga je izdajal Alešovec, lahko takoj jasno, čemu se Alešovec boji tekmeca, "on, ki sam res ne uméje dveh slovenskih vrstic napisati brez debelih slovenskih napák".⁷⁹

V zgoraj citiranem prispevku iz *Triglava* je nakazan še tretji problem, ki je zaznamoval obdobje šestdesetih let. Že v revolucionarnem letu 1848 se je na Slovenskem kulturno gibanje spremenilo v politično. Kazati so se začele prve delitve, za začetek na Nemce in na Slovence. Tega leta se je prvič pojavil izraz nemškutar oziroma nemčur kot oznaka za ljudi slovenskega rodu, ki so se v procesu narodnostne diferenciacije, ki je do leta 1848 potekala brez večjih konfliktov in je zajela le majhen del prebivalstva, odločili za nemštvo in bili naklonjeni nemški kulturi. Jovan Vesel-Koseski (1798-1884) je v slovensko literaturo vpeljal najznamenitejši in obenem najbolj negativen lik pri Slovencih 19. stoletja: nemčurja. Leta 1848 je v 24. številki (1848) *Slovenije* odpadnikom sporočal: "Za tebe, budalo, nabrušen je meč, nikdar ne poljubi Slovenka te več." Pojav nemškutarstva je bil v glavnem omejen na mesta in trge ter je izviral iz tradicionalne pripadnosti meščanstva (tudi plemstva) nemški kulturi in

⁷⁷ *Triglav*, št. 101, 17. december 1869, nepaginirano.

⁷⁸ Kmecl, *Fran Levstik*, str. 144-145. *Triglav* je podobno špekuliral že leta 1865, ko je v svoji 52. številki (stran 219) objavil vest "iz zaupnega vira", da bo Levstik prevzel uredništvo "Ljubljančanke". Novico je moral *Triglav* demantirati že v 53. številki, ko je zapisal: "Die von uns neulich gemeldete Uebernahme der Redaktion der 'Laibacher Zeitung' durch den Herrn Fr. Levstik ist – wie wir hören – an maßgebender Stelle auf Widerstand gestoßen. Es sollen nun die beiden k.k. Auskulanten des städt. del. Bezirksgerichtes, die Herren Sorko und Ledenig, sich in die Geschäfte derselben theilen." (*Triglav*, št. 53, 4. julij 1865, str. 224.)

⁷⁹ Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 4. Pirjevec je v opombi k pismom Frana Levstika Albinu Arku bogato komentiral dogajanje okoli *Pavlihe*. Arko je tudi opozoril Levstika na članek *Ein unstaatsmännisches "geflügeltes Wort"*, objavljen v *Triglavu* 12. aprila 1869 (prav tam, str. 3-15).

jeziku. Za najznamenitejšega slovenskega "odpadnika" velja Dragotin Dežman, rojen leta 1821 v Idriji, prirodoslovec, arheolog in politik, ki ga je leta 1861 deželni zbor izvolil v dunajski parlament. Z govorom v parlamentu 27. junija 1861 je Dežman prelomil s slovensko stranko. Zanimal je vpliv češke literature na slovensko in poudarjal "veliko moč nemške kulture na naše telesno blagostanje in naš duševni napredek"⁸⁰ ter postal eden izmed vodilnih mož nemške stranke na Kranjskem.

Jezikovne in nacionalne razmere so bile še v petdesetih letih zelo podobne tistim iz predmarca. Bleiweisove *Novice* so tako na primer še leta 1857 zatrjevale, da prebivalci spodnještajerskih mest in trgov "govorijo slovensko-nemško zmes", da "slovenske otrobe vežejo z nemškim povreslom".⁸¹ Fran Šuklje (1848-1939) v svojih spominih poroča, da je bil občevalni jezik predvsem v mestih in trgih na Slovenskem izključno nemški, čeprav je večina govorila tudi slovensko:

V narodnem oziru je kazala stara Ljubljana vsaj na zunaj povsem nemško lice. [...] Saj je v gospodskih rodbinah občevalni jezik bil le nemški; slovenski ali "kranjski" smo govorili večinoma le z deklami, hišnimi hlenci in podobno služinčadjo. [...] Zlasti gospoda in "boljše" meščanstvo je govorilo doma in na ulici skoraj izključno nemški, a za Boga kako nemščino! Sama tevtonska Tusedla bi se morala zjokati, ko bi čula govoriti kako "iblansko frajlo" v ljubljanski nemščini! Danes je že izumrla ta spakedranka [...].⁸²

V šestdesetih letih so se začele oblikovati stranke na podlagi dveh kriterijev: nacionalnega in nazorskega. Na večini slovenskega ozemlja, predvsem na Kranjskem in na Spodnjem Štajerskem, se je slovenska stranka oblikovala na nacionalni podlagi, nasprotna, ustavoverna stranka pa na nazorski. Ustavoverna stranka si je zadala nalogo, pritegniti v svoje vrste vse, ki so stali na strani ustave, torej februarskega patenta, ter so bili proti absolutizmu in klerikalizmu. Glede narodov so ustavoverci zastopali enakopravnost, pravico vsakega naroda do razvoja in lastnega jezika, v praksi pa so zagovarjali prednostni položaj nemščine. Ustavoverni stranki so se priključili vsi, ki se jim je zdelo slovenska stranka preveč slovanska, klerikalna ali pa se jim je zdelo, da ruši tradicionalni red in hierarhijo jezikov.⁸³ Pridružili so se ji tako Nemci kot Slovenci, ki

⁸⁰ Lončar, *Politično življenje Slovencev*, str. 31.

⁸¹ Cvim, *Meščanstvo na Slovenskem*, str. 69.

⁸² Šuklje, *Iz mojih spominov*, 1. del, str. 14.

⁸³ Prim. Melik, *Problemi v razvoju slovenske narodne identitete*, str. 46-47; Melik,

so bili s prestopom v nemški tabor ožigosani kot nemčurji oziroma nemškutarji. Slovensko narodno gibanje je nemški tabor napadal kot klerikalno, konservativno in reakcionarno, sam pa se je postavljaval v obrambo ustave kot ustavoverna stranka, ki edina teži k svobodi in napredku na vseh področjih družbenega življenja.⁸⁴

Ob prvih volitvah v deželne zборе je bila slovenska stranka še nepripravljena in neorganizirana ter ni dosegla vidnejših rezultatov, že leto 1867 pa je prineslo zmago slovenske stranke v kmečki kuriji, medtem ko je v šestdesetih in sedemdesetih letih v mestni kuriji prihajalo do nacionalne diferenciacije. Z zmago v devetnajstih okrajih od enaindvajsetih v kmečki kuriji se je prvič pokazalo, da ima slovensko narodno gibanje množično podporo. V mestni kuriji so na Štajerskem in na Koroškem vedno zmagovali Nemci, le na Kranjskem je leta 1882 zmagala slovenska stranka in Ljubljana je dobila slovenskega župana, Petra Grassellija.

2.2. Nemško časopisje na Kranjskem

2.2.1. Tiskovni zakoni

"Gazetten, wenn sie interessant seyn sollen, dürfen nicht geniert seyn."

Friedrich der Große⁸⁵

Na Slovenskem izhajajoče časopisje v drugi polovici 19. stoletja, predvsem pa v šestdesetih letih, ko se je rodil *Triglav*, je delilo usodo ostalega časopisja, ki je v tem času izhajalo v avstrijskem cesarstvu. Po strogi cenzuri, značilni za predmarčno obdobje,⁸⁶ je izšel 31. marca 1848 prvi provizorični predpis, ki ga smemo imenovati tudi prvi avstrijski tiskovni za-

Zusammensetzung und Wahlrecht, str. 1311-1352; Rahten, Der Krainer Landtag, str. 1739-1768.

⁸⁴ Melik, *Volitve na Slovenskem*, str. 211.

⁸⁵ Prutz, *Geschichte des deutschen Journalismus*, naslovna stran.

⁸⁶ Izčrpno monografijo z daljšim uvodom o cenzuri in s komentiranimi teksti, ki jih je cenzura prepovedala, je napisala Edda Ziegler (*Literarische Zensur in Deutschland*). Obširna študija Franka Thomasa Hoeferja pa obravnava tiskovno politiko in Metternichovo policijsko državo (Hoefler, *Pressepolitik und Polizeistaat*).

kon. Uredba nikoli ni zares stopila v veljavo, saj so jo študentje zažgali in jo je vlada že naslednji dan umaknila.⁸⁷ Dne 18. maja sta izšli določbi, ki sta se nanašali na časopisje in dopuščali izredno svobodo tiska. Odpravljene so bile koncesije, varščina in obvezni izvodi, dovoljena je bila kolportaza knjigarnam in tiskarnam.⁸⁸ Čez noč so se rodili številni časniki in časopisi. Že 20. decembra 1848 pa je bila svoboda tiska preklicana, čeprav je cesar v nekem govoru odločno poudaril, da je najmogočnejša opora ustavne države ravno svoboda tiska.⁸⁹ Dne 27. maja 1852 je izšel kazenski zakon, v katerem se beseda "cenzura" sicer ni pojavljala, učinek pa je bil represiven. Zaradi gospodarskih posledic, posebej denarnih kazni, ki so grozile lastnikom časopisov, so bili uredniki prisiljeni k veliki previdnosti. Janez Jesenko je o tiskovnih zakonih iz leta 1852 zapisal:

V 27. dan maja 1852. l. je prišel na svitlo *nov tiskovni zakon*, ki je popolnem uničil prejšnjo svobodo tiska ter časopisom usta zamašil. V to mu je pomagal še pregledani *kazenski zakonik*. Načelo temu zakonu je bilo, duhu časopisov vzeti vso samostalnost, kar se mu je posrečilo s tem, da je spodkopaval *nezavisnost* onim, ki so časopise spisovali in jih pred svetom zastopali. Sredstvo v to pa mu je bilo, da ni toliko pretil osobi, temveč najbolj *časnikarskemu podjetju* samemu. Zato je pretila dvojna kazen vsakemu prestopku: zasega posameznih številčk časopisa (§. 25 tisk. zak.), prepoved časopisa za nekaj časa ali popolna prepoved za zmiraj (§. 22 tisk. zak. in §. 29 kaz. zak.); poleg tega je druga kazen pretila *spisateljju* članka, *prestavljalcu*, *izdajateljju*, *uredniku*, *tiskarju* in *založniku* časopisa; ta kazen zadene njih osobno svobodo ali pa uloženo zavarščino, katere po obsodbi več ali manj izgubi (§. 7 in 28 kaz. zak.). Sodnik je vsled posamičnih odstavkov moral presojati ne le posamične *izraze* in *stavke*, ampak tudi o *posledicah*, katere bi morebiti čitatelj iz prijavljenega članka sklepal. Razne take mogoče posledice so mu morala biti posebna hudodelstva, o katerih je imel izreči svojo obsodbo. Kazenski zakonik ga je silil, da je *predmetnega* (objektivnega) hudodelstva iskal v *podmetnem* (subjektivnem) utisku. Kako raztegljive, kako nevarne so take določbe, pričajo pač najočitnejše one besede francoskega državnika (Talleyrand-Périgord): "Dajte mi par zapisanih besed, in pisatelja bodem spravil na vislice." [...] A vse te in druge naredbe še neso zadostovale samovoljni vladi, zato je skušala še gmotno ugonobiti zlasti po-

⁸⁷ Paupié, *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte*, str. 2.

⁸⁸ Prav tam.

⁸⁹ Prav tam.

litične časnike. 27. dne oktobra 1857 so prijavili naredbo, ki je od leta 1848 odpravljeni časniški kolek zopet upeljala in sicer zelo visok kolek od jednega krajcarja starega denarja⁹⁰ od vsakega lista, od vsake številke posamičnega časopisa; tudi je povišala davek od *uvrstkov* (inserterov) od 10 na 15 krajcarjev starega denarja.⁹¹

Leta 1859 je bila sprejeta novela k tiskovnemu zakonu, ki je obljubljala skorajšnje izboljšanje stanja v časopisni branži. Čeprav je bil osnutek tiskovnega zakona sestavljen in predložen državnemu zboru že leta 1861, so ga po Schmerlingovemu zavlačevanju obravnavali skupaj z zakonom o postopku v tiskovnih zadevah šele decembra leta 1862 in je dokončno stopil v veljavo 9. marca 1863.⁹² Zakon o tisku in zakon o kazenskem postopku v tiskovnih zadevah sta veljala za vse v državnem zboru zastopane avstrijske dežele, tudi za Kranjsko.⁹³ Nad založniki, uredniki, tiskarji in sodelavci listov so kot Damoklejev meč visele določbe tiskovnega zakona, tem pa so se pridružile še določbe kazenskega zakonika iz leta 1852 in novela h kazenskemu zakoniku z dne 17. decembra 1862. O njej Janez Jesenko piše, da je "v devetih odstavkih branila državno ustavo, državni zbor in deželne zборе, vse javne uradnike, vojake in duhovnike, gledé na njih službena opravila pred napadi in razžaljenju v časnikih."⁹⁴ Najpogosteje je časnikarje čakala kazen zaradi najrazličnejših hujših "zločinov" ali manjših prestopkov.

V skupini hujših prestopkov oziroma zločinov izstopata vsaj dva, ki sta se pri časopisnih pravadah v šestdesetih letih 19. stoletja pogosto pojavljala: žalitev veličanstva v 63. členu in kaljenje javnega miru v 65.

⁹⁰ Že v predmarčni dobi je bila na slovenskem ozemlju glavna denarna enota goldinar (tudi forint) konvencijske veljave. En goldinar se je delil na 60 krajcarjev. Konvencijska veljava, ki je dobila svoje ime po konvenciji med Avstrijo in Bavarsko in je bila sklenjena leta 1753, je bila v veljavi do leta 1858 (Melik, *Nekaj o cenah*, str. 67-73). Leta 1857 je bila sklenjena pogodba o spremembi novčnega sistema med Avstrijo in Nemško carinsko zvezo. Avstrija se je prilagodila državam, združenim v zvezi. Po letu 1858 je bil konvencijski goldinar zamenjan z enim goldinarjem in petimi krajcarji nove veljave. En goldinar se je delil na 100 novih krajcarjev avstrijske veljave, ki je stopila v veljavo 1. novembra 1858 (prim. Valenčič, *Žitna trgovina na Kranjskem*, str. 345-352). Za razlago novčnega sistema se zahvaljujem tudi dr. Andreju Pančurju.

⁹¹ Jesenko, *Naši časniki in časopisi*, str. 37-38.

⁹² Lienbacher, *Die österreichische Pressgesetzgebung*, 1. del, str. 41-46.

⁹³ Na Madžarskem, Hrvaškem, v Slavoniji, Banatu in na Sedmograškem je ostal v veljavi tiskovni zakon iz leta 1852.

⁹⁴ Jesenko, *Časnikarstvo in naši časniki*, str. 43.

členu. Zaradi žalitve veličanstva je obtoženega čakalo eno do pet let težke ječe, ponavadi temnice.⁹⁵ Javni red in mir je kalil, kdor je javno, pred več ljudmi ali v tisku ščuval proti cesarju, vladi ali državni upravi ter napeljeval ljudi k neposlušnosti ali k nesprejemanju zakonov itd.⁹⁶ Zagrožena kazen je bila eno do pet let težke ječe. Ista kazen je bila v 64. členu zagrožena tudi vsakomur, ki je žalil člane cesarske hiše.

Med prestopke, ki so jih često zgrešili časnikarji, štejeta predvsem 302. in 305. člen kazenskega zakona. Leta 1868 je bil zaradi teh dveh prestopkov obtožen tudi urednik *Triglava* Peter Grasselli. Povod je bil Levstikov članek o nemških liberalcih. Člen 302 govori o ščuvanju k sovražnosti do nacionalnosti, verskih skupnosti, organizacij in podobno, člen 305 pa o žaljivem vedenju do javnih institucij. Prestopek zoper 302. člen se je kaznoval z zaporom od treh do šestih mesecev, kršenje 305. člena pa celo z enim letom zapora.⁹⁷ Na seznamu tovrstnih prekrškov so bili velikokrat še hujskanje in agitacija (§ 300), žalitev cerkve (§ 303), širjenje napačnih govoric, ki bi utegnile vznemirjati javnost (§ 308), žalitev časti (§ 488 in § 493) itd.⁹⁸

Tiskovni zakon iz leta 1862 je podrobneje opredeljeval tisk in je neposredno zadeval založnike, tiskarje, urednike in avtorje. 7. člen tega zakona je opredeljeval, da sodijo k periodičnemu tisku publikacije, vključno s spremljajočimi prilogami, ki izhajajo najmanj enkrat mesečno, vendar pa v to skupino ne sodijo v snopičih izhajajoča dela, ki tvorijo zaključeno celoto.⁹⁹ Drugi del zakona je prinašal določila za ohranitev reda v tiskovnih zadevah. Tu je bilo natančno predpisano, kateri podatki morajo biti objavljeni v vsaki tiskani publikaciji: ime založnika in tiskarja oziroma izdajatelja pri časopisih. Določila so izrecno zahtevala, da mora biti v vsaki posamezni številki periodičnega tiska navedeno ime najmanj enega odgovornega urednika.¹⁰⁰ Med ostalimi naštejmo le nekatere pomembnejše člene. Deseti je natančno določal, komu in kako je potrebno

⁹⁵ *Das österreichische Strafgesetz*, str. 54-55.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam, str. 163-164.

⁹⁸ Winckler, *Periodische Presse Oesterreichs*, str. 130. V tabeli so prikazani najpogostejši prestopki, zaradi katerih so v letih 1863 do 1866 največkrat prepovedali ali oglobili dunajske liste.

⁹⁹ Lienbacher, *Die österreichische Pressgesetzgebung*, 2. del, str. 219.

¹⁰⁰ Prav tam, str. 220.

pred začetkom izdajanja naznaniti časopis oziroma časnik. Če so bili policijskemu uradu naznanjeni podatki napačni, je bila zagrožena kazen v višini od 50 do 500 goldinarjev, temu pa se je pridružil še zapor od enega tedna do enega meseca. Omenjena kazen je doletela tako izdajatelja kot tudi založnika, urednika in tiskarja. Trinajsti člen je govoril o kavciji, ki jo je moral plačati pred začetkom izdajanja vsak izdajatelj periodičnega lista, ki je izhajal pogosteje kot dvakrat mesečno in je, četudi le mimogrede, načenjal politično, religiozno ali socialno tematiko.¹⁰¹ Kavcije so bili oproščeni znanstveni in strokovni časopisi ter listi, ki jih je izdajala vlada. Višino kavcije je določal zakon v 14. členu:

Der Betrag der Caution wird für periodische Druckschriften, welche in Wien oder in der Umgebung, d. i. bis zur Entfernung von zwei Meilen erscheinen, mit achttausend Gulden, an anderen Orten mit mehr als sechzigtausend Einwohnern oder in deren Umgebung mit sechstausend Gulden; an Orten mit mehr als dreissigtausend Einwohnern und ihrer Umgebung mit viertausend Gulden, an allen übrigen Orten mit zweitausend Gulden bestimmt. Für solche periodische Druckschriften jedoch, welche nicht öfter als dreimal in der Woche erscheinen, ist nur die Hälfte der ebenerwähnten Cautionsbeträge zu erlegen.¹⁰²

Sodeč po zgornjem predpisu bi znašala kavcija za *Triglav* 4000 goldinarjev. Mesto Ljubljana brez okolice je imelo konec šestdesetih let (1869) 22.593 prebivalcev.¹⁰³ Sodni okraj Ljubljana z okolico je štel 42.232 prebivalcev,¹⁰⁴ če pa bi temu prišteli še kraje, ki so spadali k ljubljanskemu okrajnemu glavarstvu, na primer Vrhnika (6049 prebivalcev), Polhov Gradec (1732 prebivalcev), Preserje (2207 prebivalcev) itd., pa bi se število prebivalstva Ljubljane z okolico dvignilo že na 57.669 prebivalcev.¹⁰⁵ Ker je *Triglav* izhajal le dvakrat tedensko, se je znesek prepolovil in je bilo potrebno zanj položiti približno 2000 gol-

¹⁰¹ Prav tam, str. 221.

¹⁰² Prav tam, str. 222.

¹⁰³ *Enciklopedija Slovenije*, 6, str. 233. Ljubljana je imela v začetku 19. stoletja približno 10.000 prebivalcev, število je v času francoskih vojn močno stagniralo, vendar pa se je do srede 19. stoletja podvojilo. Po štetju prebivalstva 31. decembra 1890 je imelo glavno mesto Kranjske (Šolski okraj, Šentjakobski okraj, Dvorski, Kolodvorski ter Predmestni okraj skupaj z aktivnim vojaštvom v mestu) 30.505 prebivalcev (*Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis*, str. 134).

¹⁰⁴ Prav tam, str. 145.

¹⁰⁵ Prav tam, str. 146.

dinarjev kavcije.¹⁰⁶ Na podlagi dokumentov iz Grassellijeve zapuščine ugotovimo, da je zgornji izračun napačen. Očitno so v skladu s tiskovnim zakonom upoštevali le število prebivalcev mesta Ljubljane, saj je Grasselli za tretji letnik *Triglava* položil le 1000 goldinarjev jamščine.¹⁰⁷ Enak znesek je verjetno vplačal tudi v prvem in drugem letu izhajanja. V tiskovni tožbi leta 1868 proti Grasselliju je državni tožilec zahteval odvzem 100 goldinarjev od položene kavcije, kar je pomenilo desetino plačane varščine.¹⁰⁸ O izgubi kavcije je govoril 15. člen tiskovnega zakona. Iz tega naslova so časnikarji plačevali denarne kazni in stroške postopka, zadnje tudi v primeru, če plačnik kavcije v postopku sploh ni bil spoznan za krivega.¹⁰⁹ Poleg tega je osrednji del tiskovnega zakona v 18. členu določal oddajo obveznih izvodov, ki jih je bilo potrebno poslati policijskemu uradu na Dunaju, lokalnim oblastem, dvorni knjižnici ter vsem univerzitetnim in deželnim knjižnicam, ki jim je izvod pripadal skladno s posebno uradno objavo.

Tretji del tiskovnega zakona je prinašal določbe o kaznivih dejanjih, ki so povezana z vsebino tiskanih publikacij.¹¹⁰ Zaradi spome vsebine je zakon v 38. členu omogočal prepoved izdajanja časopisov za določen čas:

Auf die *Einstellung* des weiteren Erscheinens einer periodischen Druckschrift, und zwar bis auf die Dauer von drei Monaten, kann das Gericht nur über besonderen Antrag des Staatsanwaltes dann erkennen, wenn durch den Inhalt derselben ein mit mehr als fünfjähriger Kerkerstrafe bedrohtes Verbrechen, oder innerhalb der Frist eines Jahres entweder zweimal ein geringer bestrafte Verbrechen, oder ein solches Verbrechen und ein Vergehen, oder dreimal ein Vergehen begründet wurde.¹¹¹

Novela zakona z dne 15. oktobra 1868 je preklicala določbo 38. člena tiskovnega zakona in šele sedemdeseta leta 19. stoletja so na področje časnikarstva prinesla nov in svobodnejši veter.

¹⁰⁶ Miroslav Vilhar je moral pred začetkom izhajanja političnega lista *Naprej* v državno blagajno položiti 2625 goldinarjev kavcije (Kmecl, *Fran Levstik*, str. 111; Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 170).

¹⁰⁷ ZAL., LJU 309, mapa 411, ovoj 1 (Grassellijev koncept prijave o ponovnem izhajanju *Triglava* z dne 28. novembra 1867).

¹⁰⁸ *Triglav*, št. 29, 4. julij 1868, nepaginirano.

¹⁰⁹ Lienbacher, *Die österreichische Pressgesetzgebung*, 2. del, str. 222.

¹¹⁰ Prav tam, str. 226.

¹¹¹ Prav tam, str. 228.

2.2.2. Nemški časopisi v Ljubljani

V Ljubljani je v šestdesetih letih izhajalo poleg uradnega časnika *Laibacher Zeitung* še nekaj periodičnih publikacij v nemškem jeziku.¹¹² *Laibacher Zeitung* so v 19. stoletju spremljale naslednje literarne priloge: *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* (1804-1810 in 1814-1818),¹¹³ *Illyrisches Blatt* (1819-1849), *Politisches Blatt* (1848) in od leta 1857 do 1865 priloga *Blätter aus Krain*.

Tedensko literarno in poljudno-znanstveno dopolnilo "Ljubljančanke", *Blätter aus Krain*, je v šestdesetih letih seznanjalo bralce s slovensko zemljo, geografijo in etnografijo. Sprva so tu objavljali večinoma Slovenci, ki so pisali v nemščini. Med njimi so bili pesnica Luiza Pesjakova (1828-1898), časnikar in ljudski pisatelj Jakob Alešovec (1842-1901), publicist, lirik, pripovednik in kritik Leopold Kordesch idr. Pod uredniško taktirko Ludwiga Issleiba (1827-1882) pa so domoznanski prispevki vedno redkeje našli prostor v *Blätter aus Krain*.

Leta 1866 je *Triglav* v podlistku objavil (žal nepodpisan) izvrsten "nekrolog" umrli prilogi "Ljubljančanke" in ponosen na svojo objavo v opombi izrecno poudaril, da je ponatis dovoljen izključno celovškemu dnevniku *Klagenfurter Zeitung*, ki ga v Ljubljani nihče ne bere.¹¹⁴ Na čelu nekrologa je stal moto iz Goethejevega *Erlköniga*: "Durch dürre Blätter säuselt der Wind!", uvod pa je "toložil bralce" in feljtonistično zabavljivo sporočal, da je "nepotrebna" priloga "umrla":

Die "Blätter aus Krain" sind todt, es leben die "Blätter aus Krain[!]! Kaum begannen die zu grünen, welkten sie auch schon durch den preußischen Nord-Wind längst dahin, bis sie nun der "Wassermann" in den Flüthen hinwegführte. Seid getrost, ihr sentimentalen Leser und – Nichtleser, kein Hahn kräht darnach! Mit provinzialistischer Stille und ohne großstädtische Reclame begonnen, giengen sie klanglos zum Orkus hinab. Nachdem sie noch in den Pränummerations-Einladungen mit Leichenbitter-Miene figurirten und als Beilage der amtlichen Zeitung auch im laufenden Jahre zu erscheinen drohten – ob die Abonnenten zu fesseln oder abzuschrecken, werden künftige Historiker Krains feststellen – *versteckten* sie sich vor dem

¹¹² Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*, str. 21-57.

¹¹³ Žigon, *Laibacher Wochenblatt*, str. 67-91.

¹¹⁴ *Triglav*, št. 4, 12. januar 1866, str. 13-14.

ahnungslosen aber angenehm enttäuschten Leser plötzlich als lockeres Indossat-Folio der "Laibacher Zeitung" mit dem zurückgelassenen Aushangschilde bureaukratisch-farbloser Redensarten, dahin zu verstehen, daß ihr Verschwinden eigentlich eine Wohlthat für den Leser ist. Allerdings, das bestreiten wir nicht.¹¹⁵

Časnik za domovinske interese *Triglav* se je veselil, da je priloga "Ljubljancanke" *Blätter aus Krain* prenehala izhajati. V feljtonu je z neprikrito ironijo spregovoril o urednikih in uredniški politiki časopisa. Leta 1857 je prevzel uredništvo *Blätter aus Krain* muzejski kustos Dragotin Dežman, leta 1856 tudi urednik časnika *Laibacher Zeitung*.¹¹⁶ Namen tednika *Blätter aus Krain* je bil, tako kot govori že naslov sam, v smislu "ilirskega lista" obravnavati teme, povezane s Kranjsko.¹¹⁷ Dežman je domoznanski tematiki v časopisu namenjal veliko več prostora¹¹⁸ kot njegov naslednik Ludwig Issleib (1827-1882).¹¹⁹ *Triglav* je Issleibu očital, da je v *Blätter aus Krain* uvedel "anti-domovinsko" politiko, ki je časopisu odtujila vse domače pisce. Namesto "kranjskih talentov" je namreč Issleib objavljale še nemške avtorje: Prutza, Dräxler-Manfreda in druge. Prav zaradi tega je tedanji predsednik deželne vlade Karel Aleksander Ulepič (Ullepitsch),¹²⁰ prvi Slovenec v Ljubljani na tem položaju, zahteval, da se spodbudi domače avtorje, naj objavljajo svoje prispevke v tedenski prilogi "Ljubljancanke". Da bi se domači pisci povabilu odzvali in se za pisanje zavzeli, je tiskar odslej po Ulepičevem nasvetu vsakomur plačal po dva krajcarja za vrstico.¹²¹ Toda nagrada v denarju se je čez čas zazdela celo podjetnemu Kleinmayrju previsoka, zato se je odločil, da zaradi razsipnosti in premajhnega zanimanja za časopis le-tega preneha izdajati.¹²²

¹¹⁵ Prav tam, str. 13.

¹¹⁶ Prav tam.

¹¹⁷ Prav tam.

¹¹⁸ Prav tam.

¹¹⁹ Issleib Ludwig je prihajal iz Turingije, sprva je študiral farmacijo, nato pa na univerzi v Jeni poslušal filozofijo in zgodovino. Konec leta 1856 je prevzel uredništvo časnika *Laibacher Zeitung* in v njem odtlej objavljale podlistek *Laibacher Plaudereien*. Kasneje je urejal tudi prilogo lista, *Blätter aus Krain*, nato pa je leta 1865 odšel v Celovec in prevzel uredništvo *Klagenfurter Zeitung* ter od leta 1866 tudi *Carinthie* (SBL, 1. knjiga, str. 366).

¹²⁰ O Ulepiču prim. Miladinović Zalaznik, Carl Alexander Ullepitsch, str. 85-94. Prim. tudi Smolej, Victor Hugo en Slovénie, str. 355-361.

¹²¹ *Triglav*, št. 4, 12. januar 1866, str. 14.

¹²² Prav tam.

Blätter aus Krain.

Beilage zur Laibacher Zeitung.

Nr. 9.

Erster Jahrgang.

28. Februar 1857.

Kösteins Werbung.

(Slovenisches Volkslied aus dem Kaspatal.)

„In des grünen Waldgebirges Saum
 Laufst vorbei des kühlen Kösteins Saum,
 Grüne Wiesen tränkt das kalte Raß,
 Rother Köstein biegt sich dort im Graß.“

Janjo ging vorbei, der junge Held,
 Köstein hieß Worte an ihn stellt:
 „Willst mich pfücken Janjo, junger Held!
 „Ginen Weinberg zearn, der mich wäßt,
 „Sol'ne Pfischl' umantst der Reben Laß,
 „Angesicht hält sie gold'ner Laß,
 „Auf den grünen Blättern Perlenthau,
 „Drunter zuckerziger Treiben Blau.“

Wiso Janjo sprach, der junge Held:
 „Habe Köstein, Mädchen, dich gewählt,
 „Denn es nickelt der Auges sanfter Blick
 „Deines Herzes Amigleit zuecht;
 „Weiß wohl, daß dein Wort nicht trüge,
 „Deine Liebe ist nicht Lüge.“

Geologische Excurse

in Gesellschaft des k. k. Bergamtes und Chef-Geologen,
 Herrn M. B. Lipold.

Von Val. Konjsegg (Vortsetzung und Schluß.)

II.

Das östliche Gebiet von Oberkrain.
 e. Trojana.

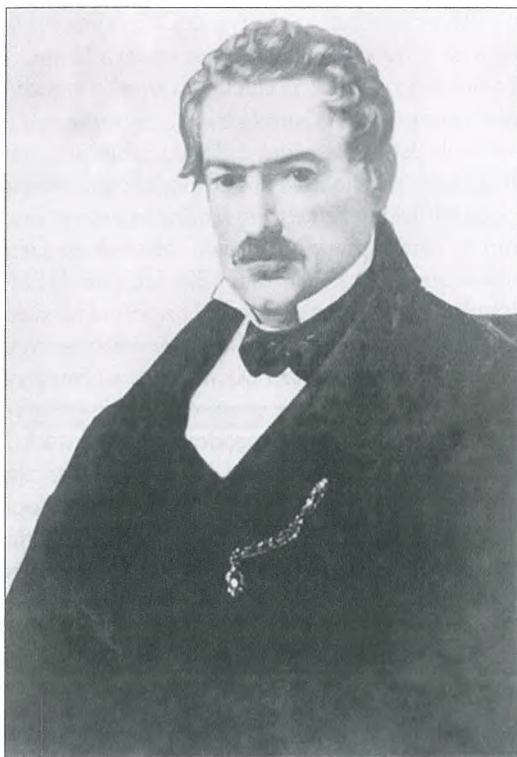
Der Zufall, daß gerade die größten Städte von Europa, wie London, Paris, Wien, in tertiären Becken liegen, hat einige Geologen zu der gewagten Behauptung verleitet, daß alle älteren Niederlassungen, ja sogar alle älteren Bauern-Gehöfte auf tertiären Schichten angelegt wurden.

Diese extravagante Annahme findet in den Boden-Verhältnissen von Trojana, so wie auch anderwärts eine vollständige Widerlegung. Der feuchthare Wald-, Wiesen- und Ackerboden von Trojana ist aus der Verwitterung der ältesten Sediment-Schichten, wie sie in Krain vorkommen, die nämlich dem alpinen Steinkohlen-System angehören und von den

österr. Geologen auch Gailthaler-Schichten genannt werden, entstanden. Die grau-schwarze, in's Bläuliche spielende Ackerkrume läßt schon bei oberflächlicher Besichtigung die Beschaffenheit der Unterlage erkennen, der sie das Dasein verdankt; doch zeigen die beiden Schluchten, die südliche am Orehovca- und die nördliche am Volška-Bach, einen verschiedenen Charakter. Die Schichten in dem viel tiefern Orehovca-Thale, das bei Sagor in die Save ausmündet, sind mürbe Schiefer-Thone von blau-schwarzer Farbe und geringem Glimmer-Gehalt. Gegen die Höhe von Trojana und Učak werden die regelmäßig geschichtigen Lager immer fester und glimmerreicher, sind von Quarzadern durchzogen und zerfallen da und dort ganze Klumpen eines eisenschüssigen, zerfetzten Quarzes von grau-blauer Färbung. In der nördlichen Thaleinsenkung an der Volška werden die Quarz-Einschlüsse immer häufiger und die Schichten gestalten sich zu festen Thon-Schiefern. Die schwarzen, vom Quarze weißgebänderten Bänke, worüber der Volška-Bach hinabstürzt, sind zuweilen mit braunen Tupfen versehen, die von verwitterten Gipssteinen herrühren, der sich in erbsengroßen Krystallen in diesen Thon-Schiefern eingebettet findet. Geht man eine Viertelfunde weiter thalauwärts bis zur letzten Mühle, Vdortem genannt, gewahrt man im Wette des Baches hin und wieder kopfgroße Stücke eines concentrisch schaligen Thon-Eisensteins, der einen Anhaltspunkt mehr bietet, dieses Revier als Koflengebirge zu bezeichnen. Zugleich findet man im Wache kleine Klatten eines festen Sandsteines von gelblicher Farbe und Felsstücke jenes kompakten rötlichen Sandsteines, den ich am Baba-Berge beschrieben. Dieser letztere Sandstein bricht in dem Berge, welcher sich im Norden am linken Bachufer in der Spitze des Kamnjec bis zu einer Höhe von 2600 Fuß über die Meeressfläche erhebt, gehört aber schon in die Triasgruppe, denn die später zur Erwähnung kommenden Petrefakten charakterisiren ihn als zu den Werfner-Schichten gehörig. Es zeigt sich demnach in dieser Gegend ganz deutlich die unmittelbare Ueberlagerung der alpinen Koflen-Schiefer durch die Werfner-Schichten.

Auch diese Gegend hat Jacquet untersucht und folgen-dermaßen beschrieben:

„Nachdem ich mich ein wenig gegen Mitternacht wandte, kam ich zu dem Berge Kamnez (Kamnjec), welcher der letzte, von dem Zweig der Alpetrie gegen Süden ist und die Gränzen

Carl Alexander Ullepitsch leta 1862
(NUK, kartografska zbirka, PP07421).

Konec šestdesetih let se je na ljubljanskem časopisnem polju pojavilo še glasilo nemške ustavoverne stranke, dnevnik *Laibacher Tagblatt*, ki je začel izhajati pri Bambergu¹²³ avgusta 1868 in ga je leta 1880 nasledil

¹²³ Založnik in urednik lista je bil Otomar Bamberg (1848-1934), sin Fedorja Bamberga (1817-1862), potomca saške plemiške rodbine in knjigovodskega sodelavca v Kleinmayrjevi tiskarni. Fedor se je poročil s Kleinmayrjevo hčerko in odtlej se je tiskarna imenovala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Otomar Bamberg je bil v osemdesetih letih 19. stoletja predsednik ljubljanske "Krainische Sparkasse", ki je leta 1893 finančno podprla študijsko potovanje Petra Radicsa v London. Tam je Radics proučeval Valvasorjevo delo. V arhivu Royal Society je odkril tri originalna pisma Valvasorja dr.

tednik *Laibacher Wochenblatt*. Svoj politični program je *Laibacher Tagblatt* jasno izrazil že v uvodnem pismu *An unsere Leser*. Tu beremo, da je cilj časnika varovati osebno, politično in versko nedotakljivost ter zastopati svobodo in napredek.¹²⁴

Poleg omenjenih listov so v tem času v Ljubljani v nemščini izhajala še različna društvena glasila. Glasilo muzejskega društva za Kranjsko (*Mitteilungen des Musealvereines für Krain*) je začelo leta 1866 izhajati kot nadaljevanje društvenega letopisa *Jahresheft des Vereins der krainischen Landesmuseums*. Vse tri letnike letopisa (1856, 1858, 1862) kot tudi prvi letnik *Mitteilungen* je uredil Dragotin Dežman. Glasilo, ki je redno izhajalo v letih od 1889 do 1907, je bilo sestavljeno iz zgodovinskega in naravoslovnega dela. Občasno je obravnavalo tudi društvena vprašanja. Objavljalo je vire, popise arhivskega gradiva zemljiških gospošte, biografije in poročila o zgodovinski literaturi. Med sodelavci glasila srečamo znana imena kot so: Peter Radics, zgodovinar Ivan Vrhovec (1853-1902), zgodovinar, geograf in arheolog Simon Rutar (1851-1903), August Dimitz in drugi.¹²⁵ Glasilo zgodovinskega društva za Kranjsko oziroma *Mitteilungen des historischen Vereines für Krain* je izhajalo v Ljubljani od leta 1846 do 1868 kot mesečnik, izjemoma tudi samo enkrat do štirikrat letno. Njegovi uredniki so bili Vinko Fereri Klun (1851-1856), Etbin Heinrich Costa (1856-1858), Elija Rebič (1858-1859), August Dimitz (1859-1868), v letih 1846 do 1850 pa je časopis urejal društveni odbor. Časopis je obravnaval arheologijo, antiko, srednji in novi vek ter posegal v krajevno, deželno, cerkveno, pravno, umetnostno in literarno zgodovino ter jezikoslovje. Največ prispevkov se je nanašalo na Kranjsko, le deloma so članki obravnavali zgodovino sosednjih dežel.¹²⁶

Thomasu Galeju (1635-1702), ki jih je prvič objavil leta 1910 v dodatku k svoji monografiji o Valvasorju. Tudi izdajo monografije je sofinancirala "Krainische Sprachkasse" (Miladinović Zalaznik, "Ein Geschichtsschreiber, str. 92 in 119; prim. tudi Reisp, *Korespondenca*, str. 10 in 39-45).

¹²⁴ *Laibacher Tagblatt*, št. 1, 14. avgust 1868, str. 1.

¹²⁵ *Enciklopedija Slovenije*, 7, str. 165.

¹²⁶ Prav tam, str. 166.

3. ROJSTVO NEMŠKEGA ČASNIKA TRIGLAV

3.1. Vprašanje slovenskega političnega časnika

Oktober 1860 je z oktobrsko diplomom v monarhiji vsaj na zunaj zmagala federalistična ideja. Pri narodih, živečih v monarhiji, se je spet prebudila narodna zavest. Izražanje nacionalnih zahtev pri Čehih, Poljaki, Hrvatih in drugih narodih se kaže tudi v ustanavljanju političnih časnikov v domačem jeziku. Slovenci smo na tem področju malce zaostajali. V t.i. "mednoviškem obdobju",¹²⁷ kot ga imenuje Fran Vatovec, in traja od leta 1800, ko Vodnik preneha z izdajanjem *Lublanskih novic* (1797-1800), do rojstva Bleiweisovega časopisa *Kmetijske in rokodelske novice*, vlada na časnikarskem področju zatišje. Na že zoranih časnikarskih brazdah je zavladal molk, slovenska beseda se je zatekla pod tujo časniško streho in tuji listi so našim možem odpirali svoje predale.¹²⁸

V slovenščini tako v šestdesetih letih izhaja samo strokovni list v slovenščini *Kmetijske in rokodelske novice*. Časopis je izdajala in zalagala Kranjska kmetijska družba, urejal pa ga je Janez Bleiweis.¹²⁹ Vsa štirideseta in petdeseta leta kot tudi v tretjem desetletju svojega izhajanja so *Novice* ostale osrednji slovenski list. Prijatelj je časopis neupravičeno označil kot "primitiven in patrijarhalčen 'omnibus', verno in v prvih letih tudi še zadostno zrcalo in glasilo primitivnega slovenskega javnega

¹²⁷ Vatovec, *140 let slovenske žurnalistike*, str. 9.

¹²⁸ Prav tam. Kljub prizadevanjem Leopolda Kordescha (1807-1879) politično periodično glasilo v slovenščini, *Kranjske ali Slovenske novine* z literarno prilogo *Zora*, ni nikoli izšlo. O tej problematiki prim. Miladinović Zalaznik, *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*, str. 86-89; Miladinović Zalaznik, Leopold Kordesch, str. 158.

¹²⁹ *Novice* so bile že tretja publikacija, ki jo je izdajala Kranjska kmetijska družba, ustanovljena 26. oktobra 1767 v Ljubljani. Po nekaj letih delovanja je družba dobila svoje glasilo, *Sammlung nützlicher Unterrichte*. Izšli so štirje zvezki publikacije, prva dva v letih 1770 in 1771, tretji leta 1776 in četrti, ki je bil tudi ponatisnjen, leta 1779. Ker je družba želela razširiti krog svojih bralcev, je že leta 1774 zaprosila deželno glavarstvo za dovoljenje za izdajanje tednika *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain*. Periodični list, ki ga je najverjetneje urejal tajnik družbe Balthasar Hacquet (1739/40?-1815), je izhajal dve leti (1775, 1776) in je bil namenjen širši publikli, ne le članom družbe (Žigon, "Wochentliches Kundschaftsblatt", str. 231-256).

Dr. Janez Bleiweis v šestdesetih letih
(NUK, kartografska zbirka, PP09282).

življenja".¹³⁰ A ne le Prijatelj, tudi drugi literarni in politični zgodovinarji, na primer Dragotin Lončar¹³¹ in Avgust Žigon,¹³² Bleiweisa slikajo izrazito negativno, iščejo njegove napake in mu odrekajo mesto, ki mu v

¹³⁰ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 123.

¹³¹ "Dr. Bleiweis je bil prvi politični vodja narodno se prebujajočega slovenskega kmeta-
posestnika, čigar kulturni varuh je bil duhovnik. To je bil delokrog, ki je v njem dr.
Bleiweis živel in se izživel," je leta 1909 zapisal Dragotin Lončar (Lončar, *Dr. Janez
Bleiweis in njegova doba*, str. 244).

¹³² Avgust Žigon je leta 1920 v *Ljubljanskem zvonu* Bleiweisa označil kot ignoranta,
diktatorja, oportunističnega, hladnega špekulanta, egoista ter dobrega politika le za vaško
obzorje našega poljedelca in živinorejca (Melik, *Bleiweisova vloga v slovenski politiki*,
str. 15).

slovenski zgodovini pripada. Ne glede na Bleiweisovo nagnjenost k umirjeni kompromisni politiki ter ne glede na njegov odpor do novosti, mu ne moremo očitati primitivnosti. V svojem listu je skrbel za izobraževanje kmeta in obrtnika tako na gospodarskem kot tudi na nacionalnem področju, glavno vodilo mu je bil napredek. Igor Grdina ugotavlja, da je literarna zgodovina do Bleiwesa več kot zadržana in mu je mestoma celo kar odkrito sovražna. A razlogi za to tičijo bolj v njej sami, kakor pa v "liku in delu" dr. Janeza Bleiwesa.¹³³ Melik piše, da je Bleiweisu "treba priznati zaslužno mesto v vrsti Slovencev, ki so s svojim političnim in kulturnim delom prispevali k veliki rasti slovenskega naroda v devetnajstem stoletju".¹³⁴

V šestdesetih letih, predvsem od avgusta 1859, ko je vedno bolj dišalo po novi ustavi, so *Novice* večkrat objavljale tudi krajše politične članke,¹³⁵ vendar pa redne rubrike s političnimi prispevki niso dobile. Kljub temu se je Bleiweis zavedal potrebe po slovenskem političnem listu. Leta 1860 so v *Novice* zašli prvi namigi, da bi morali dobiti politični časnik, ki bi bil glasilo naroda. Dopisnik z Dunaja, Valentin Zarnik, podpisan z "B.", je v svojem že omenjenem junijskem članku le med vrsticami omenil nujnost, da se ustanovi politični list v domačem jeziku, če se hočejo Slovenci v nastopajoči ustavni dobi uveljaviti kot narod. Vendar pa o tem, da bi tovrsten samostojni list izhajal poleg Bleiweisovih *Novic*, ni razmišljal.¹³⁶

Medtem ko v Ljubljani na tovrstne pobude naletimo le med vrsticami, so bile v Zagrebu in v Pragi že v teku priprave za izdajanje političnih listov. V Zagrebu je začel izhajati *Pozor*, v Pragi je z novim letom 1861 dr. Rieger začel izdajati politični list *Narod*, konec leta pa je dr. Julius Grégr dobil dovoljenje za izdajanje *Narodnih listov*.¹³⁷ Hrvaški *Pozor* so toplo priporočale tudi *Novice*, češ da "v umljivi in domoljubni besedi iskreno zagovarja jugoslavenske zadeve", kot je 24. oktobra v

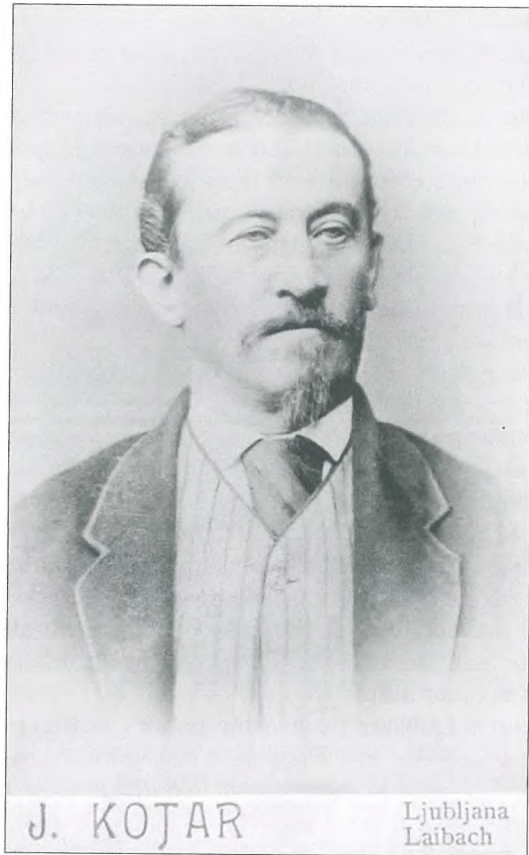
¹³³ Grdina, *Od rodoljuba z dežele*, str. 107.

¹³⁴ Melik, Bleiweisova vloga v slovenski politiki, str. 23. Melik v prispevku posebej opozarja, da sodbe o Bleiweisu ne smemo graditi samo na osnovi njegovega odnosa do Prešerna, Levstika ali do Koseskega (prav tam, str. 16). Za novejšo izsledke o Bleiweisu primerjaj tudi katalog Gorenjskega muzeja *Dr. Janez Bleiweis in njegov čas*.

¹³⁵ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 125-128.

¹³⁶ *Novice*, št. 24, 13. junij 1860, str. 190.

¹³⁷ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 134.

Fran Levstik v sedemdesetih letih
(NUK, kartografska zbirka, PP04100).

Novicah zapisal dr. Razlag.¹³⁸ Ne le Razlag, tudi drugi dopisniki *Novic*, npr. zagrebški deželni knjigovodja Ferdo Kočever-Žavčanin (1833-1878) in Anton Janežič (1828-1869), so delili mnenje, da Slovencem poleg

¹³⁸ Prav tam, str. 131.

Novic zadostuje hrvaški *Pozor*.¹³⁹ Vprašanje slovenskega političnega časnika je tako stopilo v ozadje. Bleiweis je v *Novicah* pozdravil ustanovitev slovenskega učiteljskega lista *Učiteljski tovarš*, ki je začel izhajati leta 1861,¹⁴⁰ v *Vabilu na naročbo "Novic" za prihodnje leto* pa je ponovno izrecno poudaril, da *Novice* ne nameravajo postati politični časnik:

Nekateri prijatli so nam želje razodeli, naj bi "Novice" izhajale večkrat v tednu, naj bi se skoz in skoz prestavile v političen list [...] po takem prestroji bi se [*Novice*] odpovedale svojemu pravemu namenu in bi ne bile več list za veliko večino naroda slovenskega. Tako imenovane, 'vélike politike' delati ni cilj in konec našega lista; naš poglavitni namen – glede na razmere slovenskih dežel – je višji, namreč ta, veliki večini ljudstva našega pomagati na višjo stopnjo omike v vseh rečéh in buditi v njem zavednost, da se čuti ko narod, brez ktere zavesti ni mogoča ne povzdiga na višjo stopnjo izobraženosti ne národna veljava, ki gré slovenskemu narodu kakor vsakemu družemu v Avstrii.¹⁴¹

Noviške besede odslikavajo družbene razmere tedanjega časa. Bleiweisov namen, izobraziti slovenski narod, je bil zagotovo iskren, tako kot njegova želja po ustanovitvi političnega lista, ki jo je izrazil v nadaljevanju: "[...] iz drugega obzira pa tudi mislimo, da za druge namene je živa potreba, da bi se kjer koli osnoval političen list slovensk, ki bi vsaki dan ali vsaj večkrat izhajal v tednu."¹⁴² Zagotovo tudi ni bil namen Kranjske kmetijske družbe, izdajateljice *Novic*, da bi svoj strokovni list spremenila v političnega. Vsekakor pa je uredništvo po vzoru angleških listov sem in tja poročalo tudi o političnih dogodkih: "Tudi na Angležkem imajo tedenski časniki veliko veljavo in velik upliv; politične novice, ob kratkem pa jedreno sestavljene, so jim zadosti, da vse imenitne reči vejo, ki se po svetu godijo."¹⁴³ Kratka poročila iz sveta politike so slovenskemu kmetu zadoščala, da si je lahko ustvaril sliko o dogajanju doma in po svetu. V prvi vrsti je bila naloga, ki so si jo zadale *Novice*, izobraziti in omikati svoje bralce ter krepiti njihovo slovensko narodno zavest. Prijatelj opozarja na opazko, da so se *Novice* zavzemale za izdajanje slovenskega političnega

¹³⁹ Prav tam, str. 133.

¹⁴⁰ List je izhajal do leta 1941.

¹⁴¹ *Novice*, št. 50, 12. december 1860, str. 404.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ Prav tam.

časnika "kjer koli",¹⁴⁴ le v Ljubljani ne,¹⁴⁵ iz česar lahko sklepamo, da si izdajatelj *Novic* v prestolnici ni želel slovenskega konkurenta.

V začetku leta 1861 se pojavljajo v *Novicah* dopisi z vprašanji o slovenskem političnem listu.¹⁴⁶ Urednik je navadno pod črto odgovarjal na zastavljena vprašanja in se pri tem spraševal, zakaj se vendar nihče drug ne loti izdajanja:

"Novice" dobivajo sedaj od vseh strani slovenske zemlje toliko spisov in dopisov, da ne morejo ž njimi tako hitro na dan kakor bi rade. Al o *političnem* časniku še ni duha ne sluha od *nikodar*. Res silno potreba je Slovencom vsakodnevni časnik, v kterega bi *oglas*i vseh gospôsk po Slovenskem prihajali, ker je nespametno nemškemu časniku, ki ne prihaja Slovencom v roke, prilikati slovenske naznanila. To mora biti zopet en zahtevek prihodnjega deželnega zbora.¹⁴⁷

Po Bleiweisovem mnenju so Slovenci nujno potrebovali politično glasilo za obrambo narodnih pravic. V domačem jeziku naj bi po njegovem mnenju zadostovale *Novice*, za "zavračanj[e] lažnivih nemških dopisnikov in izpreobračanj[e] odrojenih domačinov"¹⁴⁸ pa bi potrebovali list v nemškem jeziku. Čeprav Prijatelj v tej Bleiweisovi izjavi vidi zahrbtno preračunljivost ter ugotavlja, da se je "očetu naroda" zamisel, da bi izdajal politični list v nemškem jeziku, verjetno prvič porodila po objavi oktobrske ustave,¹⁴⁹ je potrebno upoštevati dejstvo, da je literarna zgodovina našega junaka postavila na obrobje kot človeka sumljive veljave in mu dodelila vlogo zoprnega negativca.¹⁵⁰ Urednik *Novic* le-teh ni izdajal s svojim kapitalom, ampak je za časnikom finančno stala Kmetijska družba. Verjetno res ni bilo v njenem interesu, da bi zaradi drugega slovenskega lista izgubila svoje naročnike. Morda lahko tu iščemo

¹⁴⁴ *Novice*, št. 50, 12. december 1860, str. 404.

¹⁴⁵ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 139.

¹⁴⁶ O posameznih dopisih prim. prav tam, str. 144-152.

¹⁴⁷ *Novice*, št. 3, 16. januar 1861, str. 25. Po Prijateljovem mnenju je Bleiweis politični časnik tedaj omenil zgolj zato, ker ni hotel priti navzkriž z mladino, v imenu katere je tedaj začel energično nastopati Valentin Zarnik, obenem pa s kančkom ironije Prijatelj komentira, da je "dr. Bleiweis še isto leto prišel v deželni zbor kranjski, a tega 'zahtevka' se ni potem v tej korporaciji več spomnil" (Prijatelj, Levstikov politični list, str. 149).

¹⁴⁸ Prav tam.

¹⁴⁹ Prav tam, str. 141.

¹⁵⁰ Grdina, *Od rodoljuba z dežele*, str. 130.

razlog za to, da so *Novice* rade poudarjale, da bi moral slovenski politični list izhajati vsakodnevno. Tako bi bil precej dražji od *Novic*.

Februarja 1861 je Bleiweis odgovoril na dopis iz Maribora, datiran z dnem 26. januar 1861 in podpisan z "B."¹⁵¹ Avtor tega dopisa med drugim piše tudi o potrebi ustanovitve političnega časnika v slovenskem jeziku. Bleiweis je pod črto v pripombi uredništva zapisal:

Sedaj pa še nekaj o političnem slovenskem listu. Živa potreba njegova se kaže čedalje bolj, ker "Novice" z eno polo na teden ne morejo z vsemi spisi, ki jih dobivajo, tako hitro na dan, kakor bi rade. Zvedili smo tudi, da *kavcija* ne bi znašala več kot 5000 gold. O tem bi ne bilo nobene nepremagljive overe. Le moža kjerkoli je treba, da bi vzel to reč v svoje roke. Uredništvo "Novic" samo ne more vsega nositi, kar se mu od vseh strani naklada. En sam človek mora konec vzeti [od] silnega dela. Če pa spravimo političen slovensk časopis na noge, nikar še ne mislimo, da bomo ž njim ukrotili svoje nasprotnike in dopisnike v nemških časnikih in da bomo preverili ž njim bravec teh zopernikov. Ti *ne berejo* ali *ne razumejo slovenskih reči*; za nje je vsa naša beseda bob ob steno. Slovanom je živo treba *nemškega* časnika na *Dunaji*, ki bi krepko zastopal slovenske zadeve, in radostni smo slišali, da pride kmali tak časnik pod vredništvom slavnega rodoljuba T.¹⁵² na dan. Potreba bi bilo v *usaki* slovenski deželi tudi *nemškega* časnika v domoljubnem duhu, da bi naši nemškutarski "Spiessbürgerji" ga brali in se jim njih glava vedrila, zakaj vsi niso hudobni, nekteri so le nevedni; pa kako se hočejo podučiti o *naših* pravicah, o *naših* nadlogah, ako bero "Laibacherco", "Klagenfurtarco", "Gracarco", "Triestarco" in kar je take baže časnikov več, ki za pravično slovensko reč nimajo besede? Vse to, dragi prijatli, so po obilni skušnji *naše potrebe*. Saj še velike vlade imajo v *ptujih* deželah in *ptujih jezicih* svoje časnike, da se za nje potegujejo. Domača reč, sicer silno potrebna, sama ni zadosti.¹⁵³

Bleiweis je v tem odgovoru pod črto odkrito spregovoril o svojih razmišljanjih in načrtih, čeprav mu tudi tu literarna zgodovina očita zahrbtnost in kovanje načrtov za izdajanje nemškega lista. 5000 goldinarjev *kavcije*,¹⁵⁴ potrebne za ustanovitev slovenskega lista, ki jo Bleiweis

¹⁵¹ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 152.

¹⁵² Marca 1861 je na Dunaju začel izhajati dnevnik *Ost und West* pod uredništvom Hrvata dr. Imbra (Emmericha) Ignjateviča Tkalca (1824-1912).

¹⁵³ *Novice*, št. 6, 6. februar 1861, str. 48.

¹⁵⁴ Miroslav Vilhar pa je leta 1863 za svoj ob torkih in petkih izhajajoči *Naprej* jamčil s

omenja, je bil sicer visok znesek, denar pa šibka točka mlajše slovenske generacije. Levstikova mesečna plača tajnika pri Slovenski matici leta 1864 je znašala komaj 30 goldinarjev.¹⁵⁵ Toda tudi nemški *Triglav* je leta 1865 lahko izšel le z denarnimi vložki številnih posameznih donatorjev.¹⁵⁶ Nemški časnik, o katerem v uredniški notici govori Bleiweis, bi imel nalogo spreobrniti nemškutarje in "Spiessbürgerje" ter jih navdušiti za slovensko stvar. Obenem drži, da tak list ne bi ogrozil obstoja *Novic*, ki bi še vnaprej skrbele za "domačo reč", ki je "sicer silno potrebna", a "sama ni zadosti".¹⁵⁷ Po drugi strani se zaradi nemškega lista večina naročnikov ne bi odpovedala *Novicam*. A gledano iz drugega zornega kota se postavlja vprašanje, ali bi slovenski politični list lahko dosegel publiko, na katero je Bleiweis računal, potujčeno nemško inteligenco? In ali bi slovenski časnik *Novicam* resnično odvzel številne naročnike? Najverjetneje ne, saj obstoja *Novic* leta 1868 tudi izid *Slovenskega naroda* ni ogrozil.

Ko je hrvaški list *Pozor* objavil vest o morebitni ustanovitvi političnega časnika v Trstu, so jo *Novice* z veseljem povzele in natisnile na svojih straneh.¹⁵⁸ Kratka notica v *Pozoru* in ustanovitev tržaške čitalnice 29. januarja 1861 pa sta bila tudi razloga, ki sta v Trst vlekla Frana Levstika. Pravilnik ob ustanovitvi tržaške čitalnice je namreč v svojem 23. členu obljubljal, da bo društvo, če "dobi obilo materialne in dušne podpore", začelo izdajati "periodičen literaren list in po moči podpiralo slovensko književnost".¹⁵⁹ Levstik se je v tem času hudo sprl z Miroslavom Vilharjem na Kalcu,¹⁶⁰ kjer je bil domači učitelj Vilharjevih osmih

polovico manj denarja, 2625 goldinarjev (Kmecl, *Fran Levstik*, str. 110-111; Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 170).

¹⁵⁵ Levstikovo pismo Stritarju z dne 19. februarja 1870. V mesečniku *Slovan* je Avgust Žigon v več nadaljevanjih objavljal prispevke, kjer je komentiral tudi Levstikovo korespondenco s Stritarjem (Žigon, *Prijateljska zgodba iz Levstikovega življenja*, str. 149). Pismo je objavil tudi Avgust Pirjevec (*Levstikova pisma*, str. 296-297).

¹⁵⁶ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97.

¹⁵⁷ *Novice*, št. 6, 6. februar 1861, str. 48.

¹⁵⁸ *Prijatelj*, Levstikov politični list, str. 154.

¹⁵⁹ Prav tam, str. 155.

¹⁶⁰ Levstik in Vilhar sta se sprla, ker Vilhar ni dosledno plačeval Levstikovega dela. Ludvik Germonik piše tako 1. julija 1861 svojemu prijatelju Levstiku v Trst: "Daß Miroslav Dir noch so viel schuldet, hat mich verwundert, obschon ich seinen Charakter (?) kannte, u. Dir offen auch meine Meinung über ihn sagte, in welche Du erst jetzt einstimmt." (Žigon, *Bridka zgodba iz Levstikovega življenja*, str. 158.) V pismu Stritarju, napisanem 19. februarja 1870, pa beremo Levstikovo tožbo: "Vilhar mi je bil dolžan

otrok. Vedno večja nesoglasja z delodajalcem in neplačano delo učitelja so odločitev za odhod samo še pospešili. V Trstu je postal tajnik Čitalnice, a je v glavnem životaril.¹⁶¹ Poleg tega tam nikoli ni začel izhajati kakršen koli časnik: niti politični, ki ga čitalnica nikoli ni nameravala izdajati, niti literarni, za katerega je vedno znova primanjkovalo sredstev.¹⁶²

Žigon meni, da si je Bleiweis oddahnil, da v Trstu ni začel izhajati politični list,¹⁶³ medtem ko Prijatelj dodaja, da prvaka ne bi motilo, če bi list izhajal nekje daleč stran od Ljubljane in *Novic*.¹⁶⁴ Obe tezi sta vprašljivi, saj številne objave v *Novicah* omogočajo različne interpretacije. Res je, da se je Bleiweis zavzemal za izid nemškega lista v Ljubljani, a svoje razloge je v zgoraj citiranem odstavku razložil. V tem kontekstu je v *Novicah* toplo pozdravil izid časnika *Ost und West* na Dunaju in ga je priporočal tudi svojim bralcem.¹⁶⁵ Podobno je v naslednji številki dopisnik *Novic* Ivan Macun (1821-1883), šolnik in slovstveni zgodovinar, z navdušenjem pozdravljaval *Ost und West*. V prispevku z naslovom *Nemški časnik za pravice slovanske "Ost und West"* je bralcem priporočal "to zvezdo na slovanskem nebu".¹⁶⁶

Toda tudi zahteve po slovenskem političnem listu niso utihnile. V Trstu se ni zgodilo nič novega, zato je Bleiweis, ki ga je izzval neki dopis o tej problematiki, poslan z Dolenjske 22. maja 1861, v *Novicah* objavil članek z naslovom *Sopet o političnem slovenskem časniku*.¹⁶⁷ Tu je urednik *Novic* obžaloval, da "ako je bilo prigovarjanje in nagovarjanje [za ustanovitev slovenskega političnega časnika] zastonj, niso 'Novice' krive, marveč to, da *nobenega* ni, ki bi vzel to zadevo djansko v svoje roke".¹⁶⁸ V nadaljevanju avtor ne pove nič novega. Poudarja, da *Novice*

400 gld., ko sem šel od njega. Hotel mi je za vse dati samo 50 gld., po dolgem prepiru mi je dal 100 gld., po enem letu mi je v Trst poslal z jezo 100 gld. in ko sem prišel k 'Napreji' prejmem 180 gld., kajti utrgal mi jih je 20 gld." (Žigon, Prijateljska zgodba iz Levstikovega življenja, str. 149.)

¹⁶¹ Žigon, *Bridka* zgodba iz Levstikovega življenja, str. 97-102 in 154-160.

¹⁶² *Novice*, št. 17, 24. april 1861, str. 138.

¹⁶³ Žigon, *Bridka* zgodba iz Levstikovega življenja, str. 159.

¹⁶⁴ Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 156.

¹⁶⁵ *Novice*, št. 9, 27. februar 1861, str. 73-74.

¹⁶⁶ *Novice*, št. 10, 6. marec 1861, str. 78.

¹⁶⁷ *Novice*, št. 21, 22. maj 1861, str. 168-169. Članek je objavil tudi Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 157-158.

¹⁶⁸ Prav tam, str. 168.

ne nameravajo postati politični list in da ne ovirajo in ne bodo ovirale začetka izhajanja političnega lista. *Novice* leta 1863 dejansko niso stale na poti Vilharjevemu časniku *Naprej*. Kljub temu Ivan Prijatelj razume Bleiweisovo vedenje kot obrambo pred "že takrat nastal[im] nezadovoljstvo[m] mlade generacije, katera je bila najbrž izpregledala Bleiweisovo igro in začela zasebno zabavljati nanj".¹⁶⁹

Spor, ki se je v vsej razsežnosti pokazal šele leta 1864, leta 1861 še ni bil tako oster in nepremostljiv. Vendar pa lahko v tem letu prav v pisanju v zvezi z ustanovitvijo samostojnega slovenskega političnega časnika iščemo prve klice, ki kasneje privedejo do velikih nesoglasij med staro- in mladoslovenci. Sprožila jih je ustanovitev nemškega lista *Triglav*. Pridružujem se mnenju Ivana Prijatelja, ki se s sumom mlade generacije, da je Bleiweis oviral ustanovitev samostojnega političnega lista za Slovence, ne strinja v celoti. Bleiweisova politika je umirjena, nenapadalna, morda delno preračunljiva, a nikakor ne nasprotna slovenskim interesom.

Iz ohranjene korespondence je težko sklepati, da se je Bleiweis bal, da bi *Novice* dobile konkurenta, ki bi ga prebiral inteligenca in bi bil cenejši od *Novic*. Vprašanje je, ali gre v Bleiweisovi mlačnosti glede ustanovitve slovenskega političnega lista videti ekonomske razloge? Morda je ravno zaradi tega vztrajno poudarjal, da bi moral politični list izhajati najmanj dvakrat tedensko. Tako bi bil časnik dražji od *Novic*, ki so bile tednik in so dvakrat v tednu prihajale med bralce le v letih od 1852 do 1857. *Vabilo na naročbo Novic za prihodnje leto 1862* je med drugim sporočalo:

In ravno sedaj, ko prestopamo v *ustavno* življenje, potrebuje *narod* naš zvestega vodnika. Podražite mu sedaj pripomočke, iz katerih zajema izbistrenje in narodno zavednost, pa mu prevezete žilo življenja. Narod si ne more ne dragih časnikov ne dragih knjig kupovati, in če bi, kako se je prerajalo, dvakrat v tednu izhajajoče "*Novice*" veljale 7 gold. 20 kr., izgubile bravcov veliko, in narodna reč bi pešala namesto, da se krepča. Velik časnik slovensk prepuščamo drugim; "*Novice*" ostanejo, kar so bile: list za narod slovenski.¹⁷⁰

Da cena časnika pri Bleiweisovih razmišljanjih ni bila nepomembna

¹⁶⁹ Prav tam, str. 158.

¹⁷⁰ *Novice*, št. 50, 11. december 1861, str. 414.

postavka bodočega političnega lista, naj ilustrira le kratek ekskurz po cenah takratnega časopisja. Celoletna naročnina na *Novice* je leta 1864 znašala 3 gold. 60 kr. in 4 gold. 20 kr., če so bile poslane po pošti. Cena dvakrat tedensko izhajajočega Vilharjevega *Napreja* leta 1863 je bila za vse leto 6 gold. in 7 gold., če so ga naročniki prejeli po pošti, medtem ko je *Triglav*, izhajajoč dvakrat tedensko, v prvem letu izhajanja, leta 1865, stal letno 5 gold. oziroma 6 gold. 40 kr. za prejemanje po pošti. Bleiweis je razmišljal kot dober gospodar in je pri ceni časnika upošteval kupno moč prebivalstva. Janez Logar na tem mestu zaključuje, da Bleiweisa niso toliko skrbeli naročniki, temveč bolj izguba lastne vodilne vloge v slovenskem javnem življenju, ki mu je z *Novicami* pripadla takorekoč sama od sebe,¹⁷¹ vendar je sklepanje bržkone pretirano.

Sredi leta 1861, 1. avgusta, je Andrej Einspieler v Celovcu začel izdajati časopis v nemškem jeziku za obrambo slovenskih interesov *Stimmen aus Innerösterreich*. Žal so ga že dve leti zatem pokopale tiskovne tožbe in nasprotja z Nemci in nemškutarji. Bleiweis je ob tem v *Novicah* v drobno tiskani opombi uredništva zapisal, da je dobro rekla *Danica*, češ "spreobernil boš nemškutarja težko katerikrat ali pa nikoli",¹⁷² vendar pa kljub temu ni opustil misli na nemški list za tiste, ki "niso hudobni, le nevedni".¹⁷³

Leta 1862 Ljubljana še vedno ni imela svojega slovenskega političnega lista. *Novice* so občasno spregovorile o tem, da ga Slovenci potrebujejo.¹⁷⁴ Spomladi 1862 je začel Miroslav Vilhar (1818-1871) pripravljati teren za ustanovitev *Napreja*. Bleiweis je 9. aprila 1862 poročal o Vilharjevih načrtih:

Te dni je gosp. Miroslav Vilhar, ki se je v jeseni stanovitno preselil v Ljubljano, izročil sl. c. k. deželnemu poglavarstvu prošnjo za dovoljenje slovenskega časnika, ki ga želi vsaki teden enkrat na celi poli izdajati pod naslovom 'Naprej'. Obsegal bo zraven političnega dela lepoznanške in trgovske reči in mnogovrstne naznanila. Čeravno bi g. Vilhar mnogim željam še bolj vstregel, ako bi izdajal saj trikrat v teden političen časnik, bomo vendar že tudi tednika prav veseli.¹⁷⁵

¹⁷¹ Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 156.

¹⁷² *Novice*, št. 42, 16. oktober 1861, str. 344.

¹⁷³ *Novice*, št. 6, 6. februar 1861, str. 48.

¹⁷⁴ Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 163.

¹⁷⁵ *Novice*, št. 15, 9. april 1862, str. 119.

3.2. Vilharjev in Levstikov *Naprej*

Novice so budno spremljale dogodke okoli *Napreja* in redno sporočale bralcem, kaj se dogaja na tem področju. Tako 18. junija 1862 *Novice* v kratkem stavku obžalujejo, da "gosp. Miroslav Vilhar še ni dobil dovoljenja za izdajanje slovenskega političnega časnika",¹⁷⁶ že 1. oktobra 1862 pa sporočajo, da je Vilhar pridobil dovoljenje za izdajanje lista, ki bo začel z novim letom izhajati dvakrat tedensko.¹⁷⁷ Potrebno je bilo še počakati. V petek, 2. januarja 1863, je izšla prva številka dolgo pričakovanega časnika *Naprej*.

Marsikaj okoli *Napreja* in njegove ustanovitve ostaja nepojasnjeno. Skorajda ni ohranjenih podrobnosti iz zakulisja, ki so vplivale na Vilharjevo odločitev za izdajanje lista. Poznavanje predhodnih dogodkov, predvsem spora med Levstikom in Vilharjem ter Levstikovega odhoda z gradu Kalec v Trst leta 1861, še bolj zapletejo razumevanje problematike. Levstik je namreč ob začetku izhajanja *Napreja* prevzel uredništvo lista. Znano je tudi, da je Levstika udejstvovanje bodisi pri političnem bodisi pri leposlovnem listu veselilo, nenazadnje je zaradi morebitne ustanovitve časopisa leta 1861 tudi odšel v Trst. Postavlja se vprašanje, kako sta moža zgladila nesoglasja iz leta 1861. Ravno tako ni jasno, zakaj je prav Miroslav Vilhar pričel z izdajanjem slovenskega političnega lista. Ga je kdo k temu spodbudil? Vilhar je bil zaveden Slovenec. Ker se je kot poslanec notranjskih kmetijskih občin, izvoljen je bil 21. marca 1861, na eni prvih sej kranjskega deželnega zbora, dne 8. aprila 1861, pri glasovanju izrekel za nemški poslovni jezik, mu Ivan Prijatelj krivično očita, da ni bil zaveden narodnjak.¹⁷⁸ Zavedati se moramo, da tako Vilhar kot Bleiweis sodita v generacijo, ki ji je bil nemški jezik bližji kot slovenski, a ju to zagotovo ne postavlja v protislovenski tabor. Leta 1863 se je Vilhar zaradi *Naprejeve* tiskovne pravde poslovil od poslanskega mesta. Prislужil si jo je s člankom *Misli o sedanjih mednarodnih mejah*,¹⁷⁹ podpisanim s črkama M. P., v katerem se pre-

¹⁷⁶ *Novice*, št. 25, 18. junij 1862, str. 209.

¹⁷⁷ *Novice*, št. 40, 1. oktober 1862, str. 340.

¹⁷⁸ Prijatelj, Levstikov politični list, str. 169.

¹⁷⁹ *Naprej*, št. 14, 17. februar 1863, str. 54; št. 15, 20. februar 1863, str. 57-58; št. 16, 24. februar 1863, str. 62.

pozna Levstikovo sodelovanje.¹⁸⁰ Vilharjev umik iz poslanskih klopi je povzročil, da so bile na Notranjskem razpisane nadomestne volitve, na katerih je bil izvoljen slovenski kandidat, dr. Etbin Heinrich Costa (1832-1875), proti svojemu nemškemu tekmecu, deželnemu predsedniku baronu Janezu Nep. Schloissniggu (1809-1885). Na pogorišču *Napreja* je tako vzknila dragocena zmaga slovenske politike.¹⁸¹ Medtem ko je Levstika, urednika *Napreja*, njegov zagovornik dr. Costa iz pravde izvelkel brez zaporne kazni, je Vilhar, za takratne razmere premožen graščak, moral v zapor. V 78. številki *Napreja* se je poslovil od bralcev z narodno gorečimi besedami:

Denašnji list je zadnji "Naprejev" list. Važne in grenke vzroke te dogobe zagrebljem v svoje srce. Veliko hvalo izrekam zvestim podpornikom, in jemljem slovo, rekoč: "živimo za narod, izobražujemo se, okrepčujemo se, zložimo se v korist svojej domovini in vsemu cesarstvu! Večni Bog je pravičen; on meri pote narodom, in tudi nas vidi. Ako tudi nas je malo, pa vendar čutimo, da smo enega debla, ene krvi! Tedaj: Bog z nami!"¹⁸²

Šest tednov zapora je Vilhar sprejel kot narodno mučenje. *Novice* so zapisale njegove besede, izrečene pred nastopom prestajanja kazni: "Jez nisem vložil nikakoršne prošnje za izredno revizijo pravde moje in tudi za pomilostenje ne. Odločeno mi kazen od 6 tednov nastopim z mimo vestjo 4. dne t. m. – Živila draga mi domovina!"¹⁸³ Izguba 300 goldinarjev kavcije in finančne težave so dokončno pokopale njegov *Naprej*.¹⁸⁴ Vendar pa je Vilhar nastali položaj spretno izrabil za lastno

¹⁸⁰ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 396.

¹⁸¹ Costovo zmago na volitvah gre pripisati še vsaj dvema dejstvom. Prvič je zanj uspešno in odločno agitiral Anton Kunšič, drugič pa je Costa tik pred tem iz ječe rešil 80 notranjskih kmetov, ki so bili obdolženi kraje lesa iz graščinskih gozdov (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 343).

¹⁸² *Naprej*, št. 78, 29. september 1863, str. 311. Slodnjak piše, da lahko bolj pozorni bralci v citiranih besedah prepoznajo kljubovalnost in optimizem, kar naj bi obvestilu vdihnil Levstik. Le-ta je sicer razumel Vilharja, vendar pa mu resignacije ni mogel povsem odpustiti (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 336).

¹⁸³ *Novice*, št. 23, 8. junij 1864, str. 189.

¹⁸⁴ Sporen je bil tudi Levstikov članek *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost*. Levstik je bil zaradi njega obsojen na tri mesece zapora, Vilharju pa je bilo prisojeno 4 tedne zapora in 60 goldinarjev izgube na kavciji. Te kazni sta bila Vilhar in Levstik kasneje v Gradcu in na Dunaju oproščena (Prijatelj, Levstikov politični list, str. 215; prim. tudi *Novice*, št. 23. 8. junij 1864, str. 189).

Miroslav Vilhar v zaporu na Žabjeku, 1864
(NUK, kartografska zbirka, PP10282).

propagando. Med sojetniki je našel nekoga, ki je bil večš fotografiranja in ga je slikal za rešetkami. Slike "narodnega mučenika" je nato tihotapil iz zapora, prodajali pa so jih ljubljanski čitalnici. Izkupiček je šel za narodne zadeve.¹⁸⁵ Nasprotij poln mož se je po prestani kazni zagrenjen vrnil na Kalec. Za domačega učitelja svojih otrok je sprejel Jakoba Alešovca,¹⁸⁶ kasnejšega urednika *Triglava*, in se v šestdesetih letih uveljavil tudi kot dramatik, pisatelj in skladatelj.

¹⁸⁵ Kmecl, *Fran Levstik*, str. 110-111; prim. Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 343-344.

¹⁸⁶ *SBL*, 4. knjiga, str. 479.

Podrobneje tu problematike *Napreja* ne bomo obravnavali,¹⁸⁷ fakto-
grafsko se bom dotaknila le nekaterih pomembnejših dejstev – v os-
predju je odnos med Bleiweisom in Levstikom – ki so vplivali tudi na
kasnejše porajanje nemškega *Triglava*.

Miroslav Vilhar, lastnik *Napreja*, je bil pred letom 1863 dopisnik
Novic, ki so se izida njegovega časnika razveselile in ga pohvalile:
"Dobro je vredjen [...] Da je jezik skoz in skoz čisto slovensk, porok nam
je slavnoznani pripomočnik gosp. Levstik. Oblika je lična In tako je 'Na-
prej' hvale vredno stopil v kolo svojih starejših slovenskih bratov."¹⁸⁸

Iz citiranega lahko razberemo, da si leta 1863 Bleiweis in Levstik
nista bila v laseh, pomiril se je celo njun spor zaradi Levstikovega klica
po objektivni jezikovni in literarni kritiki v *Napakah slovenskega pisanja*
(1858). Tedaj je Levstik namreč razjezil vso staroslovensko generacijo
pisateljev. Še zlasti mu je nasprotoval Peter Hitzinger, ki je imel Blei-
weisovo podporo.¹⁸⁹ Levstik se je v *Napreju* posvečal slovenščini kot
jeziku. Poskušal ga je očistiti, v leposlovju in znanstvenih prispevkih je
uporabljal klen in ubran jezik, vendar pa se je po Zamikovem nasvetu
izogibal "slovniških pretresavanj".¹⁹⁰ Na drugo mesto svojih prizadevanj
je postavil *Zedinjeno Slovenijo* ter znova oživil misel na politični pro-
gram iz leta 1848.

V ohranjeni korespondenci med Levstikom in Bleiweisom izpred leta
1864 ni v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani ohranjenega no-
benega Levstikovega pisma Bleiweisu, vendar pa smemo iz Bleiweisovih
odgovorov Levstiku sklepati, da sta imela moža v tistem času korekten
odnos. Levstik je tedaj celo obljubil, da bo 5. julija 1863 na proslavi
dvajsetletnice *Novic*, katere pobudnik je bil Miroslav Vilhar, predaval na
temo *Dr. Janez Bleiweis in slovenstvo*.¹⁹¹ Ob tej priložnosti je Vilhar
predlagal, naj se izda *Bleiweisov zbornik*, ki ga bo uredil Levstik.¹⁹² Ne
prve ne druge obljube Levstik ni izpolnil. Medtem ko Ivan Prijatelj pravi,

¹⁸⁷ To poglavje slovenske literarne zgodovine so izčrpno obdelali naslednji avtorji: Pri-
jatelj, *Levstikov politični list*; str. 121-220; Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 133-275;
prim. tudi komentarje Antona Slodnjaka k Levstikovemu *Zbranemu delu*, 8. knjiga.

¹⁸⁸ *Novice*, št. 1, 7. januar 1863, str. 7.

¹⁸⁹ Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 145-154.

¹⁹⁰ Zamikovo pismo Levstiku iz druge polovice decembra 1862 je objavil Logar (*Levstik v
boju s prvaki*, str. 161).

¹⁹¹ Predavanje je objavil Anton Slodnjak (*Levstik, Zbrano delo*, 5. knjiga, str. 257-264).

¹⁹² Več o tem Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 216-217.

da je do tega prišlo iz neznanih vzrokov,¹⁹³ vidi Janez Logar razvoj dogodkov leta 1863 drugače. Levstik je v *Napreju* skrbno pazil na lep, klen, ubran, enoten jezik ter uvedel tudi nekaj pravopisnih novosti, utemeljenih na stari slovenščini, za katere se urednik *Novic* ni menil. Tako je Bleiweis namesto o "živenju" pisal o "življenju", namesto Levstikove "tiskalnice" je uporabljal besedo "tiskarnica", in namesto "čitalnice", kot je pisal *Naprej*, je govoril o "čitavnici". Članki, ki so jih *Novice* povzele po *Napreju*, so bili seveda v skladu s tem natančno popravljeni. Levstika je to tako razjezilo, da je 3. julija 1863 v *Napreju* objavil ogorčen prispevek z naslovom *Slovó neplačanemu popravljalcu 'Naprejevih' tiskarskih napak in družih, ki se le gospodu zdé napake*, kar je neposredno letelo na Bleiweisa.¹⁹⁴ Ironija veje iz vsakega stavka posebej, še zlasti zabavljiv pa postane Levstik v zadnjem odstavku, ko pravi: "Torej vzemite slovó in tudi prepričanost, da vas, ker ste mi nepotreben [neplačan popravljalet 'Naprejevih' tiskarskih napak], milostno izpuščam iz dozdanje brezplačne službe, za katero še hvale ne morete zahtevati, kajti vas nihče ni prosil. Vam udani 'Naprej'."¹⁹⁵ Levstiku in njegovemu značaju bi bilo tovrstno muhavost in zamerljivost celo pripisati. Dva dni kasneje, na Bleiweisovi slovesnosti, Levstik dejansko ni bral svojega predavanja. *Naprej* je po praznovanju vseeno začel objavljati popis slavnosti in slovesnosti izpod Vilharjevega peresa. A že 21. julija 1863 je časnik namesto nadaljevanja popisa slavnosti objavil kratko in jedrnatost vest: "Ker je popisovanje zadnje 'besede' uže zdaj bilo tako dolgo, in ker smo uže povedali vse važne stvari, prosimo, naj nam oprostite čestiti bralci, ako o 'besedi' ne prinesemo nič več, ker sicer bi se ta reč predolgo vlekla. Vredništvo."¹⁹⁶ Logar domneva, da je za odločitvijo stal Levstik, ki ga je razjezila noviška objava sredi junija. Bleiweis je namreč brez kančka zlobnosti bralcem sporočil, da bo urednik *Bleiweisovega zbornika* Levstik, "s katerim se pač moremo ponašati, da tira kolo naše slovnice vrlo naprej".¹⁹⁷ Pohvala Levstiku ni bila pogodu in jo je razumel kot napad. Verjetno mu ni bilo po volji, da je njegovo slovnico delo hvalil nekdo, ki je sicer pridno popravljal *Naprejeve* "na-

¹⁹³ Prav tam, str. 217.

¹⁹⁴ Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 163-164.

¹⁹⁵ Prav tam, str. 164.

¹⁹⁶ Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 165.

¹⁹⁷ *Novice*, št. 28, 15. julij 1863, str. 222.

pake". A do hujših nasprotij med Levstikom in Bleiweisom je prišlo šele naslednje leto, o čemer piše tudi Prijatelj.¹⁹⁸ Zdi se celo, da si je spora na vsak način želel prepirljivi Levstik. Prenehanje izhajanja *Napreja* so *Novice* obžalovale:

To pa gotovo vemo, da je nesreča za nas Slovence, ako izgubimo časnik, kateri – če tudi naslov njegov ni bil povsem primeren političnemu časniku – je pošteno branil svetinje naroda našega in je, pisan od gosp. Levstika, bil v jeziku res izgleden list. 'Novice' pa še posebno obžalujejo prestanek njegov – morebiti vendar le začasnih? – ker kolikor več ram nosi breme vzajemno, toliko lažje nosi vsaka.¹⁹⁹

3.3. Prelomno leto 1864

Novo leto sprva ni obetalo večjih sprememb. Začelo se je mimo, brez pretresov in še vedno v dokajšnji slogi med Levstikom in Bleiweisom. *Naprej* ni več izhajal in je za seboj zapustil nezapolnjeno vrzel. Vendar pa prednaročniški oglas na *Novice* za leto 1864 ni niti z besedico omenil slovenskega političnega lista, čeprav se je urednik prejšnja leta vedno vsaj v enem stavku dotaknil velike in vsesplošne želje po slovenskem časniku. Kot vedno so *Novice* z veseljem poročale o dogajanjih na slovenskem publicističnem nebu. Poročale so o vesti, objavljeni v *Slovenskem prijatelju*,²⁰⁰ da "misli nek znan in sloveč slovensk pisatelj z Dunaja preseliti se v Celovec in izdajati političsk časnik v slovenskem jeziku",²⁰¹ kar se je zaradi najrazličnejših zapletov zavleklo. Andrej Einspieler je začel šele naslednje leto (1865) pod uredništvom duhovnika Janeza Božiča (1829-1884), tedaj klasičnega filologa na dunajski univerzi, izdajati *Slovenca* (1865-1867).²⁰²

¹⁹⁸ Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 217.

¹⁹⁹ *Novice*, št. 40, 7. oktober 1863, str. 326.

²⁰⁰ Andrej Einspieler je leta 1852 začel izdajati šolskim vprašanjem namenjen časopis *Šolski prijatelj*, ki je izhajal do leta 1855. Leta 1856 je postal *Slovenski prijatelj* in je izhajal v Celovcu do leta 1883.

²⁰¹ *Novice*, št. 3, 20. januarja 1864, str. 22.

²⁰² *Slovenec* je v dveh letih svojega izhajanja – izhajati je prenehal, ker so Nemci ustražovali tiskarja – v slovenskem duhu pisal o političnih vprašanjih, širil in utrjeval slovensko zavest ter poudarjal zvestobo do Avstrije. Časopis je kritično pisal o kulturnih in političnih vprašanjih, Einspieler pa se je zlasti z Levstikovim energičnim bo-

Prva manjša zarezna v odnosu med Bleiweisom in Levstikom, "slovnčni spor" med *Novicami* in *Naprejem* iz leta 1863, je bila na videz pozabljena. A razlike so ostale. Levstik je ostal zvest svojemu prepričanju, da je jezik znamenje narodnosti in osnova, na kateri narod lahko gradi svojo samobitnost, se izobražuje, izraža in kaže svojo kulturo, kar je najbolje izrazil z besedami:

Zakaj imamo društva in čitalnice? Za jezik, za katerega se pa baš po čitalnicah dosti premalo skrbi, in tudi ljubljanska se ne more hvaliti, da je dopisnik v "Lajbaherici" lagal, ko je pisal 2. maja t. l., da se je pri njeni veselici govorilo več nemški nego slovenski. Zakaj smo do zdaj pisali vse knjige in časopise? Za jezik, da ga izobrazimo, in za narod, da ga podučimo v njegovem jeziku.²⁰³

V teh besedah tiči jedro spora, povezanega z ustanovitvijo nemškega lista leta 1864, ki je Levstik ni odobral. Argumenti prvakov, da "Lajbacherica" nepopolno in neobjektivno poroča o zadevah, ki zadevajo Slovence, in da se je pojavila velika potreba po novem "objektivnem" nemškem listu, ga niso prepričali.

Prvaki so začeli leta 1864 resno razmišljati o nemškem listu za slovenske interese. Brez dvoma so največjega sovražnika takšnega časnika videli v Levstiku. Morda se tudi zaradi tega Bleiweis ni hotel zaplesti v odkrit spopad z vzkipljivim mladeničem v tridesetih, ki je bil družbeno gledano popolnoma neuspešen. Šolanja ni končal, po zatonu *Napreja* je ostal brez redne službe, brez denarja in brez gotove prihodnosti. Dejavno se je udeleževal le čitalniškega življenja. Pripravljal je sestavek o Prešernu, ki ga je nameraval brati na Prešernovi "besedi". Prijatelj Dragotin Rudež (1833-1885) z Gracarjevega Turna pri Šentjerneju in so-lastnik ribniške graščine, narodnjak zmerne napredne meščanske usmerjenosti, je Levstiku 18. februarja 1864 v pismu poslal izpisek iz "zlate knjige" ribniške šole s podatki o Prešernu in ostalih odličnjakih.²⁰⁴ Pre-

jem proti ljubljanskim prvakom zameril ne le tem, temveč tudi Štajercem in celovškemu škofu. Ta je celo zagrozil, da mu bo odvzel službo, uredniku Božiču pa ukinil pokojnino (*SBL*, 1. knjiga, str. 153).

²⁰³ NUK, Ms 492, III, D/2 (mapa 20). Prvi je Levstikov rokopis *O nemškem političnem listu za Slovence* objavil Žigon, Bridka zgodba iz Levstikovega življenja, str. 44-46, za njim pa še Slodnjak v komentarjih k Levstikovemu Zbranemu delu (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 139-144, tu str. 143).

²⁰⁴ Pismo je prvi objavil Alojz Turk (Devet Levstikovih pisem, str. 46-47). Pismo je objavil tudi Pirjevec (*Levstikova pisma*, str. 238-239).

šernove proslave v začetku februarja ni bilo, tudi *Novice* je niso napovedale, so pa 17. februarja 1864 naznanile humoristično besedo, kjer naj bi se bral Levstikov šaljivi spis o zatoženem samoglasniku *Prepir v šaljivem pogovoru med črkami: ali je r soglasnica ali ne*. Levstika je k pisanju vzpodbudilo pregledovanje rokopisa za tretjo izdajo Janežičeve slovnice, kjer je Anton Janežič (1828-1869) nedosledno zapisoval črko "r". Čeprav bi Levstik moral berilo brati sam, se zaradi bolehnosti, kot so poročale *Novice*, slovesnosti ni mogel udeležiti. Marca so *Novice* Levstikov sestavek natisnile, tiskale pa so tudi v nadaljevanjih izhajajočo Levstikovo polemiko o tej problematiki. Konec marca so Levstikovi prispevki nenadoma prenehali izhajati.²⁰⁵ A prvaki so z njim želeli ohraniti prijateljski odnos. Že sredi leta so se namreč nameravali začeti pogovarjati o tem, kdo bi v Ljubljani lahko prevzel uredništvo novega nemškega časnika za domovinske interese.²⁰⁶ Ali so želeli Levstika utišati tako, da so mu ponudili mesto tajnika pri Slovenski matici? Bleiweis in Costa sta bila Levstiku navidezno naklonjena. V nadaljnjem razvoju dogodkov pa pogosto trčimo na Bleiweisove očitke Levstiku, kaj vse da je storil zanj.

Priprave za ustanovitev Slovenske matice so se začele že leta 1863. Pobudniki zanj so bili Janez Bleiweis, Lovro Toman (1827-1870) in Etbin Heinrich Costa. Prvega decembra 1863 je bila pri tedanjem kranjskemu deželnemu predsedniku Janezu Nep. Schloissniggu vložena prošnja za odobritev društva in njegovih pravil. "Z najvišjim sklepom 4. svečana 1864. leta so presvitli cesar *Franc Jožef* pravila Matice Slovenske potrditi blagovolili"²⁰⁷ in društvo je tako tudi uradno lahko pričelo z delovanjem. Bleiweis in Toman sta 11. aprila 1864 sklicala prvi občni zbor Matice,²⁰⁸ kjer naj bi bil izvoljen tudi njen tajnik. Levstik, ki je bil brez dela, si je zagotovo želel dobiti službo. Bleiweis in prvaki niso nasprotovali, še več: Bleiweis je Levstika, verjetno po Costovem pripo-

²⁰⁵ Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 168-170; prim tudi Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 238-239. Osnutek Levstikove satire *Zatoženi samoglasnik* je objavil Anton Slodnjak (Levstik, *Zbrano delo*, 5. knjiga, str. 21-50; prim. tudi Slodnjakove opombe prav tam, str. 389-395.

²⁰⁶ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97.

²⁰⁷ Poročilo o delovanji slovenske Matice, str. 5.

²⁰⁸ *Novice*, št. 12, 23. marec 1864, str. 99.

ročilu,²⁰⁹ predlagal na mesto tajnika in se pogajal za njegovo pet goldinarjev višjo plačo.²¹⁰ Na prvem občnem zboru je bil tako za tajnika za goldinar plače na dan imenovan Levstik, ki je na tem mestu ostal natančno 13 mesecev, do 11. maja 1865.²¹¹ Janez Logar vidi v dodelitvi tajniške službe Levstiku zaroto prvakov in pravi: "Ko je bil Levstik spravljen v pisarni prvaške Maticе Slovenske, je mislil Bleiweis, da bo najbolje, če pokrene svojo staro misel o nemškem političnem listu za slovenske interese in tako prehititi one, ki bi morda spet hoteli ustanovitev slovenskega političnega lista."²¹² Vendar moramo na dogodke pogledati tudi iz drugega zornega kota. Bleiweis je bil taktik, ki je spretno krmaril noviško barko mimo cenzurnih določb in jo leto za letom, desetletje za desetletjem varno vozil v pristan. Cilj, ki ga je zasledoval, je bila kljub vsemu dobrobit slovenskega naroda. Levstik mu je bil brez dvoma trn v peti, saj je bil človek nepremišljene akcije. Umirjenemu, premišljenemu očetu naroda, ki je vedno ubiral daljšo, počasnejšo, a zanesljivo pot, Levstikova mladostna vihravost ni bila pri srcu. Logarjeva trditev, da je hotel Bleiweis "prehiteti one, ki bi morda spet hoteli ustanovitev slovenskega političnega lista", je pretirana. Lahko se strinjamo le s tem, da si Bleiweis že od nekdanj (vsaj potihem) ni želel slovenskega političnega lista v Ljubljani, še zlasti ker po žalostnem koncu *Napreja* verjetno ni pričakoval novega slovenskega časnika. Nikakor pa Bleiweisu ni bilo vseeno, da je *Naprej* podlegel globam in tiskovnim tožbam. Očitati Bleiweisu, da bi Vilharju lahko pomagal iz finančne zagate ter tako morebiti še rešil v dolgove toneči časnik, je nesmiselno. Nena-

²⁰⁹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 382. Levstik tedaj kljub prejšnjim bridkim izkušnjam še ni docela poznal Bleiweisovega stališča, da *Novice* ne bodo "štuparamo" nosile nobenega časnika. Levstik aprila 1864 še ni kupal nobene zamere, delal je v čitalnici, pri Južnem Sokolu in v *Novicah* ter še vedno upal, da lahko Bleiweisa pridobi tudi bolj na levo stran. Pri tem se je precej zanašal na mladega Costo, ki ga je rešil kazni v postopku proti *Napreju*, ki pa je bil obenem tudi mlada sila, na katero se je opiral Bleiweis. Levstik je bil tedaj Costi še zelo naklonjen, ker se mu je zdelo, da bo mladi odvetnik vnesel v Bleiweisovo politiko nove ideje in zamisli. Po drugi strani je bil tudi Costa Levstiku naklonjen. Verjetno ga je prav on priporočil Bleiweisu kot možnega kandidata za tajnika novoustanovljene Maticе.

²¹⁰ Bleiweisovo pismo Levstiku z dne 27. septembra 1864 (Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 12).

²¹¹ Prav tam.

²¹² Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 170-171.

zadnje kasneje tudi *Triglava* ni podprl z denarjem iz lastnega žepa, *Novice* pa je izdajal v imenu Kmetijske družbe.

Vsekakor je Bleiweis znal izkoristiti pravi trenutek za najavo nemškega lista v Ljubljani, ki bo zastopal slovenske interese. Po občnem zboru Slovenske matice si je uradni *Laibacher Zeitung* dovolil, da je o dogodku poročal z zamudo. *Novice* so objavile dolg, polemičen članek, v katerem so med drugim zapisale, da uradna "Laibacherica"

vse, kar je narodovega, ali celó na kratko motovilo deva ali pa popolnoma prezira, vidi se pa zopet jasno iz tega, da naznanilo zavoljo ustanovitve *matice slovenske*, ki je vendar ena najvažnejših stvari za našo deželo, ker so jo nam presvitli cesar samí dali, in ki je saj več vredna kakor na dolgo in široko popisovani "Turner-Kränzchen", je iz "*Novic*" moralo na *Dunaj* potovati v "*Gen. Corr.*", da potem šele, ko so dunajski in drugi časniki jo omenili, je po dolgih ovinkih priromala – v "*Laib. Zeitung*"!²¹³

Urednik je v članku spregovoril o pristranskem poročanju uradne "Laibacherice" o slovenskih govorih v zbornici, saj "'Laib. Zeitung' popisuje po svoje in v duhu svoje soglasne stranke zborove obravnave". Na koncu je "mimogrede" dodal, da Ljubljana nujno potrebuje še drug nemški časnik, ki bo "pravičen naši deželi, in ki bi tistim, ki ne beró slovenskih časnikov, razjasnil sto in sto reči".²¹⁴ Vendar je bil ta prispevek še dokaj neopazen ali vsaj nevsiljiv. Odziva ni bilo, niti Levstik se ni zganil. In za molk se je odločil tudi Bleiweis. Vendar ne za dolgo. Že 18. maja 1864 je v *Novicah* zelo jasno sporočal publiki:

Skor gotovo je, da pride na svitlo v Ljubljani že davno potrebni *nemški časnik v národnem duhu* vredovan, ki bode posebno le list za kranjsko deželo in bode zastopal duševne in materialne zadeve domače, pa povedal in razjasnoval vse, kar se od nasprotne stranke ali po lisičje zamolčuje ali pa hudo napak obrača. To bode *pravi* "Blatt aus Krain", da vsi, ki "*Novic*" ne beró ali jih brati ne znajo, resnično *zvéjo*, kaj narod slovenski hoče in kaj noče. Le *porazumljenja* (Verständigung) nam je treba, in v svesti smo si, da potem ne bode nobenega teréna več natolcevavcem in obrekovavcem, ker vsak *poštenjak* bo vedil, pri čem da je, nepoštenjake pa bode slana resnica vzela.²¹⁵

Bistvo je hotel Bleiweis dodatno izpostaviti. Zato se je odločil za razmaknjen zapis besede "porazumljenje" in jo je v oklepaju tudi pre-

²¹³ *Novice*, št. 16, 20. april 1864, str. 132.

²¹⁴ Prav tam.

²¹⁵ *Novice*, št. 20, 18. maj 1864, str. 166.

vedel v nemščino! Tokrat so noviške besede zbudle! Začela se je kampanja proti nemškemu časniku za slovenske interese.

Prvi se je že čez tri dni na novico, objavljeno v *Novicah*, odzval dopisnik, ki se je podpisal kot J. Seljan. Bleiweisu je poslal dolgo pismo in upal, da ga bo urednik *Novic* objavil. Vendar se je motil. Bleiweis je po lastni presoji iz pisma citiral zgolj posamezne odlomke in jih objavil šele 15. junija 1864, po občinskih volitvah, na katerih je kandidiral mladi Costa.²¹⁶ Seljan je proti nemškemu časniku protestiral tudi v imenu mnogih drugih in med drugim zapisal:

Narod se more le v narodovem jeziku izobraziti. Imenovani časnik bi ga še bolj potujčil. Nemci in tisti Slovenci, ki nemški umejo, imajo povsod nemških časnikov na kupe; začnimo še mi Slovenci občnemu maliku kaditi! Pripognimo se, da bode ptujec prav lahko mogel po našem hrbtu hoditi, kakor je pomenljivo rekel rajni župan Ambrož. Ali je mogoče v ptujem jezici za priproste ljudi na Kranjskem pisati? In če bote pisali le za Kranjce, kaj bodo neki drugi Slovenci rekli? Slovenci nimamo političnega časnika; vi pa hočete za peščico Nemcev pred skrbeti, kakor za celi narod slovenski! Pre-skrbite napopred Slovincem slovenski politični časnik, in če vam ostaja potem še moč, osnovajte še nemškega. Imeli smo politični slovenski časnik; umrl je; zakaj ga niste smrti oteli? Morebiti zato, da nemškemu na noge pomagata? Našim nasprotnikom pravite nemškutarji; prašamo vas: ali niste vi veči in še bolj nevarni nemškutarji nego oni?²¹⁷

Bleiweis dopisa v celoti ni objavil nikoli, je pa avtorja in njegove somišljenike dvakrat povabil na pogovor v uredništvo *Novic*. Prvič 25. maja 1864. Ker ni bilo ne odziva ne obiska, je z vidno ironijo teden dni zatem, 1. junija 1864, Seljanu v *Novicah*, v rubriki *Listnica uredništva*, namenil kratko pridigo, da "kdor pošteno misli, ni se mu treba skrivati v plajšč pseudonyma" in da naj se oglasi pri njem, saj "v sestavku Vašem nam je *marsikaj* celó nejasno; 'z mlini na sapo' pa se je boril le Sančo Pansa."²¹⁸ Prepričan je bil namreč, da je avtor pisma Levstik. Še dandanes bi bilo težko ovreči Bleiweisovo domnevo, če ne bi Levstik sam v svojih kasnejših spisih zanikal avtorstva omenjenega dopisa. V Seljanovem pisanju je vse preveč Levstikovih misli, celo slovnične struk-

²¹⁶ Citirani odlomki so vzeti iz *Novic*. Originalnega Kunšičevega alias Seljanovega pisma nisem našla.

²¹⁷ *Novice*, št. 24, 15. junij 1864, str. 197-198.

²¹⁸ *Novice*, št. 22, 1. junij 1864, str. 182.

ture in jezik so lastne njemu.²¹⁹ Kako zelo je bil Bleiweis prepričan, da gre za Levstika, kaže njegov stavek v komentarju k pismu v 24. številki *Novic*, kjer citira Seljanove besede in pristavi: "Tako šentpeterski gospod Seljan."²²⁰ Namigovanje je nedvoumno, saj je Levstik tedaj stanoval v šentpeterskem predmestju. Vendar pa je dopis poslal *Novicam* Levstikov prijatelj Anton Kunšič,²²¹ kot je v *Osnutku polemične knjižice zoper nemški časnik*, ki ni bila nikoli natisnjena, zapisal Levstik. Matjaž Kmecl pa piše o zanimivi Levstikovi značajski potezi. Kadar se sam ni upal spustiti v razpravo, je za svoje ideje navdušil znance in jih poslal v ogenj.²²² Tokrat Kunšiča. Le-ta je bil Radovljčan, konceptni diurnist v pisarni Johanna Pajka, okrajnega predstojnika. Pajk je bil s Kunšičevim delom izredno zadovoljen. Kljub temu ga je moral oktobra 1863 po nalogu deželnega predsednika odpustili. Zelo verjetno je, da je marsikateri podatek za članek *Kaj se nekaterim zdi ravnopravnost?*,²²³ objavljen v 24. številki *Napreja*, posredoval Levstiku prav Kunšič, piše Slodnjak. Svojo domnevo potrjuje s tem, da sta v boju proti nemškemu *Triglavu* prihodnje leto Kunšič in Levstik spet tesno sodelovala. Ko je Kunšič pristal na cesti, si je služil kruh v najrazličnejših trgovskih in občinskih pisarnah. Do svoje smrti leta 1876 – tedaj je bil občinski tajnik v Lokvah na Krasu – je Kunšič deloval kot narodni agitator.²²⁴

Levstik je šele kasneje priznal, da mu Kunšičev članek ni bil neznan, da pa s sestavkom, s katerim se popolnoma strinja, ni imel nič opraviti. Dodal je še, da je Bleiweis menil, "da sem jaz pisal tisti Seljanov se-

²¹⁹ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 439.

²²⁰ *Novice*, št. 24, 15. junij 1864, str. 197.

²²¹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 170; prim. tudi NUK, Ms 492, III/D, mapa 20.

²²² Kmecl, *Fran Levstik*, str. 122. Fran Levec poroča o dogodku iz sedemdesetih let, ko mu je Levstik pomagal pri pripravi na "učiteljsko preizkušnjo" pri Miklošiču. Levstik mu je podrobno razlagal, česa Miklošič ne uči prav in ga nagovarjal, naj profesorju to na izpitu tudi pove. Seveda se sam z Miklošičem nikoli ni spustil v tovrstno razpravo.

²²³ Članek govori o prošnji nekaterih županov ljubljanske okolice, poslani deželni vladi, da bi se jim iz urada pošiljalo slovenske dopise. Posebej napaden se je v tem sestavku čutil okrajni predstojnik Pajk, ki je v svoji pisarni "pestil ljudske zastopnike". Zato je sprožil tožbo proti *Napreju*, zaradi katere je dobil Vilhar štiri in Levstik tri tedne zapora, list pa 60 goldinarjev izgube na kavciji. (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 100-102, 334-339; prim. tudi Prijatelj, *Levstikov politični list*, str. 215).

²²⁴ Za več podatkov o Antonu Kunšiču in Johannu Pajku prim. Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 337-339, 364-366. *Slovenski biografski leksikon* Antona Kunšiča ne navaja.

stavek, ki ga je tako v peto bodel. Zastonj sem mu rekel, da jaz nisem pisal, temveč da mi ga je le samo pokazal pisatelj, preden ga je poslal 'Novicam', in da sem mu le opomnil, naj to in ono osebnost izbriše".²²⁵ *Novice* nato niti v maju niti v juniju niso dočakale Seljanovega obiska. Prav tako se v prvi polovici junija niso spustile v časopisno polemiziranje s Seljanom. Levstik piše, da to pred izvolitvijo E. H. Coste za ljubljanskega župana, dne 8. junija 1864, ni bilo v interesu prvakov.²²⁶ Šele sredi junija so *Novice* skupaj z novico o novem županu objavile zelo skrajšan, a bogato komentiran Seljanov sestavek:

Ta oglas [vest o izidu *Triglava*] je silno razsrdil gospoda Seljana in Seljanovce, kajti prav plat zvoná bje v sestavku, ki ga je "Novicam" poslal 21. maja. Ker je marsikaj v tem sestavku, kar ne razumemo, in ker je po tem sestavku očitno, da tudi gospod Seljan s svojimi "mnogimi" nikakor ne razume namena nemškega časnika, smo ga vabili osebno k nam, da drug drugemu z besedo razjasni, kar je temno tù in tam. [...] Da je poštena domača duša kaže vès sestavek; al glava ni mu tako bistra kakor je srce dobro. *Brez podlage* dela polemiko, to je, brez vednosti, kakošen se namerava častnik nemški, in kakošen namen mu je odločen, ga naskakuje in hude litanije bere početnikom njegovim. "Novice" so le malo noticijo prinesle o časniku tem, in brž je bil ogenj v strehi.²²⁷

Bleiweis nadaljuje, da je Seljana vabil v uredništvo le zato, da bi se z njim ustno pogovoril o tem "ognju v strehi". Ker se le-ta ni odzval, je nastopil čas, da *Novice* javno povedo, da

množica mož, ki mislijo, da se svet ne goljufa, ako jih v vrsto skrušenih rodoljubov šteje, ki jih pa g. Seljan "nevarne nemškutarje" imenuje, je spoznala *potrebo* nemškega časnika v Ljubljani, ki bi vsem tistim, ki ali celó ne razumejo slovenski ali pa nikdar ne beró slovenskih časnikov, bil odprto pismo, da zvejo, kaj *Slovenci zahtevajo o tej ali uni zadevi*. Potreba domačega takega lista, poštenim Nemcen in nepoštenim nemškutarjem namenjenega, je pa pri nas toliko večja potreba, ker "Laibacherica" z nemškim vrednikom nima oči in srca za nas, kakor ga ima za svoje ljudi in ker, žalostna nam majka! iz Ljubljane še dopisnikov *nimamo* v druge nemške časnike, da bi – nasproti sistematičnemu obrekovanju, ki ga leto za letom o Slovencih

²²⁵ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 173.

²²⁶ Prav tam, str. 170.

²²⁷ *Novice*, št. 24, 15. junij 1864, str. 197.

beremo – povzdignili svoj glas za resnico in pravico. Ni dosti, škandalov le brati, treba tudi jim stopiti nasproti! V tacih okoljščinah ali ni živa potreba, da – ne za slovenski narod, ampak za brambo slovenskega naroda in njegovih pravic pred svetom – osnujemo si domá nemšk časnik?²²⁸

V nadaljevanju urednik *Novic* potrebo po nemškemu časniku še dodatno utemelji, češ da "vsi drugi Slovani imajo svoje nemške ali talijanske časnike, tako Čehi 'Politik', Dalmatinci 'Nazionale' itd.". Povedano Bleiweis podkrepi s primerom: "Te dni še le nam je pravil gospod dr. Gregr, vrednik praškega 'Narod. Listov', koliko jim je koristila nemška 'Politik' in jim še koristi pri poštenih Nemcih. In to nam je mož, čigar beseda veljá."²²⁹ Zatem je še enkrat poudaril, da potrebujemo nemški list zaradi sporazumevanja in odpiranja oči poštenim ljudem.²³⁰ Nadaljeval je: "Če imamo tak časnik, ki se bode z veliko politiko vsakrat le malo pečal, le eno ali dve leti, razjasnilo se bode marsikaj nam v prid. Potem lahko neha."²³¹ Tu Bleiweis svoje namere prvič jasno in razločno sporoči bralcem, obenem pa očita Seljanu in njegovemu krogu:

Ko bi bili gospodje Seljanovci to vedili, molčali bi bilo gotovo. Vidi pa se iz tega tudi, kako napačne so vse dedukcije iz napačnih premisov. Narod ni v nikakoršni nevarnosti poptujčenja, ker *zanj* ni ta list. Rodoljubom pa, ki jih je volja *slovensk* političen časnik osnovati, ostane obširno polje odprto. S kopico malo, ki hoče osnovati nemšk list – celó *lokalen* za Kranjsko – vendar ni že pri kraji cela Slovenija! Pa še ta kopica bode gotovo tudi naročnica slovenskega. To pa ji vendar tudi sme *dovoljeno* biti, ako spozná kakošno stvar za *potrebno in dobro*, da s pomočjó prav *svojega* žepa storí, kar ji je drago.²³²

²²⁸ Prav tam.

²²⁹ Prav tam.

²³⁰ V zvezi s tem je časnik *Narodne novine* nekaj mesecev kasneje, 12. oktobra 1864, objavil dopis iz Ljubljane, ki je ohranjen v Levstikovem prepisu: "Još nekoliko danah, i prodrieti će kroz debelu našu ljubljansku maglu niemački, velemožni list sa slovenskim šešišrom "Triglav", koji će si zadati, da za jednu ili dvie godine sve ono lahkim trudom poravna, što "Novice" za čitave skoro dvadeset i dvie godine sravnati nisu mogle, nenapomijuč ostalih u tome vremenu izdavanih slovenskih listovah. Zadati će si zaista težki posao, da iztriebi sve one nepoštenjake iz naše zemlje, kojih nebijaše ... Blagoslovi mu svemugući Bože taj posao, i daj mu sjajan uspeh!" Levstikov prepis članka hrani NUK, Ms 492, III/D, mapa 20 (prepis članka iz *Narodnih novin* 12. listopada 1864).

²³¹ *Novice*, št. 24, 15. junij 1864, str. 197.

²³² Prav tam.

Bleiweis je na tem mestu priznal, da bo časopis izdajala peščica ljudi, zavednih rodoljubov, ki ima v rokah denar. Tega je mladim primanjkovalo. Spodnji citat pa ponuja še en odgovor. Bleiweis se je po eni strani zavedal, da so slovenski listi pomenili konkurenco *Novicam*, po drugi strani pa je bil prepričan v monopolni položaj *Novic*, ki se jim bralci ne bi zlahka odpovedali. Krivdo za prenehanje izhajanja nekaterih slovenskih listov je povsem realno naprtil slabim urednikom (tudi Levstiku!) in založnikom ter lastnikom, ki so se izkazali kot slabi gospodarji:

Imeli smo že več političnih slovenskih časnikov – *zakaj* so umrli, morate vprašati vrednike in založnike, pa prašajte tudi drugod po svetu, *zakaj* so mrlji in mrjó časniki. V čem so se "Novice" obrekovala, ko se je začel "Šolski Tovarš" in "Naprej", bi bili radi gospoda Seljana vprašali; izpraševali smo si vest, pač nič nismo zvedili. Le to dobro vemo, da so "Novice" *priporočale* vsak slovensk časnik, in čeravno nam je povedano bilo, da se je kak časnik s tem *namenom začel*, da bi "Novice" *pokopal*, so vendar "Novice" vsakemu prijazne bile.²³³

Zatem je Bleiweis ponovno razložil, da imajo *Novice* višje namene, kot le "politiko uganjati", in so list za vsesplošni "poduk in omiko naroda slovenskega".²³⁴ Ostro je zavrnil Kunšičeve obtožbe, da "bi se [*Novice*] v *grob položile*, kadar pride kak nov časnik na dan". Obenem je povedal tudi, da ni naloga *Novic* "da bi tak časnik *štuparamo* nosile, to terjati od 'Novic' bi bilo vendar – saj enmalo preveč!"²³⁵ Dejstvo je, da se tega ne bi terjalo od *Novic*, temveč od posameznikov, ki so bili noviški sotrudniki ali pa naravnost od Kranjske kmetijske družbe, ki je *Novice* izdajala.

V nadaljevanju članka sledi kratka pridiga urednikom, predvsem Levstiku kot bivšemu uredniku *Napreja*. Skoraj nemogoče je pri tem spregledati dobro mero "prikrite" samohvale. Uredniki bi se morali zgledeovati po nikomur drugemu kot po noviškem uredniku samemu:

Vsakega vrednika skrb mora biti, da – v prijazni zlogi z družimi – ohrani svoj list; zato pa je treba neprenehoma marljivosti noč in dan, izurjenosti v vredovanji, zaupanja narodovega in podpore rodoljubnih pisateljev. Kdor svoj list misli postaviti na grob družega, lahko pade v jamo, ki jo družemu koplje.²³⁶

²³³ Prav tam, str. 197-198.

²³⁴ Prav tam.

²³⁵ Prav tam.

²³⁶ Prav tam, str. 198.

Na koncu članka je Bleiweis zaželel dobrodošlico tako nemškemu kot slovenskemu listu:

Tako mislimo, da smo opravičili tiste domoljube "nemškutarje", ki nameravajo izdati *nemški* časnik za poštene Nemce in nepoštene nemškutarje na Kranjskem, in da smo dokazali, da ne peđi terena nočejo vzeti domoljubom, da osnujejo *slovensk* političen časnik vsem Slovincem. Dobro došla oba!²³⁷

Nekaj dni zatem, 19. junija 1864, so se na pobudo Bleiweisa, E. H. Coste in deželnega odbornika Jožefa Zupana zbrali delničarji novega političnega lista. V ta namen so tiskali celo litografiran poziv, kamor so se podpisali vsi trije pobudniki. Besedilo originalnega poziva ni znano. Levstik ga je nameraval zapisati v *Osnutku polemične knjižice zoper nemškulist*, vendar je prostor ostal prazen. Verjetno lističa ni uspel dobiti.²³⁸ Kljub temu beremo v Levstikovem zapisu, da se je na povabilo odzvalo 18 akcionarjev, samih ljubljanskih premožnejšev in rodoljubov. Zbrali so se 19. junija 1864 ob enajstih dopoldne v prostorih Pravoslovanskega društva. Vsak od njih je vzel "po eno delnico, eni celo po dve, tiskar g. Jožef Blaznik pa je obljubil dati 1000 gld. za polog in biti novemu listu založnik. Nemški list je bil osnovan."²³⁹ Med uglednimi bogatimi ustanovitelji, veljaki in prvaki so se znašla poleg Bleiweisa in Coste naslednja imena: Trpinc, Toman, Peter Kozler, dr. Zupanec, Zupan, V. Zupan, Svetec, Cigale, Lesar, Šavnik itd.²⁴⁰ Na stran Bleiweisa in ustanoviteljev se je odločno postavil

²³⁷ Prav tam, str. 198.

²³⁸ Tiskanega lističa ni niti v Costovi niti v Blaznikovi zapuščini.

²³⁹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 170.

²⁴⁰ Bleiweisovo pismo Levstiku z dne 27. septembra 1864. Objavil Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 12. Na kratko še nekaj besed o delničarjih: **Fidelis T[e]rpinc (Terpinz)** (1799, Kranj – 1875, Ljubljana) je bil industrialec. V mengeški in domžalski okolici je postavil temelje za razvoj slamninarske obrti. Po nakupu fužinske graščine je tu uredil velike mline. Obiskoval je mednarodne kmetijske in obrtne razstave ter bil od leta 1849 do 1868 predsednik Kmetijske družbe, katere tajnik je bil Bleiweis (*SBL*, 3. knjiga, str. 61-63). **Lovro Toman** (1827, Kamna Gorica na Gorenjskem – 1870, Rodaun pri Dunaju) je na Dunaju in v Gradcu študiral pravo, bil je pesnik in politik, njegovo javno delo pa je v veliki meri usmeril Bleiweis (*SBL*, 3. knjiga, str. 100-102). **Peter Kozler** (1824, Koče pri Kočevski Reki – 1879, Ljubljana), pravnik, geograf in politik, je leta 1866 po očetovi smrti kupil Pagliaruzzijev Cekinov grad v Šiški ter z brati in sestro osnoval in vodil pivovarno v Ljubljani, ki je v šestdesetih in sedemdesetih letih veljala za največjo na Kranjskem. V politiko je Kozler vstopil leta 1848 kot član dunajske *Slovenije*. Od leta 1866 je bil odbornik in podpredsednik Slovenske matice (*SBL*, 1. knjiga, str. 543-544). **V. C. Zupan** je bil nekaj časa predsednik

tudi ljubljanski župan Costa. Levstik je dvaintridesetletnemu Costi, izvoljenemu za župana Ljubljane, ob njegovi svečani prisegi 16. junija 1864 napisal hvalnico *Velika pesem, novemu županu posvečena*:

Ljubljana, mati naša, izvolila
tvoj um je, tvoje mlade si moči,
da jim usodo svojo izročila,
svoj up in težo svojih bi skrbi.

Navdušena ti zdaj roko podaja,
Nje glas doneč pozdravlja te vesel,
ker te na sedež slavnih mož posaja,
da nje krmilo krepko bi prijel.

Naj slava čista tebi bi sijala
ko sije danes vera naša v te,
in naj bi rodod poznim oznanjala
modrost, pravičnost tvojo in ime.²⁴¹

trgovske zbornice (Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 2). **Jožef Zupan** je bil deželni odbornik, **Jernej Zupanec** (1810-1898) pa je študiral pravo na Dunaju in leta 1843 promoviral. Bil je član številnih organizacij in društev, med drugim Historičnega društva za Kranjsko, Kmetijske družbe, graškega društva proti mučenju živali, kranjskega muzejskega društva, še posebej dejaven pa je bil pri slovenskih narodnih društvih, na primer pri Južnem Sokolu (1863-1867) in v letih 1865-1898 pri Slovenski matici, katere ustanovni član in blagajnik je bil. Od 1875 do 1883 je bil predsednik ljubljanske čitalnice in nato njen častni član. Pripadal je Bleiweisovemu krogu, čeprav ni posegal v politične boje. Bil je ena osrednjih osebnosti ljubljanskega družbenega in narodnega dogajanja, dasi ne vodilna (*SBL*, 4. knjiga, str. 904). **Luka Svetec** (1826, Podgorje pri Kamniku – 1921, Litija) je bil jurist, pisatelj in viden politik, leta 1861 soustanovitelj Pravoznanskega društva ter Slovenske matice, leta 1866 pa pobudnik ustanovitve Dramatičnega društva in njegov prvi predsednik (*SBL*, 3. knjiga, str. 558-560). **Matej Cigale** (1819, Lome – 1889, Dunaj) je bil pravnik in jezikoslovec, med drugim je urejal v letih 1854-1859 Wolfov nemško-slovenski slovar ter leta 1848-1849 list *Slovenija* (Kos, *Slovenska književnost*, str. 61). **Anton Lesar** (1824, Sušje pri Ribnici – 1873, Ljubljana), duhovnik in učitelj slovenščine, je bil od leta 1865 do smrti odbornik in tajnik Slovenske matice (*SBL*, 1. knjiga, str. 636-637). **Karel Šavnik** (1840, Kranj – 1922, Kranj) je študiral na Dunaju, bil je lekarnar, tajnik leta 1863 ustanovljene Narodne čitalnice v Kranju, od leta 1874 do 1910 župan mesta Kranj (*SBL*, 3. knjiga, str. 589-590).

²⁴¹ Kmecl, *Fran Levstik*, str. 125.

Toda komaj so pretekla štiri leta in so izzveneli verzi hvalnice, je Levstik v svoji jezi leta 1868 "Costi na čast" spesnil novo inačico z istim naslovom:

Župana te volila je Ljubljana!
Županstvo tebi je, kar zajcu boben;
tako sem jaz Štempiharju podoben,
kot ti županu, muha ti pijana.

[...]

Nesramno, čujem, silno si prijazen
v Čitalnici na plesi z ženskim spolom;
"Don Juan – Bajazzo", smešna ti prikazen!²⁴²

Bil je razkol za vse večne čase. Na razvalinah nekdanjega prijateljstva pa se je porajal nemški *Triglav*. Njegovo rojstvo so tri dni po zboru delničarjev naznanile *Novice*: "Nemški časnik, o katerem je bil že večkrat govor, je bil v nedeljo ustanovljen. Izvoljeni odsek je dobil nalogo, da deležnikom v prihodnji seji pové, kako stoji z denarno zalogo, z vredništvom in založništvom."²⁴³

Levstik je moral biti o sestanku delničarjev obveščen, saj je še pred izidom notice v *Novicah*, že 20. junija 1864, sedel k listu papirja in napisal sedem strani in pet vrstic dolg sestavek *O nemškem političnem listu za Slovence*,²⁴⁴ ga podpisal s polnim imenom in poslal Bleiweisu. Zagotovo ga je pred tem razjezil in podžgal tudi noviški odgovor Seljanu in namigovanje nanj kot na avtorja Seljanovega dopisa. Vsebina Levstikovega protesta se skorajda ne razlikuje od vseh prejšnjih. Levstik piše, da "se taka reč ne da začeti brez novcev" in ugotavlja, da morajo imeti ustanovitelji zagotovljenih najmanj 2000 goldinarjev. Po drugi strani pa, da je v Ljubljani veliko ljudi, ki ne podpirajo nemškega časnika, nimajo pa denarne moči, da bi ustanovili slovenskega. Zato ker je treba za spoznanje resnice vedno čuti dva zvana, je Levstik poslal pismo *Novicam* v objavo s prepričanjem, da mu "ne bodo kratile prostora".²⁴⁵

²⁴² Prav tam, str. 126.

²⁴³ *Novice*, št. 25, 22. junij 1864, str. 205.

²⁴⁴ NUK, Ms 492, III, D/2, mapa 20 (Borba za slovenski politični list I.). Objavil Anton Slodnjak (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 139-144).

²⁴⁵ Prav tam, str. 140.

Razočaran je bil nad namenom lista, ki mu je očitno bolj do Nemcev in nemškutarjev kot do Slovencev, ki "imamo bodočnost svoje narodnosti". Še bolj pa so ga razočarali možje, ki jim je ljubših "200 ljubljanskih nemškutarjev, katerim so všteti tudi pravi ljubljanski Nemci" in jim ni mar za "vse druge Slovence, ki žive na Kranjskem, Štirnškem, Koroškem, po Istri, po Ogrskem in po Hrvaškem, kateri pa besedice nemščine ne umejo".²⁴⁶ V nadaljevanju Levstik polemizira z Bleiweisovo primerjavo s Čehi v 24. številki *Novice*.²⁴⁷ Z njimi se Slovenci ne morejo enačiti, ugotavlja Levstik, saj imajo Čehi poleg nemškega časnika, kar nekaj političnih listov v domačem jeziku in "med njimi živi tretjina Nemcev, katerih pri nas, razen Kočvarjev, ni čisto nič".²⁴⁸ Če bi Slovenci imeli vsaj en slovenski list, se nihče ne bi zoperstavil nemškemu, nadaljuje Levstik. *Novice* sprašuje, kje so bile, ko je umrl *Naprej*, in zlobno pripomni, da "se nekateri za nemški list zategadelj tako potezajo, ker laže pišejo nemški – nego slovenski".²⁴⁹ V zadnjem odstavku je Levstik izključil možnost, da se upira nemškemu listu iz osebnih nagibov, ker bi želel urediti slovenski politični časnik:

[...] torej moram naravnost povedati, da si lista več ne želim dobiti v roke, ne zaradi skrbi, katere ima človek v tem delu, ne zaradi zatožne klopi, na kateri sem moral sedeti, ne zaradi Žabjeka, kateremu sem komaj ušel, na katerem pa g. Vilhar baš sedaj sedi, ampak zaradi tega, ker vem, kaj in koliko prime v roko tisti, ki se loti političnega lista. Kar sem tukaj pisal, to sem pisal, ker sem resnice vseh svojih besed živo preverjen, in ker tudi vem, da pošteno nasprotovanje vselej več koristi nego škodi, in pa tudi zato, ker bi rad izpodbodel še druge Slovence, naj bi o tej reči resno premišljevali, če morda še niso.²⁵⁰

Pismo je romalo v koš. Nepoznan nam je tudi morebitni Bleiweisov osebni odgovor Levstiku. A Levstik se še ni predal. S somišljeniki je osnoval odbor proti nemškemu listu. Komaj rojeni *Triglav* so prekrstili v "čarovniški" *Klek*.²⁵¹ Levstik se v brošurici, ki jo je imel namen izdati še preden bi na svetlo prišla prva številka *Triglava*, spominja:

²⁴⁶ Prav tam, str. 140-141.

²⁴⁷ *Novice*, št. 24, 15. junij 1864, str. 197.

²⁴⁸ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 141.

²⁴⁹ Prav tam, str. 142.

²⁵⁰ Prav tam, str. 144.

²⁵¹ Prav tam, str. 171.

To je šlo kakor blisk od ust do ust in hitro se pokažeta dve stranki. Z nami so mislili vsi, posebno mlajši Slovenci; z dr. Bleiweisom in dr. Costo pak so potegnili vsi nemškega lista deležniki in njegova dvorna straža. Nekateri pa so molčali, ker niso imeli zadosti srca, dr. Bleiweisu (se) po robu postaviti; a na tihem so bili naših misli.²⁵²

Tu se Levstik ni zmotil, a spregledal je bistveno. On in Bleiweis, staro- in mladoslovenci so pravzaprav zasledovali iste cilje, le pot do njihove uresničitve je bila različna. Osnovanje "mladoslovenskega" odbora je prvake razjelo. Bleiweis je 21. junija v čitalnici "grozno kričal na nas, dr. Costa pa je 28. junija zvečer zopet v čitalnici s pestjo ob mizo tolkel, rekoč, da mora vse molčati, kdor tako ne misli in govori kakor on".²⁵³ Zatem so do pol dveh ponoči padale žaljive besede predvsem med Levstikom in Costo. Costa je Levstiku očital, da ga je v *Naprejevi* pravdi zastoj zagovarjal ter, še huje, da Levstik nasprotuje nemškemu listu iz osebnih razlogov. Ravno zaradi tega je Levstik 9. julija 1864 napisal še eno izjavo. V njej je zapisal, da pri novemu slovenskem časniku ne bo sodeloval niti kot urednik niti kot sotrudnik. Izjavo je najverjetneje izročil enemu od svojih prijateljev, ki naj bi jo uporabil, če bi bilo potrebno.²⁵⁴

[[Moje misli.]] Obramba.

Izpridenost naših časov je tolika, da nihče ne smé več nobene važnejše reči počéti, da bi mu svét ne podtikal sébičnih, na lastni dobíček meréčih naménov. Ljudjé pak sodijo, kakor vidijo, da se navadno godí. [[zato jim ni zamére]] Ne čudim se torej, da so nekteri začéli tudi meni očítati, da vse moje prizadevanje gré na to, da bi pri novem slovenskem politíčnem časniku dobil svojo osobno korist. Da je pa véra v čiste namene v čiste naméne popolnoma izginila tudi izmed [[nas]] Slovencev tega so krivi tisti, kterim je pri vsakem počétji njih osobna korist prva reč. [[Jaz pa z lahko vestjo]] Kar se pa mene tíče, z lahko vestjo izrekam, da ta hip z velikim veseljem podpišem obljubo, da pri novem slovenskem listu nečem imeti čisto nič posla, nič vplíva, da še celó vrstíce ne bodem smel pisati vanj, ako se bode zdelo, da je to občeji stvari koristno.²⁵⁵ Gospodje, ki se z menoj trudijo zaradi osnove slovenskega politíčnega lista, morajo potrditi, da sem se zmeraj branil vred-

²⁵² Prav tam.

²⁵³ Prav tam.

²⁵⁴ Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 177.

²⁵⁵ Tu je Levstik vnesel popravek in zamenjal besede. Stavček se tako glasi: "[...] da je to koristno občeji stvari."

ništva, o katerem še nič ni določenega, ker čutim, da so moje moči preslabe tako težavnemu delu, in ker tudi sam sebi in nikomur ne skrivam, da bi moje imé pri nekterih ljudéh utegnilo časopisu biti celó na kvaru. Vendar pa bode moje veselje neizrečeno, ako se novi slovenski list pošteno osnuje, če tudi celó vrstíce ne bodem smel pisati vanj. To izrekam radovoljno, brez kacega nagovora ali pogovora o tej reči s komur si koli bodi.²⁵⁶

Naslednji večer, 22. junija, je Bleiweis po slu Levstika opozoril naj preneha nasprotovati *Triglavu* in mu v nasprotnem primeru zagrozil, da bo izgubil službo tajnika pri Slovenski matici. Vendar sta Levstik in Kunšič vsemu navkljub nadaljevala kampanjo ter opozarjala, da "nam Slovencem je nemškega lista toliko treba, kolikor tretjega očesa v glavi",²⁵⁷ ter vzpodbudila celo ljubljanske gospodične, da so skorajda poslale protest proti novemu listu Bleiweisu.²⁵⁸ Le-ta bi se moral zahvaliti Levstiku, da se to ni zgodilo, "ker se je bilo bati, da bi potem utegnila razpasti vsa slovenska društva, in premisliti je treba, da je prva reč vselej stvar, ne oseba".²⁵⁹

Dne 24. junija 1864 sta Levstika, če sledimo njegovemu *Osnutku*, ob pol treh popoldne v pisarni Slovenske matice obiskala Bleiweis "z gorečimi očmi in srditim obrazom"²⁶⁰ in ljubljanski župan Costa. Levstik piše, da je Bleiweis začel "svoj pol ure dolgi govor z razkačenim glasom, kakršnega še nisem slišal iz njegovih ust, niti celo tedaj ne, kadar najbolj na Dežmana grmi v deželni zbornici".²⁶¹ Ponovili so se znani očitki o avtorstvu Seljanovega članka, o izpodkopavanju tržaške čitalnice, o osebnih nagibih glede nasprotovanja *Triglavu* itd.²⁶² ter zelo neumestno vprašanje, ki kaže na Bleiweisovo "samodržstvo", kdo daje Levstiku pravico, da se zoperstavi prvakom. Na to je Levstik vidno jezen odgovoril:

Pravice mi ni dal nihče, ker je tudi nikjer nisem iskal, kajti ni bilo treba. To pra-

²⁵⁶ NUK, Ms 492, III/D (mapa 20), 1. list (Borba za slovenski politični list III. Obramba). V dvojnih oglatih oklepajih so zapisane misli in stavki, ki jih je Levstik prečrtal. Besedilo je objavil tudi Slodnjak (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 153).

²⁵⁷ Prav tam, str. 172.

²⁵⁸ Levstik sam je sestavil protest proti nemškemu časniku, ki naj bi ga podpisale ljubljanske gospodične (NUK, Ms 492, III/ D, mapa 20; Borba za slovenski politični list II, pisanje je datirano z dnem 26. junij 1864). Osnutek je objavil Slodnjak (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 391-392).

²⁵⁹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 172-173.

²⁶⁰ Prav tam, str. 173.

²⁶¹ Prav tam, str. 173.

²⁶² Prav tam, str. 174-175.

vico, a ne samo pravico, temveč tudi dolžnost ima vsak, da se ustavi, kadar koli vidi ali sliši, da se kaj dela, kar je njegovemu narodu sramotno in kvarljivo. Kakor g. dr. Bleiweis ne hodi nikamor iskat pravice, kadar koga zgrabi, ker je kaj pisal ali storil, kar je slovenstvu sramotno in kvarljivo, tako sem delal tudi jaz, da mi ni treba šele iskati pravice, katero mi je dala sama priroda.²⁶³

Ob slovesu sta prvaka namignila na možnost, da Levstik izgubi službo, a ju je zavrnil, da "za 360 gld. av. vr., kolikor mi daje Matica plače, nisem še nikoli prodajal svoje misli, pa je tudi nečem za milijone".²⁶⁴ Nato sta odšla, Bleiweis momlja sam s seboj, da ga ne bo več v čitalnico, dokler bo tam Levstik.

Združba t.i. "protiklekovcev" je v kratkem času menda zbrala 3000 goldinarjev za novi slovenski časnik. Dva mlada Slovenca sta bila pripravljena posoditi vsak po 1000 goldinarjev in druga dva vsak po 500 goldinarjev.²⁶⁵ Ob tem se nehote sprašujemo, ali ni Levstik glede financ pretiraval. Vprašanje se poraja tudi zaradi tega, ker je Levstik 7. julija 1864 pisal prijatelju Karlu Dragotinu Rudežu obupano pismo, v katerem ga prosi, naj pride čimprej v Ljubljano, obenem pa tarna zaradi pomanjkanja denarja za slovenski list:

Ljubi Kar! Vsak dan te pričakujem ker mi je Ulčar²⁶⁶ povedal, da imaš priti kmalu v Ljubljano, pa vendar Te ni izčakati. Pri nas se je vnela huda opozicija zarad nemškega lista, ki vem, da tudi Tebi ne more biti všeč, da so naši prváci v hipu dobili novce za nemški političen list, za slovenski se pa nihče nikdar ni zmenil! Pridi, če kolikaj moreš, hitro v Ljubljano, da zvémo, kaj Ti misliš o tej stvári, ker naša opozicija je organizirana in jako močna. Za blagost drage domovine te prosim, da pridi prej nego moreš v Ljubljano, ali pa vsaj hitro odpiši, vendar se nadjam, da sam prideš. Toliko v naglici, dokler upam, da se bodeva videla.

V Ljubljani, 7. julija 1864

Tvoj zvesti prijatelj Levstik²⁶⁷

²⁶³ Prav tam, str. 175.

²⁶⁴ Prav tam, str. 176.

²⁶⁵ Prav tam, str. 177.

²⁶⁶ Pirjevec piše, da gre verjetno za Martina Bavdka, po domače Ulčarja, posestnika, vinskega trgovca in župana v Mostah pri Ljubljani. K njemu so zahajali mnogi narodni veljaki (Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 240).

²⁶⁷ Levstikovo pismo Dragotinu Rudežu z dne 7. julija 1864 (Turk, *Devet Levstikovih pisem*, str. 47; Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 239-240).

Rudež je Levstiku odgovoril čez dva dni ter navedel, da tudi on ne bi "solda dal v podporo" nemškemu listu, ker ne vidi "pri njemu nikjer velike koristi" ter da tudi "če ga desejtkrat vstanovijo",²⁶⁸ on ne bo nemškega lista naročil (in ga res ni!).²⁶⁹

Vzporedno z obveščanjem prijateljev o dogajanju v Ljubljani je Levstik sprožil tudi "malo" agitacijo proti *Triglavu* ter s svojimi somišljeniki obiskoval ljudi od hiše do hiše, kar so mu kasneje nasprotniki očitali.²⁷⁰ O dogodkih je Levstik poročal tudi čitalnicam in ostalim znancem po Sloveniji. Pripravljal se je veliki protest, ki nazadnje žal ni izzvenel v mogočnem nasprotovanju, ki se ga je Levstik nadejal.

3.4. Odmevi na ustanovitev *Triglava*

"Kot blisk se je razletel iz Ljubljane po vseh slovenskih pokrajinah glas o tem, kar se je godilo v beli Ljubljani," piše Levstik in nadaljuje, da je začel dr. Bleiweis dobivati "uporna pisma iz raznih krajev".²⁷¹ Ob tem naj povemo, da je Bleiweis nekaj tovrstnih pisem resnično prejel, česar ni zanikal. Septembra je v *Novicah* v burni reakciji na dopis iz Ljubljane v dunajskem *Ost und Westu*, o katerem bo kasneje še govora, zapisal:

H koncu te razprave le še to [...] ni res, da vse čitavnice so postale "geharnischte Verwahrungen" zoper nemški časnik; nobena čitavnica ni poslala ne črke, čeravno je "slovenski Spatrakus"²⁷² menda vsem pisal ali gorko naročal, naj to storé; al "sie gehorchten nicht dem Rufe." Samo iz *Trsta* je dobil Novič. vrednik pismo z mnogimi podpisi častitljivih mož; al ker

²⁶⁸ Žigon, K. Rudež Levstiku, str. 170.

²⁶⁹ Leta 1868, ko so se prvaki odločili po letu in pol premora ponovno obuditi *Triglav* pod uredništvom Petra Grassellija, je podporo časniku podpisal tudi Rudež. Poleg ostalih podpisnikov se je obvezal tudi denarno jamčiti za *Triglav* (NUK, Ms 1201/IX, mapa 97). To kaže, da se je z Levstikom načeloma strinjal, a njegove vihravosti ni mogel sprejeti.

²⁷⁰ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 173.

²⁷¹ Prav tam, str. 177.

²⁷² Zdi se, da je Bleiweis tu namenoma pisal "Spatrakus" in ne "Spartakus". V dopisu, ki ga je objavil *Ost und West* 15. septembra 1864 pod naslovom *Stimmen aus Slovenien* (*Ost und West*, št. 29, 15. september 1864, str. 165), je namreč prišlo do tiskarske napake. Bleiweis je vztrajno uporabljal napačen zapis imena tudi v *Novicah*. S tem je verjetno želel na svoj način diskreditirati Levstikova prizadevanja.

smo našli tudi može med njimi, kateri *ne beró* slovenskih časnikov, smo djali pismo "ad acta".²⁷³

Bleiweis je v zvezi s tem govoril resnico, saj razen nekaterih pisem, ki kažejo na gibanje proti *Triglavu* v Trstu, drugih virov ni ohranjenih, če so sploh obstajali. Prvi je na *Spomenico tržaških Slovencev* opozoril Dragotin Lončar v leta 1909 objavljeni razpravi v *Bleiweisovem zborniku*.²⁷⁴ Med podpisniki te spomenice sta bila tudi pesnik in prevajalec Franc Cegnar (1826-1892)²⁷⁵ ter politik Ivan Nabergoj (1835-1902).²⁷⁶ Podpisniki nastopajo proti nemškemu listu,

ki ne bi dosegel svojega namena, da bi namreč spreobrnil Nemce in nemškutarje, nasprotno bi pospeševal germanizacijo, ker bi odtegoval pomoč slovenskemu slovstvu in bi imeli nasprotniki več vzroka vrivati Slovincem nemški jezik, češ, da sami po tem hrepene. Celó napačno pa je – navaja dalje spomenica – snovati tak list samo za Kranjsko, ker se s tem ubija za-vest celokupnosti in širi partikularizem.²⁷⁷

Žal se niso ohranila Levstikova pisma, ki jih je pošiljal znancem. Na podlagi njihovih odgovorov Levstiku lahko sklepamo o precej obsežni ko-respondenci. Aleksander Ščitomir Vilhar, nečak Miroslava Vilharja, lesni trgovec v Prezidu in v Trstu,²⁷⁸ je 2. julija 1864 poslal svojemu prijatelju Levstiku pismo, v katerem je izrazil bojazen, da bo nemški časnik v Ljubljani razdelil Slovence na dva tabora.²⁷⁹ Slutnja Ščitomira Vilharja se je kasneje izkazala za upravičeno, v času njegovega pisanja so stali stari in mladi že na pragu ločitve. V pismu Levstiku, ki je bil njegov iskreni prijatelj, pride toliko bolj jasno do izraza stališče, da so nekateri "molčali, ker niso imeli zadosti srca, dr. Bleiweisu (se) po robu postaviti",²⁸⁰ čeprav so

²⁷³ *Novice*, št. 38, 21. september 1864, str. 314. Objavil tudi Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 23.

²⁷⁴ Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 141-244.

²⁷⁵ Med prvimi je prevajal Schilleŕja (*Maria Stuart, Wilhelm Tell, Wallenstein*).

²⁷⁶ Nabergoj je bil rojen v Proseku pri Trstu, od leta 1862 je dopisoval v *Bleiweisove Novice*, leta 1864 je postal župan Proseka. Vidno se je udeleževal javnega življenja, sodeloval v taborskem gibanju ter vodil prvo politično društvo tržaških Slovencev *Edinost*. Zaradi slogaštva so ga kritizirali Slovenci, medtem ko so ga tržaški liberalci imeli za slovenskega nacionalista.

²⁷⁷ Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 195.

²⁷⁸ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 324.

²⁷⁹ Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 177.

²⁸⁰ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 171.

bili po tihem istih misli. Ne glede na to, da se Vilhar povsem strinja z Levstikom in ne odobrava početja prvakov, pravi, da ne bi rad sodil, ker se kljub vsemu nima za takega domoljuba, kot sta Bleiweis in Costa. Kljub temu pa v pismu – seveda naslovljenem na prijatelja, ne na Bleiweisa! – ogorčeno povzdigne glas: "Jaz ne vem, kaj hočejo s tem prokletim časopisom!"²⁸¹

Nekaj dni zatem, 6. julija 1864, je Vilhar pisal Levstiku, da se stvari v Trstu vendarle premikajo in da zbirajo denar za ustanovitev slovenskega političnega lista ter da je tudi sam pripravljen posoditi 500 goldinarjev.²⁸² V Levstikovi zapuščini je shranjeno pismo trgovca in mornariškega časnika Ferka Krsnika (tudi Kersnika) iz Trsta, datirano z dnem 12. julij 1864, kjer med drugim beremo: "Sramota velika se nam dela, kaj morejo drugi veljavni možje v slovanskem svetu misliti, ako beró postopanje naših prvakov. Ko je v prvem deželni zboru Miroslav svoj glas dal za nemški jezik, ni vedel, kaj de stori, in vsi so se jadili i protivili in ne brez vzroka."²⁸³ V nadaljevanju Kersnik poroča, da so iz Trsta 12. julija poslali pismo tudi Bleiweisu. Zbrane podpise pošilja Levstiku v vednost. Med podpisniki je bil tudi Janez Kalister (1806-1864), tržaški podjetnik, ki se je iz preprostega notranjskega kmečkega trgovca povzdignil v enega največjih tržaških bogatašev.²⁸⁴ V svojem naslednjem pismu, poslanem 30. julija 1864, Kersnik spet piše o zbiranju denarja za slovenski list. Med drugim pove, da Tržaçani vedo, da je sam dr. Bleiweis avtor dopisa *Tržaçanom v prevdarek v Novicah*, ki ga je podpisal neki Prisočnik. Dopis je bil Bleiweisova reakcija na tržäische proteste proti nemškemu listu. Bleiweis alias Prisočnik je 27. julija 1864 v *Novicah* spraševal Tržaçane, zakaj ne bi kar oni sami začeli izdajati slovenskega političnega časnika. Avtor v prispevku utemeljuje, zakaj bi Trst potreboval slovenski list: zato ker bi vsi Slovenci tam takoj pozabili na vse tuje liste in kupovali samo še slovenskega. Poleg tega je Trst najugodnejše mesto, saj predstavlja "veliko tržišče ne samo za avstrijske, ampak tudi

²⁸¹ Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 178.

²⁸² Prav tam, str. 178. O tem poroča tudi Ferko Kersnik v pismu Levstiku z dne 12. julija 1864 (prav tam, str. 180).

²⁸³ Prav tam, str. 179.

²⁸⁴ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 392-393. Celotno Kersnikovo pismo je objavil Logar (Levstik v boju s prvaki, str. 179-180).

za druge omikanosne narode".²⁸⁵ In v nadaljevanju v zanj značilnem slogu doda še, da je v Trstu "menda dovolj dušnih in denarnih moči (gospodje Kalister in drugi), da se ustanovi političen dnevnik v slovenskem jeziku" s pristavkom, "saj ste tam tudi najprvi čitavnico imeli".²⁸⁶

Protesti in podpora Levstiku niso prihajali le s Primorske. Žužemberški kaplan Josip Novak je 16. julija 1864 pomirjen pisal Levstiku, da ga veseli, da je le-ta tudi po tretji seji opravnega odbora Slovenske matice ostal njen tajnik, kljub grožnjam Bleiweisa, da bo izgubil službo. V drugi polovici pisma se Novak, nazivajoč Levstika "predragi France", dotakne tudi vroče teme tistega poletja: nemškega časnika. Pravi, da "še celo stari ljudje, ki sicer tudi slovenskemu političnemu časniku ne prorokujejo sreče in obstanka, so zoper nemške cajtunge za Kranjce. Ako se porodi, je njegov porod umeten, tedaj nenaraven ter mora poginiti".²⁸⁷ V *Osnutku polemične knjižice zoper nemški časnik* beremo še o štajerskem protestu proti *Triglavu*, ki ga je vzpodbudil Davorin Trstenjak (1817-1890), duhovnik, leposlovec, zgodovinar in liberalnokatoliški publicist.²⁸⁸ Levstik piše:

Posebno zanimivo je g. Davorina Trstenjaka pismo iz Štirsk. Davorin Trstenjak dr. Bleiweisu naravnost pripoveduje, da Štirci pojdejo istim putem, po katerem je hodil Stanko Vraz, to se pravi, da začno hrvaški pisati, ako dr. Bleiweis ne odstopi od svoje namere. Stari pošteni rodoljubi sivčki so točili bridke solze, zaslišavši, kaj dr. Bleiweis, mož, ki se opira na svoje enaindvajsetletne zasluge za slovenski narod, počenja v Ljubljani.²⁸⁹

V Levstikovih besedah je razbrati prizadetost in čustveno vpletenost pri nastopanju proti nemškemu časniku, ki je v osnovi rušil vse njegove ideale o pomenu jezika in izobrazbe naroda. Kljub temu Trstenjakovo namigovanje na hrvaščino ni tako drastično, kot ga poskuša predstaviti Levstik, saj je Trstenjak kot politični publicist zahteval *Zedinjeno Slovenijo* in zanašanje na lastne narodne sile, ob tem pa vseeno sodelovanje

²⁸⁵ *Novice*, št. 30, 27. julij 1864, str. 243.

²⁸⁶ Prav tam.

²⁸⁷ Pismo Josipa Novaka Franu Levstiku z dne 16. julija 1864 (Logar, *Levstikov boju s prvaki*, str. 181).

²⁸⁸ Leta 1872 je sprožil v Mariboru ustanovitev družbeno leposlovnega lista *Zora* z znanstveno priložo *Vestnik*, ki sta izhajala od 1872 do 1878, ter ju dve leti urejal.

²⁸⁹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 177.

s Hrvati.²⁹⁰ Iz citiranih besed veje tudi kanček ironije in očitka Bleiweisu ter predvsem številne zamere, ki so se leta 1864 nabirale med obema osebnostima.

Kljub vsemu ne smemo spregledati tudi druge plati, torej pozitivnega odziva na ustanovitev nemškega lista v Ljubljani. Goričan Andrej Marušič (1828-1898), duhovnik, publicist in narodni buditelj, ki je sicer veljal za Bleiweisovega "narodnega posinovljenca",²⁹¹ je bil dolga leta dopisnik *Novic*. Ko se je začel dejavneje politično udejstvovati, je od leta 1863-1865 izdajal strokovno glasilo *Umni gospodar* ter tednik *Domovina* (1867-1869). Marušič je vneto zastopal katoliška načela in posegal v osrednjo slovensko politiko, tako tudi v primeru nemškega lista. V Marušičevih očeh je bil Levstik puntar, ki ga je treba spraviti iz Ljubljane. V pismu Bleiweisu je Marušič zapisal:

Slovenskim bralcem so 'Novice' več nego za deset do petnajst let še dovolj. Nemškega lista potrebujemo za indiferente, da jih za svojo reč pridobimo, da bodo vedeli, kaj hočemo. Kdor noče verjeti, da nam je še za kakih deset let bolj treba nemškega nego slovenskega časnika, naj pride v našo čitalnico. Tu bo videl, koliko in kako se slovenski časniki bero. Jaz sicer ljubljanskih razmer natanko ne poznam, ali dozdeva se mi, da velika večina tiste stranke, ki se za slovenski politični časnik poteguje, ne le o politiki ničesar ne ume, temveč še morda celo slovenskega pismenega jezika dobro ne razume, pisati pa ga gotovo ne zna.²⁹²

To so bili hudi očitki jezikovnemu puristu, kot je bil Levstik. Bili so še toliko bolj nerazumljivi, če pomislimo, da si je moral Bleiweis ob ustanovitvi *Novic* omisliti prevajalce, na primer Frana Malavašiča. Ti so prevajali prispevke iz nemščine v slovenščino.²⁹³ Podatek o prevajalcih izvira, kot ugotavlja Grdina, iz nekritičnega in površnega branja Prešernovega pisma, kjer pesnik govori o Bleiweisovih sodelavcih, ki so "polvešči" slovenščine. In četudi bi neoblادovanje jezika Prešeren pripisal Bleiweisu, bi morali v to upravičeno podvomiti, saj pesnik "očeta naroda" v času pisanja pisma sploh ni osebno poznal.²⁹⁴ Ali so pri slovenskem jeziku dejansko pomagali tudi Bleiweisu, ne moremo z gotovostjo trditi. Znano

²⁹⁰ Prim. o Davorinu Trstenjaku: *SBL*, 4. knjiga, str. 196-199.

²⁹¹ *SBL*, 2. knjiga, str. 65.

²⁹² Lončar, Dr. Janez Bleiweis in njegova doba, str. 195.

²⁹³ Prav tam, str. 145.

²⁹⁴ Grdina, *Od rodoljuba z dežele*, str. 109.

je, da je Bleiweis obiskoval le slovensko osnovno šolo v Kranju v letih od 1815 do 1819, vse nadaljnje šolanje pa ga je kot učni jezik spremljala nemščina: kot gimnazijca (1819-1824) ter dijaka liceja (1824-1826) v Ljubljani in študenta na Dunaju, kjer je na medicinski fakulteti promoviral leta 1832, se naslednje leto specializiral za porodništvo, čez tri leta postal magister živinozdravniške umetnosti, poučeval nato na veterinarski šoli na Dunaju in se leta 1841 spet vrnil v Ljubljano. Po grobem izračunu celih enaindvajset let slovenščina ni bila njegov občevalni jezik.

Seveda na Slovenskem ni manjkalo tudi odmevov na izid nemškega *Triglava*. Andrej Einspieler, ki ga Goričan Marušič ni imel najraje in se je čezenj v pismih v šestdesetih letih ves čas pritoževal "očetu" Bleiweisu,²⁹⁵ je v svojem celovškem listu *Slovenski prijatelj*²⁹⁶ povzel pisanje Janežičevega *Slovenskega glasnika* v Celovcu, ki se ni strinjal z ustanovitvijo *Triglava*. Posebej gorko poleno pa je pod noge Bleiweisu vrgel Pra-protnikov *Učiteljski tovarš*, ki je 1. julija 1864 zapisal: "Sliši se, da se je vstanovil nemški časnik za domačo reč. Ker se je tedaj časnik v ptujem jeziku tako hitro osnoval, koliko lažje bode torej osnovati *slovenski* politiški list, kterega tudi potrebujemo, in kateri pride sedaj gotovo kmali na svitlo."²⁹⁷ *Slovenski glasnik* (1858-1868) je avgusta 1864 jasno izpostavil še eno dejstvo. Zakaj bi v Ljubljani ustanavljali nemški časopis, če se na Dunaju pripravljajo na skorajšnji izid nemškega časopisa, ki bo zastopal vseslovanske interese?

O nemškem časniku v Ljubljani. – V Ljubljani se ustanavlja nov časopis, kteremu ima biti prevažna naloga, da bi slovenskega branja še nevajenim Slovincem v nemškem jeziku pojasnjeval domače besede in z moško besedo zavračal napade ljubljanskih pisac̄ev na domačo reč v nemških časnikih ter odkrival v njih lažnjivost in nesramnost [...] za svoj organ v nemškem jeziku naj si pa izberó tudi kranjski Slovenci dnevnik, ki nam ga izverstni časnikar Delpiny na Dunaju obeta [...]²⁹⁸

²⁹⁵ SBL, 2. knjiga, str. 65.

²⁹⁶ Članek *Nemški časopis v Ljubljani* omenja v *Osnutku polemične knjižice zoper nemški list* Levstik. Vendar se je zmotil pri navajanju, saj piše, da je članek izšel v *Šolskem prijatlu*. Le-ta je izhajal do leta 1855 ter se je 1856 preimenoval v list *Slovenski prijatelj*. Tu je bil prispevek iz *Celovca* natisnjen (Levstik, 8. knjiga, str. 180).

²⁹⁷ *Učiteljski tovarš*. *List za šolo in dom*, št. 13. 1. julij 1864, str. 210.

²⁹⁸ Levstik, *Zbrano delo*, str. 179.

Zanimivo je, da *Slovenski glasnik* v tej novici priporoča le časnik *Die Zukunft*, ne pa tudi na Dunaju že izhajajočega tednika *Ost und West*. V jugoslovanskem in opozicionalnem duhu pisani list je od marca 1861 izhajal kot dnevnik na štirih straneh velikega formata celo ob nedeljah. Lastnik in odgovorni urednik je bil Hrvat Imbro (Emmerich) Ignatijevič Tkalac (1824-1912), ki se je že leta 1861 zapletel v vrsto tiskovnih tožb. Zaradi tega – zagotovo so ga nenehna srečevanja s sodiščem tudi močno udarila po žepu – se je odločil, da začne namesto dnevnika izdajati tednik. Sporočilo bralcem konec aprila 1862 je prineslo tole vest: "Mit dem heutigen Blatte schließt vorläufig dies Journal; die erste Nummer der Wochenschrift 'Ost und West' wird Samstag den 3. Mai erscheinen."²⁹⁹ Slovencem je *Slovenski glasnik* v branje priporočal dunajski tednik *Die Zukunft. Wochenschrift für politische, nationale und volkswirtschaftliche Interessen*, katerega prva številka je izšla 19. novembra 1864, pod njo pa se je kot izdajatelj podpisal Julius von Delpiny,³⁰⁰ kot odgovorni urednik pa Lorenz Leskovec (1841-?), mladenič, ki igra pomembno vlogo tudi v epizodi nastajanja *Triglava*.

Poleg odmevov v časopisju in osebne korespondence se zdi, da je bilo poletje 1864 dokaj mirno. Razlike med mladimi in starimi so bile

²⁹⁹ *Ost und West*, št. 404, 30. april 1862, nepaginirano.

³⁰⁰ Wurzbach ga v svojem *Biografskem leksikonu* ne navaja. Prvič naletimo na Delpinyjevo ime v tiskovni tožbi *Ost und Westa* leta 1862, ko o njemu beremo, da je "32 Jahre alt, ledig, Adjunkt des k.k. Landesgerichtes in Wien" (*Ost und West*, št. 19, 6. september 1862, str. 655). Leta 1863 se v drugem procesu *Ost und Westa* Delpiny pojavlja kot priča. Ko je želel predsedujoči prestaviti zaslišanje priče na naslednji dan, je Delpiny izjavil, "daß er in diesem Falle verhindert sein würde, der Verhandlung beizuwohnen und seiner Aufgabe als Referent für die Zeitung 'Politik' in Prag nachzukommen", zato so ga kot pričo v postopku zaslišali takoj (*Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 29-30). Iz tega sledi, da je Delpiny sodeloval s praškim listom *Politik*, leta 1864 pa osnoval lasten list na Dunaju: *Die Zukunft*, sprva tednik, od leta 1866 pa dnevnik. Skoraj gotovo je bil v tem času Delpiny tudi sodelavec Tkalčevega *Ost und Westa*. Tu novi urednik Alexander Sandić v uvodni besedi *An unsere Leser* piše, da je bil poleg Tkalca obtožen tudi Delpiny (*Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 1), vendar za to ni dokazov. Kot je razvidno iz zapisnikov zaslišanj, je bil Delpiny le priča in ga kazni ni doletela. Leta 1864 so o Delpinyju pisale tudi *Novice*: "Gospod Delpiny, že zdavnej znan kot eden najizvrstnejših avstrijskih časnikarjev, julija meseca začne nov nemšk časnik na *Dunaji* pod naslovom 'Gleichberechtigung', kateremu bode vrednik g. Abel Lukšič, ki se s svojo tiskarno iz Karlovca preseli na Dunaj." (*Novice*, št. 16, 20. april 1864, str. 132.)

velike, a še vedno je obstajalo med kontrahenti te afere majhno upanje za zблиžanje. Toda bližal se je september in premostljive ovire so nenedoma postale prepad, ki so ga jesenski dogodki iz dneva v dan bolj poglobljali. Zbližanje se je izkazalo za nemogoče. Med eno in drugo stranjo je kot nepremagljiva ločnica stal porajajoči se *Triglav*.

3.5. Igra v zakulisju: *Triglav* potrebuje urednika

Po zboru delničarjev novega nemškega političnega lista junija 1864 in razglasitvi ustanovitve nemškega časnika v *Novicah* so se nekaj dni zatem prvaki znašli pred še težavnejšo nalogo. Potrebovali so urednika, "za katerega je bil pred vsemi drugimi odločen dr. E. H. Costa prijatelj Peter pl. Radič, akoprav je bilo znano, da je nasprotnik slovenskemu narodu in vsemu njegovemu prizadevanju".³⁰¹ V Costovi zapuščini je ohranjenih 47 pisem, ki jih je Radics poslal prijatelju med letoma 1856 in 1872.³⁰² Radicsu so prvaki ponujali 600 goldinarjev letne plače, piše Levstik, vendar se mu je to zdelo odločno premalo in je poleg denarja zahteval še stanovanje ter posebnega strežaja. Costa je Radicsu menda odgovoril, da "tega uredovalni odbor najbrž ne dovoli",³⁰³ čeprav – tako Levstik – bi prvaki najverjetneje ustregli njegovim zahtevam, če se ne bi dogodki zasukali v drugo smer. Radics se je odpravil v Zagreb.³⁰⁴

Levstik o Petru Radicsu ni imel najlepšega mnenja, predvsem ga ni štel med može, ki bi utegnili koristiti Slovincem in slovenstvu.³⁰⁵ Dve desetletji kasneje je v podlistku *Slovenskega naroda* Radicsa – sicer veččega slovenščine – odkrito napadel še Janez Jesenko, ki je zapisal: "Radics (ali kako se že piše mož, kteremu je neki leposloven list"³⁰⁶ odprl

³⁰¹ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 178.

³⁰² NUK, Ms 1201/V. Nekaj pisem, ki jih je Radics poslal Costi ravno v času porajanja *Triglava*, se nahaja v mapi o *Triglavu* v zapuščini Heinricha Coste (Ms 1201/IX, mapa 97).

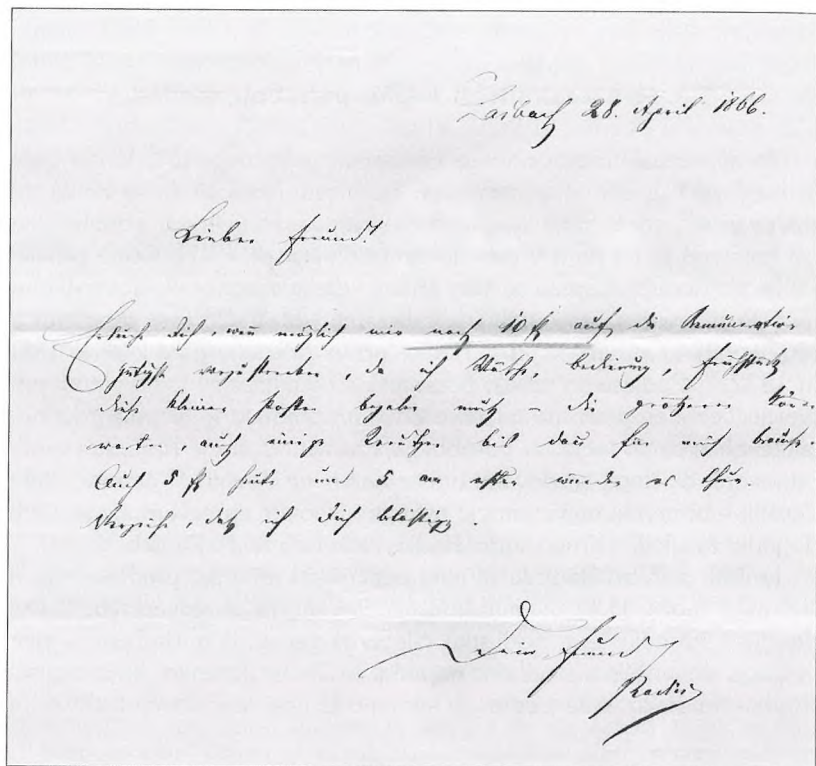
³⁰³ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 178.

³⁰⁴ Po opravljeni maturi v Gradcu leta 1854 je Radics odšel študirat na Dunaj, a študija ni končal. Brez diplome je na Dunaju brezuspešno poskušal najti službo. Vrnil se je v Ljubljano, a kmalu zatem odšel v Zagreb, kjer je prevzel urejanje uradnega lista *Agramer Zeitung*.

³⁰⁵ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 178; prim. tudi prav tam, str. 393.

³⁰⁶ Ni jasno, kateri list je imel Jesenko v mislih. V poštev bi prišel le *Kres*, kjer je Radics

celo svoje predale, če prav ne zna vrstice slovenski pisati, še svojega imena ne! Slovenci, slovenski uredniki, ne bodimo taki!)"³⁰⁷ Levstik v svojem *Osnutku polemične knjižice* očita Radicsu tudi, "da je že oddavna znan šmerlingovec in bojevalec velike Avstrije".³⁰⁸

Peter Radics je aprila 1866 zašel v denarno stisko, v pismu prosi za nekaj denarja prijatelja E. H. Costo (NUK, Ms 1201/V).

leta 1882 objavljala članke o reformaciji in morda *Letopis Slovenske matice* iz leta 1878, kjer je pred letom 1884 Radics natisnil nekaj svojih prispevkov, ki so bili prevedeni v slovenščino (Steska, Peter Pavel pl. Radics, str. 295).

³⁰⁷ Jesenko, *Časnikarstvo in naši časniki*, str. 156.

³⁰⁸ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 178.

Poleg Radicsa Levstik omenja še enega možnega prihodnjega urednika *Triglava*. Prvaki so nameravali za svoj list pridobiti etnologa in naravoslovca, kasnejšega profesorja v Trstu in Gorici, Viljema Urbasa (1831-1900), ki pred tem ni imel opravka z nobenim časopisom.³⁰⁹ Urbas je bil sošolec in mladostni prijatelj Etbina Heinricha Coste ter je v času porajanja časnika večkrat pisal znancu v Ljubljano, a resnih načrtov za prevzem uredništva *Triglava* ni imel.³¹⁰ Urbasa tudi kasneje kot možnega urednika ne omenjajo več. Pač pa je v letih 1857 do 1865 objavljaj svoje prispevke v *Blätter aus Krain*, literarni prilogi uradnega ljubljanskega lista *Laibacher Zeitung*.

Dogodki pa so prinesli v letu 1864 še eno novost: za urednika nemškega *Triglava* se je sam od sebe ponudil časnikar Lovro Leskovec, sodelavec časnika *Ost und West* na Dunaju. Leta 1863 je padel v mline tiskovnih zakonov. Zaprli so ga skupaj z lastnikom in urednikom lista Tkalcem. Levstik tu izrecno pove, da je o tej stvari, torej o morebitnem Leskovčevem urednikovanju,

vedno jako dvomil, ker dobro vem, kako g. Leskovec misli o teh stvareh in osobito o dr. Bleiweisu. Če ima g. Leskovec kaj značaja, o čemer do zdaj nismo nikoli vedeli, zakaj bi dvomili, moramo reči, da je vse to bilo izmišljeno, dasitudi se znova govori, da g. Leskovec pride vendarle za urednika nemškemu listu z Dunaja v Ljubljano, česar ne verujemo, dokler ga ne bomo videli s svojimi očmi.³¹¹

A Levstik, in za njim večina avtorjev, se je tu motil Prijatelj, Logar in Slodnjak Leskovca omenjajo, vendar ga le bežno navajajo kot nekoga, ki je prišel v Ljubljano in jo znova zapustil, ne da bi prevzel uredništvo *Triglava*. Spregledali so doslej neobjavljena Leskovčeva pisma Costi,³¹² ki v novo in predvsem jasnejšo luč postavljajo vlogo Leskovca v celi zgodbi ter pojasnjujejo njegovo žolčno jezo na Bleiweisa, ki jo je v septembrskem *Ost und Westu* z vso odločnostjo zilil na papir.

³⁰⁹ Prav tam, str. 178-179 in 393.

³¹⁰ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (Urbasova pisma Costi).

³¹¹ Prav tam, str. 178.

³¹² NUK, Ms 1201/V; prim. tudi Ms 1201/IX (tri ohranjena pisma v mapi 97; dokumentacija *Triglava*).

Lovra Leskovca biografski leksikoni ne omenjajo. Iz popisa prebivalstva za leto 1857 lahko razberemo, da se je rodil 9. avgusta 1841 v Hotedršici in je v času popisa, ki je bil 31. oktobra 1857, stanoval v Ljubljani mesto, Schulplatz 295, pri družini znanega Josipa Nollija (1841-1902), kasneje uveljavljenega opernega pevca.³¹³ Popis tudi navaja, da je bil samski, rimskokatoliške veroizpovedi ter študent.³¹⁴ Zelo verjetno je, da sta bila Leskovec, ki ga v popisu najdemo pod imenom Lorenz Leskovic, in Nolli prijatelja in sošolca. Za gospodom Leskovcem se torej leta 1864 ne skriva nihče drug kot mladenič dvajsetih let, poln mladostne vihравosti. Na Dunaj je odšel študirat filozofijo. Marca 1863 je imel 21 let in je bil samski, kakor beremo v zapisniku šestega dne obravnave v postopku tiskovne pravde proti *Ost und Westu*.³¹⁵ Leta 1859 je hudo zbolel, saj je študent prava Josip Nolli dne 16. oktobra 1859 z Dunaja zaskrbljen pisal prijatelju Petru Grasselliju (1841-1933), da je pred dnevi, nekaj dni potem, ko je Grasselli zapustil Dunaj, videl Léskovica v zelo mizernem stanju:

Der Winterrock[,] den er anhatte, hing schlaff an ihm herab, der Hals spindeldürr, Hände mager bis auf die Knochen, Gesicht aschfahl, Augen eingefallen, Backenknochen hervorstehend, Wangen ganz eingefallen, mit einem Worte ein Anbli[c]k, d[a]ß ich fast umgefallen wäre.³¹⁶

³¹³ Josip Nolli, po očetu italijanskega rodu, je po opravljeni maturi v Ljubljani nadaljeval študij prava na Dunaju in se brez opravljenih državnih izpitov vrnil domov. V Ljubljani je nekaj časa delal v pisarni dr. Jožefa Orla (1797-1874), ki je bil sprva določen, da bo urejal *Kmetijske in rokodelske novice*, a ga je Bleiweis kot predsednik Kmetijske družbe izpodrinil. Zanimivo, da Orel tega Bleiweisu nikoli ni zameril, čeprav je bil slovenščine mnogo bolj vešč kot njegov tekmeč. Od vsega začetka je bil Orel sodelavec *Novic* in je za časopis od leta 1843 do 1848 pisal predvsem gospodarske članke (*SBL*, 2. knjiga, str. 228-229). Pri Orlu Nolli ni ostal dolgo, posvetil se je gledališču, bil med ustanovitelji Dramatičnega društva novembra 1866, a nato odšel po svetu kot operni pevec. Solo petje je študiral v Milanu, dobil najprej delo v operi Narodnega gledališča v Zagrebu ter se nato uveljavil kot vrhunski pevec v opernih hišah po Evropi (*SBL*, 3. knjiga, str. 204-205).

³¹⁴ ZAL, LJU 504, teh. enota 44; štetje prebivalstva 31. oktober 1857, Mesto/Stadt/ hiš. št. 261-315 (prim. tudi ZAL, LJU 504, Indeks 1857 / Ljudsko štetje, 1. zvezek, str. 312).

³¹⁵ *Ost und West*, št. 3, 15. avgust 1863, str. 162-176, tu posebno str. 162-163.

³¹⁶ Pismo Nollija Grasselliju z dne 16. oktobra 1859 (ZAL, LJU 309, mapa 217, četrto pismo; prim. tudi Dmrovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 191).

Nolli piše, da se je Léskovic premikal, opirajoč se na spremljevalca ter s pomočjo palice, "an den Vesél eingehängt und mit Hülfe eines Stockes kaum weiter". Ne videl ne slišal ni Nollija, ki se mu je Léskovic zazdel kot mrlič, "wie ein mechanisch sich weiter bewegender Leichnam".³¹⁷ Kdo je bil Johann Vesél,³¹⁸ spremljevalec Léskovica? Jovan Vesel Koseski? V nemških pesmih se je podpisoval Johann Vessel, z dvema "s"-jema. Manjka le podatek, da bi Koseski tedaj bil na Dunaju. Že leta 1852 je bil namreč zaradi bolezni upokojen, otrpnili so mu udi in si je dokončno telesno opomogel šele leta 1856. Toda čemu bi se Leskovec družil s priletnim gospodom? Ali pa je Nolli tega dne na Leskovčevi strani videl Ivana Vesela (1840-1900), pesnika in prevajalca ruske dramatike, poezije in proze? Ta domneva je še manj verjetna, ker je Ivan Vesel v letih 1852 do 1860 obiskoval ljubljansko realko in ga pot v tem času najverjetneje ni vodila na Dunaj, kjer tudi kasneje ni nikoli študiral.³¹⁹ V poznejših pismih Nollia Veséla ne omenja več, čeprav vedno navaja znance, ki Grasselliju pošiljajo pozdrave. Sklepamo lahko, da je nenavadni Veselov spremljevalec Lovro Leskovec, nesojeni urednik *Triglava*, poznal tudi Grassellija. Morda je bil v Ljubljani celo njegov sošolec, saj sta rojena istega leta. V drugem oktobrskem pismu Nollia je poročal Grasselliju o izboljšanem Léskovicovem zdravstvenem stanju. Njegova mladost je hitro premagala bolezen in Nolli piše: "Ebenso unerklärlich wie sein plötzliches Erkranken, ist mir seine verhältnismäßig schnelle Genesung, aber Gott sei Dank er ist gerettet und uns wieder gegeben, die wir ihn schon aufgegeben hatten."³²⁰ Novembra zatem beremo, da je Léskovic zdrav kot riba in se je nastanil pri Nolliju na Dunaju.³²¹

Ko si je Leskovec opomogel od nenadne bolezni in mu je Nolli ponudil prebivališče, je verjetno nadaljeval s študijem filozofije. Ob študiju si je denar za preživetje služil kot prevajalec v nemščino iz slovanskih jezikov pri dunajskem listu *Ost und West*. Leta 1863 je časnik že dru-

³¹⁷ Pismo Nollija Grasselliju z dne 16. oktobra 1859 (prav tam).

³¹⁸ V osebнем kazalu ga navaja Marjan Dmovšek (prav tam, str. 519).

³¹⁹ *SBL*, 4. knjiga, str. 421-422; prim. tudi Samec, *Slovenski gledališki leksikon*, str. 765.

³²⁰ Pismo Nollija Grasselliju z dne 30. oktobra 1859 (*ZAL*, LJU 309, mapa 217, peto pismo; prim. tudi Dmovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 192).

³²¹ Pismo Nollija Grasselliju z dne 23. novembra 1859 (*ZAL*, LJU 309, mapa 217, šesto pismo; prim. tudi Dmovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 194).

gič³²² od začetka svojega izhajanja leta 1861 prišel pred sodišče zaradi tiskovne tožbe, ki so v letih 1862 in 1863 dan in noč grozile avstrijskim časnikarjem, zlasti Slovanom. Druga tiskovna pravda časnika se je začela marca 1863. Na zatožno klop so morali lastnik in glavni urednik lista Emmerich von Tkalac,³²³ glavni sodelavec in v času Tkalčeve odsotnosti njegov namestnik, poljski Žid Jakob Naschelsky, prevajalec za slovanske jezike v uredništvu Lorenz Leskovec in tiskar tednika Josef Holzwarth.³²⁴ Med zaslišanjem je Tkalac izjavil, da se je po zaključku prve tiskovne pravde odločil, svoj list izdajati le še enkrat tedensko, v dobri veri, da mu bo potem uspevalo z urednikom pregledati objave ter da bo imel dovolj časa za vodenje lista:

Als ich in meinem ersten Prozeße angeklagt worden bin, habe ich in Voraussicht meiner Verurtheilung mein Journal 'Ost und West' in eine Wochenschrift verwandelt, weil ich dachte, daß es mir wenigstens einmal in der Woche gestattet sein wird mit dem aufzustellenden Redakteur Rücksprache über das Blatt zu pflegen und auf die Leitung des Blattes Einfluß zu nehmen.³²⁵

Posvetovanj med urednikom in prevajalcem je bilo malo, kar je Tkalac v nadaljevanju tudi priznal. Ko si je članek ogledal in ga odobril, ni več preverjal prevoda in verodostojnosti napisanega. V tožbi so obtožene, zlasti Tkalca kot glavnega nosilca lista, bremenili predvsem prispevki, ki jih je *Ost und West* povzemal po drugih, večinoma slovanskih listih. Najspornejši je bil prevod članka *Die Nationalität in Hinsicht des Südslawenthums* iz slovanske priloge časnika *Il Nazionale*.³²⁶

³²² Prva tiskovna tožba časnika *Ost und West* je bila leta 1862. Obtožnico so brali 22. avgusta 1862. Tedaj je bil Tkalac obtožen na šest mesecev ječe (*Ost und West*, št. 19, 6. september 1862, str. 654-655).

³²³ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 45. knjiga, str. 204-205.

³²⁴ *Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 18.

³²⁵ Prav tam, str. 21.

³²⁶ Prav tam, str. 18-20, posebno str. 20. Zapisnik obravnave je *Ost und West* objavil v številkah 25 in 26. Po sproženi tožbi je uredništvo lista *Ost und West* prevzel Alexander Sandić. Sredi julija 1863 je izšla prva številka pod novim uredništvom. Odtlej je časnik izhajal le dvakrat mesečno, ker se je krog naročnikov zelo zožil (*An unsere Leser. Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 1). Listu dejansko ni šlo najbolje. Dunajski časnik *Die Zukunft* je začel dve leti zatem, aprila 1865, pozivati bralce, naj se naročijo nanj, saj bo *Ost und West* konec meseca prenehal izhajati, list *Die Zukunft* pa bo v nemškem jeziku zastopal "politisch-nationale Interessen" avstrijskih Slovanov (*Zukunft*, št. 17, 29. april 1865, str. 513). Že 10. maja 1865 so tudi *Novice* pisale:

Obtožnica jih je bremenila, da prispevek vsebuje ščuvanje k sovraštvu ter zaničevanju do države in ustave.³²⁷ Na vprašanje predsedujočega sodnika A. Schwarza, kakšna je Leskovčeva vloga v uredništvu, je Tkalac odgovoril, da je bil Leskovec prevajalec za slovanske jezike:

Er war Uebersetzer aus den slawischen Sprachen. Er besitzt gediegene Sprachkenntniße, jedoch fehlt es ihm noch an einer höheren politischen Bildung. Da er aber ein Mensch von Intelligenz ist, so habe ich ihm die Lektüre der slavischen Blätter zu dem Zwecke leicht überlassen können, mich auf dasjenige, was er für das Blatt passend findet, aufmerksam zu machen, und überzeugte mich, daß er es wenigstens sinngetreu übersetzen konnte.³²⁸

Leskovec je prejemal mesečno plačo od 20 do 25 goldinarjev, če je bilo dela več tudi 30 goldinarjev,³²⁹ je med zaslišanjem povedal Tkalac. Poleg Leskovca Tkalac ni imel redno zaposlenih prevajalcev za slovanske jezike, vendar so mu korespondenti pogosto pošiljali že v nemščino prevedene članke. Po šestdnevni obravnavi – zaslišanja so potekala dnevno več ur – se je proces proti štirim obtoženim končal z branjem obtožnice 12. marca 1863. 38-letnemu Tkalcu je bilo odvzeto plemstvo in določena izguba kavcije v višini 1100 goldinarjev. Zaradi kaljenja javnega miru in prepovedane agitacije je bil obsojen tudi na osem mesecev "schweren Kerker [...] verschärft mit je einem Tage Einzelhaft in jedem Monate".³³⁰ Tkalac se po tej grozljivi izkušnji nikoli več ni vrnil v svet časnikarstva.³³¹ Čeprav je bil maja 1863 "po milosti Nj. Veličanstva rešen dolge in težke kazni in s tem ohranjen pri življenji",³³² je temnica močno načela njegov vid, zato je zapustil Dunaj in

"Die Zukunft" je zdaj edini politični nemški časnik v Beču, ki zastopa slovanske interese, kar je 'Ost und West' zadela bridka usoda, da je nehal [...]. Ker vsi Slovani in tudi mi Slovenci res potrebujemo časnikov, kateri nasproti Nemcem in Madjarom se v nemškem jeziku bojujejo za pravice avstrijskih Slovanov, gotovo ne bojo Slovenci, nemškega jezika zmožni, 'Zukunft-i' odrekli svoje podpore. Naročiti se more za vsaki mesec posebej za 1 gold." (*Novice*, št. 19, 10. maj 1865, str. 154.)

³²⁷ *Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 20.

³²⁸ Prav tam, str. 23.

³²⁹ Prav tam.

³³⁰ *Ost und West*, št. 3, 15. avgust 1863, str. 162-163.

³³¹ Wurzbachova domneva, da bi utegnil biti leta 1865 v Zagrebu umrl dr. Tkalac prejšnji urednik časnika *Ost und West*, ne drži (Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 45. knjiga, str. 204-205). Tkalac je še v sedemdesetih letih večkrat pisal Miklošiču (ÖNB, KAT, sig. 139/17, 1-5), umrl pa je leta 1912 (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 343).

³³² *Naprej*, št. 39, 15. maj 1863, str. 156. Vilhar je tu objavil Tkalčevo pismo, ki ga je

odšel "zaradi oči in kopeli"³³³ verjetno v tujino.³³⁴ Tedaj 28-letni Jakob Naschlesky in 21-letni Lorenz Leskovec sta bila obtožena kaljenja javnega miru, prvi je dobil štiri, drugi pa tri mesece zapora, 46-letnega tiskarja Josefa Holzwartha so oprostili.³³⁵

Razmere na Dunaju so se zaostrole. Leskovec ni dočakal pomilostitve in je odsedel tri mesece za rešetkami.³³⁶ Sredi junija 1863 je zopet svobodno zadihal, toda avstrijska prestolnica ni bila več mesto njegovih sanj. Tkalac je maja odšel, novega urednika lista *Ost und West* pa je Leskovec verjetno poznal, saj je kmalu ponovno pričel z delom v uredništvu. A vseeno se zdi, da ga je vleklo domov, v Ljubljano. Na ušesa mu je – bodisi od znancev bodisi iz slovenskega časopisja – morala priti novica, da se v Ljubljani ustanavlja nemški politični časnik za domovinske interese. Splet dogodkov je Leskovcu narekoval, da je 30. junija 1864 napisal prvo prijazno pismo ljubljanskemu županu Costi.³³⁷ O tem, da v njegovem pismu ni šlo za odgovor na Costovo pismo ali celo vabilo prvakov samih, priča vsebina pisma:

Geehrtester Herr Doktor! Da ich auf Grund guter Informationen annehmen darf, daß Euer Wohlgeboren der wichtigste Motor bei dem zu gründenden deutschen Journal zur Vertretung slavischer Interessen im Centrum der Nation sind, und andererseits überzeugt bin, daß Sie auf der hohen Stelle, wofür Euer Wohlgeboren durch die Stimme der Bürger Laibachs berufen sind, evtl. ihren Einfluß ins Gewicht legen werden, um den Streitern des

povzel po dunajskem *Wandererju*. Pismo nosi datum 7. maj 1863, podpisan pa je Mirko Ignjatijević Tkalac. Tkalčevo zdravje je bilo že marca, ko ga je obiskala sestra iz Zagreba, izredno slabo in v ječi brez pomilostitve verjetno ne bi preživel (*Naprej*, št. 27, 3. april 1863, str. 110).

³³³ *Naprej*, št. 39, 15. maj 1863, str. 157.

³³⁴ Kam je odšel, ni znano. Vsekakor je bil leta 1873 v Rimu, od koder je pisal svojemu dragemu staremu prijatelju Miklošiču na Dunaj in tožil, da mu je zelo opešal vid (Tkalčevo pismo Miklošiču, ÖNB, KAT, sig. 139/17-5).

³³⁵ *Ost und West*, št. 3, 15. avgust 1863, str. 162-176, tu posebno str. 162-163 in 173, 176.

³³⁶ Kasneje, leta 1868, Leskovec v tiskovni pravdi časnika *Die Zukunft* v zagovoru omenja, da je bil zaprt sedem mesecev (*Zukunft*, št. 99, 29. april 1868, nepaginirano), vendar pa podatek po vsej verjetnosti ne drži. Leskovec namreč leta 1864 tudi v pismu Costi piše le o treh mesecih trde ječe (NUK, Ms 1201/V).

³³⁷ Na Costo je julija naslovil še tri pisma z zelo podobno vsebino (NUK, MS 1201/IX, mapa 97).

Hauses das Recht vor den Gästen zu wahren. So nehme ich mir die Freiheit, mich an Eu. Wohlgeboren mit folgendem Antrag zu wenden: **Ich wäre zu jeder Stunde geneigt, in die Redaction des neuen literären Unternehmens zu treten; zwar ist es mir gelungen, in Wien eine für meine Jahre ganz ungewöhnliche Stellung zu erreichen, doch ich fühle mich hier so fremd.**³³⁸ Meine Interessen, für die zu kämpfen ich mir zum Lebenszweck gesetzt, gehen in der staubigen Prosa des Geschäftes in einer derart nicht weniger und bemerkenswerthen Weise unter, daß ich mich nach dem Augenblicke sehne, der mich diesem Rufe entreiße.³³⁹

"Doch ich fühle mich hier so fremd," piše Leskovec. Tako tuje se počutim tukaj. Costi se je predstavil kot možen in zelo zainteresiran kandidat, ki bi lahko prevzel uredništvo novega lista v Ljubljani. Zdi se, da Leskovec uredništvo občuti na eni strani kot moralno dolžnost do svojega naroda, po drugi strani pa si želi, da bi zase našel varen pristan.³⁴⁰ V nadaljevanju Leskovec poroča Costi o svojem dotedanjem novinarskem udejstvovanju:

Meine journalistische Carriere erfüllt gegenwärtig das dritte Jahr beim Tagesblatte "Ost und West" als Übersetzer für alle slavischen Sprachen und für französische und italienische Blätter aufgenommen, übernehme ich in kurzer Zeit auch die Rubriken "Inland" und "Correspondenzen". Als die Tage des Preßgesetz[e]s über dies Organ der Slaven einbrachen, verbrachte ich drei Monate in Untersuchungshaft. Auf freien Fuß gesetzt wurde ich für die bei "Ost und West" innegehabte Stellung auf drei Monate ins Büro der "Neuesten Nachrichten" berufen, wo ich leider nur bis zu meinem Strafantritt verbleiben konnte. Nach überstandenen drei schweren Monaten übernahm ich die fachliche Redaction der Wochenschrift "Ost und West" unter rechtlicher Verantwortlichkeit des A. Sandić; während welcher Zeit mir zugleich ein Engagement als ständiger politischer und feuilletonistischer Correspondent der Prager Politik unter den Chiffren [...] ³⁴¹ und C- (meist ohne Unterschrift) angeboten wurde[,] der welcher ich noch jetzt gebunden bin und correspondierte hin und wieder für den "Napredak" in Neusatz. ³⁴²

³³⁸ Poudarila T. Ž.

³³⁹ NUK, Ms 1201/V, prva stran pisma.

³⁴⁰ Prav tam, druga stran pisma.

³⁴¹ Znaki so v originalu narisani: križec z vijugo pod njim, zvezdica s križcem pod njo, zvezdica z vijugo pod njo.

³⁴² Neusatz (Novi sad). NUK, Ms 1201/V, druga stran pisma.

Zakaj je Leskovec kasneje prišel v spor s Sandićem, ni znano. Vsekakor piše Costi, da je do nesoglasij prišlo:

Wegen zwischen Herrn Sandić und mir ausgebrochenen Differenzen im April d. J. von der Redaction der Wochenschrift "Ost und West" zurückgetreten, fungiere ich nun als Friseur eines großen Wiener Journales mit 1200 fl. jährlichem Gehalt (dessen Namen jedoch ich Eu. Wohlgeboren nur unter Discretion entgegenzunehmen bitte) das "Volks-Blatt"³⁴³ nämlich, welche Stellung mir aber insofern keine Befriedigung brachte.³⁴⁴

Kljub vsemu razlike med Sandićem in Leskovcem verjetno le niso bile tako velike, saj je že septembra 1864 Leskovec v časniku *Ost und West* objavljal dopise iz Ljubljane, ki so dvigali oblake prahu v belem mestu.

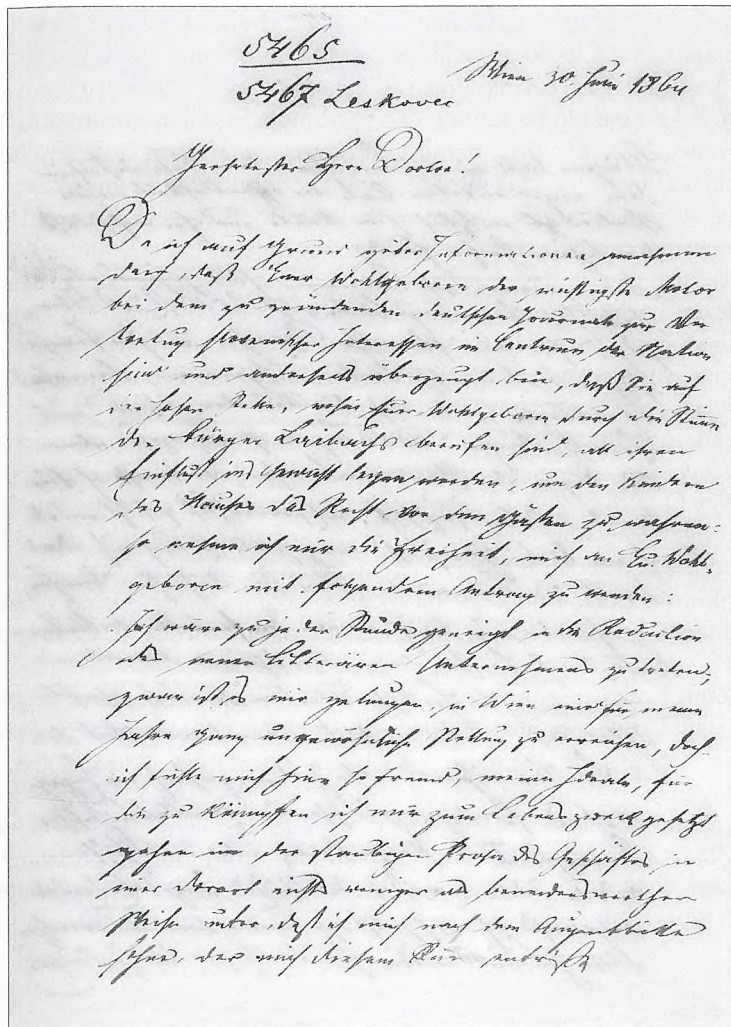
Čeprav je Leskovec pri *Volksblattu* prejemal 100 gold. mesečne plače (veliko v primerjavi z 20 goldinarji pri *Ost und Westu*), je želel zapustiti prestolnico in prevzeti uredništvo novega nemškega lista v Ljubljani. Na koncu pisma je Costi razložil tudi vzrok svojega nezadovoljstva pri *Volksblattu*, kjer, kot pravi Leskovec, ne more svobodno izraziti svojega političnega prepričanja:

[...] ich in derselben meiner politischen Überzeugung nur in beschränktem Maße Ausdruck geben darf. Dieser Umstand ist es besonders, der mir das Aufgeben der übrigens sehr angenehmen Stelle sichtlich erscheinen läßt, insbesondere aus dem Grunde, als sich mir in der Position, für welche ich bei Eu. Wohlgeboren als Candidat aufzutreten mir erlaube, die freieste Action in föderalem und nationalem Sinne in Aussicht stellt. Andere Verhältnisse, die mich von Wien drängen, werde ich so frei sein, Eu. Wohlgl. alles auseinanderzusetzen, so bald eine günstige Erledigung meines Ansuchens von Ihrer Seite eingelangt sein wird, der ich in allernächster Zeit entgegensehe.³⁴⁵

³⁴³ *Volksblatt* je izhajal na Dunaju od 30. septembra 1863 do 18. oktobra 1864, lastnik in založnik je bil Vinzenz Völkl, urednik pa Appel, mesec dni pred prenehanjem izhajanja je uredništvo prevzel Ignaz Schnitzer (Sagl; Lang, *Verzeichnis österreichischer Zeitungen*, str. 340).

³⁴⁴ NUK, Ms 1201/V, tretja stran pisma.

³⁴⁵ Prav tam.

Pismo Lovra Leskovca E. H. Costi (30. junij 1864), v katerem se mladi dunajski časnikar zanima za mesto urednika porajajočega se Triglava (NUK, Ms 1201/V).

Leskovec, živeč na "Floriani Gasse in der Josefsstadt",³⁴⁶ se je v Ljubljani nadejal velikega političnega lista, ravno tega, česar prvaki niso imeli v mislih! Tudi časnik, urejan v federalističnem in nacionalnem smislu, se je kasneje izkazal za utopično predstavo, ki jo je o novem listu imel Leskovec. Želel je soustvarjati list, ki bi zagovarjal liberalnofederalistični princip ter bi lahko svoje bralce nagovoril podobno kot *Ost und West*:

Auf streng liberal-föderalistischem Boden fußt die Richtung unseres Unternehmens, daß stolz darauf sein kann nur von jener Partei getragen zu werden, welche sich das Nationalitäts-Prinzip und die konstitutionelle Freiheit als das höchste zu erstrebende Ziel gesetzt. Auf dieser Bahn wird "**Ost und West**" fortfahren für die Geltendmachung und Durchführung der Rechte der Nationen unablässig und unabhängig mit aller Kraft der Ueberzeugung zu wirken – als Organ der loyalen Opposition.³⁴⁷

Naivno je Leskovec upal, da bo ljubljanski časnik ustrezal njegovim predstavam in zadovoljil njegova pričakovanja. Leto dni po tiskovni tožbi časnika *Ost und West* se je izkazala pravilnost Tkalčevih besed: "[...] jedoch fehlt es ihm [Leskovec] noch an einer höheren politischen Bildung."³⁴⁸ Pri svojih prizadevanjih za delom v Ljubljani je Leskovec ostal praznih rok. Costov odgovor na njegovo zgoraj citirano pismo ni znan, ohranjenih pa je še nekaj Leskovčevih pisem, poslanih Costi poleti 1864.³⁴⁹

Lovro Leskovec, na Dunaju znan kot Lorenz, je septembra zagotovo prišel v Ljubljano z namenom, da prevzame uredništvo nemškega časnika *Triglav*. Prvič si je razmere v Ljubljani ogledal že konec julija. Na magistratu, v pisarni župana, se je tedaj sestal s Costo, Bleiweisom in ostalimi pobudniki za ustanovitev nemškega časnika.³⁵⁰ Leskovec se je tako ob svojem prvem, kot tudi drugem obisku v Ljubljani na lastne oči prepričal, kakšne so razmere na Kranjskem. Moral se je pogovarjati z ljudmi, ki so tedaj oblikovali javno mnenje, tako z mlado- kot tudi s sta-

³⁴⁶ Prav tam.

³⁴⁷ *Ost und West*, št. 25 (predlist), 15. julij 1864, str. 1.

³⁴⁸ *Ost und West*, št. 1, 15. julij 1863, str. 18–64, tu str. 23.

³⁴⁹ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97. Prim. npr. Leskovčevo pismo poslano Costi 5. julija 1864, v katerem Leskovec sporoča, da je pripravljen prevzeti uredništvo nemškega *Triglava* ter se veseli naslednjega Costovega pisma.

³⁵⁰ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (Vabilo župana Coste ustanoviteljem *Triglava*, da se srečajo z Leskovcem, datirano z 28. julij 1864).

ad. N. 5477

Ljubljana, 5. Juli 64.

Graf, baron Štirovski!

Ich beziehe mich auf meine Skizzen, welche ich Ihnen
am 1. d. M. in einem besondern Briefe zu übersenden
das Bedenken ist, dass ich mich nicht an die
Wörter gehalten habe, welche Sie in dem
Briebe an mich geschrieben haben, sondern
ich mich an die Skizzen gehalten habe, welche
ich Ihnen am 1. d. M. übersendet habe.
Die Skizzen sind in der That sehr schön,
und ich bin sehr zufrieden mit ihnen.
Ich bin sehr dankbar für die
Gefälligkeit, welche Sie mir
gegenwärtig erweisen, und ich
hoffe, dass Sie mir die
Gefälligkeit erweisen werden,
mir die Skizzen zu übersenden,
die Sie mir am 1. d. M. übersendet
haben, und die ich Ihnen
am 1. d. M. übersendet habe.

Ihr ergebener
Diener
E. W. Leskovčev

Drugo Leskovčevo pismo Costi
(NUK, Ms 1201/IX).

roslovinci,³⁵¹ in si ustvariti svojo lastno sliko o dogajanju, ki je v obliki članka, objavljenega v *Ost und Westu* na Dunaju sredi septembra, razburkalo sicer mirne vode v Ljubljani.

3. 6. "... nemški časopis jame izhajati po imenu 'Triglav'³⁵²

Septembrski prihod Leskovca v Ljubljano je rešil uredniško zagato le za kratek čas. Stekle so priprave za izdajo časnika in 17. septembra "pokne glas, da bode jutri zopet zbor zaradi nemškega lista".³⁵³ Dne 18. septembra so se zbrali ustanovitelji lista. Javnost je, kot poroča Levstik, zvedela le, da bo nemški časopis nosil ime *Triglav*, da bo začel izhajati 1. oktobra, urejal pa da ga bo gospod Leskovec. Levstik s svojimi somišljeniki je takoj sklenil, da še pred izidom prve številke *Triglava* izda knjižico proti nemškemu listu. Ostalo je le pri nikoli objavljenem osnutku.

Dne 1. oktobra 1864 bi *Triglav* verjetno zares izšel, če ne bi udarilo kot strela z jasnega. Dunajski *Ost und West* je 15. septembra v svoji 29. številki objavil obtožujoč članek, ki je napadal predvsem Bleiweisa in prvake. *Glasovi iz Slovenije* oziroma *Stimmen aus Slovenien* so Ljubljano znova spremenili v dopisovalno bojišče.³⁵⁴

Sestavek je nosil datum 8. september, izšel je teden dni po prispelosti v uredništvo. V Ljubljani so zanj zvedeli dva do tri dni kasneje. Časovno dogodek sovпада z drugim zborom delničarjev *Triglava*. Na začetku stoječi izrek "... quod ferrum non sanat, ignis sanat"³⁵⁵ in kasneje sledeče medicinske izreke v prispevkih v *Ost und Westu* lahko razumemo kot napad na Bleiweisa samega. Avtorstvo septembrskega članka je sporno. Bleiweis je v istem trenutku, ko so ob branju izzvenele zadnje besede, že imel grešnega kozla: Levstika.

Množica dr. *Bleiweisove* dvorne straže je zopet naglo vedela, da sem ta

³⁵¹ Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, da je Levstik vedel za Leskovčev julijski prihod v Ljubljano.

³⁵² Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 180.

³⁵³ Prav tam.

³⁵⁴ Levstik je prevedel dopis v slovenščino (NUK, Ms 492, III/D, mapa 20; Borba za slovenski politični časnik IV).

³⁵⁵ Izrek pripisujemo grškemu zdravniku Hipokratu in lahko prevedemo "kar se ne da ozdraviti z rezanjem, se ozdravi z izžiganjem".

sestavek pisal zopet jaz, od katerega *mora* izhajati vse, kar je v tej reči [Triglav] nasprotovanja. Ne branil bi se že tega – najbrž Leskovčevega spisa – očetovstva, dasitudi je nemogoče moj, ker mene samega maha, toda slepi blebetači, katerim vedno spodnja čeljust ob zgornjo klepeče, brez umovega udeleževanja takih reči ne premislijo, temveč vedno svojo godó. Dr. Bleiweis je nepremotljiv, in to je Levstik naredil.³⁵⁶

Nekateri so ugibali, da bi utegnil biti pisec Valentin Zamik, vendar smemo glede na kasnejše Levstikove zapise sklepati, da je bil avtor tega članka Lovro Leskovec. V odprtem pismu *Novicam* z dne 23. septembra 1864, ki ga Bleiweis jasno ni objavil v svojem listu, je Levstik zapisal:

Ali vam je znano, kdo je "Ost-und Westu" uže večkrat "dopise iz Ljubljane" koval na Dunaji? Prav jako važni vzroki merijo na to, da se je napénjal tudi pri zadnjem "Ost-und Westovem" sestavki zopet njegove kovačnice méh. Gospod *Lovro Leskovec*, novega nemškega lista *izvoljeni vrednik*, le-tega dopisnika, če se ne motim, vsak dan vidi tolikrat, kolikorkrat se v ogledalo ozre.³⁵⁷

V ostrem članku³⁵⁸ o krizi tedanjega slovenskega javnega življenja Leskovec najprej obžaluje majhnost slovenskega naroda, ki je doslej vedno ostal neopažen na političnem polju. V nadaljevanju ugotavlja, da se je Slovencem v zadnjih desetletjih končno pokazala priložnost, "eine angemessene Rolle zu spielen."³⁵⁹ Toda kaj, ko slovenska inteligenca ne premore dovolj energije, da bi uresničila zamisli, temelječe na osnovi nacionalnega principa, je zapisal avtor.³⁶⁰

³⁵⁶ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 184. Levstik je v svoji veliki jezi na Bleiweisa premogel še marsikatero pikro na njegov račun. Poleg Levstika so nekateri kot možnega avtorja prispevka sumili tudi Valentina Zamika (1837-1888), kar Levstik ravno tako zanika (prav tam, str. 184-185).

³⁵⁷ Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 19-21; Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 9-10.

³⁵⁸ *Ost und West*, št. 29, 15. september 1864, str. 164-166. Prispevek je v slovenščino prevedel Levstik in objavil Slodnjak (Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 180-184).

³⁵⁹ *Ost und West*, št. 29, 15. september 1864, str. 164.

³⁶⁰ Prijatelj, Slodnjak in Logar so prispevek iz dunajskega časnika *Ost und West* v svojih razpravah na dolgo komentirali, zato na tem mestu povzemamo le nekaj najzanimivejših misli (Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 444-447; prim. tudi Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, predvsem opombe str. 393-396; prim. tudi Logar, Levstik v boju s prvaki, str. 183-185).

Einladung

Herrn Grafen Johann Anton von Salm-Reifferscheidt-Rickmann
in Wien
zu dem
am
Freitag den 28. Juli 1864
in
Wien
abgehaltenen
Festmahl
zu dem
Gedenken
des
Herrn
Kaiser
Franz
Joseph
I.
zu
Wien
am
18. August 1835
zu
Wien
am
18. August 1835
zu
Wien
am
18. August 1835

Freitag den 28. Juli 1864
in Wien
abgehaltenen
Festmahl
zu dem
Gedenken
des
Herrn
Kaiser
Franz
Joseph
I.
zu
Wien
am
18. August 1835

zu dem

Freitag den 28. Juli 1864

J. E. M. Herz

Herr Dr. Suppan

Dr. Suppan

Herr Dr. Klewicz

Dr. Klewicz

Herr von Nass

Herr von Nass

Herr von Gariboldi

Herr von Gariboldi

Herr v. C. Suppan

Herr v. C. Suppan

Herr Carl Holzner

Carl Holzner

Herr Josef Debeay

Herr Josef Debeay

Groß Jofan Janisek	Johann Janisek
Groß Jofan Jopantura	Johann Jopantura
Groß J. K. Souvan	Franko Souvan
Groß Val. Rößger	Val. Rößger
Groß Anton Paron Lois	Anton Paron Lois
Groß J. Suppanz	J. Suppanz
Groß Jofan Blasinig	Jofan Blasinig
Groß Valentin Zeschka	Valentin Zeschka
Groß J. Ad. Terping	J. Ad. Terping
Groß J. Jofan Ahacii	J. Jofan Ahacii
Groß J. Carl Ahacii	J. Carl Ahacii
Groß Jofan Heiwigs	J. Heiwigs

Vabilo ustanoviteljev Triglava na srečanje z Lovrom Leskovcem
(NUK, Ms 1201/IX).

Leskovec je slovenske razmere v inkriminiranem članku primerjal s češkimi in šel celo tako daleč, da je "Bleiweisa in njegovo noviško družčino" enačil z despotskim habsburškim upravnikom v švicarskem kantonu Uri, ki je v 14. stoletju ustrahoval prebivalce kantona in jih prisilil, da so se klanjali njegovemu klobuku:

Sie werden sich erinnern, daß zur Zeit der Begründung des feudalen Leibjournalles Rieger's³⁶¹ die böhmischen "Humor. Listy" eine Illustration brachten, die einen großen Hut einen dünnen Knüppel bedeckend, darstellte. Der dazu gehörige Text: "l'état c'est moi – narodem jsem ja"³⁶² war allen echten Böhmen die Parole dem Führer, der in Natonalibus einen Ludwig XIV. spielen wollte, den Gehorsam aufzukündigen. Ein derartiger politisch-dogmatischer Geßlerhut³⁶³ steht hier auf dem Schauplatze. Seine drückende Alleinherrschaft ist seit drei Jahren fühlbar, doch man geht vorüber, murt in den Bart, macht Fäuste und beugt sich, um mit gelöster Faust seine Kopfbedeckungen zu ziehen.³⁶⁴

Leskovčevi očitki se v drugem odstavku še stopnjujejo, "seine seit Jahren fühlbare drückende Alleinherrschaft", teroče samodržje, kot prevaja Levstik, seveda ne zadeva nikogar drugega kot Bleiweisa. Leskovec se tu še ne ustavi, temveč nadaljuje z grobo kritiko *Novic*:

Das landwirthschaftlich-gewerbliche Blatt "Novice" unter der Redaktion des Dr. Bleiweis, welcher auf einem geschlossenen Kästchen voll der schätz-

³⁶¹ Meyers Hand-Lexikon je o njem leta 1878 zapisal: "Franz Ladislav Rieger, Tschechenführer, geb. 10. Dez. 1818 in Remil bei Gitschin, seit 1848 Mitglied des österreichischen Reichstags, hier Hauptredner der slawischen Partei, widmete sich dann auf Reisen in Frankreich, Belgien, Holland und England volkswirtschaftlichen Studien, trat nach dem Erscheinen des Oktoberdiploms an die Spitze der böhmischen Nationalpartei, ward 16. April 1861 Besitzer des Landesausschusses, stellte als Mitglied des österreichischen Reichstags ein föderalistisches Programm auf, seit 1863 Hauptförderer der tschechischen Bestrebungen im böhmischen Landtag, vereitelte 1871 durch seine masslosen Forderungen den Ausgleich." (*Meyers Hand-Lexikon*, 2. knjiga, str. 1629.)

³⁶² Država sem jaz.

³⁶³ Albrecht Gessler, imenovan Gessler von Bruneck, je bil okoli leta 1300 deželni oskrbnik v švicarskem kantonu Uri in je slovel po svoji krutosti. Leta 1307 naj bi ga ubil Wilhelm Tell, legendarni švicarski junak (*Meyers Hand-Lexikon*, 1. knjiga, str. 737). V Schillerjevi drami *Wilhelm Tell* je Hermann Gessler avstrijski upravnik nekaterih švicarskih kantonov. Vojvodski klobuk je postavil na ulice in ceste ter ukazal, da se mu morajo ljudje priklanjati.

³⁶⁴ *Ost und West*, št. 29, 15. september 1864, str. 164.

barsten Verdienste sitzt, schenkt in seinem wöchentlichen Bogen zugleich auch der Besprechung der Nationalpolitik Raum, selbstverständlich nur so weit, als es ohne Beeinträchtigung der vorstehenden zwei Rubriken zufällig ist. Dies ist das politische Organ einer Nation von anderthalb Millionen, die das geographisch-wichtigste Territorium Oesterreichs bewohnt, dem deutschen und italienischen Nachbar an Bildung gleich, dem kroatischen und magyarischen weit voraus steht.³⁶⁵

Kritika se stopnjuje in doseže svoj vrh v ironičnem poigravanju z versko prisposodbo, z zveličanjem duš, ki jih tridentinski koncil polaga v roke milosti božje, medtem ko je narodov blagor odvisen le od Schmerlingove milosti. Izreki in sklepi *Novic*, pravi Leskovec, so dogme und wehe der nationalen Rechtgläubigkeit desjenigen, welcher die Infallibilität derselben bezweifeln zu dürfen meinen sollte. Und der Inhalt der Glaubenssätze bezüglich der Ursache und Zweck ist unbegreiflich, wie nur irgend ein Dekret des Tridentinischen Konzils mit dem *einzig* Unterschiede, daß, während dort das Seelenheil der Menschheit der Gnade Gottes anvertraut wird, hier das Heil der Nation einzig von der Gnade Schmerlings erwartet werden müsse.³⁶⁶

V podobnem tonu se menjujejo hude besede v zapisu, ki je za nas pomemben zato, ker so v njem prvič po letu 1861 (*Zarnikov dopis v Novicah*) izražena gesla in nasprotja, ki so ločila mlajšo generacijo od starejše. Leskovec v sestavku povzame to, kar je verjetno izvedel v Ljubljani, in nadaljuje, da *Novice* samo tarnajo in popuščajo vladi ter da narod o enakopravnosti, cerkvi in šoli ne ve dosti več kot v času Bachovega absolutizma. Marsikdo bi proti takemu stanju protestiral, toda "nihče ni storil nič od samega straha, da ga ne bi ljudje razgrajali za narodnega krivoverca; ali pa, če si je kdo upal peruti razpeti, (je) njegova voščeno mehka krepost ohromela od bliska dogmatičnega samodržja".³⁶⁷ Leskovec je mnenja, da Bleiweis prav dobro ve, "da bi mu bilo nevarno, ako bi kdo začel streči kmetom, kateri od njega kupujejo skoro 4000 (!) listov njegovega tedniškega časnika, dasitudi jih pase s politično zelenjavo, a ne s krepkejšim mesom".³⁶⁸ Očitek o izvodih *Novic*, ki so se leta 1843 tiskale v nakladi tisoč, leta 1848 pa že v na-

³⁶⁵ *Ost und West*, št. 29, 15, september 1864, str. 164-165.

³⁶⁶ Prav tam, str. 165.

³⁶⁷ Prav tam. Prevod po Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 182.

³⁶⁸ Prav tam.

kladi 1800 izvodov,³⁶⁹ je moral Bleiweisa še posebej razhuditi, ker se je ob vsaki priložnosti trudil zanikati kakršno koli finančno težnjo s svoje strani.

Toda zahteva po slovenskem časniku, piše *Ost und West*, se je stopnjevala in ko je bil pritisk na Bleiweisa vendar premočan, se je popostil "der wohlbestallte und wohlbeschlagene Doktor [...] der 'slovenische Rieger'," izdajati "mit dem neuen Bürgermeister unserer Stadt"³⁷⁰ und einem Rathe des hiesigen Landesgerichtes"³⁷¹ nemški list, katerega "seveda 85 odstotkov noviških bralcev ne umeje!!"³⁷² Ob tej odločitvi se je vzdignil

ein Sturm unter den Sklaven der politisch-nationalen Orthodoxie – ein Schrei der Entrüstung ging durch das ganze Land, von den Quellen der Sawe und Drawe bis an die stolze Adria – in Form von Protesten gegen jenes Unternehmen. Alles gehorchte dem Rufe des slovenischen Spatrakus.³⁷³

Najprej beremo o protestu vseh čitalnic, kar je Bleiweis zanikal (in za kar tudi dejansko ni ohranjenih dokazov), nato o Bleiweisovem in Costovem obisku v čitalnici. O tem je v *Osnutku polemične knjižice zoper nemški list* kasneje poročal tudi Levstik.

Da erschien eines schönen Morgens Dr. Bleiweis mit Begleitung in der Wohnung des Redakteurs der slovenischen "Narodni listy" in spe, und drohte demselben, wenn er von seinem herätischen Beginnen nicht abließe, mit der Enthebung von der Sekretariatsstelle bei der Laibacher Čitaonica, welches fette Amt 30 fl., sage 30 Gulden ö. W. monatlich einträgt. Man sprach später von einer energischen Szene, welche jedenfalls den Besuchern weniger Ehre einbrachte, als dem unfreiwilligen Audienzgeber; sodann gar von einer Fusion zwischen den Weißen und den Rothen, deren Facit ein von beiden Parteien beeinflusstes *slovenisches* Blatt sein sollte.³⁷⁴

³⁶⁹ Šlebinger, *Slovenski časniki in časopisi*, str. 5.

³⁷⁰ Etbin Heinrich Costa.

³⁷¹ Deželni odbornik Jožef Zupan.

³⁷² *Ost und West*, št. 29, 15, september 1864, str. 165. Prevod po Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 182.

³⁷³ V originalu je prišlo do tiskarske napake: Spatrakus. Mišljen je seveda Spartakus, "uporni suženj" Fran Levstik. Napačni zapis je z veseljem uporabil tudi Bleiweis v *Novicah*.

³⁷⁴ *Ost und West*, št. 29, 15, september 1864, str. 166.

Stimmen aus Slovenien.

I.

Laibach, 8. September.

. quod ferrum non sanat, ignis sanat.

Seitdem ich Ihnen von hier aus nicht schrieb, hat die kleine slovenische Nation für sich eine Krise durchgemacht, die auf dem größeren politischen Felde unbemerkt blieb. Es war immer das Voos der Kleinen unbeachtet zu sein. Die Slovenen blieben seit dem Verluste ihrer Selbstständigkeit an die Franken durch eils Jahrhunderte im Dunkel — jedoch unverschuldet. — Erst seit wenigen Jahrzehnten erglänzte ihnen endlich die Gelegenheit, eine angemessene Rolle zu spielen — wenigstens so weit man der Intelligenz, d. i. der Qualität von der Quantität auch in dem durch die Macht des Nationalitätsprinzipes auf eine neue Grundlage gerückten Zeitalter den Vorrang einzuräumen geneigt ist. Doch was nützt Intelligenz, wo keine Energie, dieselbe zu Thaten werden zu lassen? In diesen zweien, bei den Slovenen nicht zur Wahlverwandtschaft gelangenden Völkertugenden liegt der Kern der ganzen Krise, deren Ende ich erst abwarten wollte, bevor ich deren Verlauf Ihnen zeichnen zu müssen glaubte. Sie werden sich erinnern, daß zur Zeit der Begründung des feudalen Leibjournalcs Nieger's die böhmischen „humor. listy“ eine Illustration brachten, die einen großen Hut einen dünnen Knüttel deckend, darstellte. Der dazu gehörige Text: „l'état c'est moi-narodem jsem ja.“ war allen echten Böhmen die Parole dem Führer, der in Nationalibus einen Ludwig XIV. spielen wollte, den Gehorsam aufzukündigen. Ein derartiger politisch-dogmatischer Geflüsterhut steht hier auf dem Hauptplatze. Seine drückende Alleinherrschaft ist seit drei Jahren fühlbar, doch man geht vorüber, murt in den Bart, macht Häuste in den Taschen und beugt sich, um mit geföster Faust seine Kopfbedeckung zu ziehen.

Das landwirthschaftlich-gewerbliche Blatt „Novice“ unter der Redaktion des Dr. Bleiweis, welcher auf einem geschlossenen Kästchen voll der schätzbarsten Verdienste sitzt, schenkt in seinem wöchentlichen Bogen zugleich auch der Besprechung der Nationalpolitik Raum, selbstverständlich nur so weit, als es ohne Beeinträchtigung der vorstehenden zwei Rubriken zulässig ist. Dies ist das politische Organ einer Nation von anderthalb Millionen, die das geographisch-wichtigste Territorium Oesterreichs bewohnt, dem deutschen

Sledijo nekatere netočnosti, ki zaradi velikega pretiravanja dopisu jemljejo kredibilnost. Zgodba o tem, da so staroslovenci vlekli mlade za nos, ko so jim, samo da bi se izognili nasprotovanju, obljubili poleg *Triglava* izdajati tudi slovenski list, nima nobene osnove. Sporazum med starimi in mladimi, o katerem govori avtor, nikoli ni obstajal, torej ni šlo za nikakršno prevaro.

Den Ersteren [den Alt-Slowenen] war das Spiel jedenfalls gelungen, ihre Intrige gut geschmiedet – die Jung-Slovenen ließen sich durch ihnen wie gezwungene Nachgiebigkeit erscheinende Annäherung der Konservativen wie Kindlein einlullen, sammelten weder geistige noch materielle Unterstützung für ihre Zwecke, warfen den über diese sorglose Versumpfung sich Beklagenden die "patriotische Migraine" vor – und das Ende der Krisis: Die Arrangeurs des deutschen Blattes haben derweilen das Unternehmen gesichert – und der jugendliche Strom der Radikalen endete kläglich in einer Nachtexpedition, die füglich auch im Dunkel der Vergessenheit bleiben soll.³⁷⁵

Leskovec pisanje zaključil z mislijo, da bomo Slovenci spet morali "lepo vrsto let čakati, dokler ućakamo glasilo, katero bode spodobno izobraženosti in politični važnosti našega naroda – ko bode morda že prepozno!!"³⁷⁶

Dopis v *Ost und Westu* je posegel v razmerje sil na Slovenskem. Ni se dotaknil kulturnih in literarnih stremljenj mladoslovencev, a je vseeno moćno vplival na nadaljnji razvoj dogodkov v Ljubljani. Odprto ostaja vprašanje, s kom je Leskovec v Ljubljani govoril? Z Levstikom? Mu je ta razkril svoj pogled na "igro prvakov"? Ne. Levstik srećanja v *Osnutku polemićne knjićice* ne omenja, poleg tega o Leskovcu ne pripoveduje kot o bliźnjem znancu. Leskovec je moral priti v stik z ljudmi, ki so bili blizu Levstiku in to pred septembrom 1864, ko je *Ost und Westu* poslal ćlanek, kjer je z oćitki napadel Bleiweisa in njegov krog. Bralec sestavka se obenem tudi nehote sprašuje, s ćim se je Bleiweis tako zameril Leskovcu. Ali je bil jezen, ker mu je v Ljubljani zelo hitro postalo jasno, da novi nemški list ni po njegovem okusu, da *Triglav* ne bo ćasnik, kakršnega si je predstavljal? Se je poćutil opeharjenega? Pisem, poroćil ali drugih virov o tem žal ni ohranjenih.

³⁷⁵ Prav tam.

³⁷⁶ Prav tam. Prevod po Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 184.

Kot strela z jasnega neba je "dunajska" novica treščila med ustanovitelje *Triglava*, ki so ravno dorekli zadnje podrobnosti in določili datum izida prve številke časnika, 1. oktober 1864. Kot smo že zapisali, se je devetindvajseta številka *Ost und Westa* med njimi znašla ravno v dneh njihovega drugega srečanja, 17. ali 18. septembra. Dr. Bleiweis je potreboval le nekaj dni, da je vrnil udarec. *Novice* so v svoji 38. številki, dne 21. septembra 1864, v dolgem odgovoru burno reagirale na dunajski dopis:

V nedeljo dopoldne so se snidli gospodje, ki jih je volja z nekim denarnim doneskom podpirati že večkrat omenjeni časnik, kateri naj bi v nemškem jeziku zastopal naše domače interese, ter so sklenili, naj mu je ime "*Triglav*", da *dvakrat* v tednu na celi pôli in lični obliki v Blaznikovi tiskarnici izhaja in mu je cena *celoletna* s poštnino vred 6 gold. 40 krajc., sicer pa 5 fl. Za odgovornega vrednika je bil izvoljen g. *Louvo Leskovec*. Začel bo list izhajati brž, ko bodo vse priprave gotove. – Isti dan nam je o zadevah tega lista dunajski časnik "*Ost und West*" prinesel dopis osnovan v *Ljubljani*[,]kteri pod zdravniško prislovico: "quod ferrum non sanat, ignis sanat" (česar ne ozdravi železo, ozdravi ogenj) je posvečen *uredniku* "*Novic*". Zato ga ne smemo djati "ad acta".³⁷⁷

Bleiweis seveda ni mogel dati na stran dopisa, ki ga je obral do kosti in mu postregel z goro očitkov. Počuti se "počaščenega", odgovarja Dunaju, da ga dopisnik imenuje "slovenskega Riegerja" ter "ga priličuje še celó slovenskemu *Perunu*, kateri vsegamogočen v svoji roki drži 'Slovenijo'." Prežete z ironijo zbadajo njegove besede, ki mejijo skoraj na sarkazem. *Novice* pišejo, da se nekateri sicer čudijo, kako da je slovansko uredništvo *Ost und Westa*, ki "tudi v nemškem jeziku zastopa slovanske zadeve", sploh lahko nastopilo "tako nemilo zoper svojega prihodnjega kolega '*Triglava*', da je vzelo oni dopis v svoj list". Toda nič zato, nadaljuje Bleiweis, *Novice* da so hvaležne, "da je izpustil [*Ost und West*] ventil žolčni pelisi 'slovenskega *Spatrakusa*',³⁷⁸ ker vsak zdravnik vé, da (naj se tudi mi poslužimo zdravniške prislovice) 'retentio secretionum nocet'.³⁷⁹ Kazanje s prstom na Levstika je seveda nesporno,

³⁷⁷ *Novice*, št. 38, 21. septembra 1864, str. 313; prim. tudi Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 21-23.

³⁷⁸ Kot že omenjeno, Bleiweis povzame napako po *Ost und Westu*.

³⁷⁹ *Novice*, št. 38, 21. septembra 1864, str. 313; prim. tudi Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 21-23. Latinski izrek pomeni: Ustavljanje ali zadrževanje izločkov škoduje.

tako na tem kot še na nekaterih drugih mestih. Tudi v tokratnem prispevku je Bleiweis ponovno utemeljil potrebo nemškega lista:

Velika večina najboljih in najvrednejših rojakov naših, ki imajo veljavo v javnosti in so pravo domoljubje svoje pri vsaki priliki djansko skazali, je te misli, da je saj začasno *živo treba* lista, kateri v nemškem jeziku brez "velike politike" obravnava naše domače zadeve, da ga berô *tisti*, kateri nikdar ne berô slovenščine, ker je brati – ne znajo, in so nam Slovencem bolj iz nevednosti kakor iz hudobije protivniki. Ako zidamo hišo, ni dosti, da postavimo zid in jo pokrijemo s streho, ampak treba je tudi, da sobam napravimo vrata in okna, da *nemila sapa od mnogih vetrov skozi ne piše*. Tak zopern pih, kolikor mogoče, tudi odpraviti, je po priliki namen nemškega časnika pri nas. Ako "Stimmen aus Innerösterreich", "Südslavische Zeitung", "Union", "Politik", "Ost und West", "Nazionale" itd. niso nepotrebni bili, kako da bi zdaj v hipu *ta* naš časnik bil? *Potreba* je tedaj tako očitna, da jo vsak vidi, kdor ni slep in kdor je videti noče. Pa ta potreba je še celó gledé na veliko množino tistih našincev očividna, ki so pošteni domoljubi, pa žalibog *nikdar* nikoli slovenske knjige ali slovenskega časnika v roke ne vzamejo samo zato, ker jih brati – ne znajo, in ktere bi v galejo vpregli, ako bi jih morali, da bi brali le pet vrstic. Berite "domorodno pismo" v današnjem listu, pa recite, ako ste pošteni, da to ni res?³⁸⁰

Nato se Bleiweis ponorčuje na Levstikov račun. Sprašuje se, le čemu ne začne izhajati tudi slovenski list. Nemški mu ne bo jemal naročnikov, ker ne bo za Slovence, in tudi ne pisateljjev, ker je inteligenca in politični pomen, kot je pisal dunajski dopisnik časnika *Ost und West*, na strani slovenskega lista. Povrhu tega, nadaljuje noviški urednik, tudi denar ni težava, saj "komaj je 'der Vorkämpfer der jung-slovenischen Partei' zinil in rekel: 'Tischel deck dich!', v tem hipu je bilo *trikrat* več kapitala skupaj kakor za bori nemški časnik. Za *urednika* pa tudi ni skrbi, saj imajo 'slovenskega Spartakusa'.³⁸¹ Ne bi smelo biti ovire, je ugotovil Bleiweis, da se začne izdajati tudi slovenski časnik. Na ta način Bleiweis pokomentira vsako posamezno izjavo *Ost und Westa*. Na koncu daje bralcem v premislek, naj iz vsega napisanega in povedanega sami sodijo o dopisu *Ost und Westa* iz Ljubljane.³⁸²

Kratko, jasno, razločno, s prstom kazoč na svojega uporniškega nas-

³⁸⁰ *Novice*, št. 38, 21. septembra 1864, str. 313.

³⁸¹ Prav tam.

³⁸² Prav tam, str. 314.

protnika, popadljivega psa, Levstika, ki mu je Costa ob neki drugi priložnosti namenil znameniti vzklik "Krepiereen soll der Hund!", torej "Pogine naj pes!"³⁸³ Brez velike polemike in zapletanja v spor je Bleiweis zaključil zadevo.

In četudi dopisa na Dunaj ni poslal Leskovec, je bil avtor v vsakem primeru nekdo, ki je bežno poznal dogodke v Ljubljani. Vendar je z netočnimi podatki mladoslovenec bolj škodil kot koristil. Bleiweis pa je dobil iztočnico, da je dopis prikazal v najslabši luči.

Po noviškem odmevu na dunajski dopis je Levstik spet sedel k peresu. Poln upanja in vere, da mu bo Bleiweis ustregel, je verjetno še isti večer, 21. septembra 1864, sestavil svoj odgovor *Novicam*. V osnutku, dolgem kar 25 na roko pisanih strani velikega formata, ki ga v takšni obliki ni odposlal,³⁸⁴ je najprej ostro in odločno zanikal avtorstvo dopisa v listu *Ost und West*:

Dasitudi uže imenovanega sestavka "Ost-und-Westu" nisem jaz pisal, vendar so Novice odgovorile tako, kakor da bi ga bil jaz naredil ali vsaj navdehnil, torej o njem ne morem nikakor molčati, ampak zavrniti hočem vse prazne Bleiweisijade v njem i tudi pretresti vse prazne vzroke, na katere opirajo osnovo nemškega časopisa.³⁸⁵

Ko je noviško objavo prespal, se je Levstik malce pomiril in naveščen nenehnega prepiranja napisal novo, pol resno, pol šaljivo pismo, naslovljeno na "Preljube Novice", in ga skupaj s spremnim dopisom Bleiweisu poslal v uredništvo. "Visokočestiti gospod doktor!" začenja Levstik in nadaljuje:

Ker me je zadnji list "Novic" zarad "Ost-und-Westovega" dopisa po krivem zgrabil, Vas prosim, da moje "odprto pismo" natisnete v *prihodnje* "Novice". Preverjen sem, da mi tega ne odrečete, posebno zato ne, ker sicer *nimamo* lista, v katerem bi mogel tako odgovoriti, da bi moj spis brali tisti, kateri so brali Vaš sestavek. Zanašam se, da mi to željo storite. Z velikim spoštovanjem Fr. Levstik.³⁸⁶

³⁸³ Anton Slodnjak je dal celo romanu o Levstiku naslov *Pogine naj pes!*

³⁸⁴ NUK, Ms 492, III/D (mapa 20); prim. tudi *Levstik, Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 145-166.

³⁸⁵ NUK, Ms 492, III/D (mapa 20); prim. tudi *Levstik, Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 145.

³⁸⁶ Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 18-19.

Kasneje je na osnutek že poslanega pisma dopisal s svinčnikom: "Der Mann, der auf seine Muttersprache nichts hält, dem ist auch's Vaterland nicht viel wert." Pisanju je priložil *Odprto pismo novicam*.³⁸⁷ Igrivo in hudomušno je poskušal pretentati starega lisjaka in ga prepričati, da objavi spodnje vrstice v svojem listu. "Preljube 'Novice!'" je začel Levstik in nadaljeval:

Ker hudobni "Ost und West" 16. dan t. m.³⁸⁸ v *dopisi iz Ljubljane* dobro na debelo maha našega malega naroda velike prvake, posebno pa g. dr. *Bleiweisa*, da v Ljubljani ustanovljajo **nemški** časnik za *slovenske koristi*, zato se nikakor ne čudim, da ste v zadnjem svojem listi prinesle temu skelécemu sestavku ropoten odgovor; ali čudim se, da predno ste na tanko zvedele, kako in kaj, mene tako srdito s prstom kažete [...] da sem se jaz predrznil take grešne reči pisati.³⁸⁹

Levstik nadalje pravi, da ne misli tajiti, da težko verjame, kako bi nemški časnik v Ljubljani "cedil národnega blagoslova in *napredoválne koristi* sladki méd". Hkrati prizna, da mu iskreno nasprotuje, toda "káranega sestavka 'Ost und- Westu'" ni napisal niti mu ni bilo znano, da namerava *Ost und West* objaviti kaj podobnega. V šaljivem tonu nato nagovori "Preljube 'Novice!'" in pravi, naj ne bodo hude, "če vam povém, da ste bile lisíci nastavile pred napačno luknjo, iz ktere vam je dehór v past prilézel." V nadaljevanju želi Levstik javno oprati krivdo s sebe in ugotavlja, da *Novice* sicer mislijo, da poznajo vse nasprotnike nemškega lista, a jih vseeno podučí: "Verujte mi, da so med njimi celó taki, ktere ste do zdaj štéle med prve njegove prijatelje."³⁹⁰ Ob tem namigne na Lovra Leskovca kot avtorja spornega članka in zaključi pismo z besedami:

Preljube "Novice!" vé m, da bi zdaj posebno rade, naj vam še razložím, kako je za Bóga svetega to vendar mogoče; ali za *denes* bodí toliko zadosti o tem, *kaj je bilo v vašem hrupi laží, kaj resnice*. – Samo še nekaj ne smém pozabiti: ker imate *denes* to srečo na zemlji, da ste edin časopis, v katerem se *mora* Slovenec oglasiti, ako hoče, da bi njegov odgovor prišel v roke tistim,

³⁸⁷ Prav tam, str. 19-21; prim. tudi Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 9-10.

³⁸⁸ Pravi datum je 15. september 1864.

³⁸⁹ Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 9.

³⁹⁰ Prav tam, str. 10; prim. v zvezi z omenjenimi citati tudi Bleiweisova pisma Levstiku. NUK, Ms 491, pisma, ovoj 36 (5 pisem Bleiweis Levstiku, 4 pisma Levstik Bleiweisu).

kteri so brali vaš krik, zato sem si do dobrega v svesti, da mojim vrsticam ne zaprete prostora. Zdrave ostaníte, pa nikar ne zamérite!³⁹¹

A *Novice* so njegovim vrsticam zaprle prostor v svojih stolpičih. Pismo objave ni dočakalo, pač pa je Levstik že čez dva dni, 25. septembra 1864, dobil osebni Bleiweisov odgovor:

Častiti Gospod! Ost und West je prinesel oni sestavek, v *Novicah* sem odgovoril; s tem je stvar pobotana. – Če je Ost und West imel pravico me napasti, menda tudi jez imam pravico odgovoriti! *Kdo* je pisal v Ost und West-a, niso *Novice* rekle; da v Ljubljani *ni* bil pisan in da ga Vi niste pisali, to jez tako dobro vé m kakor vsak drug, – da pa je bil v Ljubljani *osnovan*, to so rekle, in to je istina. Jez ne potrebujem Vaše ovadbe, da je *Leskovec* pisal sestavek; če ga je, bo že sam povedal; dosihmal mislim, da ni pisal *zoper* stvar, za ktero se je sam, ne naprošen, *ponudil*.³⁹²

Bleiweisov odgovor prinaša tudi opozorilo, da so *Novice* prejele Levstiku zelo nasprotna pisma z Dunaja, iz Gorice, Kranja in Vipave,³⁹³ ki bi jih urednik potemtakem moral natisniti, če bi objavil Levstikovo odprto pismo. "Ker pa škandal javni naši narodni stvari ne koristi, zato za zdaj opustim vse to," je zapisal Bleiweis, ki mu očitno ni bilo do tega, da spor pride v javnost. A Levstik se ni dal odgnati in je Bleiweisu odgovoril 27. septembra. Zanj stvar nikakor "ni bila pobotana" s tem, da je Bleiweis odgovoril na dopis iz *Ost und Westa*. V Levstikovih besedah se zrcali jez. *Novicam* očita, da pozabljajo svoj stari pregovor, s katerim se rade bahajo: "Da se resnica izpozna, treba slišati dva zvoná." Nadaljuje pa tako:

Res je tedaj, kar se Vam očita, da imate Vi v roci samotržje, in da zato ustanavljate nemšk časnik, da bi si to sladko samotržje še trdneje ogradili. Prazni so vzroki, na ktere se opirate, zakaj ne natisnete mojega odgovora, trdeč, da se bojíte "skandala", ker pravite, da če razglasite moj odgovor, morate potem tudi natisniti meni zeló naprotna pisma z Dunaja, iz Gorice, Kranja in Ipave. Ali so ta pisma nasprotna meni ali Vam, to Vi najbolje veste, jaz le to odgovarjam: na dan s pismi, ako se ne bojite javnosti!³⁹⁴

³⁹¹ Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 10.

³⁹² Prav tam.

³⁹³ Znano je samo že prej omenjeno Marušičevo pismo iz Gorice.

³⁹⁴ Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 11.

Novicam je še enkrat poslal odprto pismo v objavo ter dobesedno zahteval, da ga "blagovolijo v prihodnjem listu natisniti", če pa se zgodi, da sestavka "po nobenej ceni ne vzamete", piše Levstik *Novicam*, prosi, naj objavijo vsaj nekaj vrstic, ki jih je priložil na posebnem listku, čeprav "ako mi tudi natisnete, kar sem Vam na tem listki priložil, še nikakor ne odnehujem od svojih pravic, ktere v tej stvari imam, in kterih nikakor samodržno kratiti ne dam!"³⁹⁵ Z velikim spoštovanjem je Levstik pismo zaključil in mu priložil listič, naslovljen *Čestítemu občinstvu*:

Primoran sem, za *zdaj* oznaniti, da mi po slovenskih časopisih ni mogoče odgovoriti zadnjemu novíškemu, tako očitno le náme merečemu napadu zarad "Ost-und- Westovega" sestavka o nemškem časopisi, ker poleg "Novic" družega, zadosti razširjenega [za tak odgovor] pripravnega slovenskega lista nimamo, a "Novice" mojega odgovora neté natisniti, kakor mi je njihovo vredništvo odgovorilo s pismom, pisanim 25. septembra, meni pa en dan pozneje šele proti večeru poslanim.³⁹⁶

Toda vse je bilo le bob ob steno, *Novice* so se zavile v molk. Zato pa je Bleiweis osebno odgovoril Levstiku v dolgem pismu.³⁹⁷ Naziva ga "častiti gospod" in mu še enkrat podrobno razloži, kaj so zapisale in mislile *Novice* v odgovoru na *Ost und Westov* članek. Zatem posebej in brez ironije poudari, da ga je dunajski dopis razžalil in pravi: "Kdor ima tako dobro vest kakor jez, – kdor za veliki trud z *Novicami* ne vtakne toliko v žep kakor pisarnišk dnínar³⁹⁸ – se pač ne bo dal *žaliti* brez odgovora!!"³⁹⁹ Nadaljuje, da bi z veseljem objavil Levstikovo pisanje, če bi le-ta hotel samo zanikati, da je avtor spornega dopisa, "al ker ima Vaše odprto pisemce premalo skrita! razžaljiva variacija 'Ost und Westa' biti, ne bom vnovič v 'Novicah' tega prinesel, kar sem ravno pred zavrnil".⁴⁰⁰ Vsa jeza pa se pokaže, ko Bleiweis našteje domoljubne može, "kterih tudi Vi [Levstik] ne morete prekositi v domoljubji, možje, kakor Trpinc,

³⁹⁵ Prav tam, str. 10.

³⁹⁶ Prav tam, str. 25.

³⁹⁷ V celoti ga je objavil Žigon, prav tam, str. 11-12.

³⁹⁸ Matični tajnik, Levstik, je imel plače po en goldinar na dan. Tu Bleiweis polemizira z *Ost und Westovo* opazko o nizki plači čitalniškega tajnika. *Novice* so odgovorile, da "ves svet vé, da čitavnica nima plačanih tajnikov in ga le matica ima", zato "je temu *zasmehu* s 'fette' plačo terjala pravica, da se pove, da je plača zazdaj poštena" (Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 12).

³⁹⁹ Prav tam, str. 12.

⁴⁰⁰ Prav tam.

Cojz, Toman, Peter Kozler, dr. Zupanec, dr. Zupan, V. Zupan [...] In možje, ko potrdijo nemški časnik kakor Svetec, Cigale, Kersnik, Lesar, Šavnik itd. itd. itd. so menda glasovi važni".⁴⁰¹ Urednik *Novic* poziva Levstika, naj pride k njemu brat Marušičevo pismo. Drugih tu ne omenja, pač pa še enkrat pove, da je pripravljen objaviti le, kar je gori rekel, torej zanikanje avtorstva dunajskega dopisa, in samozavestno pristavi: "Ne mislite, da se jez ktereга koli človeka na vsem svetu bojim! Ako treba, bom že zopet odgovoril in marsikaj povedati vedil; če tudi gorjupno, bo vendar vselej resnično."⁴⁰²

Še isti večer, 27. septembra, je Levstik odpisal pošiljatelju. Bleiweisovo pismo z vsemi priloženimi Levstikovimi dopisi ga je moralo zelo razjeziti, saj je koncept svojega zadnjega Bleiweisu poslanega dopisa spisal kar na ovoj pisma z Bleiweisovim pečatom.

Visokočestiti dospod doktor! Ker pravite, da ne morete v "Novice" vzeti niti vsega odprtega pisma, niti mojega oznanila čestitemu občinstvu, prosim, da ne vzamete ni besedice ne niti iz odprtega pisma, niti iz oznanila.

Besede iz sestavka izrgane imajo ves drug pomén, nego v celem sestavki, in tacemu preobračanju se na ravnost moram ustaviti.⁴⁰³

Bilo je zadnje Levstikovo pismo "očetu naroda". Dne 22. decembra 1864, po seji pravičnega oddelka Slovenske matice, je sicer sestavil še eno pismo Bleiweisu,⁴⁰⁴ kjer mu je nameraval poslati seznam Matici podarjenih knjig in imena njihovih darovalcev, kar naj bi objavile *Novice*. Toda pisma Levstik nikoli ni odposlal. Septembra vznikli spor ju je ločil za vedno. Bil je Levstikov umik. Najprej se je na prvem občnem zboru, 11. maja 1865, trinajst mesecev po nastopu tajniške službe, poslovil od Matice. Dobršen del so k odločitvi prispevali tudi štajerski rodoljubi, predvsem dr. Vošnjak in dr. Sernec, ki sta ostro protestirala proti temu, da ima Matica plačanega tajnika. Levstik se je odrekel mestu tajnika z zbadljivo željo, da bi društvo napredovalo, kakor je najbolj

⁴⁰¹ Prav tam.

⁴⁰² Prav tam.

⁴⁰³ Tu je Levstik v konceptu zapisal še stavek: "Zanašajte se, da mi to storite, podpisujem se." Stavek je prečtan in ga v pismu Bleiweisu ni zapisal (objavila Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 25-26; Žigon, Jezna zgodba iz Levstikovega življenja, str. 12).

⁴⁰⁴ NUK, Ms 491, pisma, 4. pismo, 1864 (koncept, neodposlano). Ni datacije, v oglatem oklepaju pa s pisavo uredjevalca zapuščine piše: po 22. dec. 1864. Pismo je objavil Pirjevec (*Levstikova pisma*, str. 26).

mogoče in bi predvsem imelo manj nepotrebnih stroškov.⁴⁰⁵ Simbolično je bilo to za Levstika slovo od stare struje, od starega duha, vstop v novo borbena dobo.

Po Levstikovem zadnjem pismu so se dogodki odvijali z veliko naglico. *Novice* o zadevi javno niso več spregovorile. Toda prvega oktobra *Triglav* ni prišel med bralce. Tri dni zatem je uradni *Laibacher Zeitung* poskrbel za kratko vest: "Der angekündigte Redakteur des neu zu erscheinenden Blattes 'Triglav', Herr Leskovec, ist vorgestern abgereist, angeblich, weil er die Unhaltbarkeit eines zweiten deutschen Blattes in Laibach eingesehen hatte."⁴⁰⁶

Leskovec naj bi uvidel, da v Ljubljani ni prostora za dva nemška lista. Ta vzrok odhoda, ki ga navaja uradni ljubljanski časnik, seveda nemški, je političen in tendenciozen. Če verjamemo Levstiku in je *Ost und Westov* dopis res prišel izpod Leskovčevega peresa, potemtakem lahko z veliko gotovostjo trdimo, da je bila Leskovčeva želja, v Ljubljani ustanoviti velik politični list, po vsebini podoben *Ost und Westu*. Podpirali naj bi ga obe strani, mladi in stari, pisan pa bi bil v slovenskem in ne v nemškem jeziku. Šele 12. oktobra 1864 uradno vest o Leskovčevem odhodu objavijo tudi *Novice*. Iz te objave pa smemo sklepati, da se je bil Leskovec pripravljn pogajati celo za urejanje nemškega časnika, če bi le-ta odprl svoja vrata "veliki politiki" in to ne le s kranjskega, temveč vsaj z vseslovenskega stališča. Daljše noviško obvestilo o zadevi se je glasilo:

Deležniki nameravanega nemškega časika so osnovali natanjčni program, po katerem naj se ravná vredništvo, in ktereга glavna točka je to, da "Triglav" nima biti "vélik" političen časnik, ampak ima najbolj le obravnavati duševne in materijalne deželne zadeve, za ktere je v le dvakrat na teden izhajajočem časniku gradiva na kupe; politični del njegov naj se giblje le v tako imenovanem kratkem ogledu po političnem svetu (revue). V pogovoru, ki so ga zaradi programa imeli deležniki "Triglava" z g. Leskovcem, se različne njegove misli niso zedinile z *odločnim programom* deležnikov, zlasti o političnem in beletrističnem delu ne, in gosp. Leskovec je zopet zapustil Ljubjano.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ *SBL*, 1. knjiga, str. 655.

⁴⁰⁶ *Laibacher Zeitung*, št. 225, 3. oktober 1864, str. 899.

⁴⁰⁷ *Novice*, št. 41, 12. 10. 1864, str. 337.

Lovro Leskovec je glede na stanje duha v takratni Ljubljani v začetku oktobra mesto zapustil. Vrnil se je na Dunaj, kjer se je srečal z Juliusom Delpinyjem, ki smo ga kot pričo srečali že v tiskovni pravdi časnika *Ost und West*. Delpiny je ravno snoval svoj lastni list *Die Zukunft*. K sodelovanju je pritegnil mladega Leskovca ter mu zaupal mesto odgovornega urednika. Prva številka tednika je izšla 19. novembra 1864. Konec naslednjega leta je *Die Zukunft* postal dnevnik, ki je izhajal vse do leta 1871.⁴⁰⁸ V uvodniku *An die rechte Adresse* je Leskovec zapisal, da bo časnik namenjen vzajemnemu sporazumevanju med Slovani v monarhiji:

Wir haben unser Blatt der wechselseitigen Verständigung der österreichischen Slaven gewidmet; daß aus dieser auch eine Verständigung mit der Regierung erwachse, ist unser aufrichtiger Wunsch. Oesterreich wie seinen siebenzehn Millionen Slaven kann es nicht gleichgültig sein, ob sie sich gegenseitig verstehen und gerecht werden lernen oder nicht; ihr Wohl und Wehe, ihre Zukunft hängt davon gleichmäßig ab. Wenn wir österreichische Slaven willig bekennen, Oesterreichs für unsere Zukunft zu bedürfen, so ist es nicht minder wahr, daß Oesterreichs Zukunft auch wesentlich auf seinen Slaven beruht, und daß diesen Slaven gerecht werden Oesterreichs Zukunft sichern heißt.

Diesem Doppelziele wollen wir dadurch dienen, daß wir unser Blatt den Wünschen und Beschwerden der österreichischen Slaven öffnen, auf daß die Regierung hieraus sowohl die Thatsachen kennen lerne, über welche wir Slaven uns beklagen, als die Gründe des Rechts und der Billigkeit, aus welchen wir Abhilfe verlangen.⁴⁰⁹

V enem naslednjih člankov, naslovljenem na vse slovanske brate, je Leskovec opredelil tudi natančno politično smer lista ter ponovil, da bo časnik sledil federalističnim naprednim smernicam:

⁴⁰⁸ Podatki o tem, kaj se je kasneje dogajalo z Delpinyjem, nam niso znani. Vsekakor ga leta 1869 v dunajskem listu *Die Zukunft* kot izdajatelja in založnika ne zasledimo več. *Triglav* je januarja 1869 objavil le kratko novico z Dunaja: "Frau Eleonora Delpiny ist am 17. d. M. plötzlich vom Schlage getroffen worden. Sie hatte von ihrem Sohne, Julius von Delpiny, die 'Zukunft' als Erbe übernommen und dieselbe mit Geschik und Muth fortgeführt [...]" (*Triglav*, št. 7, 22. januar 1869, nepaginirano.)

⁴⁰⁹ *Die Zukunft. Wochenschrift für politische, nationale und volkswirtschaftliche Interessen* (odslej *Zukunft*), št. 1, 19. november 1864, str. 1.

Zu diesem Zwecke erkennen wir als unsere Pflicht, auch solchen Ansichten die Spalten unseres Blattes zu öffnen, welche den unseren widerstreben. Die leitenden Artikel dagegen gehören der Redaktion und der von ihr vertretenen Prinzipien; wir werden daher letztere in allen Fragen nach jeder Seite hin offen und mit Entschiedenheit verfechten, und die Fahne der föderalistischen Fortschrittspartei bleibt nach wie vor die unsere.⁴¹⁰

Ob branju programske zasnove lista, objavljene v prvi številki, nam kaj hitro postane jasno, da Leskovec v Ljubljani s podobnimi zamislimi ni mogel uspeti. Seveda lahko le ugibamo, s kakšnimi predstavami je Leskovec septembra odhajal v Ljubljano. Prav tako ostaja uganka, kako jih je predočil prvakom.

Leskovec je v Ljubljani spoznal vodilne osebe tistega časa. Kljub odhodu iz mesta pa nekaterih stikov ni pretrgal. Dne 16. decembra 1864 sta skupaj z Delpinyjem Luizi Pesjakovi pisala prijazno pismo, v katerem ji sporočata, da bi ju zelo veselilo, če bi njun časopis za slovanske interese *Die Zukunft* lahko objavil tudi kakšen njen literarni prispevek:

Hochgeehrteste Frau! Wir hielten es für unsere angenehme Pflicht die erste sich darbiethende Gelegenheit zu benützen, und in unserer auch den Literaturinteressen der Slaven gewidmeten Wochenschrift "Zukunft" der Verdienste zu gedenken, welche Sie sich gnädige Frau durch Ihre bisherigen lyrischen und dramatischen Dichtungen um die slovenische Literatur bereits erworben. Wir verbinden hiemit zugleich das höfliche Ansuchen, unser Blatt durch Beiträge ihrer künstlerischen Feder zieren zu wollen, und würden wir in dieser Beziehung insbesondere ersuchen, und mit der probeweisen Wiedergabe einiges Schönen aus Ihren dramatischen Schöpfungen in deutscher Sprache zu erfreuen. Das müßte hiemit ein kurzes Exposé der ganzen Handlung zum Verständnis der betreffenden Szene verbunden werden. Zu der angenehmen Hoffnung keine Fehlbitte gethan zu haben und mit der Versicherung unserer hochachtungsvollen Verehrung zeichnen wir uns

Hochverehrte Gnädige Ihre ergebenen

J. v. Delpyny

Lorenz Leskovec⁴¹¹

⁴¹⁰ *Zukunft*, št. 1, 19. november 1864, str. 5-6.

⁴¹¹ NUK, Ms 488, pisma, 2. ovoj, pismo št. 53 z dne 16. decembra 1864.

Odgovor Pesjakove, če seveda sploh je odgovorila, ni poznan. Dejstvo je, da iz takih ali drugačnih nam neznanih vzrokov v Leskovčevem dunajskem listu Pesjakova ni nikoli objavila niti ene same pesmi, kaj šele daljšega literarnega prispevka. So pa bile – samo kot zanimivost – stvaritve Pesjakove, predvsem prevodi ljudskih pesmi in Prešerna v nemščino, leta 1865 in 1866 pogosto prisotne v štirinajstdnevnem literarno-političnem časopisu *Slavische Blätter*, ki je nosil podnaslov *Zeitschrift für die Gesammt-Interessen des Slaenthums* in ga je izdajal hrvaški publicist Abel Lukšič (1826-1901).⁴¹²

V 269. številki, 22. novembra 1867, je Delpinyjev list *Die Zukunft* objavil uvodni Leskovčev članek z naslovom *Ein Kassandraruf*. Članek so oblasti opazile, tako da je bil glavni urednik v skladu s tiskovnim zakonom obtožen zaradi kalitve javnega miru, zaradi ščuvanja k zaničevanju in sovraštvu do državne uprave in ščuvanja proti enotni monarhiji.⁴¹³ Leskovec je bil v postopku aprila 1868 – na zaslišanje je prišel brez zagovornika – oproščen krivde,⁴¹⁴ vendar se v uredništvo časnika ni več vnil, vsaj podpisanega kot urednika ga v listu ne zasledimo več. Uredništvo je odložil še pred končno razpravo v pravdi proti njemu, saj je že 28. aprila pod 97. številko dunajske *Zukunft* kot odgovorni urednik naveden Adalbert (Vojta) Vilimek. Časopis, tiskan na štirih straneh velikega formata, spremembe uredništva ni posebej naznanil.

Kaj se je kasneje dogajalo z Lovrom Leskovcem, ni znano. Ali je zapustil Dunaj in se vnil v Ljubljano? Leta 1868 naletimo med podpisniki *Memoranduma skupine bralcev* z dne 13. junija 1868 tudi nekega Léskovica.⁴¹⁵ Skupina bralcev je, sklicujoč se na 19. člen tiskovnega zakona, v tem Memorandumu zahtevala popravek trditve v Levstikovem članku *Unsere Deutsch-Liberalen*, objavljenem 6. junija 1868 v *Triglavu*. Levstik je tu 25 "dežmanovcev" obtožil, da so besedno

⁴¹² Lukšič je bil rojen v Karlovcu, kjer je sprva izdajal literarni časopis *Glasonoša* (1861-1865), ki so ga Slovencem priporočale tudi *Novice* (*Novice*, št. 47, 20. november 1861, str. 385). Nato je Lukšič odšel na Dunaj, kjer je začel leta 1865 izdajati *Slavische Blätter*. Pri časopisu je kot urednik sodeloval tudi hrvaški pisatelj August Šenoa (*Enciklopedija Jugoslavije*, 5. knjiga, str. 564).

⁴¹³ *Zukunft*, št. 92, 21. april 1868, nepaginirano.

⁴¹⁴ *Zukunft*, št. 99, 29. aprila 1868, nepaginirano; prim. tudi *Triglav*, št. 20, 2. maj 1868, nepaginirano.

⁴¹⁵ Dmrovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 410.

M. n. u. m. 16. D. g. n. u. b. a. 18. 18. 18.

M. 488.

DRŽ. BIBLIOTEKA
v Ljubljani.

Gruygrafata furoi!

Mia Gialtau ad fion impson areyruuf,
 ma pflieft die rorka hif arabialyieda
 Gelnymefit zu bauigen, und in impson
 vrel du Litvor fion impson auff der blr.
 hau gnivdruckau pfluepffrieff die, fu.
 knaff der Madriucka zu gnivdruckau,
 welche die hif gnivdrucka furoi dieuf ff.
 an diefraigne hieffpne und dronuerki,
 pfun dieffueyru und die fionimpffadita.
 rorka braitu rororebau. Mia hodie
 der Ginnit zugleich der Guffliche Eufpau,
 impson Leokk dieuf bueivign pffau
 dieffueyru fudau ginnit zu rorka,
 und wiewer wir in dieffu bayraffuey

mit befreundet, so ist es, auch mit einem
 geschickten Manne, der sich in die
 nun mit Herrn Arnauert'schen Gesellsch.
 auch in die besten Geschäfte zu setzen
 an. Das müßte für ein nicht geringes
 Exposé der ganzen Sache, zum
 Nachtheil der betreffenden Gesell-
 schaften werden. In der vorerwäh-
 nten Gesellschaft sind jedoch die
 Herrn zu finden, auch mit der Nach-
 richt, in Bezug auf die Gesellschaft
 der Herren, zu finden, wie mit
 geschickter Hand
 Herr
 v. S.

Pismo, v katerem Lovro Leskovec in urednik dunajskega časnika *Die Zukunft* vabita Luizo Pesjakovo k sodelovanju v njenem listu (NUK, Ms 488).

napadli vlado Conrada Eybesfelda.⁴¹⁶ Užaljeni so zahtevali preklic trditve. Če drži, da je to Lovro Leskovec, ki naj bi bil leta 1864 prevzel uredništvo *Triglava*, se je aprila 1868 po prenehanju urejanja dunajske *Zukunft*,⁴¹⁷ vrnil v Ljubljano. Toda njegovega imena ni najti v popisu prebivalstva iz leta 1869,⁴¹⁸ kar ni nujno tudi dokaz, da ga ni bilo v Ljubljani. Anton Trstenjak v knjigi o slovenskem gledališču, ki je izšla leta 1892, med zelo dejavnimi sodelavci čitalnice in čitalniškega odra v šestdesetih letih navaja nekega L. Leskovca, ki je predlagal uprizoritev *Romea in Julije*.⁴¹⁹ Je bil to Lovro Leskovec? Tragedije niso igrali, so pa zato *Novice* leta 1864 objavile na strani 87 in 93 odlomek iz Shakespeareove drame.⁴²⁰ Vendar tudi tu sled za njim še ni izgubljena. Leskovec se je 7. oktobra 1890 zglasil v Ljubljani, o čemer poroča zglasovalna pola mesta Ljubljane. Iz dokumenta je razvidno, da je bil leta 1890 poročen. Presenetljiva je navedba pod vprašanjem o dostojanstvu osebe. Tu lahko preberemo, da je bil Leskovec cesarski ruski svetnik v pokoju in je imel domovinsko pravico v glavnem mestu Besarabije Kišinjevu.⁴²¹ Ali je nato Leskovec, ki je iz dunajskega časnikarja postal veliko ime na ruskem dvoru, ostal v Ljubljani ali ga je pot nesla dalje, ni znano.

3.7. Novi odmevi v časniku *Ost und West*

Oktobra 1864 *Triglav* torej ni izšel, saj je uredniško mesto ostalo prazno. Na podlagi znanih virov je težko reči, ali so obstajali tudi drugi vzroki, da niso natisnili prve številke *Triglava*. Očitno Bleiweis poleg Radicsa, Urbasa in Leskovca, ki se je za urednika ponudil sam, v ognju ni imel več orožij. Časnik brez urednika pa seveda ni mogel iziti. Živah-

⁴¹⁶ Siegmund Freiherr von Eybesfeld (1821-1898) je bil od 1867 do 1872 kranjski deželni predsednik.

⁴¹⁷ Sagl; Lang, *Verzeichnis österreichischer Zeitungen*, str. 387.

⁴¹⁸ ZAL, LJU 504, teh. enota 61. Štetje prebivalstva 31. december 1869.

⁴¹⁹ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 48. Na čitalniškem odru ni bilo delo nikoli igrano (prim. prav tam, str. 50-54).

⁴²⁰ *Triglav*, št. 87, 31, oktober 1865, str. 361. Avtor prispevka, podpisan kot H. P., je najverjetneje Heinrich Moritz Penn.

⁴²¹ ZAL, LJU 500, Zglasovalne pole mesta Ljubljane, stara serija, teh. enota 12.

na korespondenca med Radicsem in Costo se je razvnela šele po oktobru 1864.⁴²²

Komaj mesec dni po prvem dopisu v časniku *Ost und West*, ki je sprožil val ogorčenja, je 15. oktobra dunajski list spet prinesel novico iz Ljubljane, ki nosi datum 9. oktober. V opombi uredništva je Aleksander Sandić v drobnem tisku posebej poudaril, da tako to kakor tudi septembrsko pisanje iz Ljubljane prihaja izpod istega peresa, vendar ne iz tiste roke, ki se ji pripisuje avtorstvo.⁴²³ Obenem se je Sandić v opombi pod črto postavil na stran mladoslovencev. Objavo v listu *Ost und West* moramo razumeti kot tiho podporo Levstiku, saj je bil v očeh Bleiweisa ravno on veliki krivec, *Novice* pa mu niso ponudile možnosti, da bi lahko javno povedal svoje mnenje. Dopis je odgovor na Bleiweisovo obtožujoče pisanje v *Novicah* 21. septembra 1864, o čemer zgovorno govori na začetek sestavka postavljen latinski izrek "Retentio secretionum nocet", vzet iz Bleiweisovega odgovora na prvi *Ost und Westov* prispevek. Tudi avtor oktobrskega dopisa ni znan. Upoštevajoč Sandićevo opombo in Levstikove trditve o prvem dopisu v *Ost und Westu*, je po vsej verjetnosti tudi ta prispevek delo Lovra Leskovca. Možno je, da se je Leskovec konec septembra v Ljubljani srečal z Levstikom in zatem napisal nov prispevek za *Ost und West*, morda že potem, ko je spet prispel na Dunaj. Ob tem ostaja nejasen odnos med Levstikom in Leskovcem. Levstik v *Osnutku polemične knjižice zoper nemški časnik* o Leskovcu piše zelo nevtralnno in velikih simpatij do Leskovca ni zaznati. Vendar pa ga je nedvoumno označil kot avtorja prvega sestavka iz Ljubljane. Mu je to potrdil Leskovec sam?

V svojem drugem dopisu je Leskovec razložil, da je v uvodu septembrskega sestavka marsikaj očital prvakom, predvsem Bleiweisu, vendar pa se mu očitki zdijo docela utemeljeni. V nadaljevanju je kritiziral slabo dejavnost mladoslovencev, zaradi česar staroslovenci ne spregledajo in ne prevzamejo pogledov mladih. Leskovec se je zavzemal

⁴²² NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (Radicseva pisma Costi); Prim. tudi Ms 1201/V. Najkasneje novembra 1864 je Radics že vedel, da bo urejal *Triglav*. V pismu, poslanem Costi iz Zagreba, dne 30. novembra, sporoča, da je že navezal stike s češkim pisateljem Kapperjem. Kapper je v prvem letniku *Triglava* nato veliko objavljval v podlistku časnika.

⁴²³ *Ost und West*, št. 31, 15. oktober 1864, str. 228.

predvsem za sožitje med staroslovenci in mladoslovenci. Slednjim je upravičeno očital "apatische Thatenlosigkeit".⁴²⁴ Slabo poznavanje razmer se kaže v tem, da je Leskovec apeliral na mladoslovence in zagovarjal stališče, da bi morali prvake pridobiti na svojo stran. Tako bi bila pod eno streho združena vsa slovenska inteligenca, ki bi složno delovala na podlagi mladoslovenskih idej. Ob tem je spregledal, da ni šlo za nepomemben razkol med obema stranema. Staroslovenci so predstavljali zaključen politični in kulturni krog, ki ni imel namena spreminjati svojih načel in stopiti v korak z mladoslovenci. Pripravljaj se je razkol med očeti in sinovi.

V svojem drugem dopisu je avtor sicer pohvalil *Novice*, da so dobro urejevane in odlično pokrivajo področje kmetijske in obrtniške stroke, vendar pa se ne dotikajo političnega obzorja. Nemški list *Triglav* po njegovem mnenju ne more doseči svojega namena, saj bo v tujem jeziku pridigal v puščavi in bo materni jezik zopet zapostavljen. Nesmiselna so potemtakem prizadevanja za enakopravnost, če se stremi k temu, "die deutsche Sprache als Bildungsmittel zu gebrauchen, bevor man mit der Muttersprache einen wirklichen Versuch anstellt".⁴²⁵ Omemba jezika v zvezi z izobrazbo naroda seveda zelo diši po Levstikovih izjavah. Leskovec nadalje ugotavlja, da februarska ustava vsem Slovanom v monarhiji prinaša ječo in okove, proti katerim se je potrebno boriti. V sklepnem delu v imenu mladoslovencev protestira proti staroslovincem, ki skušajo vsako namero mladoslovencev zatreti, pri čemer je dopisnik spregledal še neki drug moment: slabo organiziranost mladih in neenoten nastop proti starejši vodilni generaciji.

Vsa pereča problematika zgoraj omenjenega stanja se je pokazala že v naslednji številki časnika *Ost und West*. Nov dopis iz Slovenije, objavljen konec oktobra 1864 pod naslovom *Stimmen aus Slovenien*, poslan iz Maribora in datiran z dnem 22. september 1864, je podpisal dr. S. Za inicialko se je skrnil štajerski rodoljub Janko Serbec (1834-1909), pravnik, publicist in politik, ki je bil leta 1861 med ustanovitelji slovenske čitalnice v Mariboru in je dejavno sodeloval pri ustanovitvi *Slovenskega naroda* leta 1868. Aleksander Sandić je v uredniški opombi

⁴²⁴ Prav tam, str. 229.

⁴²⁵ Prav tam.

komentiral prispevek ter poudaril, da njegov list rad objavi iz Maribora poslani članek, saj je vodilo časnika posredovanje resnice:

Bei dieser Gelegenheit können wir nicht [umhin],⁴²⁶ uns auf das schärfste dagegen zu verwahren, als ob wir in der Beurtheilung slovenischer Verhältnisse den Standpunkt des früheren Einsenders in Allem theilen würden. Wir verweisen hiebei auf die vorhergegangenen Korrespondenz beigefügte Redaktionsnote, die darauf hinweist, daß wir nach unserem Programme in dieser Sache die vollste Neutralität beobachten und maßvoll gehaltenen Entgegnungen in unserem Blatte bereitwilligst Raum gönnen, wie wir dies nun durch die That beweisen.⁴²⁷

Predstavnik mlajše slovenske inteligence Janko Sernec, ki pa ni imel tesnejših stikov s kritičnim Levstikom, je v odgovoru na prvi Leskovčev dopis v *Ost und Westu* branil prvake in predvsem Bleiweisa. Sernec piše:

Wie reimt es sich mit dieser Ansicht unseres Herrn Vor-Correspondenten, wenn es gerade diese Männer verunglimpft, verhöhnt und verdächtigt, welche bisher für die Slovenen am Meisten *gethan* haben? [...] "Dr. Bleiweis sitzt auf einem geschlossenen Kästchen voll der schätzbarsten Verdienste," ist doch wohl eine Verunglimpfung; "die Opposition der 'Novice' bestehe nur in Klagen und Winseln" – "Blitzstrahl der dogmatischen Autokratie" – politisch-dogmatischer Geßlerhut" sind Verhöhnungen, die Anwürfe [...] und noch viele andere – sind elende Verdächtigungen.⁴²⁸

Sernec nadalje našteje Bleiweisove zasluge ter predvsem področja njegovega udejstvovanja od medicinskega do uredniškega in domoljubnega ter meni, da "das sei für einen Mann genug öffentlicher Thätigkeit, das sei sogar *außerordentlich* viel, und verdiene alle Anerkennung".⁴²⁹ Sledi predlog mladoslovcem, naj sami začno z izdajanjem slovenskega lista, namesto da žalijo dr. Bleiweisa in ga silijo v početje, ki ga ne zanima:

"Kdor zna bolje, široko mu polje" (wers besser versteht, dem ist noch ein weites Feld offen), das ist ein vorzügliches Sprichwort der Südslaven. Haben wir denn nicht die Preßfreiheit, wenigstens in gewerblicher Beziehung, so daß der Herr Vor-Correspondent oder sonst ein Jungslowene nur bei der

⁴²⁶ V originalu tiskarska napaka: nmhln.

⁴²⁷ *Ost und West*, št. 32, 31. oktober 1864, str. 266-267.

⁴²⁸ Prav tam, str. 267.

⁴²⁹ Prav tam.

Behörde die Herausgabe einer neuen Zeitung zu melden braucht, und sie dann ungehindert herausgeben kann?! Wer wird sich denn vor dem Herrn Dr. Bleiweis fürchten? Wer kann denn von ihm, oder von irgend Jemande[m] verlangen, daß er gegen seine Ueberzeugung schreibe – wenn ihr schon seine Vertretung der Nationalpolitik eine unwürdige nennt –? [...] Also schlagen wir euch mit euren eigenen Worten: Handelt, agitirt, macht es besser, daß ganze Volk wird euch Beifall rufen.⁴³⁰

Dokler se mladi ne lotijo uresničevanja svojih namenov, piše Ser nec, jim ne preostane nič drugega kot grožnje in žalitve za može, ki se trudijo in zavzemajo za slovensko stvar, ter nadaljuje, da vse dotlej

ihr Jungslavenen auch für die slovenska matica so wenige Opfer bringen wollt, euch aber die noch sehr geringen Verrichtungen eines Secretärs derselben bezahlen lasset, eben so lange werden wir euch auch nicht sonderlich hochhalten; das slovenische Volk kennt euch gar nicht, es kennt aber den Dr. Bleiweis, würdigt seine 22jährigen Arbeiten für dieses vernachlässigte Volk, es ehrt und liebt ihn, es dankt ihm für alle seine Arbeiten und Opfer; bei jeder öffentlichen Gelegenheit wird dies ausgesprochen, Ehrendiplome und Ehrengeschenke werden ihm überreicht, zahlreiche Wahlen fallen, und der Herr Vor-Korrespondent spricht sich über diesen Mann auf eine solche Weise aus!⁴³¹

Tu je imel Ser nec seveda prav. Vsi poznajo Bleiweisa, je zapisal. Štajerski rodoljubi Levstika in njegovega dela skorajda niso poznali, kar v svojih *Spominih* večkrat priznava dr. Josip Vošnjak. Literarna zgodovina je iz njega naredila junaka. Seveda mu tu ne odrekamo mesta, ki mu pripada, a stvari nikoli niso črno-bele. Tako tudi Bleiweisu ne moremo pripisovati zlobnih namenov. "Mladoslovensko" razpoloženi Ser nec je imel vse premalo vedenja o Levstiku, da bi lahko drugače presodil situacijo. Sam v istem dopisu priznava, da v zvezi z domnevnimi pripetljaji v Ljubljani iz Maribora ne more verodostojno poročati.⁴³² Vseeno se Ser nec strinja s prvim dopisnikom, Leskovicem, v eni točki:

Thaten zu fordern. Nur die That, nur angestrengte Arbeit ist im Stande das slovenische Volk, aus dem dermaligen Zustande in einen besseren zu

⁴³⁰ Prav tam.

⁴³¹ Prav tam, str. 267-268.

⁴³² Prav tam, str. 268.

schaffen. Diese Arbeit muß sich auf die ökonomische, intellectuelle, politische, religiöse, kurz auf jegliche Bildung erstrecken.⁴³³

Terjati dejanja od svojih voditeljev na vseh področjih, se zdi tudi njemu cilj, za katerega se je vredno truditi. Na koncu prispevka pa dodaja, da so mu *Novice* mnogo ljubši vir informacij kot Leskovčevi dopisi, da se je v zadnjih štirih letih naredilo mnogo za napredek Slovencev, ustanovile so se čitalnice, Slovenska matica, telovadno društvo Sokol. Svoje pisanje sklene pravzaprav z Levstikovo mislijo:

Ohne Zweifel erkennen wir alle als nächstes Bedürfnis die Gründung eines slovenischen politischen Tagesblattes, und in Kurzem wird sich wohl auch die That dazu finden; darum halten auch wir die Gründung des deutschen Blattes "Triglav" nicht für dringend, obschon die Absicht der Gründer wohl gemeint, und einiger Erfolg jedenfalls auch zu erwarten ist, um den neben und zwischen uns lebenden Deutschen das Verständniß unseres Lebens zu ermöglichen.⁴³⁴

Brez velikih besed so *Novice* 30. novembra 1864 objavile med kratkimi noticami skoraj neopazno vest: "'Triglav' začne izhajati ob novem letu pod vredništvom gosp. pl. Radiča."⁴³⁵ Levstik, ki se je dolgo in vztrajno trudil, da bi preprečil početje prvakov, je bil dokončno poražen. Decembra 1864 je vdan v usodo v pismu Dragotinu Rudežu zapisal:

"Triglav" bode torej vendar le izhajal. Jaz mu več ne nasprotujem, ker vém, da mora sramotno propasti pod vredovanjem Petra Radiča, kateremu je tudi duhovstvo posebno gorko. Dr. Bleiweis vedno še jako rézi name. Prihodnje 'Novice' menda prinesó program. List je policíi úže oznanjen.⁴³⁶

Tik pred izidom *Triglava* je 30. decembra 1864 dunajski *Ost und West* objavil še zadnji prispevek iz Slovenije, ki se je loteval vročega vprašanja o *Triglavu*. Članek, napisan v Ljubljani pred božičem, 24. decembra 1864, in podpisan z "Ein Unpartei'scher", je doslej ostal prezrt. Zaradi tiskarske napake je bil objavljen pod naslovom *Aus Slavonien*. Sandić tudi tokrat ni mogel brez pripombe, kjer je povedal, da rade volje objavljajo v listu dopis, prihajajoč "von Seite eines bewährten Patrioten",

⁴³³ Prav tam, str. 267.

⁴³⁴ Prav tam, str. 268.

⁴³⁵ *Novice*, št. 48, 30. november 1864, str. 393.

⁴³⁶ Levstikovo pismo Rudežu z dne 10. decembra 1864 (Pirjevec, *Levstikova pisma*, str. 242; prim. tudi Turk, *Devet Levstikovih pisem*, str. 48).

Aus Slavonien.

Lai bach *), Slavonien, 24. Dezember.

Unser altherwürdiger Triglav hätte wahrlich gegenwärtig den besten Grund, sein graues Haupt zu schütteln, wenn er sehen muß, daß er einst nur mit Andacht als der Sitz der Götter von den antiken Slovenen verehrt, und späterhin noch immer in der Poesie als der heilige Berg der slovenischen Nation gefeiert, in der jüngsten Zeit so oft eitel genannt wird, wie unser Stadtnachbar, der spießbürgerliche Golovec. Und mit Schmerz würde er es schütteln, weil er bemerken müßte, daß die Nation, die er seit zwölf Jahrhunderte beschützt und kräftig erhalten, in der jungen Generation der Jetztzeit, von ihren „väterlichen“ Bildnern nicht nur die Intelligenz sich aneignet, sondern sich auch mit einer andern minder lobenswerthen Eigenschaft des deutschen Bundes — der Energielosigkeit nämlich, inficirt hat? Zeigt nicht dieß am besten der gegenwärtig hier wüthende Streit zwischen den „Triglavisten“ und den „Hundert- und Tausendköpfigen“? Es wird nämlich nun definitiv in Lai bach von einer Anzahl nicht nur in Jahren, sondern auch in „Thaten des Patriotismus“ ergrauter Männer vom 1. Jänner an ein Blatt unter dem Namen „Triglav“ herausgegeben werden, welches in deutscher Sprache die nationalen und Landesinteressen der Slovenen, besonders der das Kronland Krain bewohnenden, verfechten soll. Gegen diesen deutschen Slovenenvertheidiger protestirt nun die gesammte, seit 1848 aufgewachsene, junge slovenische Intelligenz. Allein, während die Gründer und Väter des modernen „Triglav“ in dieser Angelegenheit uns der Energie zu viel zu beweisen scheinen — müssen wir, in dieser Sache das vollkommenste Nichtinterventionprinzip beobachtend, entschieden und ohne Rückhalt den sog. Jungslovenen — den ihnen vielleicht unangenehmen, deßhalb aber doch gegründeten Vorwurf aussprechen, daß sie der Energie gar zu wenig besitzen, ja in dieser Hinsicht der Kraft der Väter nachzueifern müßten. Wahrhaftig, würde die jungslovenische Partei so viel Energie entwickeln als die „Conservativen“ ihrerseits, so würde man nach und nach auch die Ueberzeugung gewinnen können, daß ihre Kraft nicht blos im Verneinen bestehe, daß sie im Gelegenheit auch eigenes zu schaffen fähig sei; — daß sie wisse was sie wolle,

*) Wir gönnen dieser Korrespondenz, die uns von Seite eines bewährten Patrioten zukommt, bereitwillig Raum in unserem Blatte, wenngleich wir nicht mit allen darin ausgesprochenen Ansichten einverstanden sind. D. K.

Dopis iz Slovenije z napačnim naslovom *Aus Slavonien*, objavljen v časniku *Ost und West* 30. decembra 1864 (ÖNB, časopisni oddelek).

pa četudi, piše Sandić, "wir nicht mit allen darin ausgesprochenen Ansichten einverstanden sind".⁴³⁷ Avtor tega dopisa očita mladoslovencem apatijo in pomanjkanje energije – podobno kot pred njim septembrski in oktobrski dopisnik *Ost und Westa*. Domnevam, da tudi avtor tega prispevka ni nihče drug kot Lovro Leskovec. Levstik, čeprav ni imel najlepšega mnenja o Petru Radicsu, se je od *Triglava* v začetku decembra distanciral – tako vsaj v pismu Rudežu. Malo verjetno je, da bi kdo od prvakov dopisoval v *Ost und West* in obenem celo postavljaj dvomljiva vprašanja, namenjena ustanoviteljem *Triglava*. Ravno tako pa ne pridejo v poštev Štajerci, saj je kot kraj nastanka dopisa navedena Ljubljana. Sernec na primer ni tajil, da piše iz Maribora. Decembrska objava v *Ost und Westu* je še zadnji protest proti nemškemu časniku v Ljubljani, katerega nesojeni urednik je bil ravno Leskovec.

V uvodu se avtor, verjetno namerno, poigra z imenom nemškega lista *Triglav* in pravi, da bi imel "altherwürdiger Triglav" v sedanji situaciji resnično dober razlog, da bi zmignil s svojo sivo glavo,

wenn er sehen muß, daß er einst nur mit Andacht als der Sitz der Götter von den antiken Slovenen verehrt, und späterhin noch immer in der Poesie als der heilige Berg der slovenischen Nation gefeiert, in der jüngsten Zeit so oft eitel genannt wird, wie unser Stadtnachbar, der spießbürgerliche Golovec. [...] Es wird nämlich nun definitiv in Laibach von einer Anzahl nicht nur in Jahren sondern auch in "Thaten des Patriotismus" ergrauter Männer vom 1. Jänner an ein Blatt unter dem Namen "Triglav" herausgegeben werden, welches in *deutscher* Sprache die nationalen und Landesinteressen der Slovenen, besonders der das Kronland Krain bewohnenden, verfechten soll.⁴³⁸

Očitki pomanjkanja zavzetosti in energije, ki sledijo, so namenjeni od leta 1848 nastajajoči mladi slovenski inteligenci,⁴³⁹ tako dopisnik! Mladoslovencem priporoča, naj se vsaj v nekem oziru zgledujejo po staroslovincih:

Allein, während die Gründer und Väter des modernen "Triglav" in dieser Angelegenheit uns die Energie zu viel zu beweisen scheinen, müssen wir, in dieser Sache das vollkommenste Nichtinterventionsprinzip beobachtend,

⁴³⁷ *Ost und West*, št. 36, 30. december 1864, str. 386.

⁴³⁸ Prav tam.

⁴³⁹ Prav tam.

entschieden und ohne Rückhalt den sog. Jungslowenen – den ihnen vielleicht unangenehmen, deßhalb doch begründeten Vorwurf aussprechen, daß sie der Energie gar zu wenig besitzen, ja in dieser Hinsicht der Kraft der Väter nacheifern müssten. Wahrhaftig, würde die jungslowenische Partei so viel Energie entwickeln als die "Conservativen" ihrerseits, so würde man nach und nach auch die Ueberzeugung gewinnen können, da ihre Kraft nicht bloß im Verneinen bestehe, da sie im Gelehenheit auch eigenes zu schaffen fähig sei; – daß sie wisse was sie wolle, und nicht bloß Dasjenige, was sie nicht wolle; – der Streit, ob man den "Triglav" vom Stapel lassen soll oder nicht, existiert überhaupt schon seit längster Zeit nicht mehr.⁴⁴⁰

Tudi v tej trditvi se pisec ni motil. Že davno so se začele priprave in *Triglav* je bil skorajda splavljen in že spuščten v vodo. Mladi so zamudili trenutek. Prvaki so bili mnogo prepričljivejši oziroma so vsaj dajali tak vtis.⁴⁴¹

Ne smemo spregledati, da so *Novice* vest, da bo *Triglav* izšel z novim letom 1865, objavile že 30. novembra 1864. Skoraj mesec dni zatem je nastal dopis, ki ga je objavil *Ost und West*. Tudi to kaže, da lahko avtorstvo pripišemo na Dunaju živečemu slovenskemu časnikarju Lovru Leskovcu, ki so mu *Novice* v roko očitno prišle z zamudo ali pa je vsaj mnogo kasneje postal pozoren na skorajda neopazno enostavno novičko v *Novicah*. Avtor dunajskega dopisa ugotavlja, da je izid *Triglava* dokončno odločen, zatorej "wollen wir auch die Frage, ob die Inszenierung des 'Triglav' nützlich oder unnützlich, opportun oder inopportun sei, fernerhin – Frage sein lassen".⁴⁴² Obenem dopisnik pravi, da še vedno ni jasno, če je koristno ali zgolj primerno pustiti mati Slovenijo objokovati neslogo svojih mož,⁴⁴³ ter za konec navede že večkrat omenjeni protest ljubljanskih žensk proti nemškemu listu:

Uebrigens, glauben wir, sollte sich die hiesige nationale Herrenpartei, die, wie oben auseinandergesetzt, an einem Missverhältnisse der unter ihr vertheilten Kraft leidet, doch nicht von dem Patriotismus der hiesigen Damenwelt beschämen lassen. Das Nationalitätsfeuer unserer Damen, welche gelegentlich der nationalen Bewegung die intensivste Begeisterung entwickeln, erweist sich stets auch als das reinste, über allen Parteihader sich

⁴⁴⁰ Prav tam, str. 386-387.

⁴⁴¹ Prav tam, str. 387.

⁴⁴² Prav tam.

⁴⁴³ Prav tam.

erhebende. Wie ich Sie versichern kann, war es eben eine hochgestellte Dame, welche den Jungslaven die Gründung eines slovenischen Blattes als die beste Antwort auf den deutschen "Triglav" zu ermöglichen sich bereit erklärte, und als sie dann an eine sorgenvolle Apathie stieß, ging die edle Frau zu den Männern des Konservatismus – um denselben das unpopuläre Unternehmen abzurathen. Die Dame bat vergebens – aber nicht ohne Resultat – die gesamte Damenwelt steht seitdem auf der Seite der Jungslaven.⁴⁴⁴

Odperto ostaja vprašanje, katera ljubljanska dama naj bi bila pobudnica tovrstnega gibanja. Bi to lahko bila Luiza Pesjakova (1828-1898), ki se je ravno leta 1864 začela skupaj s svojimi hčerami, ki jim je priskrbela tudi slovenskega učitelja, profesorja na realki Antona Lesarja, pospešeno učiti slovenskega jezika? V *Novicah* je maja 1864 objavila svojo prvo slovensko pesem,⁴⁴⁵ junija 1864 pa je v odprtem pismu, namenjenem slovenskim materam, pozivala matere in jih vzpodbujala, naj svoje otroke poučujejo v domači govorici, v lepem in "blagoglasnem jeziku":

Drage domorodkinje, vse, zlasti pa matere vé [...] podučujte sebe in svoje otroke v domačem govoru, v tem lepem in blagoglasnem jeziku, kateri nam podaja toliko neznanih lepot, da je nepopisljivo veselje globiti se v njegovo bogastvo. Kako čudovit je ta jezik v svoji čisti popolnosti, kako je enojen ravno tako pa zvišan in veličastveni, ker le v enojnosti je prava velikost in največja krasota [...] v tuji deželi, kjer Vam gotovo neizmerna radost v srcu zaigra, kadar se Vam nenadoma oglasi sladka beseda mile nam domovine.⁴⁴⁶

V pismu je priznala tudi, da ji "je bil ljubi domači govor vedno sladak", vendar pa "lepoto in milino šele zdaj pozná, ko se ga uči".⁴⁴⁷ Že

⁴⁴⁴ Prav tam, str. 388.

⁴⁴⁵ Naslov se je glasil *Moja prva pesmica slovenska. Kar ljubim (Novice, št. 21, 25. maj 1864, str. 170)*. V opombi je urednik *Novic* pozdravil Pesjakovo z besedami: "Dobrodošla pesnica mila! Prosimo večkrat kaj. Vred."

⁴⁴⁶ *Novice, št. 22, 1. junij 1864, str. 176*.

⁴⁴⁷ Prav tam. Tudi k temu sestavku Pesjakove je Bleiweis v kratki opombi uredništva pristavil: "Naj bi to pisanje bilo vsem materam našim *svetinja*, katero si položé pred se tako, da jih vsaki dan opominja svetih dolžnosti njihovih." Pisemce Pesjakove je naletelo na odprta ušesa. Neka gospa "Ljubnikova z Gorenškega" je poslala Pesjakovi odprto pismo, kjer pravi, da so jo besede Pesjakove navdale "z neizrekljivim veseljem" in upa, da se bodo zdramila srca Slovenk (*Novice, št. 25, 22. junij 1864, str. 201*).

leta 1865 je Pesjakova s svojimi nemškimi prevodi Prešernovih pesmi začela polniti podlistek nemškega *Triglava*. Verjetno se je Pesjakova postavila na čelo "damskega" gibanja. Vendar pa ostaja neodgovorjeno vprašanje, kdaj je spoznala Levstika. Iz korespondence med njima lahko sklepamo le, da se je to zgodilo najkasneje leta 1874.⁴⁴⁸ In pred tem? Sta se poznala? Ali je morda Pesjakova sama prevzela iniciativo in sprva niti ni poznala Levstikovega osnutka, sestavljenega z namenom, da bi ga podpisale ljubljanske dame v protest proti *Triglavu*? Gotovo je le to, da je Luiza Pesjakova leta 1865 v taboru "Triglava". Ali je bila pred tem navdušena učenka slovenščine njegova nasprotnica? Kljub sodelovanju s prvaki je v pismu Josipu Cimpermanu – vendar šele avgusta 1873 – pisala, da ji je Bleiweis "očca", njegove *Novice* pa da težko prebavlja. Imenuje jih "Mumie, ali bolje Muhme".⁴⁴⁹ Poleg tega je Pesjakova izredno cenila Levstika, ki jo je konec sedemdesetih let učil tudi slovenščine, in Cimpermanu avgusta 1876 pisala: "Čop in Prešern bi mu [Levstiku] druga bila – jeden učen, drugi genialen – a meni se dozdeva, da še ta bi se mogla učiti pri njem."⁴⁵⁰

Decembrski dopis, objavljen v časniku *Ost und West*, je bil zadnje dejanje pred izidom nemškega *Triglava* v Ljubljani. Dne 3. januarja 1865 je pod uredništvom Petra Radicsa, ki se je iz Zagreba vrnil v Ljubljano, izšla prva številka *Triglava*. *Novice* so ga na pot pospremile z besedami: "Prvi list nemškega časnika 'Triglav' je prišel včeraj na svetlo. Nadajmo se, da bo po svoji poti mnogo koristil domovini naši, in ker začne v Celovcu izhajati tudi slovenski politični časnik 'Slovenec', je spolnilo novo leto želje vse. Bog daj srečo!"⁴⁵¹

Dunajski listi so o novem časnikarskem organu na Slovenskem molčali. Celo Delpinyjeva *Die Zukunft* ni v začetku leta 1865 objavila niti ene same kratke notice o *Triglavu*. Prve prispevke o dogajanju v Ljubljani zasledimo šele v drugem letniku dunajskega časopisa. Čeprav je *Zukunft* v vsaki številki poročala in komentirala novice, objavljene v najrazličnejših slovanskih časopisih: v uradnem srbskem glasilu *Vidov dan*, v praški *Politik*, v madžarskem listu *Debatte*, v dunajskem dnevniku

⁴⁴⁸ Pirjevec, *Levstikova pisma*, 235.

⁴⁴⁹ *SBL*, 2. knjiga, str. 317.

⁴⁵⁰ Prav tam.

⁴⁵¹ *Novice*, št. 1, 4. januar 1865, str. 7.

Am Jänner 1865 ob erfährt, verlässlich wöchentlich zwei Mal — am Dienstag und Freitag — im Formate dieses Programms in Kathak ein zweites Blatt in deutscher Sprache:

TRIGLAV.

Zeitschrift für vaterländische Interessen,

unter verantwortlicher Redaction des bekannten kaiserlichen Historiographen Herrn P. v. Raticz und im Verlage von Josef Wlaustl.

Es hat sich zur Herausgabe dieses Organes für Behrnehmung alles Jenseit, was das öffentliche Leben unserer Heimat betrifft, in Vorhabe eine Gesellschaft aus Freunden unserer Vater- und Völkers zusammengebracht und glaubt durch die Schöpfung dieses neuen vaterländischen Unternehmens nun das ins Werk zu setzen, was jeder echte Vaterlandsliebende schon lange als notwendig erlirnt und angsüchsig zu sehen wünscht.

Unser Blatt soll — indem es zunächst nachkommen — mit Ansehlich der sogenannten hohen Politik, der Völkervereinigung und streng völkervereinigunglichen Angelegenheiten, hauptsächlich der Vertretung der Vaterlands- und Völkers-Interessen in unabhingig nationaler, völkervereinigunglichen und vaterländischen Geistes gewidmet sein.

Denn heutzutage läßt sich die Bedeutung der vaterländischen Meinung nicht verkennen, und es ist ebenso gewiß, daß durch solche Darstellungen und durch das sogenannte Völkervereinigen die besten Anhalten und Unternehmungen unbedeutet werden oder selbst verdrängt werden können, während bei eifriger und eingehender Behrnehmung derselben sich schon auch allmählich die Theilnahme des Publikums zuvermehr.

In dieser Richtung soll unser in deutscher Sprache erscheinendes Blatt die Aufmerksamkeit der Leser auf die Substanz und Unternehmungen lenken, die für jetzt von einer gewissen Seite gleichgültig ignoriert werden.

Es soll unser Blatt aber zugleich durch Aufführung zur Vertheidigung führen, so es eine alte Erfahrung ist, daß Jenseit und daher jenseit von Völkervereinigungen berühren. Es soll das Blatt die besten jenseit um in hervorzuheben Sprache vertretenden Vaterlands- und Völkers-Interessen im unabhingigen Geiste, jedoch selbstverständlich stets aufrichtig und innerlich bei durch die besten geeigneten Sprachen besprechen, ansehnlich machen auf das, was Wohl thut, und kein Weg zeigen, wie man die geistigen und materiellen Wohlthäter leisten kann.

Um die Leser dieses zugleich davon in Kenntniß zu setzen, in welcher Form wir unsere Zweck, die Vertretung der Vaterlands- und Völkers-Interessen, erreichen wollen, führen wir nachstehend den Zweck unserer Blätter an.

Derselbe bietet: Einem und nach Bedürfniß zwei den genannten Interessen gewidmete Zeitschriften; die politische Meinung (ausgesehen von der politischen Ereignisse und befristeten historischen Bemerkungen); die ansehnlichen Berichte aus den Sitzungen unserer Verbände, der Vaterlandsliebenden, des Gemeinderathes der Stadt Kathak und der Handels- und Gewerksamkeit; außerordentliche Berichte aus allen Vereinen, den gelehrten, humanitären und geistlichen (österreichischen und deutschen); Lokal- und Provinzialen; die Correspondenzen aus allen Theilen unserer Vaterlands und aus den Nachbarprovinzen; Völkervereinigungliches; Gerichtsprotokolle; Theater-, Kunst- und Literaturberichte des Tages; eine Erinnerungstafel aus dem Ansehlich der Vaterlands Zeitung zusammengestellt und chronologisch geordnet, bestimmt ein Jenseit zu werden allen Jenseit, die eines solchen Ansehlich ihres Amtes ohne Ansehlich wegen bedürfen; Veränderungen im Ansehlich der Vaterlands Berichte; die Höhe der Verhältnisse und Gewinne in Kathak; eigene Sprachblätter; eine Erinnerungstafel der Mütter in Kathak; Nachrichten; Nachrichtensummen und Wissen der Mütter und großen Völkers; den Charakterbericht und schließlich alljährig sehr wichtige Zeitsammlungen und Mütter Nachrichten, wenn solche aus Tage der Völkervereinigung einfließen. Auch Jenseit werden einen Bedürfniß von Blätter bilden, und lassen wir zu geringen Aufträgen befristet ein.

Dieses das Hauptblatt!

Das Hauptblatt soll bringen: Uebersetzungen vaterländischer Historien und ansehnlicher wissenschaftlicher Werke und Zeitschriften; culturgeschichtliche Revellen, deren Stoffe den reichen Geiste vaterländischer Tages, Sitten und Gewohnheiten entnehmen sein können; Biographien berühmter Mütter und Väter unserer Völkers; Schilderungen aus der Völkervereinigung, Culturgeschichte der vaterländischen Mütter in Völkervereinigung und der Wissenschaften; Behrnehmungen von neuen Werken der vaterländischen und ganz besonders unserer vaterländischen Literatur, und der vaterländischen Völkervereinigungen, insofern sie unser Vaterland betreffen.

Mit einem Worte, unser Blatt soll allen Interessen des Vaterlands und der Völkervereinigung, wie sie heute sich geltend machen, dienen und diese mit eifriger Mütter, und der Mütter einer patriotischen Mütter gemäß, von allen Jenseit jenseit besprechen, welche jenseit die öffentliche Meinung ansehnlich befristet!

Die Mütterleistungen und Nachrichten, welche die Völkervereinigung interessieren, werden mit von unsern P. T. Herren Ansehlich stets willkommen sein, ebenso wie alle anderen Wohlthäter, von wo sie auch kommen mögen, eifrigst befristet werden.

Um unserer Zeitschrift die möglichste Verbreitung zu verschaffen, war die Unternehmung in erster Linie darauf bedacht, den Preis derselben äußerst billig zu stellen, damit jeder, der Theilnahme für die Verbreitung unserer Jenseit jenseit bedürfen nimmt nicht, und in die Lage gesetzt werde, in den Besitz unserer ganz der Völkervereinigung dieses hohen Reiches gewidmeten Organes ohne große Opfer zu gelangen.

Unser Blatt kostet im Verlage abgeholt ganzjährig	5 fl. — fr.
halbjährig	2 „ 50 „
vierteljährig	1 „ 25 „
Insk Kathak geholt ganzjährig	5 „ 60 „
halbjährig	2 „ 80 „
vierteljährig	1 „ 40 „
Durch die Post zugesendet ganzjährig	6 „ 40 „
halbjährig	3 „ 20 „
vierteljährig	1 „ 70 „

Mit Erlirnen um die ganz ansehnliche und leistungsfähige Mütter, damit die Vertheilung pünktlich erfolge.

Druck und Verlag von Josef Wlaustl in Kathak.

Tiskan letak, ki napoveduje izid Triglava (1865).

Die Presse, v poljskem *Przegląd*, v hrvaškem *Domobran*, v rusinskem *Slovo* itd., je *Triglav* prvič omenjen šele v 32. številki drugega letnika, 21. avgusta 1865. Očitno se je do tedaj po neljubih dogodkih v Ljubljani Leskovec že toliko ohladil, da ni imel več težav s starimi spomini in zamerami. Vendar ni pozabil sem in tja v krajši opombi uredništva opomniti urednika *Triglava* na kakšno nujno izboljšavo ali morebiten boljši ali drugačen odziv na posamezne dogodke.

Levstik je kljub zagotovilu v pismu prijatelju Rudežu, da *Triglavu* ne nasprotuje več, leta 1865 v celovškem *Slovincu* še nekajkrat polemiziral glede ljubljanskega nemškega časnika za domovinske interese. Bralcem je razgrinjal svojo resnico o ozadju nastanka *Triglava* ter pozval časnik *Slovenec*, naj naznanuje "svetu slavljenskemu, da nas močno žali in boli, da je sivi 'Triglav' svojo kučmo s cilindrom, domačo surko spremenil z nemškim frakom".⁴⁵²

⁴⁵² Logar, *Levstik v boju s prvaki*, str. 191.

4. TRIGLAV, ČASNIK ZA DOMOVINSKE INTERESE

Časa ni bilo več mogoče zaustaviti. Dne 3. januarja so v Ljubljani brali prve stavke novega nemškega lista za slovenske interese. *Triglav*, *Zeitschrift für vaterländische Interessen*, je izšel. Zdi se, kot da bi snovalci *Triglava* z dvajsetletno zamudo začeli izdajati časnik, ki v nekem smislu nadaljuje tradicijo nemških listov iz leta 1848, ki so zastopali slovenske interese.⁴⁵³ V nadaljevanju bomo *Triglav* imenovali časnik in ne časopis. O terminologiji na splošno na tem mestu ne bo tekla beseda, vendar naj razložim izbiro pojma. V slovenščini je razlika med izrazoma časnik in časopis malenkostna. Raba besede časnik peša, sicer pa pomeni, tako kot časopis, "dnevno ali tedensko glasilo za obveščanje javnosti".⁴⁵⁴ Med prvimi sta na terminološki problem opozorila Prijatelj in Šlebinger. Prijatelj pravi, da je časnik namenjen v prvi vrsti politiki in šele nato ostalim vprašanjem kulturnega življenja ter da izhaja iz dneva v dan. Časopisi pa se po njegovi oceni glede na namen, kateremu služijo, delijo na leposlovne ali književne in umetniške, družinske ali zabavne, publicistične ali revije ter v strokovne časopise. Časopisi so tako "stalen in trden dokument kulture naroda".⁴⁵⁵ Za razliko od Prijatelja Šlebinger ne dela bistvenih razlik med rabo obeh izrazov in pravi, da "so meje med njima zaradi nekaterih skupnih bistvenih znakov v resnici tudi zabrisane".⁴⁵⁶ V nemškem jeziku naletimo na razliko med obema pojmom tudi glede na pogostost izhajanja.⁴⁵⁷ Poimenovanje časnik za dvakrat tedensko izhajajoči *Triglav* je iz literarnozgodovinskega stališča bolj upravičeno kot časopis. Toda *Triglava* ne moremo uvrstiti med politično periodiko tedanjega časa, čeprav se je v svojem osrednjem delu dotikal aktualnih političnih tem. Ravno tako ga ne moremo primerjati s časopisoma, kot sta bila na primer *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen* (1804-1810; 1814-1818) ali *Illyrisches Blatt* (1819-1849), ki sta izhajala kot literarni prilogi dnevnega časnika *Laibacher*

⁴⁵³ Prim. Granda, *Sloveniensi Blatt*, str. 231-252; Cvim, *Trdnjanski trikotnik*, 13-19; Žigon, *Nemško časopisje*, str. 63.

⁴⁵⁴ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, str. 278-279.

⁴⁵⁵ Prijatelj, *Naši časniki*, str. 201.

⁴⁵⁶ Šlebinger, *Slovenski časniki in časopisi*, str. 3.

⁴⁵⁷ Wilpert, *Sachwörterbuch*, str. 1044-1047.

Zeitung, ali s Kordeschovo *Carniolio* (1838-1844). Literarno težo daje *Triglavu* podlistek. V feljtonu je časnik ponavadi prinašal prevode slovanskih avtorjev, dela izpod peresa domačih piscev, ljudske pesmi, kulturnozgodovinske prispevke, biografije slavnih Kranjcev, prispevke s področja etnografije, kulturne in literarne zgodovine slovanskih narodov na splošno in Slovencev posebej, ocene novih del slovanske in slovenske literature ter nemških literarnih stvaritev, še posebno s kranjsko tematiko.

Peter Pavel pl. Radics leta 1865
(NUK, kartografska zbirka, PP05959).

Že konec leta 1864 so ustanovitelji *Triglava* natisnili informativni letak, ki je sporočal, da začne januarja v Ljubljani izhajati nov časnik: *Triglav*. Narodna in univerzitetna knjižnica hrani dva izvoda *Triglava* iz leta 1865. Enemu od njiju je priložen omenjeni letak.⁴⁵⁸ Tiskan je bil na formatu iste velikosti kot časnik *Triglav* v prvem in drugem letu svojega izhajanja: 24 cm x 38,5 cm. Format časnika je bil za malenkost večji od večine takratnih časnikov, ki so bili tiskani na "veliki četverki" (4°), posamezno številko pa so predstavljale štiri strani, torej četrtnina avtorske pole.⁴⁵⁹ Naznanilo bralcem konec decembra 1864 je sporočalo, da bo odgovorni urednik *Triglava* kranjski historiograf Peter Radics, časnik pa bo tiskal in zalagal ljubljanski tiskar Jožef Blaznik (1800-1872):

Vom Jänner 1865 ab erscheint, vorläufig wöchentlich **zwei Mal** – am **Dienstag** und **Freitag** – im Formate dieses Programms in Laibach ein neues Blatt in deutscher Sprache: **TRIGLAV, Zeitschrift für vaterländische Interessen**, unter verantwortlicher Redaktion des bekannten krainischen Historiographen Herrn P. v. Radics und im Drucke und Verlage von *Josef Blasnik*.⁴⁶⁰

Triglav, časnik za domovinske interese je izhajal v Ljubljani ob torkih in petkih od 3. januarja 1865 do 30. septembra 1870. Zadnja številka leta 1870 je prišla med naročnike 30. septembra. Prvi urednik *Triglava* je bil Peter Radics (1836-1912), ki je časnik urejal do konca marca 1866. Dne 3. aprila 1866 se je kot urednik v *Triglavu* podpisal Eduard Pour, prej dopisnik *Novic*, član Slovenske matice in tesen Bleiweisov prijatelj. Pour je spremenil podnaslov časnika, ki se je nekaj mesecev glasil *Triglav, Zeitschrift für innerösterreichische Interessen* (Časnik za notranjeavstrijske interese). Izhajal je na komaj opazno manjšem formatu "folio" (24 cm x 38 cm). Že 29. junija 1866 je izšla zadnja

⁴⁵⁸ Ta izvod prvega letnika *Triglava* ima signaturo 26.189 Sc in je shranjen v arhivski škafli T33 v arhivu NUK-a (dislocirana enota) na Leskoškovi cesti v Ljubljani. Prenumeracijski (programski) plakat je tudi v Costovi zapuščini (Ms 1201/IX, mapa 97).

⁴⁵⁹ V kategorijo formata "velike četverke" so sodili listi, ki so merili do 35 cm v višino, medtem ko je *Triglav* to mejo presegel za 3,5 cm in se tako uvrstil med "folio" formate (2°), kamor so šteli liste do 45 cm višine. Podrobneje o oznakah formatov prim. Šlebinger, Slovenski časniki in časopis, str. 4.

⁴⁶⁰ Programski list priložen prvemu letniku *Triglava* (1865).

Tiskar Jožef Blaznik. Fotografija je nastala med letoma 1865 in 1872 (NUK, kartografska zbirka, PP09268).

številka pod Pourovim uredništvom in sploh zadnja v drugem letniku izhajanja. Temu so botrovale finančne težave⁴⁶¹ ter vojna s Prusijo in

⁴⁶¹ *Triglav* se je s finančnimi težavami boril že konec leta 1865. Tedaj je tiskar Blaznik v kratkem pismu z dne 8. decembra 1865 pozval "garante", da naj se odločijo, ali bodo časnik še izdajali ali ne. Srečanje ustanoviteljev sta Costa in Bleiweis sklicala že isti

Italijo, zaradi katere je bila ogrožena monarhija. *Triglav* je zapisal, da velika evropska vprašanja notranje zadeve potiskajo v ozadje: "Das Interesse an den großen europäischen Fragen drängt die inneren Angelegenheiten in den Hintergrund."⁴⁶² Do konca decembra 1867 *Triglav* ni izhajal, čeprav so ustanovitelji junija 1866 obljubili skorajšnji ponovni izid časnika. Šele 21. decembra 1867 je izšla prva številka tretjega letnika *Triglava*. Peter Grasselli (1841-1933) je tedaj postal lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik pri Blazniku tiskanega časnika, ki je odslej spet nosil svoj stari podnaslov *Zeitschrift für vaterländische Interessen*. Vendar list ni več izhajal dvakrat tedensko, temveč je prihajal med svoje bralce le ob sobotah. Tiskan je bil na večjem formatu 30 cm x 46,5 cm, ki so ga svojčas označevali kot povečani folio (V.2°). Zadnja, 54. številka leta 1868 je izšla 24. decembra. V prvi številki naslednjega letnika se je *Triglav* ponovno prikazal v novi podobi. Ker je začel avgusta leta 1868 v Ljubljani izhajati *Laibacher Tagblatt*, organ nemške ustavoverne stranke, se je čutilo uredništvo *Triglava* dolžno, da časnik za domovinske interese od novega leta dalje ponovno začne izdajati dvakrat tedensko. Čeprav so bili s tem povezani tudi višji stroški, je lastnik lista Peter Grasselli finančno zagato delno rešil tako, da je malenkostno zvišal ceno in skoraj za polovico zmanjšal format časnika. Posamezna številka *Triglava* je bila v četrtem in petem letu izhajanja tiskana največkrat na štirih straneh formata 23 cm x 29 cm. Vendar Grassellija ni rešila niti ta poslovna poteza. Stroškov *Triglava* že konec leta 1869 ni mogel več plačevati. Tiskar Blaznik je oktobra 1870 zato tožil Grassellija za 693 gold. 40 kr., ki mu jih je dolgoval za papir, tisk in pečate od konca decembra 1869. Blaznik je poleg tega zahteval tudi 6-odstotne obresti za čas od 1. januarja 1870 dalje. Grasselliju je bila tožba vročena 3. oktobra 1870, na razpravo pa je bil vabljen 14. novembra 1870.⁴⁶³ Verjetno sta slabo

teden, v nedeljo ob enajstih dopoldan, v pisarni župana Coste (Ms 1395/VIII, mapa 6, Blaznikovo pismo Costi, naslovljeno *An die P. T. Herren Garanten des 'Triglav'*). *Triglav* je Blazniku ob prenehanju izhajanja leta 1866 dolgoval 798 goldinarjev. Po dogovoru z ustanovitelji se je tedaj tiskar odpovedal celotnemu plačilu ter se zadovoljil s plačilom zneska 416 goldinarjev (Ms 1201/IX, mapa 97; "Circularre" z dne 27. julij 1866).

⁴⁶² *Triglav*, št. 48, 15. junij 1866, str. 189.

⁴⁶³ Tožba Jožefa Blaznika vročena Grasselliju z dne 2. oktobra 1870 (ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7).

Memoria
betreff dem Verhältnisse des Zeitungs "Freglar".

Edward Beer übernimmt unter folgenden Bedingungen die Redaction des "Freglar":

- 1.) Ein neues Redactionsverhältnis zwischen dem Hr. Bleisweis und dem Hr. E. H. Costa soll geschlossen werden, wobei die ursprünglichen Rechte beider vollständig erhalten werden, jedoch beiderseitig einander in jeder Hinsicht von jedem Nebenbuhler abzugeben und sich dem Redaction zuwenden sollte.
- 2.) Wird von Seite des Hr. Bleisweis dem Redaction die Zustimmung gegeben, dass er auf dem Linsenschieber ein Exemplar seiner Zeitung Hr. E. H. Costa oder von einem anderen beliebigen Zeitungsinhaber ein Exemplar und die Redaction auf alle Fälle die Redaction des "Freglar" zu übernehmen, wenn es ihm beliebt.
- 3.) Die Redaction soll dem Linsenschieber von dem Hr. Bleisweis abgenommen und Hr. Beer besetzt.
- 4.) Die Linsenschieber für den Zeitraum von 20 Jahren werden dem Redaction angeteilt. Die Zeitung des Hr. Bleisweis soll 20 Exemplare des "Freglar" für die ursprünglichen Nebenbuhler des Redaction zu Verfügung gestellt, und von 1. Auflage 200 Exemplare.
- 5.) Sollte der Redaction die Zustimmung geben, dass er seinen ursprünglichen Willen aufgeben und die Redaction zu übernehmen, so übernimmt er die Verantwortung für die Zeitungsinhaber des "Freglar". Sollte die Zeitung des Hr. Bleisweis, so befallt dem Redaction seine Zustimmung auf Kosten des

E. H. Costo.
 6. Dem Redaktionem besorgen ist von Seite dem H. H.
 Kaiserlichen Kaiser Hofrath, so wenig ein jeder von
 demselben zu erwarten, das jedoch die gegenwärtig
 zu dem Kaiserlichen Hofrath demselben Kaiserlichen Hofrath
 zu demselben Hofrath sind, ein der selbigen Hofrath
 der Hofrath zu dem.
 Ein Herr E. H. Costo demselben Hofrath mit demselben
 Hofrath zu dem.
 Laibach am 26. März 1866

Dogovor Eduarda Poura z E. H. Costo in Janezom Bleiweisom o
 prevzemu uredništva *Triglava* aprila 1866
 (NUK, Ms 1201/IX).

finančno stanje in ob tem še Blaznikova tožba povzročila, da je Grasselli
 lastništvo časnika v začetku leta 1870 prepustil še manj gospodarnemu
 literatu Jakobu Alešovcu (1842-1901), ki je že pred tem, 23. februarja
 1869, prevzel mesto *Triglavovega* odgovornega urednika. V drugi polovi
 ci leta 1870 se je krize začel zavedati tudi novi lastnik lista, ki je
 prispevke za *Triglav* zaradi pomanjkanja denarja večinoma pisal sam.

Dne 30. septembra 1870 je izšla zadnja številka petega letnika nemškega *Triglava*.

4.1. Program in vsebina *Triglava*

Ustanovitelji lista so v programskem letaku razložili, da se je v Ljubljani zbrala skupina prijateljev slovenskega naroda in prijateljev novega lista, ki upa "durch die Schöpfung dieses neuen journalistischen Unternehmens nur das ins Wert zu setzen, was jeder echte Vaterlandsfreund schon lange als notwendig erkennt und ausgeführt zu sehen wünscht".⁴⁶⁴ Z ustanovitvijo *Triglava* naj bi se uresničila želja prijateljev domovine, ki so se zavedali potrebe po tovrstnem publicističnem organu. V svojem programu je *Triglav* obljubljal, da se ne bo ukvarjal z "veliko" politiko, z beletristiko in s strogo gospodarskimi temami, temveč bo zastopal deželne in lokalne interese v nacionalnem in domovinskem smislu, obenem pa bo posredoval pri sporazumevanju med Slovenci in Nemci, saj je razdor in prepir pogosto vzrok nesporazumov:

Unser Blatt soll – solchem Wunsche nachkommend – mit Ausschluß der sogenannten hohen Politik, der Belletristik und streng wirtschaftlicher Abhandlungen, hauptsächlich der Vertretung der Landes- und Lokalinteressen in wahrhaft nationalem, volksmäßigem und vaterländischem Geiste gewidmet sein.

Denn heutzutage läßt sich die Bedeutung der öffentlichen Meinung nicht verkennen, und es ist ebenso gewiß, daß durch falsche Darstellungen und durch das sogenannte Todschweigen die besten Anstalten und Unternehmungen unbeachtet bleiben oder selbst verdächtig werden können, während bei objektiver und eingehender Besprechung derselben, sich ihnen auch alsbald die Teilnahme des Publikums zuwendet.

In dieser Richtung soll unser in deutscher Sprache erscheinendes Blatt die Aufmerksamkeit der Leser auf die Institute und Unternehmungen lenken, die bis jetzt von einer gewissen Seite gänzlich ignoriert wurden.

Es soll unser Blatt aber zugleich durch Aufklärung zur Verständigung führen, da es eine alte Erfahrung ist, daß Zwist und Hader zumeist von Mißverständnissen herrühren. Es soll das Blatt die bisher zumeist nur in slo-

⁴⁶⁴ Programski list priložen prvemu letniku *Triglava* (1865).

venischer Sprache vertretenen Landes- und Lokalinteressen im unabhängigen Geiste, jedoch selbstverständlich stets anständig und innerhalb der durch die Gesetze gezogenen Schranken besprechen, aufmerksam machen auf das, was Noth thut, und den Weg zeigen, wie man die geistigen und materiellen Zustände bessern könne.⁴⁶⁵

Še jasneje je o programu in o smernicah časnika spregovorilo uredništvo v prvi številki *Triglava*. V tri odstavke dolgem uvodu je urednik orisal trenutni položaj časnikarstva na Kranjskem in znova poudaril, da je nemški list nujnost. V programu naletimo na utemeljitev, da bo *Triglav* odpiral oči nevednim in premalo obveščnim Nemcem na Kranjskem, iz njega bodo védenje črpali tudi vsi izobraženi in načitani, ki vejo več o daljnih deželah kot o Kranjski. Urednik nadaljuje, da to ni začudujoče ter očita svojim predhodnikom, ljubljanskim nemškimi listom, da so se vedno ukvarjali le z beletristiko:

Ueber Heimatliches, Vaterländisches wurde ja bei uns in Krain in der Art, wie es der Geist unserer Zeit erfordert, und zwar nach allen Richtungen des öffentlichen Lebens, in deutscher Sprache bisher nicht geschrieben, denn die bereits lange verschollenen und das noch bestehende journalistische Organ – das "Illyrische Blatt", die "Carniolia" und die "Blätter aus Krain" – gingen und gehen nicht über die Grenze belletristischer Darstellung hinaus.⁴⁶⁶

Očitek trem ljubljanskim časopisom *Carniolii*, ki je izhajala od 1838 do 1844, ter obema literarnima prilogama uradnega časnika *Laibacher Zeitung: Illyrisches Blatt* (1819-1849)⁴⁶⁷ in *Blätter aus Krain* (1857-1865), je neutemeljen. Nikakor tudi ne drži, da doslej na Kranjskem ni bilo ničesar napisanega o domačih in domoznanskih temah. *Carniolia* se je v podnaslovu celo imenovala *Vaterländische Zeitschrift und Unterhaltungsblatt für Kunst, Literatur, Theater und geselliges Leben*,⁴⁶⁸ ravno tako *Illyrisches Blatt*, katerega podnaslov se je v letih od 1846 do 1849 glasil *Zeitschrift für vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung*,⁴⁶⁹ medtem ko so v *Blätter aus Krain* v nemškem jeziku

⁴⁶⁵ Prav tam.

⁴⁶⁶ *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

⁴⁶⁷ Za podrobnejše podatke o listu glej Birk, "...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung...".

⁴⁶⁸ Domovinski časopis in razvedrilni list za umetnost, gledališče in družabno življenje.

⁴⁶⁹ Časopis za domovinski interes, znanost, razvedrilo in poduk.

svoje domoznanske prispevke objavljali številni slovenski avtorji. Zapolnitev te "občutne vrzeli" na časopisnem področju je bila naloga, ki si jo je zadal *Triglav*, kakor beremo v predstavitvi časnika.⁴⁷⁰ Veseli vzklík na koncu prispevka "Es geschah!"⁴⁷¹ izpričuje veliko navdušenje "Triglavcev" ob končnem izidu lista. *Triglav*, ki ga v svojem pregledu avstrijskega periodičnega tiska Johann Winckler⁴⁷² ni pozabil navesti, je svoje ime dobil po mogočnem Triglavu v Julijcih, simbolu slovenstva:

"Triglav" – dessen Namen man unserem dreihauptigen Bergriesen in den [J]ulischen Alpen an der Grenze Krains und Italiens entlehnte – soll fortwährend genaue Kunde von den heimatlichen Ereignissen unserer Tage den lieben Landsleuten und Stammesgenossen bringen, er soll ihnen aber auch immer ein Bild entrollen von dem, was unsere Väter die Zeiten her für die Sache unserer Heimat und unseres geistigen Fortschrittes geleistet, und sie schließlich auch daran mahnen, daß wir stets mit Liebe und Dankbarkeit aller slavischen Brüder gedenken sollen dadurch, daß wir ihren Bemühungen um die Entwicklung der slavischen Literatur im großen Ganzen unsere volle Aufmerksamkeit zuwenden.⁴⁷³

Uredništvo je v programu lista ponovno izpostavilo zelo pomembno nalogo časnika za domovinske interese, njegovo poslanstvo v zvezi z Nemci na Kranjskem, ter v nekaj stavkih nakazalo smernice prvega letnika *Triglava*:

Den Deutschen aber, wie sie unter unserem Volke wohnen, dem die römischen Schriftsteller schon die Uebung der Gastfreundschaft zu hohem Lobe anrechneten, soll "Triglav" für Besprechung berechtigter Interessen willig seine Spalten öffnen, denn wir wollen aufrichtig Verständigung und Versöhnung mit ihnen, deren Sprache wir uns, hauptsächlich im Hinblick auf das ebengenannte schöne Ziel, in diesem unserm Organe bedienen.

Doch nicht bloß den Deutschen innerhalb der slovenischen Grenzmarken gilt unser Wunsch nach Versöhnung, er gilt auch denen außerhalb derselben, deren Begriffe über unser Land und Volk da und dort wohl noch sehr der Klärung bedürfen, deren Vermittlung jedoch gerade von unserer Seite aus bisher verabsäumt wurde! [...] "*Triglav*" soll, wie er sich in wahrhaft nationalem, volksmäßigem und vaterländischem Geiste halten

⁴⁷⁰ *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

⁴⁷¹ Prav tam.

⁴⁷² Winckler, *Periodische Presse*, str. 111, 119, 129, 139, 164, 151.

⁴⁷³ *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

wird, solchem Geiste gemäß stets anständig und so sprechen, wie es einem unabhängigen Organe in einem constitutionellen Staate geziemt.⁴⁷⁴

Tako v letaku z obveščevalno funkcijo kot v programu v prvi številki *Triglava* je bila natančno predstavljena zunanja podoba časnika. Po vzoru tedanjih dunajskih listov je *Triglav* prinašal uvodni članek, kratek pregled političnega dogajanja, poročila z zasedanj deželnega zbora, izčrpna poročila o delovanju slovenskih in nemških društev, lokalne prispevke, podlistek pa tudi prispevke dopisnikov, poročila o gledališču, o tržnih cenah, o umrlih v mestu, objavljali je oglase itd.:

Um die Leser dieses [des Blattes] zugleich davon in Kenntniß zu setzen, in welcher Form wir unsern Zweck, die Vertretung der Landes- und Lokalinteressen, erreichen wollen, führen wir nachstehend den Spiegel unseres Blattes vor.

Derselbe bietet: **Einen und nach Bedürfnis zwei den genannten Interessen gewidmete Leitartikel; die politische Revue** (kurze Berichte der politischen Ereignisse mit beigefügten kritischen Bemerkungen); **die ausführlichen Berichte aus den Sitzungen unserer Landtage, des Landesausschusses, des Gemeinderathes der Stadt Laibach und der Handels- und Gewerbekammer; ausführliche Berichte aus allen Vereinen, den gelehrten, humanitären und geselligen** (slovenischen und deutschen); **Lokales und Provinziales, sowie Correspondenzen aus allen Theilen unseres Landes und aus den Nachbarprovinzen; Volkswirthschaftliches; Gerichtshalle; Theater-, Kunst- und Literaturberichte des Tages; eine Erinnerungstafel aus dem Amtsblatte der Laibacher Zeitung zusammengestellt und chronologisch geordnet**, bestimmt ein Führer zu werden allen jenen, die eines solchen Kalenders ihres Amtes oder Geschäftes wegen bedürfen; **Veränderungen im Klerus der Laibacher Diöcese; die Liste der Verstorbenen und Getrauten in Laibach; Offene Sprechhalle, eine Erinnerungstafel der Märkte in Krain; Marktberichte; Ziehungsnummern und Listen der kleinen und großen Lotterie; den Coursbericht** und schließlich allfällige sehr wichtige Telegramme und neueste Nachrichten, wenn solche am Tage des Erscheinens einlaufen. Auch **Inserate** werden einen Bestandteil des Blattes bilden, und wir laden zu geneigten Aufträgen höflichst ein. Soviel das Hauptblatt!

⁴⁷⁴ Prav tam.

Das **Feuilleton** soll bringen: Uebersetzungen vorzüglicher slavischer und insbesondere slovenischer Gedichte und Volkslieder; culturgeschichtliche Novellen, deren Stoffe dem reichen Gebiete slavischer Sagen, Sitten und Gebräuche entnommen sein sollen; Biographien berühmter Slaven und Krainer insbesondere; Schilderungen aus der Ethnographie, Culturgeschichte und Literaturgeschichte der slavischen Völker im Allgemeinen und der Slovenen insbesondere; Besprechungen von neuen Werken der slavischen und ganz besonders unserer slovenischen Literatur, und der deutschen Literaturerscheinungen, insofern sie unser Land Krain betreffen.

Mit einem Worte, unser Blatt soll allen Interessen des Landes und der Hauptstadt, wie sie heute sich geltend machen, dienen und dieß mit öffentlicher Ruhe, und der Natur einer periodischen Schrift gemäß, von allen stets jene besprechen, welche jeweilig die öffentliche Meinung ausnehmend beherrschen!⁴⁷⁵

Na koncu je uredništvo k sodelovanju povabilo tudi abonente časnika in naznanilo, da bo sprejemalo tako prispevke, ki bi utegnili zanimati javnost, kakor tudi morebitne pritožbe naročnikov: "Mittheilungen und Nachrichten, welche die Öffentlichkeit interessieren, werden uns von unseren P.T. Herren Abonnenten stets willkommen sein, ebenso wie wir alle Beschwerden, von wo sie auch kommen mögen, thunlichst berücksichtigen werden."⁴⁷⁶

4. 2. Povabila k prednaročilu in cena časnika

Ustanovitelji *Triglava* so naročnike pridobili z objavo programa lista, novica o novem časniku v Ljubljani pa se je širila tudi od ust do ust. Na podatek o številu naročnikov na domovinski časnik v prvem letu izhajanja naletimo v arhivu Blaznikove tiskarne: v drugem četrtletju leta 1865 je *Triglav* v prenumeraciji aboniralo 412 oseb. Iz iste dokumentacije izhaja, da je število že v tretjem kvartalu padlo na 344 naročnikov, medtem ko jih je v zadnjem četrtletju odpadlo še šest.⁴⁷⁷ V zapuščini Petra Grassellija v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani so ohr-

⁴⁷⁵ *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

⁴⁷⁶ Prav tam.

⁴⁷⁷ NUK, Ms 1395/VIII, mapa 6.

njeni popisi naročnikov za leto 1866, seznam vplačil naročnine za tretji letnik *Triglava* (od decembra 1867 do novembra 1868) ter imenska seznama naročnikov za leti 1869 in 1870. Na podlagi seznama naročnikov za leto 1866 lahko ugotovimo, da je *Triglav* prejelo približno 250 naslovnikov, 20 izvodov so razposlali uredništvom drugih časopisov v Zagrebu, Mariboru, Celovcu, Gradcu in na Dunaju.⁴⁷⁸ Blaznikove poslovne knjige navajajo natančnejši podatek. V prvem četrletju drugega letnika je bilo na *Triglav* naročenih 269 bralcev.⁴⁷⁹ Časopis pa so kupovali in brali tudi nenaročniki. Iz tega sledi, da se je naklada vrtela nekje med 300 in 350 izvodi. Vsekakor je število naročnikov na četrty letnik *Triglava* naraslo, saj je list že v prednaročilu aboniralo 350 naročnikov.⁴⁸⁰ V zadnjem kvartalu leta 1870 je bilo na list naročenih 412 bralcev, toda le 383 jih je redno plačevalo naročnino, se je v pismu Costi pritoževal Jakob Alešovec, lastnik časnika, predno je prenehal z izdajanjem lista.⁴⁸¹

O cenah novega ljubljanskega lista je bralce sprva obveščal le informativni letak, natisnjen konec leta 1864. V njem so ustanovitelji izrazili upanje, da bo *Triglav* dostopen čim širšemu krogu bralcev, kar je bilo tudi vodilo pri izračunu cene časnika. Zapisali so:

Um unserer Zeitschrift die möglichste Verbreitung zu verschaffen, war die Unternehmung in erster Linie darauf bedacht, den Preis derselben **äußerst billig** zu stellen, damit jeder, der Theilnahme für die Zunahme der Volkswohlfahrt unserer schönen berühmten Heimat fühlt, auch in die Lage gesetzt werde, in den Besitz unseres ganz der Erreichung dieses hohen Zieles geweihten Organs ohne große Opfer zu gelangen.⁴⁸²

Celoletna naročnina na *Triglav* je znašala 5 goldinarjev, če je naročnik sam dvignil časnik pri Blazniku. V tem primeru je moral plačati za polletno naročnino 2 gold. 50 kr., za četrletno pa 1 gold. 25 kr. Komur so časnik sli dvakrat tedensko dostavili na dom, je plačal 5 gold. 60 kr. za celoletno naročnino, 2 gold. 80 kr. za polletno in 1 gold. 40 kr. za četrletno naročnino. Cena posamezne številke *Triglava* je znašala 5

⁴⁷⁸ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7(a).

⁴⁷⁹ NUK, Ms 1395/VIII, mapa 6.

⁴⁸⁰ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (seznam naročnikov za leto 1869 v prenumeraciji).

⁴⁸¹ Alešovčevo pismo Costi z dne 27. 9. 1870 (NUK, Ms 1201/IX, mapa 97).

⁴⁸² *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1.

krajcarjev. V zadnjo kategorijo so sodili naročniki, ki so jim časnik pošiljali po pošti. Ti so plačevali najdražjo postavko: 6 gold. 40 kr. za celo leto, 3 gold. 20 kr. za pol leta in 1 gold. 70 kr. za četrletje. Za primerjavo si oglejmo ceno *Kmetijskih in rokodelskih novic* leta 1865. Izhajale so enkrat na teden, ob sredo, in so bile cenejše od dvakrat tedensko izhajajočega *Triglava*.

Naročnina na *Novice* leta 1865.

	"veljajo v tiskarnici jemane" ⁴⁸³	"pošiljane po pošti" ⁴⁸⁴
celoletna naročnina	3 gld. 60 kr.	4 gld. 20 kr.
polletna naročnina	1 gld. 80 kr.	2 gld. 20 kr.
četrletna naročnina	90 kr.	1 gld. 15 kr.

Tako kot večina časnikov in časopisov je tudi *Triglav* ob koncu vsakega trimesečja objavljaj prednaročniške pogoje in vabil k naročilu na časnik. Konec prvega kvartala, 28. marca 1865, je uredništvo poleg tovrstnega oglasa objavilo tudi daljši sestavek namenjen bralcem. Z mastno tiskanimi besedami je izpostavilo poslanstvo *Triglava*, ki da je v treh mesecih izhajanja ostal zvest zastavljenemu programu in iz dneva v dan dobiva več priznanja in podpore.⁴⁸⁵ Cena časnika je ostala nespremenjena, uredništvo pa je naznanilo tudi cene za objavo oglasov: "Insertionsgebühren für die 2spaltige Zeile oder deren Raum für 1 Mal 6 kr., 2 Mal 8 kr., 3 Mal 10 kr. Insertionsstempel jedes mal 30 kr."⁴⁸⁶ Cena *Triglava* se do konca leta ni zvišala ter je ostala ista tudi v drugem letniku, leta 1866.

Ko je po več kot letu premora *Triglav* 21. decembra 1867 ponovno prišel med svoje bralce, je postal tedensko izhajajoči list. Temu primerno se je znižala tudi njegova cena, čeprav je bil format časnika večji od tistega iz leta 1866. Že pred izidom prve številke je v velikosti formata

⁴⁸³ *Novice*, glava lista 1865.

⁴⁸⁴ Prav tam.

⁴⁸⁵ *Triglav*, št. 25, 28. marec 1865, str. 109.

⁴⁸⁶ Prav tam.

časnika tiskan letak (*Einladung zur Pränumeration auf den Triglav*) obveščal bralce o ponovnem izidu lista ter sporočal, da bo *Triglav* izhajal ob sobotah.⁴⁸⁷ Na letaku so bile natisnjene tudi cene časnika, ki jih nato najdemo v drobnem tisku v glavi lista, levo od naslova. Celoletna naročnina na *Triglav* je znašala 5 goldinarjev, polletna pa 2.50 goldinarja, če je naročnik *Triglav* prejemal po pošti. Za Ljubljano je veljala nekoliko nižja cena. Naročniki so za celo leto odšteli 4 goldinarje, za polletno naročnino pa 2 goldinarja, vendar so morali časnik pri tiskarju prevzeti sami. Kdor je želel dostavo *Triglava* na dom, je plačal dodatnih 50 krajcarjev za celoletno in 30 krajcarjev za polletno dostavo lista. Četrtnete cenovne postavke *Triglav* v tretjem letu izhajanja ni imel več. Nenaročniki so za posamezno številko *Triglava* morali odšteti 10 krajcarjev,⁴⁸⁸ kar je enkrat več kot leta 1866. Desno od naslova v glavi lista so navedeni še podatki o cenah oglasov. Strošek objave je ostal isti kot v prejšnjih dveh letnikih, celo malenkost ugodnejši, saj je za isto ceno ponujal več prostora za oglas.⁴⁸⁹

Povabilo k prednaročilu leta 1869 je prineslo spremembe. *Triglav* je ponovno začel izhajati dvakrat na teden. Posamezna številka je stala 5 krajcarjev. Komur je bil časnik poslan po pošti, je odšteli za celoletno naročnino 6 goldinarjev, za polletno pa 3 goldinarje. Ljubljancanom so *Triglav* dostavljali na dom sli, za kar so morali naročniki plačati 5 goldinarjev, če so časnik prejemali celo leto, in 2 goldinarja in 50 krajcarjev, če so se naročili na list le za pol leta. Cena oglaševanja je ostala ista kot v prvih letnikih.

Konec leta 1869 je prednaročniško povabilo prineslo novico o menjavi lastništva *Triglava*, ki je prešlo v roke Jakoba Alešovca. Cena *Triglava* je ostala nespremenjena. Novi lastnik pa je naročnikom znova ponudil možnost četrtnete naročnine na časnik. Le-ta je znašala za pošiljanje časnika po pošti 1 goldinar in 50 krajcarjev. V Ljubljani je bilo potrebno za četrtnetje vključno z dostavo lista na dom za *Triglav* odšteti 1 goldinar in 25 krajcarjev. Ker je bil Alešovec obenem tudi lastnik in

⁴⁸⁷ Letak je shranjen v Grassellijevi (ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 5) ter Costovi zapuščini (Ms 1201/IX, mapa 97).

⁴⁸⁸ *Triglav*, št. 1, 21. december 1867, nepaginirano.

⁴⁸⁹ Prav tam.

urednik humoristično-satiričnega lista *Brencelj*,⁴⁹⁰ je naročnike *Triglava* obvestil, da se lahko hkrati naročijo na oba lista:

[...] um unserm **P. T.** Postabonneten unnöthige Weitläufigkeiten bei Zusendung der Pränumerationsbeträge für den '**Triglav**' und '**Brencelj**' zu ersparen, machen wir darauf aufmerksam, daß dieselben entweder an den Eigenthümer und Redakteur beider Blätter **Jakob Aléšovec**, oder an **Ottokar Klerr's** Buchhandlung als Administration adressirt werden wollen".⁴⁹¹

Naročnina na *Triglav* leta 1865 in 1866 (I. in II. letnik).

	prevzeto v založni	dostavljeno na dom	dostavljeno po pošti
celoletna	5fl. — kr.	5fl. 60 kr.	6fl. 40 kr.
polletna	2fl. 50 kr.	2fl. 80 kr.	3fl. 20 kr.
četrletna	1fl. 25 kr.	1fl. 40 kr.	1fl. 70 kr.

Posamezna številka: 5 kr.

Naročnina na *Triglav* leta 1867/68 (III. letnik).

	za Ljubljano	dostava na dom (Ljubljana)	po pošti
celoletna	4fl. — kr.	4fl. 50 kr.	5fl. — kr.
polletna	2fl. — kr.	2fl. 30 kr.	2fl. 50 kr.

Posamezna številka: 10 kr.

⁴⁹⁰ *Brencelj v lažnjivi obleki* je začel izhajati leta 1869. Izhajal je dvakrat mesečno, čeprav je v glavi lista urednik sporočal, da izhaja *Brencelj* "kedar ga je volja". Z nekaj vmesnimi prekinitvami je izhajal do leta 1884. Tedaj je z deveto številko prenehal, vendar se je še v istem letu nadaljeval pod imenom *Novi Brencelj v zbadljivi in šaljivi obleki*. Med bralce je prihajal do konca leta 1885. List je bil zaradi zbadljivih osti nekajkrat konfisciran, leta 1873 pa je Alešovec zaradi njega moral dva meseca preživeti na "Žabjeku". List je bil predvsem zoper nemškutarje, vendar pa ni prizanašal nikomur, ne mladoslovenskemu prvaku Josipu Vošnjaku ne hudo telesno prizadetemu pesniku Josipu Cimpermanu. List in urednika je ostro obsodil Josip Jurčič v kritiki *Zoper slovensko revolver žurnalistiko v Slovenskem narodu* 19. septembra 1870.

⁴⁹¹ *Triglav*, št. 105, 31. december 1869, nepaginirano.

Naročnina na *Triglav* leta 1869 (IV. letnik).

	za Ljubljano vključno z dostavo na dom	po pošti
celoletna	5 fl. — kr.	6 fl. — kr.
polletna	2 fl. 50 kr.	3 fl. 50 kr.

Posamezna številka: 5 kr.

Naročnina na *Triglav* leta 1870 (V. letnik).

	za Ljubljano vključno z dostavo na dom	po pošti
celoletna	5 fl. — kr.	6 fl. — kr.
polletna	2 fl. 50 kr.	3 fl. 50 kr.
četrtna	1 fl. 25 kr.	1 fl. 50 kr.

Posamezna številka: 5 kr.

Ali je bil *Triglav* drag ali ne? Se je časnik cenovno približal naročnikom? Nekaj drobnih primerjav daje odgovore na ta vprašanja. Številka *Triglava* je, razen v tretjem letniku, stala 5 krajcarjev, torej je bilo potrebno odšteti 10 krajcarjev za dve številki v tednu, in leta 1868 ravno toliko le za eno številko na večjem formatu. Letna naročnina na *Triglav* se je v letih 1865 do 1870 gibala v Ljubljani okoli petih goldinarjev. Kaj pa ostale cene? Leta 1860 je bila cena vsakega zvezka Vilharjevih pesmi 70 krajcarjev.⁴⁹² Vagán (Metzen)⁴⁹³ domače pšenice je februarja 1865 v Ljubljani stal 3 goldinarje 75 krajcarjev,⁴⁹⁴ novembra leta 1870 pa 5 goldinarjev 20 krajcarjev.⁴⁹⁵ Za eno jajce je bilo potrebno na trgu v Ljubljani sredi januarja 1865 odšteti 2 krajcarja,⁴⁹⁶ marca istega leta 1,5 krajcarja,⁴⁹⁷ kar je pomenilo, da je številka *Triglava* leta 1865 stala približno toliko kot tri jajca. Kosilo v hotelu Slon je oktobra 1867 denamico

⁴⁹² Oglasnik št. 17 k 26. listu *Novic*, št. 26, 27. julij 1860, str. 208 (v *Oglasniku* str. 33).

⁴⁹³ Vagán (Metzen) je dunajska prostorninska mera za žito, ki predstavlja 61,49 litrov.

⁴⁹⁴ Žitna cena v Ljubljani 25. februarja 1865. *Novice*, št. 9, 1. marec 1865, str. 74.

⁴⁹⁵ Valenčič, *Žitna trgovina*, str. 183.

⁴⁹⁶ *Triglav*, št. 6, 20. januar 1865, str. 24.

⁴⁹⁷ *Triglav*, št. 25, 28. marec 1865, str. 112.

olajšalo za 63 krajcarjev, nočitev v isti hiši za 80 krajcarjev, vožnja z vlakom v drugem razredu od Ljubljane do Logatca pa je stala 1,66 goldinarja.⁴⁹⁸ Ustanovitelji *Triglava* so držali dano besedo: Cena časnika ni bila previsoka.

4.3. Naročniki na *Triglav*

Podatki o naročnikih na *Triglav* za leto 1865 niso ohranjeni. Zgodovinski arhiv Ljubljana v zapuščini Petra Grassellija hrani sezname naročnikov od leta 1866 do 1870. Zelo berljiv in pregleden je popis naročnikov za leto 1866.⁴⁹⁹ Iz njega lahko razberemo število naročnikov, njihova imena, velikokrat kraj bivanja, obenem pa tudi, kako so časnik prejeli: po pošti ("durch die Post"), po slu ("durch Bothen"), z dostavo na dom ("ins Haus zugestellt") ali pa so ga osebno dvignili na založbi ("im Verlage abgeholt").⁵⁰⁰ Tem rubrikam sta sledili še dve: saldo in opombe. Na koncu seznama so navedena tudi imena tistih, ki so *Triglav* prejeli zastoj. To so bila predvsem uredništva različnih časopisov in časnikov doma in na tujem ter nekateri posamezniki. Za tretji letnik izhajanja časnika je v zapuščini ohranjen popis vplačil naročnine od 19. decembra 1867 do 30. novembra 1868⁵⁰¹ in seznam vplačil naročnine posameznim poverjenikom za leto 1868.⁵⁰² Poleg tega je tu shranjen tudi zelo ličen imenski indeks naročnikov za leti 1869 in 1870,⁵⁰³ seznam vplačil dostave na dom, iz katerega žal ni razvidno leto,⁵⁰⁴ in sezname, ki povedo, kam so *Triglav* pošiljali s hitro pošto, t.i. ekspeditivni sezname, tudi brez letnice.⁵⁰⁵ Popisi so deloma pisani v nemščini deloma v slovenščini, včasih tudi zelo nerazločni in nepregledni.

⁴⁹⁸ Cvim, Finančno poslovanje, str. 128.

⁴⁹⁹ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7 (a).

⁵⁰⁰ Prav tam, ovoj 7 (a).

⁵⁰¹ Prav tam, ovoj 8 (b).

⁵⁰² Prav tam, ovoj 9 (c).

⁵⁰³ Prav tam, ovoj 10 (d).

⁵⁰⁴ Prav tam, ovoj 11 (e).

⁵⁰⁵ Prav tam, ovoj 12 (f).

Seznam naročnikov na *Triglav* v drugem letu izhajanja (1866), ki si ga bomo v nadaljevanju natančneje ogledali, obsega šest in pol popisanih strani velikega formata. Na zadnji strani so zabeležena uredništva, ki so dobivala brezplačne izvode časnika. Obratno je bilo seveda tudi uredništvo *Triglava* vedno na tekočem, kaj so objavili tuji časopisi, zlasti tisti za obrambo domovinskih in slovanskih interesov v Avstriji. Izmenjava izvodov je omogočala ažurnost in poročanje o temah, ki so jih prinašali drugi časniki, pogosto pa je *Triglav* zanimivejše prispevke tudi povzemal. Posebno rad je časnik citiral dunajski list *Die Zukunft*, praško *Politik* ali celovškega *Slovenca*. Brezplačne izvode *Triglava* so prejeli na dvajsetih naslovih. Pošiljali so ga med drugim v naslednja uredništva:

- uredništvo *Draupost*, Celovec,
- uredništvo *Alpenblätter*, Celovec,⁵⁰⁶
- uredništvo *Naše gore list*, Zagreb,
- uredništvo *Agramer Zeitung*, Zagreb,
- uredništvo *Domobran*, Zagreb,⁵⁰⁷
- uredništvo *Politik*, Praga,
- uredništvo *Express*, Praga,
- uredništvo *Zukunft*, Dunaj,
- uredništvo *Slav. Blätter*, Dunaj,
- uredništvo *Correspondent*, Maribor,
- uredništvo *Slovenec*, Celovec,
- uredništvo *Tagespost*, Gradec.⁵⁰⁸

Poleg uredništev so *Triglav* prejela tudi bralna društva, med njimi dunajsko in praško ("Leseverein in Wien" in "Leseverein in Prag").⁵⁰⁹ Tri obvezne izvode pa je bilo potrebno poslati na znane dunajske naslove: "Hofbibliothek",⁵¹⁰ "Polizei-Behörde" in "Staats-Ministerium". Poleg naštetih je po pošti na Dunaj dobivala *Triglav* še Leopoldine Radics, mati

⁵⁰⁶ Slednje napisano in prečrtano.

⁵⁰⁷ Slednje napisano in prečrtano.

⁵⁰⁸ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7 (a), zadnja stran. Kasneje je nekdo – verjetno pomotoma ali zato, ker so naslednje leto sestavili novega – celoten seznam prečrtal.

⁵⁰⁹ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7 (a), zadnja stran.

⁵¹⁰ Ravno zaradi obveznega izvoda *Triglav*, *Zeitschrift für vaterländische Interessen*, v celoti hrani avstrijska nacionalna knjižnica na Dunaju.

Petra Radicsa,⁵¹¹ na dom pa so dobili podarjeni izvod dr. Mori[tz] Gauster iz Kamnika,⁵¹² dr. Bleiweis in Jeran.⁵¹³

Seznam naročnikov za leto 1866 je po vsej verjetnosti nastal konec leta 1865 oziroma v začetku leta 1866, vsekakor še v času Radicsevega uredništva. O tem najzgovorneje govori podatek, da je Radicseva mati časnik na Dunaj prejela zastonj. Poleg tega pa v zaznamku "saldo" naletimo na nekaj vplačil za celoletno naročnino, čeprav je teh sorazmerno malo. Seznam ni bil voden niti po abecedi niti po zaporedni številki. V spodnji preglednici abonentov je poleg imena naročnika zapisana zaporedna številka. Če je bil naročnik sprva vpisan, kasneje pa prečrtan, pred njim ni zaporedne številke. Pri vseh naročnikih je naveden način dostave lista in zgolj kot zanimivost tudi podatki o plačani naročnini. Grob izračun nam pokaže, da so ustanovitelji *Triglava* v prenumeraciji zbrali približno 695 goldinarjev,⁵¹⁴ kar je zadostovalo za kritje stroškov tiska pri Blazniku za eno trimesečje,⁵¹⁵ v najboljšem primeru za dve, saj so denar, vsak po 25 goldinarjev, prispevali tudi ustanovitelji sami, celo Blaznik se je včasih odločil za dobropis.⁵¹⁶

⁵¹¹ Družina se je verjetno preselila na Dunaj. Kdaj, ne omenja niti Peter Radics v svoji lastnoročno napisani avtobiografiji (ZAL, LJU 329). Radics se je leta 1869 poročil s Hedwig Kaltenbrunner, hčerko gornjeavstrijskega pesnika Kaltenbrunnerja (1804-1867).

⁵¹² Gauster Mavricij je bil okrajni zdravnik v Kamniku. Letnice rojstva in smrti *SBL* ne navaja. Gauster si je prizadeval za organizacijo javnega zdravstva in se uspešno vključil v slovenske razmere. Bil je član muzejskega društva in Slovenske matice. Leta 1871 je zapustil Kamnik in odšel na Dunaj, kjer je postal sanitetni svetnik in vodja umobolnice (*SBL*, 1. knjiga, str. 206). Nekaj krajših prispevkov s svojega področja je Gauster objavil tudi v prvih številkah tretjega letnika *Triglava* (št. 1-3 in št. 5).

⁵¹³ Pri Jeranu za vejico ni napisano ime, vendar gre za Luko Jerana (1818-1896), nabožnega pesnika in pisatelja, od leta 1852 do 1896 urednika cerkvenega časopisa *Zgodnja Danica*, ki je sprva od leta 1848 dajal kot verska priloga Bleiweisovih *Novic*.

⁵¹⁴ Tiskar Blaznik v svojih poslovnih knjigah v prvem kvartalu leta 1866 navaja 123 četrletnih naročnikov, ki so *Triglav* prejeli po pošti (1,70 gld), in 146 naročnikov, ki so časnik prevzeli pri tiskarju (1,25 gld), kar pomeni, da je časnik v prednaročilu za prvo četrletje zbral 391 gld. in 60 kr. (NUK, Ms 1395/VIII, mapa 6; Triglav, II. Jahrgang, I. Quartal 1866).

⁵¹⁵ V prvem četrletju leta 1866 so stroški tiska zašali 680 goldinarjev (prav tam).

⁵¹⁶ Prav tam.

1866.

Imen der P. T. Abonnenten	Preis		Zahl		Summe		Bemerkung
	fl.	kr.	fl.	kr.	fl.	kr.	
Blažnik, Michael					2	80	
Kastl, Gustav					5	80	
Lisar,						80	
Koranc, h. Dr. Kogran					1	80	
Čavlar,					1	80	
Čaplarič					1	80	1/2 J.
Lana, h. B. h. Katalce					2	80	1/2 J.
Rauscher, h. J. Gregoric					2	80	
Dr. Auel,					5	80	
Dr. Bosta					1	10	2. 80.
Šilavica, h. h.					1	5	
Tome					2	80	
Dr. Jare,					2	80	
Štete, Lukas in Egg					3	70	1/2
Neuhof, Blasius					1	80	
Sparda, Galla					5	60	2. 80.
Čuc,					1	80	
Čuc, Anton					1	2	80
Bošković, Jahan					2	80	
Jasac, Franc					2	80	
Krasar, Valentin					5	60	
Kittler, Andreas					2	80	
Lukman, Jakob Polansek					2	80	
Kasjlov, Franc					1	80	1/2 J.
Voncina, Leo					1	80	1/2
Prusnik, Franz zum Tonca					1	25	1/2
Štepec, Karel in Borana					1	78	
Uca, Johann Schiffer					1	80	1/2
Uca, Anton Baron					1	25	1/2
Schiffer, August in K. B.					2	80	
Jogala, Blah					1	80	
Čuc, Teod.	x	x			1	80	1/2
Lameje, J. J.					1	80	1/2 J.
Krubar, Franz Emil					2	80	
Šveta, Marica					2	80	
Mary, Jos					2	80	
Čučer,					1	80	1/2
Škoberk, Gasper					2	80	
Belgr, Lehrer					1	15	...
Jož, Silavica					2	80	

Seznam naročnikov na Triglav leta 1866 (ZAL, LJU 309, 411.7a).

Pri nekaterih priimkih v seznamu naročnikov na *Triglav* ni navedeno ime, spet drugje so zapisana imena in kraji ob njih skorajda nečitljivi ali niso navedeni.⁵¹⁷ Kraji, od koder so naročniki prihajali, niso navedeni ob vsakem imenu, kar kaže na to, da je bil prednaročniški seznam namenjen interni uporabi. Sodeč po pisavi ga je vodila najverjetneje ena sama oseba, ki so ji bili naročniki bolj ali manj poznani. Spodnja preglednica naročnikov prikazuje, kje vse so živeli bralci *Triglava*, kdo se je znašel med njimi ter podaja število naročnikov. Pri oceni, kako natančna je ta številka, je potrebna skrajna mera previdnosti. Opozoriti je potrebno na to, da je številka lahko zavajajoča, saj so se nekateri naročali na časnik le za tri mesece, drugi za pol leta in spet tretji za celo leto. Vendar pa seznam ponuja okvirno sliko.

Seznam naročnikov na *Triglav* leta 1866.⁵¹⁸

	Ime abonenta	po pošti	po slu	poslano na dom	prevzeto v založbi	saldo fl. kr.
1	Potočnik, Mihael			*		2,80
2	Köstl, Gustav			*		5,60
3	Lesar ⁵¹⁹			*		2,80
4	Žeranc, bei Dr. Zupan			*		1,40
5	Pavšler			*		1,40
6	Zaplotnik				*	1,25
7	Šranc, bei Bäcker Mataic			*		2,80
8	Rauniker bei Jos. Gregorič			*		2,80
9	Dr. Orel			*		5,40
10	Dr. Costa				*	10,00 ⁵²⁰
11	Čitavnica hier				*	5,00
12	Tomc			*		2,80

⁵¹⁷ Pri iskanju in slovenjenju imen krajev mi je bil v pomoč "Ortsregister" izdan po ljudskem štetju leta 1910, leta 1915 (*Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden*). Podobna splošna seznama krajevnih imen sta bila objavljena tudi po štetju prebivalstva 1890 (*Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis*) in 1900 (*Allgemeines Verzeichnis*).

⁵¹⁸ Prim. ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 7 (a).

⁵¹⁹ Anton Lesar (1824-1873), odbornik in tajnik Slovenske matice.

⁵²⁰ Dr. Costa je naročil dva izvoda.

Knjižnica "Kronike"

13	Dr. Jarc			*		2,80
14	Svetec, Lukas in Egg ⁵²¹	*				1,70
15	Verhovz, Blasius			*		2,80
16	Gnezda, Cafe			*		5,60
17	Pour			*		1,40
18	Kos, Anton				*	2,50
19	Poklukar Johan			*		2,80
20	Goršič, Franc			*		2,80
21	Krisper, Valentin			*		5,60
22	Zitterer, Andreas			*		2,80
23	Lukman, Jakob Polana N. 7.			*		2,80
24	Kosoglav, Franc			*		1,40
25	Vončina, Leo			*		1,40
26	Prusnik, Franz zum Tonia			*		1,25
	Kreipner, Amalie in Verona	*				1,70
27	Weč, hintern Wasser			*		1,40
28	v. Zois, Anton Baron				*	1,25
29	Pfeiffer, Klagenfurterstr. N. 82			*		2,80
30	Gogala, Schuster			*		1,40
31	Puc, Teolog				*	1,40
32	Zamejc, Josef			*		1,40
33	Hribar, Franz Emil			*		2,80
34	Obresa, Maria			*		2,80
35	Marn, Jos.			*		2,80
36	Pfeiffer				*	1,25
37	Velkaverh, Gasper			*		2,80
38	Belar, Lehrer				*	1,25
39	Göch, ins Čitavnica			*		2,80
40	Rizolli, Friseur			*		1,40
41	Inglič			*		1,40
42	Zupan, V. C.			*		2,80
43	Zupan, Josef Pfar[r]er			*		-
44	Lesezimmer			*		1,40
45	Friedrich			*		2,80
46	Zupan, Dr.			*		2,80
47	Strzelba, Kaufmann			*		1,40
48	Dr. Ves.			*		2,80

⁵²¹ Brdo pri Lukovici.

49	Gnezda, Johann Prefekt			*		2,80
50	Kordin, Josef			*		2,80
51	Pleiwes, Valentin			*		2,50
52	Jamšek, Johan[n]			*		2,80
53	Zupančič, Dr.			*		2,80
54	Smukavec, ins Spital			*		1,40
55	Melhier, Caffè			*		1,40
56	Winkler, Johan[n]			*		2,80
57	Kušar, Josef			*		2,80
58	Šmid, Caffè			*		1,40
59	Kaučič, Theresia			*		1,40
60	Tyhen, Theresia			*		1,40
61	Verwalter der Gasfabrik			*		2,80
62	Fišer, Kolektant			*		2,80
63	Hut, Irma			*		1,40
64	Fouser, in Langenzersdorf ⁵²²	*				3,20
65	Fabiani, in Triest	*				6,40
66	Vavru, Ivan			*		2,80
67	Kosler, Peter in Wien	*				3,20
68	Fišer, Caffè			*		1,40
69	Casino, Caffè			*		2,80
70	Lansel, Caffè			*		1,40
71	Repič, Dr.			*		1,40
72	S. Gratus			*		–
73	Verbič, Franz in Franzdorf ⁵²³	*				3,20
74	Wučar, Viktor			*		2,80
75	Toman, Johan[n] in Morauc ⁵²⁴		*			2,50
76	Tönes, Gustav			*		2,80
77	Rizoli, bei Prüker			*		1,40
	Paik, Joh.			*		1,40
78	Kosler, Johan[n]			*		1,40
79	Pessiak, Luise				*	2,50
80	Endlicher, Rudolf in Laas ⁵²⁵	*				3,20
81	Wilcher			*		2,80

⁵²² Kraj leži severno od Dunaja.

⁵²³ Borovnica.

⁵²⁴ Moravče. Pravilen zapis je Moräutsch.

⁵²⁵ Lož.

Knjižnica "Kronike"

82	Virant, J.				*	1,25
83	Rozman, Johan				*	2,50
84	Zupan, Prefekt			*		2,80
85	Kotnig, M. in Aich ⁵²⁶	*				1,25
86	Burghardt, Jožef in Rudolfswert ⁵²⁷	*				1,70
87	Mörtl, Dr. in Cilli	*				1,70
88	Čitavnica v Planini	*				1,12
89	Urbančič, Janko in Turn ⁵²⁸	*				3,20
90	Vidmar, Matäus P. Loič ⁵²⁹	*				3,20
91	Jung, Anton in Rudolfswert	*				1,70
92	Kmetič, Miha P. Rakek	*				3,20
93	Casino, in Adelsberg ⁵³⁰	*				3,20
94	Šutaj, Matias in Černembl ⁵³¹	*				6,40
95	Strittar, Joh. P. Pösendorf ⁵³²	*				1,70
96	Kajdiž, Tomas in Dobrava		*			1,25
97	Svetlin, Franz P. Semič	*				3,20
98	Heis, Ignaz in Lak ⁵³³	*				6,40
99	Čitavnica in Lak.	*				3,20
100	Potočnik, Anton in Planina	*				3,20
101	Brence, Johan P. Rakek	*				3,20
102	Pleše, Franz in Triest	*				3,20
103	Pleško, Karel in Wurzen ⁵³⁴	*				1,70
104	Teran, Johan in Vodice		*			1,25
105	Skubic, Johan in [...] ⁵³⁵	*				6,40
106	Ruard, Viktor P. Assling ⁵³⁶	*				3,20
107	Karal, Caffè in Agram	*				3,20
108	Burger, Josef P. Littaj ⁵³⁷	*				3,20

⁵²⁶ Dob.

⁵²⁷ Novo mesto.

⁵²⁸ Pravilen zapis je Thurn, v kočevskem okraju.

⁵²⁹ Logatec (Loitsch).

⁵³⁰ Postojna.

⁵³¹ Črnovelj (Tschemembl).

⁵³² Vasica Hudo severno od Bršljina pri Novem mestu na Dolenjskem.

⁵³³ Bischofslack, Škofja Loka.

⁵³⁴ Koren.

⁵³⁵ Nečitljivo.

⁵³⁶ Jesenice.

⁵³⁷ Littai, Litija.

109	Grašič, Anton in Ill. Freistriz ⁵³⁸	*				3,20
110	Marolt, Jakob P. Lašič	*				3,20
111	Löwe, Caffè in Wien	*				1,70
120	Vovk, Josef P. Stein	*				3,20
121	Jereb, Franz in Bilichgratz ⁵³⁹		*			2,50
122	Bohinz, Andreas in Zirklah		*			2,50
123	Šoš, Mihael P. Černembl	*				3,20
124	Budnar, Johan in Morauč		*			1,25
125	Peterlin, Primus P. Rakek	*				1,70
126	Rupnik, Simon P. St. Peter ⁵⁴⁰	*				3,20
127	Levičnik, Josef in Eisern ⁵⁴¹	*				3,20
128	Pollak, Eduard in Klagenfurt	*				3,20
129	Kočevar, Dr. in Cilli	*				6,40
130	Martinčič, And. P. Mattered ⁵⁴²	*				6,40
131	Kapus, Alb. P. Radmansdorf ⁵⁴³	*				3,20
132	Hengl, Georg in Agram	*				1,70
133	Lovšina P. Gr. in Stein	*				6,40
134	Urbas, Leopold in Idria	*				3,20
135	Rožič, Alois P. Lach	*				3,20
136	Čitavnica in Görz	*				3,20
137	Lokar, Anton P. Gurkfeld ⁵⁴⁴	*				3,20
138	Urbas, Anton in Sagor	*				3,20
	Herman, Raimund in Gratz	*				3,20
139	Petrovčič, Math. in Adelsberg	*				1,70
140	Artel, Blasius P. Stein	*				3,20
141	Kunstl, Franz in Radmansdorf	*				3,20
142	Čitavnica in Ill. Freistriz	*				3,20
143	Janc, Josef P. Voloska ⁵⁴⁵	*				6,40
144	Pelhan, Franz P. Visinada ⁵⁴⁶	*				3,20

⁵³⁸ Ilirska Bistrica.

⁵³⁹ Polhov Gradec.

⁵⁴⁰ Šentpeter, okrožje Postojna, današnja Pivka. Lahko tudi Šentpeter v okrožju Novo mesto, današnji Otočec.

⁵⁴¹ Železniki.

⁵⁴² Mattered je vasica v okraju Podgrad.

⁵⁴³ Radovljica.

⁵⁴⁴ Krško.

⁵⁴⁵ Volosko blizu Opatije.

⁵⁴⁶ Vižinada v Istri, okraj Motovun.

Knjižnica "Kronike"

145	Rozman, Franz P. Nabrezina ⁵⁴⁷	*			3,20
146	Ahačič, Maria in Neumarktl ⁵⁴⁸	*			6,40
147	Lorenčič, Andr. in Adelsberg	*			6,40
148	Blasnik, Jakob P. Adelsberg	*			1,70
149	v. Wiederkehr, Ant. P. Treffen ⁵⁴⁹	*			3,20
150	Grablovitz, Josef in St.	*			3,00
151	Bartolma ⁵⁵⁰				
152	Šveiger			*	1,40
153	Mühleisen			*	2,80
154	Smole, Viktor			*	1,40
155	Holeier, Karl			*	2,80
156	Skale, Paul			*	1,40
157	Paik, Johann			*	1,40
158	Kosler, Dr. Josef			*	1,40
159	Jugovic, Leopold	*			2,50
	Pessiak, Luise ⁵⁵¹			*	2,80
	Endlichter, Rudolf in Laas ⁵⁵²				3,20
160	Boršnik, Joh. In Laas	*			3,20
161	Kastelic, Joh. in Nasenfuss ⁵⁵³	*			3,20
162	Sajovic, Josef P. Kappel ⁵⁵⁴				3,20
163	Supan, Josef in Klagenfurt	*			1,70
164	Čitavnica in Cilli	*			3,20
165	Obresa, Adolf in Rakek	*			6,40
166	Hren, Franz pr. Rakek	*			3,20
167	Vieten, Johann in Sessana	*			6,40
168	Pfargeistlichkeit P. Krainburg	*			1,70
169	Pustaverh, Franz pr. Krainburg	*			3,20
170	Pleiweis, Joana P. Krainburg	*			1,70
171	Čitavnica in Krainburg	*			1,70

⁵⁴⁷ Nabrežina blizu Trsta.

⁵⁴⁸ Tržič.

⁵⁴⁹ Trebnje.

⁵⁵⁰ Sveti Jernej, okrožje Konjice.

⁵⁵¹ Prečrtana, ker je bila že navedena.

⁵⁵² Prečrtan, ker je bil že naveden.

⁵⁵³ Mokronog.

⁵⁵⁴ Železna kapla.

172	Barbo, Josef Graf P. Neudegg ⁵⁵⁵	*				3,20
173	Skubic, Martin P. Semič	*				3,20
174	Mošek, Anton pr. Rakek	*				3,20
175	Jamar, Andreas P. Franzdorf	*				3,20
176	Urbas, Eduard P. Lichtenwald ⁵⁵⁶	*				3,20
177	Ukmar, Jakob P., Ottok ⁵⁵⁷	*				3,20
178	Varl, Georg in Agram	*				3,20
179	Weiss, Georg in Agram	*				3,20
180	Godez, Mateus zu Triest	*				3,20
181	Melle, Johan in Leoben ⁵⁵⁸	*				1,70
182	Polz, Ftanz, P. Loitsch	*				1,70
183	Strossmaier, Georg in Agram	*				6,40
184	Stepančič, Franz P. Görz	*				6,40
185	Domicl, Alois P. St. Peter in [...] ⁵⁵⁹	*				1,70
186	Krašovic, Barth P. Stein	*				1,70
187	v. Stökl, Gustav in Loitsch	*				–
188	Šentak, Fr. in Franz ⁵⁶⁰	*				1,70
189	Marolt, Matia P. Treffen	*				1,70
190	Kapelle, Johan in Möttling ⁵⁶¹	*				1,70
191	Smolej, Mathias in Reifnitz ⁵⁶²	*				3,20
192	Kreipner, Amalie in Verona	*				1,70
193	Lampe, Josef in Gurkfeld ⁵⁶³	*				3,20
194	Frank, P. Flor in Pisino ⁵⁶⁴	*				3,20
195	Mušak, Johan in Theresienstadt ⁵⁶⁵	*				1,70

⁵⁵⁵ Mirna.

⁵⁵⁶ Sevnica.

⁵⁵⁷ Otok, najverjetneje Otok na Cerkniškem jezeru.

⁵⁵⁸ Ljubno (Jesenko, *Naši časniki in časopisi*, str. 46).

⁵⁵⁹ Nečitljivo, verjetno Görz. Šempeter pri Gorici.

⁵⁶⁰ Vransko.

⁵⁶¹ Metlika.

⁵⁶² Ribnica

⁵⁶³ Krško.

⁵⁶⁴ Pazin.

⁵⁶⁵ Terezín, severno od Prage.

Knjižnica "Kronike"

196	Ressaurče in Prag	*				6,40
197	Iglič, Johan in Mansburg ⁵⁶⁶	*				1,70
198	Suša, Anton in Markt Tüffer ⁵⁶⁷	*				3,20
199	Garbais Franz in Ofen ⁵⁶⁸	*				2,00
200	Grachi, Franz in Karfreit ⁵⁶⁹	*				3,20
201	Jereb, Franz in Triest	*				1,70
202	v. Auersperg, Fürst Vinzenz in Wien	*				4,00
203	Kovačič, Johan in Idria	*				3,20
204	Windischer, Jak. P. St. Peter in [...] ⁵⁷⁰	*				3,20
205	Čitavnica in Rudolfswert	*				1,70
206	Močnik, Franz in Unteridria	*				3,20
207	Zitz, Niklaus in Ragusa ⁵⁷¹	*				3,20
208	Berčič, Aton in Oberlaibach ⁵⁷²	*				1,70
209	Preutz, Dr. in Černembl	*				6,40
	Kottnik, Mihael in Aich ⁵⁷³	*				1,70
210	Konšek, Florian in Groslašič ⁵⁷⁴	*				1,70
211	Albrecht, Leopold P. Lichtenwald	*				1,70
212	Siherl, Johann Loitsch	*				3,20
213	Ahačič, Dr. Johan			*		1,40
214	Toman, Dr. Lovre			*		1,40
215	Horak				*	2,50
216	Zupanc, Dr.			*		2,80
	Rebič, Dr.			*		1,40
217	Stručlj, Matias in Rakitna		*			2,50
218	Malneršič, Jožef in St. Martin ⁵⁷⁵		*			2,50
219	Sovan, Josef in Rudolfswerth	*				3,20

⁵⁶⁶ Mengeš.

⁵⁶⁷ Laško.

⁵⁶⁸ Naročnik je plačal 2 goldinarja in želi prejematl časnik na Madžarsko samo tako dolgo, dokler je plačan, beremo v opombi.

⁵⁶⁹ Kobarid.

⁵⁷⁰ Nečitljivo, verjetno Görz.

⁵⁷¹ Dubrovnik.

⁵⁷² Vrhnika.

⁵⁷³ Je že naveden pod številko 85.

⁵⁷⁴ Pravilen zapis je Grosslaschitz, Velike Lašče.

⁵⁷⁵ Šmartno, verjetno pri Ljubljani.

220	Raal, Mathilde			*		1,40
221	Ramovš, Peter in Klagenfurt	*				0,80
222	Srei, Friedrich in Reifnitz	*				3,20
223	Huth, Ludwig in Weiskirchen ⁵⁷⁶	*				1,70
224	Šeiher, Engelbert in St. Marein ⁵⁷⁷	*				1,70
225	Slovenija, Verein in Gratz	*				1,60
	Smole, Viktor			*		1,40
	Holcer, Karl			*		2,80
	Skale, Paul			*		1,40
226	Zaklj, Ant. in Sostru		*			1,25
227	v. Emperger, Johana in Villah	*				1,70
228	Čitavnica in Planina	*				1,70
229	Odar, Josef in Veldes ⁵⁷⁸	*				3,20
230	Petrič			*		1,40
231	Čepon			*		1,40
232	Maier, Apotekar			*		1,40
233	Taučar, Stefan hier			*		1,40
234	Potočnik Blasius in St. Veit ⁵⁷⁹			*		1,40
235	v. Gariboldi, Ritter			*		2,80
236	Casino Verein in Idria	*				1,70
237	Legat, Franz P. Radmamsdorf	*				1,70
238	Turk, J.			*		1,40
239	Končnik			*		1,25
240	Sveiger				*	1,25
241	Kočevar Franz in Egg ob Podpeči	*				1,70
242	Valenta, Dr.			*		1,40
243	Tchinklo Söhne			*		1,40
244	Debevtz, Joh. zu St. Peter in Krain	*				1,70
245	Nagu, Math P. Neudegg	*				1,12
246	Rufs, Joh P. St. Marein in Krain	*				1,12
247	Ribnikar, Franz P. Podova ⁵⁸⁰	*				2,00

⁵⁷⁶ Bela cerkev blizu Družinske vasi na Dolenjskem.

⁵⁷⁷ Šmarje blizu Šentjemeja na Dolenjskem.

⁵⁷⁸ Bled.

⁵⁷⁹ Šentvid.

⁵⁸⁰ Podova pri Račah na Štajerskem.

248	Hudabiunik			*		1,40
249	Salecka			*		2,80
250	Zwaiger, Karl				*	5,00
251	Baumgarten			*		2,80
252	Čadež			*		1,40
253	Lerhar, Georg			*		2,80
254	Fuchs			*		2,80
255	Kaučič			*		2,80
256	Schützenverein				*	2,50

Skupaj: 694 gdl 21 kr.

Iz zgornjega seznama naročnikov razberemo, kje so *Triglav* v začetku njegovega izhajanja prebirali, ocenimo pa lahko tudi, kdo so bili njegovi bralci. Prejemale so ga čitalnice, med njimi ljubljanska, goriška, škofje-loška, čitalnica v Ilirski Bistrici, v Celju, Kranju, v Novem mestu ter v Planini pri Rakeku. Tu so *Triglav* sprva prejemali verjetno po nižji ceni (1,12 goldinarja), kasneje pa so se za pol leta naročili še na en izvod. Med navedenimi ni mariborske in tržaške čitalnice! *Triglav* je bil dobrodošel tudi v kavarnah. Ob kavi so ga lahko prelistali in brali v ljubljanski kavarni Gnezda,⁵⁸¹ kjer so se za celo leto abonirali na en izvod časnika, ter v kavarnah Fišer, Melhier, Linsel in Casino Cafe, poleg tega pa, presenetljivo, tudi v dunajski kavarni Löwe ter v zagrebškem lokalu Cafe Karal.

Med naročniki najdemo nekaj zvenceh imen. Naročniki so prihajali v glavnem iz Bleiweisovega kroga, veliko jih je bilo zvestih bralcev *Novice*. O tem pričajo zabeležke v prednaročniških listih *Triglava* v rubriki opombe, kjer se včasih znajde stavek: "Še naroči *Novice*"⁵⁸² ali kaj podobnega.

⁵⁸¹ Kavarna Gnezda (Gnesda) je bila na današnjem Mestnem trgu, nasproti Schantlove hiše, kjer se je leta 1867 zgodil sokolski eksces znan tudi kot pretep v Šantlovi veži. Schantlova hiša je bila peta na levi strani od Čevljarskega mostu proti magistratu, danes je to Mestni trg 18. Nasproti Schantlove hiše je stala kavarna Gnezda (Matič, Sokolski eksces, str. 14). Pri Gnezdi so se zbirali narodnjaki, o čemer v svojih *Spominih* piše tudi Josip Vošnjak (Vošnjak, *Spomini*, str. 83).

⁵⁸² ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 12 (f). Ekspeditni sezname za smeri Trst, Dunaj, Gorenjsko, Dolenjsko in Ljubljano. Prim. posebej tretji list, druga stran, kjer Johann Legan iz Dvora pri Žužemberku odpoveduje naročnino na *Triglav*, ker bo ostal naročen na *Novice*.

Triglav Trst.
Pränumeranten-Liste.

№. und Zuname	Wohort	Post	abonnirt bis endes
- Pelkan frau Korman	Kastellier	Vinava (Pflanz)	
- Wolf Anton ab Hof	Canale	Görz	
- Polocnik Anton Korman	Planina	Brakel	
- Brenc Jofan Korman	Mavnice	Wetto	
- Arce Kajmunt	Pola	Pola	
- Loren Mal'ias	Planina	Brakel	
- Meden Jofan	Cirkuitz	Brakel	
- Erac Anton	Tornai	Tornai	
- Pleschko Karl ^{binick} _{castija}	Planina	Brakel	
- Dr. J. Gruber Pfeifer	Pisins	Pisins	
- Wolke frau ^{aus} _{aus}	Pedena	Balunanz (Pflanz)	
- Grabrian Jozef ^{aus} _{aus}	Wiprach	Wiprach	
- Zagorian Ivan ^{aus} _{aus}	Rowe	Leitoch	
- Obresca Adolf ^{aus} _{aus}	Cirkuitz	Brakel	
- J. L. Klenka ^{aus} _{aus}	Wandorf	Wetto	
- Peterlin Primož ^{aus} _{aus}	Cirkuitz	Brakel	
- Citalnicu	Görz	Görz	
- Debeve Jofan	St. Peter	St. Peter an der Draava	
- Mericar Jofan ^{aus} _{aus}	Kranovica	Kranovica	
- Dr. Gracic Anton ^{aus} _{aus}	Tanovc	Ellen Feibich	
- Urbanček Jancz	Wetto	Wetto	
- Citalnicu	Ellen Feibich	Wetto	
- Kobilnik Frau	Oberlaibach	Oberlaibach	$\frac{21}{12}$ 23. 1868

Seznam naročnikov na Triglav v smeri Trst (ZAL, LJU 309, 411.12f).

Bralci *Triglava* so bili bodisi prejšnji abonenti *Novic* ali pa so naročali oba lista, *Novice* in *Triglav*. *Triglavova* napoved, da bo časnik razsvetljeval "nevedne Nemce", se ob pregledu naročniških list izkaže kot nepravilna in se ni izpolnila. Med naštetimi imeni je med tovrstno publiko najti le nekaj imen, na primer ljubljanskega nemškega trgovca Mühleisna,⁵⁸³ ki so mu *Triglav* – verjetno iz radovednosti – pol leta prinašali na dom, Johanna Pajka, okrajnega predstojnika ljubljanske okolice, ki ga poznamo iz *Naprejeve* pravde leta 1863. Bralci iz "Slovincem nasprotnega tabora" so prej izjema kot pravilo.

Vsekakor pa na prednaročniški listi za leto 1866 srečamo številna zanimiva imena iz tedanjega slovenskega javnega življenja. Lesar Anton, duhovnik in učitelj slovenščine, ki je slovenski jezik poučeval Luizo Pesjakovo, je naročil *Triglav* za pol leta in ga prejemal na dom. Dr. Vinko Zupan, sam abonent *Triglava*, član Slovenske matice, je za naročilo navdušil nekega Žeranca, ki je živel v njegovi hiši. Bilo bi nerazumljivo, če se na listi abonentov ne bi znašla imena kot so dr. Costa, dr. Orel in dr. Bleiweis. Med naročniki najdemo tudi nekega Poura,⁵⁸⁴ morda Eduarda Poura, ki je od aprila 1866 dalje na prošnjo ustanoviteljev *Triglava* urejal list. Časnik je bral tudi notarski koncipient Josip Poklukar (1837-1891), ki je leta 1875 po poroki s hčerko Jožefa Blaznika postal solastnik njegove tiskarne. Josip Poklukar se je v politiki pridružil krogu staroslovencev.⁵⁸⁵ Za priimkom Tomc se verjetno skriva podobar Matija

⁵⁸³ Mühleisen, nemški trgovec v Ljubljani (Matić Sokolski eksces, str. 13). Žal v seznamu ni navedenega imena. Na ime Franz Mühleisen me je opozorila Mira Miladinović Zalaznik; le-ta je bil avtor, ki je objavljval v nemški *Carniolii*.

⁵⁸⁴ V prednaročniškem seznamu iz leta 1869 in 1870 najdemo tudi nekega Ludvika Poura iz Prestranka (ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 10d). V korespondenci Petra Grassellija je ohranjeno tudi pismo iste osebe (podpisan Ludvig Pour), datirano z dnevom 4. julij 1869, naslovljeno na "Iöbliche Redaktion". Pour naroča *Triglav* od 1. julija do konca septembra leta 1869 ter pismu prilaga 1 goldinar in 50 krajcarjev (ZAL, LJU 309, mapa 264, ovoj 1). Možno je, da je omenjeni Pour mišljen tudi že leta 1866. Nesmisel je namreč, da bi se urednik lista Eduard Pour sam aboniral na *Triglav*.

⁵⁸⁵ Levstik je leta 1870, ko je bil Poklukar skupaj z Razlagom odposlanec volilnega odbora "Slovenije" pri trebanjskih volitvah, njegov politični nastop ironiziral v *Pavlihi*: "... bil sem (namreč P.) do zdaj tako skromen, da sem luč svojega duha vedno pod polovnik postavljal; zato ne slujem niti na slovstvenem niti na političnem polji, in obetam Vam (t.j. volivcem), da tak poštenjak ostanem do smrti. Nobena ponudba, nobena bogata služba me ne predrugači ..." (SBL, 3. knjiga, str. 425-426.)

Etbin Heinrich Costa v šestdesetih letih
(NUK, kartografska zbirka, PP00983).

Tomc (1814, Šujica pri Dobrovi – 1885 Šentvid pri Ljubljani),⁵⁸⁶ sledi mu Josip Marn (1832-1893), katoliški časnikar in slovstveni zgodovinar, ki je razlagal slovenščino po Metelkovem zgledu z ozirom na staroslo-

⁵⁸⁶ SBL, 4. knjiga, str. 109-110.

venščino in gojil predsodke do reformatorjev. Med naročniki srečamo tudi Bleiweisove najbližje, na primer Valentina Pleiweisa st., ki se je leta 1856 tretjič poročil z Magdaleno Knaffel (1815-1890), kar mu je mlajši sin, tudi Valentin, hudo zameril. Valentin Pleiweis ml. (1818-1881), torej Bleiweisov mlajši brat, je bil uspešen dunajski bankir. Na Dunaju je ustanovil sprva skromno in nato precej znano in ugledno bančno podjetje (Herrengasse, Bankbazar), s katerim je zelo obogatel in imel v letih od 1850 do 1870 tudi trgovsko zvezo z Ljubljano.⁵⁸⁷ *Triglav* so brali tudi Miroslav Vilhar,⁵⁸⁸ ki je *Triglav* je naročil za pol leta in ga prejemal na dom, industrialec Peter Kozler, ki so mu časnik pol leta pošiljali na Dunaj, ter politik in industrijalec Jožef Kušar (1838, Ljubljana-1902, Domžale). Kušar je po očetu podedoval žitno trgovino v Ljubljani in ustanovil mlin v Domžalah. V osemdesetih letih 19. stoletja ter na prelomu 19. in 20. stoletja je bil predsednik trgovske in obrtne zbornice, ki jo je zastopal v kranjskem deželnem zboru in v državnem zboru.⁵⁸⁹

Omeniti je potrebno še nekatere imenitneže. Zagotovo ne smemo spregledati sorodnika Žige Zoisa, barona Antona pl. Zoisa (1808-1873). Ker Žiga Zois ni bil poročen in ni imel potomcev, je posestvo Brdo pri Kranju, ki ga je nasledil, odstopil v užitek nečaku Karlu Sigismundu, sinu svojega brata Jožefa Leopolda. Brdo je zatem prišlo v last Antona Zoisa, enega izmed desetih otrok iz zakona Jožefa Leopolda s Serafino pl. Aichelburg. Od leta 1851 do 1862 je bil Anton Zois župan v Predosljah, podpiral je šolarje, širil knjige Mohorjeve družbe, skrbel za reveže in domačo cerkev. Ob ustanovitvi Narodne čitalnice v Ljubljani ji je podaril kar 5000 goldinarjev, na ustanovni seji Slovenske matice pa je bil Zois soglasno izvoljen za njenega predsednika, vendar se je tej časti odpovedal in ostal do smrti njen odbornik. Aktiven je bil tudi v politiki, leta 1861 je bil izvoljen v prvi kranjski deželni zbor za poslanca v skupini veleposestvo. Odločen konservativec in federalist, hud nasprotnik nemških liberalcev in zvest pristaš Bleiweisovega kroga je obžaloval spor, ki so ga "mladi" prinesli v slovensko politiko.⁵⁹⁰

⁵⁸⁷ SBL, 2. knjiga, str. 376-377.

⁵⁸⁸ Pod priimkom Wilcher se verjetno skriva Miroslav Vilhar, čeprav se je njegov prvotni nemški priimek glasil Wilicher.

⁵⁸⁹ SBL, 1. knjiga, str. 595.

⁵⁹⁰ SBL, 4. knjiga, str. 831.

Pränumerations-Schein.

P. T. *fräulein Magdalena Bleiwies Ljubljana*

hat pränumerirt mit *2* fl. *50* kr. auf *1* Exemplar des „TRIGLAV“

bis Ende *Juni* 186*9*

Laibach am *30/12* 186*8*.

Großh.

Administration des „Triglav“.

Prednaročniški listič za leto 1868 (ZAL, LJU 309, 411.57-62).

Poleg barona Antona Zoisa se je med naročniki *Triglava* znašlo še eno plemenito ime: Josip Emanuel Barbo-Waxenstein (1825, Rakovnik pri Šentrupertu na Dolenjskem – 1879, Dunaj). Rodbina izvira z Beneškega, leta 1490 so se Barbo-Waxensteini deloma preselili na Kranjsko in bili leta 1674 povzdignjeni v grofovski stan. Barbo je bil med redkimi plemiči na Slovenskem, ki so se prilagodili domačim razmeram ter se oprijeli slovenstva. Jurčič je znal o njem povedati, da ni bil niti talent, ki bi bil usposobljen za političnega vodjo, niti se ni odlikoval kot govornik ali pisatelj, toda od vsega začetka se je odločno zavzemal za slovensko stališče ter na njem vztrajal do konca, česar ni prikrival niti v aristokratski družbi. Podpiral je slovenske kulturne ustanove, čitalništvo in Matico ter sodeloval pri gospodarski Kranjski kmetijski družbi. Od leta 1867 do 1869 je bil tudi slovenski deželni in državni poslanec.⁵⁹¹ Grof Barbo, stanujoč v Mirni na Dolenjskem, je vplačal leta 1866 polletno naročnino na *Triglav*.

⁵⁹¹ SBL, 1. knjiga, str. 24.

Pozornost na seznamu naročnikov vzbujata tudi ime Ritter pl. Gariboldi, stanujoč v Šiški v Ljubljani. Anton Gariboldi (1831-1917) je bil lastnik posestva Savenstein (Boštanj), ki je na nadomestnih volitvah za deželne poslance v veleposestvu 5. januarja 1866 dobil za zmagovalnim kandidatom vitezom Ludvikom Gutmannsthalom največ glasov.⁵⁹² Levstik je v spisu, objavljenem v *Slovenskem narodu* 8. decembra 1868 v 106. številki, kritiziral "prvaško samodržstvo" in pohlepnost po mandatih in časteh. Pisal je tudi o Gariboldiju:

Radi verujemo, da sta ona dva veljaka, ki sta zadnji čas odstopila iz javnega političnega delovanja, gg. Terpinec in vitez Gariboldi, ostala dobra patriota in sta še vneta za narod slovenski. Ali da sta odstopila od mesta svojega delovanja, to je faktum in to je oslabljenje naše stranke. Obžalovanja vreden je zlasti odstop viteza Gariboldija, ki je voljen v Idriji, kjer gospodujejo tuji uradniki, in je torej precej nevarno za bodočo volitev. To je nekaj izgube.⁵⁹³

Večina abonentov se je leta 1866 na *Triglav* naročila za pol leta, sledijo jim tisti, ki so časnik prejeli tri mesece, komaj 23 naročnikov pa je naročilo *Triglav* za celo leto. Nekaj abonentov je prihajalo s Štajerske. Dr. Štefan Kočevar je vplačal celoletno naročnino na *Triglav* in list prejemal po pošti. Zdravnik in narodni buditelj je bil rojen leta 1808 v Središču, umrl je leta 1883 v Celju. Na Dunaju je Kočevar leta 1834 promoviral iz medicine ter nato kot zdravnik služboval najprej v Celju, nato v Podčetrtku ter od leta 1851 do upokojitve leta 1881 ponovno v Celju. Že leta 1848 si je prizadeval za tesnejše povezovanje Slovencev s Hrvati. Kot zastopnik graške Slovenije se je 5. junija 1848 udeležil prvega zasedanja novega hrvaškega sabora v Zagrebu ter poskušal pridobiti Hrvate za ideje štajerskih Slovencev. Enako si je 15. julija istega leta na shodu v Poljčanah prizadeval navdušiti štajerske kmete za narodne zadeve in za "zvezo s Hrvati", vendar ni imel uspeha. Kočevar je bil ustanovitelj in dolgoletni predsednik Narodne čitalnice (1862-1877) in osrednja osebnost celjskega javnega in političnega življenja.⁵⁹⁴

⁵⁹² *Triglav*, št. 4, 12. januar 1866, str. 16. Prim. tudi Melik, *Volitve*, str. 338.

⁵⁹³ Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 41.

⁵⁹⁴ *ES*, 5. knjiga, str. 179. Prim. tudi *SBL*, 1. knjiga, str. 486-487.

Število naročnikov na *Triglav* za celo leto, za pol in četrť leta (1866).

	prevzeto v založbi	dostavljeno domov	poslano po pošti
celo leto	4	3	16
pol leta	13	44	65
tri mesece	13	43	43

Ostali, ki so prejeli *Triglav* po nižji ceni: 13

Triglav, časnik za domovinske interese, je dvakrat tedensko prihajal v roke bralcev, iz Ljubljane so ga razpošiljali takorekoč na vse strani. Kljub temu pa lahko že ob bežnem preletu seznama naročnikov ugotovimo, da je več kot tretjina abonentov prihajala iz Ljubljane, ostali naročniki pa so bili dokaj enakomerno razporejeni po drugih krajih na Kranjskem.

Število naročnikov na *Triglav* leta 1866 v nekaterih večjih krajih.

Ljubljana ⁵⁹⁵	103
Vodice	1
Sostro	1
Vrhnika	1
Borovnica	2
Polhov Gradec	1
Logatec	4
Rakek	6
Rakitna	1
Lož	3
Ribnica	2
Kamnik	5
Mengeš	1
Dob	1
Moravče	2
Litija	1

⁵⁹⁵ Število naročnikov na *Triglav* leta 1866 v Ljubljani utegne biti netočno. Sem sem namreč prištela vse naročnike, pri katerih kraj bivanja v prednaročniški listi ni bil naveden in za katere sklepam, da so živeli v Ljubljani.

Zagorje	2
Mirna	2
Novo mesto	5
Trebnje	2
Hudo	1
Mokronog	1
Sevnica	2
Krško	2
Semič	2
Črnomelj	3
Metlika	1
Kranj ⁵⁹⁶	7
Škofja Loka	3
Jesenice	1
Radovljica	3
Tržič	1
Cerklje na Gorenjskem	2
Bled	1
Postojna	4
Planina	2
Sežana	1
Ilirska Bistrica	2
Idrija	3
Spodnja Idrija	1
Kobarid	1
Celje	3
Vransko	1
Sv. Jernej (blizu Konjic)	1
Laško	1
Zagreb	5
Dunaj	3
Trst	4
Verona	1

⁵⁹⁶ H Kranju lahko prištejemo še barona Antona Zoisa, ki je živel na Brdu pri Kranju, pa pri njegovem imenu v seznamu ni navedenega kraja.

Koren na Koroškem	1
Železna Kapla	1
Celovec	3
Beljak	1
Gradec	1
Vižinada	1
Pazin	1
Terezin	1
Praga	1
Dubrovnik	1
Ostalo	53

Nekaj naročnikov je *Triglav* našel tudi na Štajerskem, predvsem v Celju, brali so ga celo v Istri, neki gospe Kneipner so časnik pošiljali v Verono. Dva naročnika sta list prejela v Prago in v Terezin. V takšnih primerih gre verjetno za Kranjce, ki so iz takšnih ali drugačnih vzrokov živeli drugje in jih je dosegla informacija o izidu *Triglava*. Zdi se, da so takšni naročniki (ne vedno in ne vsi) *Triglav* naročali bolj za pokušino, saj vplačila za pošiljanje po pošti ponavadi ne presegajo četrtnega zneska enega goldinarja in 70 krajcarjev.

Podobno sliko naročil na *Triglav* kažejo tudi ekspeditni sezname za smeri Trst, Dunaj, Gorenjska, Dolenjska in Ljubljana, ki niso datirani, vendar sklepamo, da so bili sestavljeni po letu 1868, verjetno v začetku Grassellijevega urednikovanja ali kasneje.⁵⁹⁷ Domnevo potrjuje dejstvo, da je na seznamu za smer Dunaj navedeno tudi uredništvo *Slovenskega naroda*, ki je v Mariboru začel izhajati leta 1868. Poleg tega je med abonenti zaslediti dr. Valentina Zarnika (1837-1888), ki je *Triglav* prejel v Ljutomer. Zarnik je namreč avgusta 1867 odpovedal službo vzgojitelja pri baronu Rauchu v Lužnici blizu Zagreba, kjer je živel in delal šest let. Potem ko je zapustil Hrvaško, je odšel v Ljutomer in našel delo kot odvetniški koncipient pri J. Ploju, bil med ustanovitelji ljutomerske čitalnice v začetku leta 1868 ter organizator prvega slovenskega tabora v Ljutomeru 8. avgusta 1868. Jeseni leta 1869 je odšel v Brežice k Razlagu. To je dokaz, da so ekspeditivni sezname morali nastati bodisi

⁵⁹⁷ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 12 (f).

konec leta 1867 bodisi leta 1868, vendar najkasneje do oktobra leta 1869, ko se je Valentin Zarnik preselil v Brežice.

Pri razpošiljanju *Triglava* so naročnike razdelili v več skupin. V smeri Trst so pošiljali časnik naročnikom s Primorske in Goriške, Notranske, Istre in Italije. Seznam prinaša podatke o abonentu (ime, priimek, kraj bivanja in pošta) ter rubriko "aboniert bis" (naročen do), ki pa je niso dosledno izpolnjevali. S seznamom preberemo, da je *Triglav* odhajal med bralce v Vipavo, Idrijo, na Col, v Kanal, Gorico, Postojno, Planino, v Hrenovice pri Postojni, pošiljali so ga na Vrhniko, v Rovte, na Rakek in Unec, v Cerknico in Lož, brali pa so ga tudi v okolici Ilirske Bistrice, v Tomaju na Krasu, v Istri v Bujah, v Vižinadi in Pazinu ter celo v današnjem italijanskem Bolzanu. Vse več je bilo čitalnic, kjer so imeli *Triglav*: idrijska, kanalska, vipavska, goriška, postojnska pa tudi čitalnica v Ilirski Bistrici itd. Na seznamu za Trst je bilo 51 naročnikov, ki se jim jih je nato pridružilo še 11, med njimi postojnska čitalnica, Miroslav Vilhar na Kalcu ter nekaj posameznikov, ki so prihajali iz Podbrda pri Tolminu, Ubelskega, iz Trsta, Lipice in še nekaterih drugih krajev. Seznam za smer proti Dunaju, kjer so se znašli naročniki s Štajerske ter deloma s Hrvaške, pove, da so *Triglav* brali predvsem v Celju, na Ptuj, v Sevnici, kjer so ga prejemale tudi čitalnice, naročniki pa so prihajali tudi še iz Laškega, Vranskega,⁵⁹⁸ Ljutomera (Zarnik), Velenja, Maribora, Krškega in Zagorja. Na Hrvaškem so *Triglav* brali predvsem v Zagrebu in Karlovcu. Na tem seznamu naštejemo 47 naročnikov, h katerim so kasneje pripisali še 17 abonentov, med njimi tudi uredništvo *Slovenskega naroda* v Mariboru, skupaj torej 64. V smeri Dolenjske je *Triglav* odhajal k bralcem v Novo mesto in okolico, v Metliko, Rače, Čatež, Trebnje in okolico, naročniki pa so bili tudi iz Šmarij blizu Šentjerneja, iz Kočevja, Črnomlja ter Ribnice in okolice, skupaj jih je bilo 44. Pri zadnjih dveh smereh velja opozoriti, da je včasih prišlo do napak in so se kraji, ki bi sicer sodili na drug seznam, znašli na teh dveh. V smeri Gorenjske je *Triglav* romal v naslednje kraje in njihovo okolico: Kranj, Škofja Loka, Radovljica, Mengeš, Kamnik, Bistrica, Železniki in Železna Kapla. Skupaj lahko naštejemo 62 abonentov.

⁵⁹⁸ Devet naročnikov iz Vranskega je pomotoma navedeno pri smeri Gorenjske.

Število naročnikov na *Triglav*, upoštevajoč ekspeditne sezname (1868).⁵⁹⁹

smer Trst	smer Dunaj	smer Dolenjska	smer Gorenjska	skupaj
62	64	44	62	232

Če zgornjemu seštevku naročnikov prištejemo še vsaj sto abonentov iz Ljubljane in okolice, ugotovimo, da je od leta 1866 do 1868 število naročnikov naraslo na najmanj 340, o čemer zgovorno pričajo tudi sezname vplačil naročnine od 19. decembra 1867 do 30. novembra 1868. Seznam obsega več kot dvajset obojestransko popisanih listov velikega formata in je voden za vsak semester posebej. Iz njega lahko razberemo iste podatke kot iz prednaročniške liste za leto 1866, vendar je seznam za tretji letnik *Triglava* mnogo manj pregleden, na posameznih mestih popolnoma nečitljiv. Zaradi različnih pisav in številnih napak lahko z gotovostjo trdimo, da ga ni sestavljala ena sama oseba.

Najlepše voden je seznam naročnikov za zadnja dva letnika *Triglava*,⁶⁰⁰ ki ima obliko imenskega indeksa. Po abecedi navedeni abonenti so vpisani v poseben zvezek velikega formata. Iz seznama lahko razberemo ime naročnika, ponekod tudi kraj bivanja ter višino plačane naročnine za vsak kvartal posebej. Med naročniki se tako že pojavi tudi Jakob Alešovec. Zvesta *Triglavu* sta ostala grof Barbo-Waxenstein iz Mirne na Dolenjskem in Anton pl. Zois z Brda pri Kranju, kot tudi večina abonentov, ki jih srečamo že v seznamu iz leta 1866. O razcvetu čitalništva v drugi polovici šestdesetih let priča veliko število čitalnic, kjer se je lahko prebiral naš časnik za domovinske interese. Na seznamu je kar 18 čitalnic, ki so prejemale *Triglav*: čitalnica v Podragi, v Celju, Postojni, Vipavi, Solkanu, Sevnici, Gorici, Vipavskem Križu pri Ajdovščini, Kanalu, Ilirski Bistrici, Idriji, Metliki, Novem mestu, na Ptujju, v Kamniku, Črnomlju, Kranju in Škofja Loki. Zelo se je povečalo tudi število kavarn, ki so ob dišečem topllem napitku gostom ponujale v branje časopise in časnike, med katerimi je bil na izbiro tudi *Triglav*. Ljubljanskim lokalom so se pridružile kavarne v drugih mestih. Kar nekaj iz-

⁵⁹⁹ V tabeli niso upoštevani naročniki iz Ljubljane, ki jih je bilo že leta 1866 več kot 100, bili so 103.

⁶⁰⁰ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 10 (d).

vodov je uredništvo zastoj razposlalo na različne naslove. *Triglav* so prejemale uredništva različnih časopisov, med njimi *Neues Wiener Tagblatt*, dunajska časnika *Osten* in *Die Zukunft*, *Politik* v Pragi, dunajski *Wanderer*, celovski *Kärntner Blatt* in štirje slovenski listi: goriška *Domovina*, tržaški *Primorec* ter *Slovenski gospodar* in *Slovenski narod*. Brezplačni izvod so prejemale še ustanove kot Licejska knjižnica, dunajska "Hof-Bibliothek", "Hohe k.k. Polizeibehörde in Wien", deželno predsedstvo, ministrstvo za notranje zadeve na Dunaju, ob njih pa še Akademsko društvo v Pragi, ljubljansko historično društvo (*Historisches Verein*) in Grasselijev prijatelj Josip Noll. Število naročnikov je tako leta 1869/70 preseglo številko 400, toda vplačila prednaročil kljub vsemu niso zadostovala za pokrivanje stroškov časopisa in dostojno življenje njegovih ustvarjalcev in soustvarjalcev.

Josip Noll; slika je nastala med 1870 in 1900
(NUK, kartografska zbirka, PP04878).

5. PET LETNIKOV TRIGLAVA

5.1. Prvi urednik *Triglava* Peter Pavel Radics

Peter Pavel pl. Radics se je rodil 26. septembra 1836 v Postojni očetu Petru Radicsu, cestnemu komisarju in bivšemu častniku v vojski proti Napoleonu, in materi Leopoldini rojeni Cinder iz Nižje Avstrije.⁶⁰¹ Menda naj bi bil (po lastni izjavi, kot piše *SBL* brez navedbe vira) potomec hrvaške uskoške vojaške rodbine in sorodnik ljubljanskega mestnega sindika dr. Franca Ludovika pl. Radiča, poplemenitenega leta 1779,⁶⁰² od katerega je morda podedoval plemiški naslov. Iz rodne Postojne ga je pot najprej vodila v Ljubljano, kjer je obiskoval nižje razrede gimnazije. Od tu je šel v Gradec, končal višje gimnazijske razrede in leta 1854 maturiral.

Znano je, da je Radics v Gradcu in na Dunaju študiral zgodovino in zemljepis in da študija "zaradi pljučne bolezni",⁶⁰³ kot piše *SBL*, ni dokončal. O začetem študiju poročata *Primorski slovenski biografski leksikon*⁶⁰⁴ in *Avstrijski biografski leksikon (Österreichisches Biographisches Lexikon)*,⁶⁰⁵ tako kot tudi član muzejskega društva za Kranjsko Viktor Steska v nekrologu Petru pl. Radicsu. Nihče od naštetih ne omenja avtobiografije, napisane v Ljubljani na petih straneh formata A4 ter datirane z dnem 22. oktober 1885 in podpisane "unterthänigster P. v. Radics, Schriftsteller".⁶⁰⁶ V prvem odstavku je Radics zapisal podatek, ki ga ni zaslediti v literaturi:

Zu Adelsberg in Krain geboren – 26. September 1836 – wurde der unterthänigst Gefertigte nach Absolvierung des k. k. akademischen Gymnasiums in Laibach **an den k.k. Universitäten in Graz und Wien für das**

⁶⁰¹ Podatek o Radicsevi materi, Leopoldini Radics, je iz nekrologa Radicsu, objavljenega v *Carniolii* leta 1912 (Steska, Peter Pavel pl. Radics, str. 293). *Primorski slovenski biografski leksikon* pa v svojem 12. snopiču v prispevku o Petru Radicsu, ki ga je prispeval Tone Požar, piše, da je bil deklški priimek Radisceve matere Binder (str. 129).

⁶⁰² *SBL*, 3. knjiga, str. 7.

⁶⁰³ Prav tam, str. 4.

⁶⁰⁴ *Primorski slovenski biografski leksikon*, 12, str. 129.

⁶⁰⁵ *Österreichisches Biographisches Lexikon*, 8, str. 374.

⁶⁰⁶ ZAL., LJU 329 (Peter von Radics, *Promemoria*).

Poleg zgodovine in zemljepisa se je Radics namenil študirati tudi nemški jezik z literaturo. Da študija ni končal, o tem molči. Leta 1858 se je vrnil v Ljubljano, kjer je dobil službo profesorja pripravnika. Na suplentskem mestu je ostal le dobra tri leta od 1858/59 do 1862, nato pa, kot piše sam, je opustil to delo, ker so se nemški profesorji, ki so službovali na Hrvaškem in na Ogrskem, začeli vračati na avstrijske šole in je spoznal, da ne bo dobil stalne službe.⁶⁰⁸ Drugi razlog za izgubo gimnazijske službe, o katerem Radics ne izgublja besed, je bil ta, da učiteljskega stanu ni vzljubil, "ker je bil bolj majhne postave in mladostnega obličja" in "si kljub vsemu trudu ni mogel pridobiti ugleda pri učencih",⁶⁰⁹ tretji pa, da brez opravljenih izpitov pač ni mogel obdržati službe. Pri tem je bila verjetno odločilna tudi premajhna podpora ravnatelja Mitteisa, ki mu je Radics sicer pomagal pri raziskovanju potresov. Že med poučevanjem je Radics svoje zgodovinske prispevke objavljaval predvsem v glasilu *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* ter v prilogi "Ljubljancanke" *Blätter aus Krain*. Izdal je tudi že nekaj samostojnih publikacij, snov zanje je črpal iz domače zgodovine. Med drugim je pisal o svojem rodnem kraju, Postojni: *Adelsberg und seine Grotten*.⁶¹⁰ Vodnik, ki ga hrani avstrijska nacionalna knjižnica, je izšel leta 1861 pri Lloydju v Trstu.

Slovo od učencev in šolskih klopi je za Radicsa pomenilo negotovo prihodnost. Konec zimskega semestra leta 1862 je ponovno odšel na Dunaj in ostal na cesti. Upanje, da se bo stalno zaposlil, je po neuspehu v državnem arhivu in zavrnitvi v dvorni in v licejski knjižnici splavalo po vodi. Slovenski dunajski knjižničar Jernej Kopitar je umrl že leta 1844 in mu ni mogel več pomagati, Janežič pa tam še ni bil dovolj vpliven. Tega neuspeha Radics v svoji avtobiografiji ne omenja. Nekaj časa se je preživljal tako, da se je po naročilu kneza Karla Auersperga⁶¹¹ posvetil

⁶⁰⁸ Po padcu Bachovega absolutizma leta 1859 so se na Ogrskem razmere korenito spremenile. Leta 1860 so sprejeli madžarščino za uradni jezik, uradniki tujega rodu pa so morali Ogrsko zapustiti (Zwitter, *Nacionalni problemi*, str. 126).

⁶⁰⁹ Steska, Peter Pavel pl. Radics, str. 294.

⁶¹⁰ V tem času so izšla tudi številna druga dela o Postojnski jami, ki je leta 1819 postala turistična jama v sodobnem pomenu. Dvajset let zatem se je začelo intenzivno raziskovanje Krasa za vodno oskrbo Trsta, leta 1889 pa je bilo v Postojni ustanovljeno jamarsko društvo Anthron (Kranjc, Anthron Society, str. 225).

⁶¹¹ Radics je uredil tudi Auerspergovo knjižnico v ljubljanskem knežjem dvorcu.

jezikovno-topografsko-zgodovinskim raziskavam Kočevske.⁶¹² Svoje ugotovitve je leta 1864 objavil v reviji *Oesterreichische Revue* ter v časniku *Wiener Zeitung*,⁶¹³ istočasno je pisal tudi za ljubljansko glasilo historičnega društva, predvsem o Tomažu Hrenu. Publicist brez stalne službe se je nato odpravil v Zagreb, kjer je prevzel uredništvo časnika *Agramer Zeitung*. V njegovi avtobiografiji beremo:

Im selben Jahre 1863 ward der unterthänigst Gefertigte mit der Redaktion der 'Agramer Zeitung' betreut und zwar in den wichtigen Tagen der ersten croatisch-slavisch-dalmatinischen Länderausstellung, sah sich jedoch nach Zufriedenstellung der Leistung dieser schwierigen Arbeit Weihnachten 1863 wieder außerhalb des Kreises dieser Beschäftigung.⁶¹⁴

Če verjamemo Radicsu, potem je bil že za božič leta 1863 spet brez dela ter zagrebškega uradnega lista leta 1864 ni več urejal.⁶¹⁵ Šele leta 1865 je ponovno nastopil uredniško delo pri nemškem časniku v Ljubljani, *Triglavu*. Leta 1864 si je iz Zagreba dopisoval z Etbinom Heinrichom Costo, katerega v pismih naziva "Lieber Ethbin".⁶¹⁶ Prijateljski ton pisem daje slutiti, da je sodil Radics ves čas ustanavljanja časnika v ožji izbor kandidatov za urednika. Levstik trdi, da so ustanovitelji zgolj zaradi tega, ker je Radics za to delo zahteval previsoko plačilo,⁶¹⁷ v Ljubljano povabili še Lovra Leskovca, ki se je v pismu Costi pred tem sam ponudil za urednika.

Radics ob nerednih dohodkih kot publicist brez stalne zaposlitve, ki so ga poleg tega stalno pestile manjše bolezenske težave, na koncu pravzaprav ni imel druge izbire, kot da je privolil v uredništvo in prijel za redakcijsko taktirko. V prid tej domnevi govori Radicsev življenjepis v tretji osebi, kjer piše, da si je po vrnitvi iz Zagreba spet zaželel učiteljskega dela: "Gerne wäre derselber wieder zum lehramtlichen Berufe zurückgekehrt, doch hinderte ihn ein wiederholtes heftiges Anginalleiden an der Ausführung dieses Entschlusses und so sah sich genötigt nun der

⁶¹² ZAL, LJU 329, 1. stran.

⁶¹³ Radics, *Die altdeutsche Colonie Gotschee*, str. 210-231.

⁶¹⁴ ZAL, LJU 329, 2. stran.

⁶¹⁵ SBL piše, da je bil Radics leta 1864 urednik "Agramerice" (prim. SBL, 3. knjiga, str. 4).

⁶¹⁶ NUK, Ms 1201/II (Radicseva pisma Costi). Ohranjenih je 47 pisem, ki jih Radics poslal Costi od leta 1856 do 1872.

⁶¹⁷ Levstik, *Zbrano delo*, 8. knjiga, str. 178.

journalistischen Laufbahn treu zu bleiben.⁶¹⁸ Očitno je že konec leta 1864 sprejel vabilo za urejanje *Triglava*, saj v nadaljevanju beremo: "1864-1866 redigierte dann der unterthänigst Gefertigte das officiös in deutscher Sprache erschienene Blatt 'Triglav' (in Laibach)",⁶¹⁹ poleg tega pa je Radics v tem času prejel tudi najvišje priznanje cesarja za dosežanje opravljenega dela in objavljene prispevke. Nadaljevanje zgoraj citiranega stavka se glasi:

und erfuhr in dieser Zeit die allerhöchste Auszeichnung, daß seine bis dahin erschienenen Werke – die in alle[n] Schriften desselben sich stäts der dynastischen und reichstreuen Gesinnung Ausdruck zu geben befließigen – von Sr. kaiserlichen und königlichen apostolischen Majestät unserem allergnädigsten Kaiser und Herrn huldvollst entgegengenommen und mit dem allerhöchsten Dank ausgezeichnet wurden.⁶²⁰

Zatem je Radicsa pot odnesla na bojišče. Ob izbruhu vojne leta 1866 je postal vojni dopisnik za dunajske liste. Najprej je maja 1866 odšel na Dunaj, od tu pa se je že 21. junija 1866 napotil na italijansko bojišče in se udeležil bitke pri Custozi:

Bei Ausbruch des Krieges 1866 ins Hauptquartier Sr. k.u.k. Hoheit Sr. durchlauchtigsten Herrn Fm. Erzherzog Albrecht als Kriegsreporter berufen ward der unterthänigst Gefertigte nach Beendigung des glorreichen Feldzuges der k.k. Südarmee zum damaligen Chef des Generalstabes im Hauptquartier, dem nachherigen k.k. Reichskriegsminister Freiherrn von John mit einem glänzenden Zeugnisse belohnt.⁶²¹

Za svoje poročanje je prejel posebno zahvalo, ki mu je po končani vojni kaj malo koristila. Avstrijske knjižnice niso imele kruha zanj in spet je pristal med časnikarji. Tokrat je pisal za katoliški tednik *Oesterreichischer Volksfreund*, izhajajoč od leta 1848 do 1877 na Dunaju pod okriljem in mecenstvom kardinala Josefa Othmarja Rauscherja (1797-1875).⁶²² Radics je tu objavljajal predvsem poročila iz parlamenta, v feljtonu 92. številke, 20. aprila 1867, ter v nekaj naslednjih številkah pa je izšla njegova drama *Der Hl. Eusthachius. Ein deutsches Drama des*

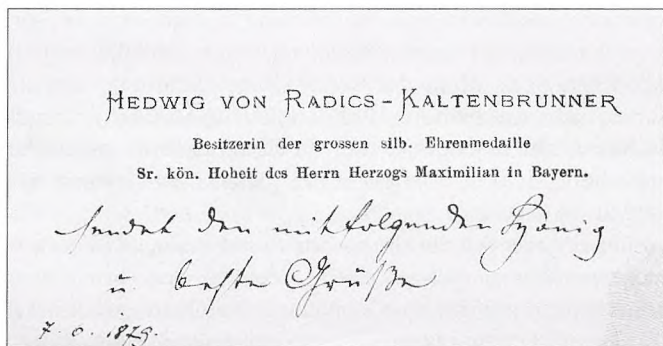
⁶¹⁸ ZAL, LJU 329, 2. stran.

⁶¹⁹ Prav tam.

⁶²⁰ Prav tam.

⁶²¹ Prav tam, 2. in 3. stran.

⁶²² Sagl; Lang, *Verzeichnis österreichischer Zeitungen*, str. 251.

Posetnica Radicseve žene, Hedwig Radics-Kaltenbrunner
(NUK, Ms 484).

17. *Jahrhunderts*. Posebej zanimivi so tudi njegovi podlistki o svetovni razstavi na Dunaju leta 1873.⁶²³ Obenem je Radics v tem času na Dunaju urejal še *Wiener Salonblatt* in *Regentenhalle*.⁶²⁴ Leta 1873 je bil lastnik in izdajatelj lista *Neues Wiener Salonblatt im Prater*, ki ga je skoraj v celoti namenjal svetovni razstavi v tem letu na Dunaju,⁶²⁵ ter sodeloval še pri nekaterih drugih dunajskih listih. Leta 1869 se je poročil s pisateljico Hedwig Kaltenbrunner (1845-1919),⁶²⁶ hčerko gornjeavstrijskega pesnika Kaltenbrunnerja (1804-1867). Že poleti 1876 se je zaradi slabega gmotnega stanja in ženine bolehnosti ponovno preselil v Ljubljano, kjer je bilo milejše podnebje.⁶²⁷ Od jeseni 1880 do marca 1884 je urejal *Laibacher Zeitung* ter se istega leta umaknil iz časnikarskega življenja, predvsem zaradi napadov političnih in osebnih nasprotnikov, na primer Janeza Jesenka.⁶²⁸

Radics, ki mu Slovenci še nismo naklonili daljše raziskave, a bi si jo

⁶²³ *Oesterreichischer Volksfreund*, št. 115, 18. maj 1873, nepaginirano. Nadaljevanja sledijo v naslednjih številkah.

⁶²⁴ Oba časopisa naj bi hranila avstrijska nacionalna knjižnica, vsaj po katalogu sodeč. Žal se je izkazalo, da sta lista izgubljena.

⁶²⁵ Nekaj številčk tega lista je ohranjenih v avstrijski nacionalni knjižnici.

⁶²⁶ O zapuščini Hedwig Kaltenbrunner-Radics prim. Hall; Renner, *Handbuch der Nachlässe*, str. 128 in 205.

⁶²⁷ *SBL*, 3. knjiga, str. 5.

⁶²⁸ Jesenko, *Časnikarstvo in naši časniki*, str. 156.

zagotovo zaslužil, velja s stališča odnosa do Slovencev kot zelo kontradiktorna oseba. Imel se je za "Kranjca stare korenine in smeri",⁶²⁹ bil član Slovenske matice, se leta 1890 izrekel za nemški in slovenski občevalni jezik, medtem ko se mu je leta 1910 zdelo, da za sporazumevanje zadostuje le in samo nemščina.⁶³⁰ Kljub temu je bil Kranjec. V razmišljanju, napisanem konec decembra 1865 in objavljenem v *Triglavu*, je goreče branil slovenstvo ter se celo sam (neposredno) izrekel za Slovence:

[...] es ist durch den "Triglav" so manches in der lieben Heimath und speziell in der Hauptstadt im nationalen Geiste besser geworden, was sich ohne sein Bestehen nicht geändert hätte – es ist durch den "Triglav" der Bann des Todtschweigens, der früher von der deutschen Journalistik dem slovenschen Elemente gegenüber geübt wurde, aufgehoben worden, und so mancher durch die alte Schulordnung seiner nationalen Sprache entfremdete Sohn unseres schönen herrlichen Vaterlandes, dem noch trotz dieser künstlichen Entfremdung ein warmes Herz für seine Heimat geblieben war, erfuhr aus unserm Blatte, wie gerecht und mäßig zugleich die Ansprüche, die Forderungen sind, die die Führer unseres Volkes für des Volkes Wohlfahrt erheben, wie sie ja nichts anders sehlichst wünschen, als – geistig und materiell – die Bildung und den Fortschritt der Nation im nationalen Geiste!⁶³¹

Prvo številko *Triglava* je Peter Radics med bralce pospremil s izčrpno predstavitevijo programa časnika, v podlistku pa je objavil razmišljanje o nacionalnosti.⁶³² Časopisno zvrst podlistka je *Triglav* povzel po dunajskih listih ter po domači "Laibacherici", ki ji feljtonistični prispevki v podlistku niso bili tuji. Beseda feljton pomeni bodisi kulturi namenjen del nekega časopisa oziroma časnika bodisi njegovo literarno prilogo, ki se po svoji vsebini in strukturi vidno razlikuje od političnega, gospodarskega, lokalnega in (v časopisih modernega časa) športnega dela lista. Feljton odpira svoje stolpce prispevkom in poročilom iz kulturnega življenja. Sem sodijo gledališče, kritike, recenzije, zgodovinske in kulturno-zgodovinske oziroma literarne študije, biografije itd. V ožjem smislu lahko feljton razumemo kot literarno zvrst, "die geistreich pointierte

⁶²⁹ SBL, 3. knjiga, str. 7.

⁶³⁰ Prav tam.

⁶³¹ *Triglav*, št. 102, 22. december 1865, str. 419.

⁶³² *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 1-2. Čeprav članek ni podpisan, ga je skoraj zagotovo priobčil Radics, saj pisanje dopolnjuje misli, izražene v programskem tekstu.

Betrachtung (geschrieben von *Feuilletonisten*)",⁶³³ kar še posebej pride do izraza, ko govorimo v feljtonističnih kramljanjih v podlistku 19. stoletja, ob čemer moramo pomisliti samo na dunajske feljtone in feljtoniste po letu 1848.⁶³⁴

Podlistka, kot ga srečamo v kasnejših letnikih, predvsem v četrtem in petem letniku *Triglava*, torej feljtona kot žanra, časnik v času Radicsevega urednikovanja skorajda ni poznal. V prvih letnikih *Triglava* bi težko govorili o feljtonistih, ki jih je v svojem spisu *Die Feuilletonisten*, nastalem julija 1856,⁶³⁵ naslikal Ferdinand Kürnberger (1821-1879). Feljtonista rodi življenje samo, ki mu da za popotnico v svet aforizem, pravi Kürnberger,⁶³⁶ verjetno iz lastne izkušnje. Njegov oče je prižigal laterne v avstrijski prestolnici, mati je služila kruh s stojnico na dunajskem Naschmarktu, on pa je postal eden najvidnejših feljtonistov in kritikov svojega časa ter velja za predhodnika Petra Altenberga, Hermanna Bahra in Karla Krausa. Kraus je Kürnbergerja večkrat citiral in ga imenoval celo "der bedeutendste Schriftsteller seiner Zeit",⁶³⁷ v literarno zgodovino pa se je zapisal tudi kot avtor romana o Lenauu *Der Amerikamüde*. V svojem kratkem spisu o feljtonistih je Kürnberger naštel šest tipov piscev podlistka, ki kot zveri prežijo na svoj plen ter brskajo po temah, ki jih ponuja velemesto.⁶³⁸ V prvo skupino sodi "*Haus-Feuilletonist*", hišni feljtonist, ki črpa snov za svoje pisanje iz domačega doma: "Er schildert uns seinen Treppenaufgang, seine Stube, seine Möbel, seine Aussicht."⁶³⁹ Ne le da natančno oriše opremo njegovega domovanja, bralec spozna tudi, kakšnega razpoloženja je hišna mačka in kakšni so svetovni nazori feljtonistovega pudla.⁶⁴⁰ Diametralno nasprotje tega tipa je, kot pravi Kürnberger, "*Straßen-Feuilletonist*", cestni feljtonist, ki ga imenujemo "im hochdeutschen Flaneur, im niederdeutschen etwas unzarter

⁶³³ *Deutscher Taschenbuch*, 5. zvezek, str. 228. Krönerjev leksikon feljtona ne navaja (Knörlich, *Formen der Literatur*).

⁶³⁴ Izčrпно razpravo o tej tematiki z naslovom *Das Wiener Feuilleton nach 1848* je napisal Hubert Lengauer.

⁶³⁵ Kürnberger, *Die Feuilletonisten*, str. 13-19.

⁶³⁶ Riha, *Zu Ferdinand Kürnbergers kritischer Position*, str. 43.

⁶³⁷ Prav tam.

⁶³⁸ Kürnberger, *Die Feuilletonisten*, str. 13-14.

⁶³⁹ Prav tam, str. 14.

⁶⁴⁰ Prav tam.

auch Bummler".⁶⁴¹ V tretjo skupino sodi "der Salon-Feuilletonist, F. nobilis", ki se zadržuje v imenitnih salonih. Tovrstnih primerkov ni veliko, ugotavlja Kümberger, njihov dom pa sta pravzaprav London in Pariz.⁶⁴² Četrti, gostilniški tip, ki mu pravi "Kneip-Feuilletonist", nima nikoli v roki časopisa, vedno pa karte in biljardno palico in je velik satirik.⁶⁴³ Peti tip feljtonista po Kümbergerju je "Wald-Feuilletonist", samohodec in melanholik, zadnji pa je "Sozial-Feuilletonist", ki zbira podrobnosti iz obrtniškega in delavskega življenja.⁶⁴⁴

Toda feljtona, kot ga poznajo dunajski listi po letu 1848, ki ga na kratko lahko definiramo kot "unverbindlich 'plaudernde' Gattung",⁶⁴⁵ še ni najti v *Triglavu* leta 1865. Prvič se beseda "Feuilletonist" v *Triglavu* pojavi v 50. številki in jo uporabi nepodpisani avtor pod naslovom *Blätter aus Krain – Laibacher Plaudereien*, posrečenemu poskusu zabavljanja nad istoimenskim podlistkom "Laibacherice".⁶⁴⁶ Šele leta 1869 je Jakob Alešovec s svojim podlistkom v *Triglavu* z naslovom *Laibacher Typen* vpeljal v slovenski časnikarski prostor feljton v Kümbergerjevem pomenu besede, podlistek, ki ga slovenski listi dotlej niso poznali, feljton, ki ga pišejo, kot je zapisal Nietzsche, norci moderne kulture, "Narren der modernen Kultur".⁶⁴⁷ Podlistek *Triglava* v prvih treh letnikih je prej nekakšen literarni dodatek časnika, prostor, namenjen kulturi, zgodovini, literaturi, poročilom o "Besedah" v ljubljanski čitalnici, ne pa razglabljanjem feljtonistov. Tako je *Triglav* o "Veliki Besedi" na velikonočni ponedeljek leta 1865, ki se je udeležil tudi deželni guverner baron Schloißnigg,⁶⁴⁸ pisal v več nadaljevanjih in izčrpno poročal o dogodku,

⁶⁴¹ Prav tam, str. 15. "Flaneur" in "Bummler" sta izraza za postopača, pohajkovalca, tistega, ki se potika naokoli.

⁶⁴² Prav tam, str. 16.

⁶⁴³ Prav tam, str. 15.

⁶⁴⁴ Prav tam, str. 19.

⁶⁴⁵ Lengauer, *Das Wiener Feuilleton*, str. 103.

⁶⁴⁶ *Triglav*, št. 50. 23. junij 1865, str. 210. *Triglav* je v svojem prvem letniku, zlasti še v času uredništva Ludwiga Isseiba, velikokrat napadal *Laibacher Zeitung*. V pesmi *An eine gewisse Zeitung!* v rimani obliki preberemo sledeče: "Vom Diebstahl lebst Du ober'm Strich / Und unter'm Striche vom Skandale; – / Als Lügen-Chronik kennt man Dich, / Und denuncieren muß Du Alle [...] Wo Redakteur und Grobschmied sich vereinen, / Potz tausend! Da gib'ts guten Klang – / Doch viele glauben und verneinen, / solch' Handwerk bringe – schlechten Dank." (*Triglav*, št. 50, 23. junij 1865, str. 212.)

⁶⁴⁷ Lengauer, *Das Wiener Feuilleton*, str. 103.

⁶⁴⁸ *Triglav*, št. 32. 21. april 1865, str. 137.

ki je bil "ein echtes, wahres *Nationalfest*".⁶⁴⁹ Popis slavnosti in nastopov članov čitalnice in Južnega sokola v *Triglavu* ne izpušča v svoji domovinski zagnanosti niti najmanjših podrobnosti.

V enajsti številki prvega letnika je *Triglav* prvič objavil daljše pisanje pod naslovom *Dumme Briefe*. In čeprav se prispevek ni pojavil pod črto, temveč je zavzel prostor dveh časnikarskih stolpcev, ga lahko kot tudi nekaj nadaljevanj v naslednjih številkah označimo za nekakšno "feljtonistično kramljanje". Avtor vzame pod drobnogled detajl iz svoje okolice, se opre na zgodovinske izkušnje, lokalno tradicijo in pogoje zanjo ter iz tega ustvari argumentirano paletu podrobnosti, ki si jo je natančno ogledal. Ali, kot pravi Kürnberger:

[...] ebenso, meine Herren, lehrt uns auch die Naturgeschichte des Feuilletonisten, daß dieses feine und artige Geschlecht von Kreaturen mit einem angeborenen Sinn für Grenzlinien erschaffen ist. In der Tat, die Natur hat dieses Geschöpf so eigenthümlich organisiert, ihm seine Lebenssphären so präzis angewiesen, daß es für den sinnigen Beobachter des Mikrokosmos eines der freundlichsten Schauspiele ist, die Ökonomie des Feuilletonisten zu studieren.⁶⁵⁰

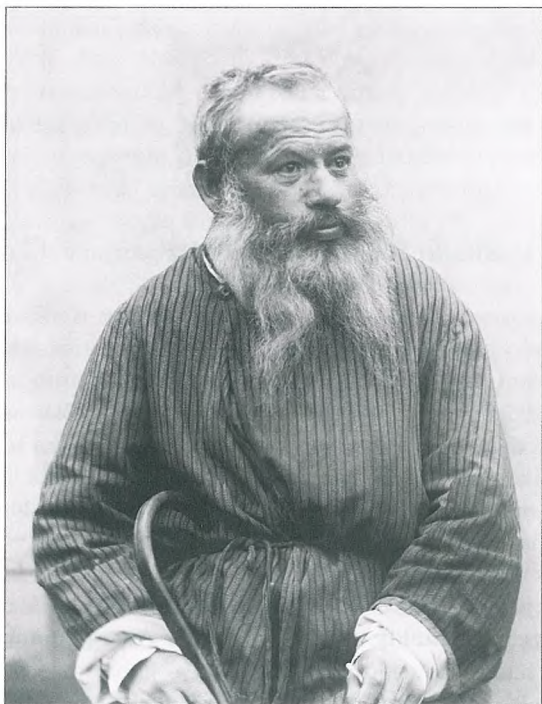
Dumme Briefe ne posegajo naravnost v "mikrokozmos", kot kasneje Alešovčevi podlistki. Prinašajo (dokaj) kritično pisanje "vnetega opazovalca mesta",⁶⁵¹ ki se v podpisuje s črko "-x-", tako ohranja svojo anonimnost ter s tem ne odgovarja drugemu delu Kürnbergerjeve definicije feljtonista.⁶⁵² *Triglavova* pisma so pravzaprav svojevrsten obračun z osebnimi in političnimi nasprotniki. O feljtonističnemu pisanju tu vsaj v pravem pomenu besede in v takšni obliki, kot jo bomo srečali kasneje pri Jakobu Alešovcu, ne moremo govoriti. V prvem pismu anonimni avtor vzame pod drobnogled Slovensko matico ter se med drugim norčuje iz vseh, ki ne znajo ali narobe izgovarjajo besedo "matica", berejo jo kot "matika". Svetuje jim, da v roke vzamejo abecednik in se naučijo maternega jezika. Tistim pa, ki namenoma ali v šali napačno berejo besedo, predlaga, naj v roke vzamejo "matiko". Z njo naj se pošteno lotijo dela in z lastnim pótom iz telesa izločijo bolezenske

⁶⁴⁹ Prav tam.

⁶⁵⁰ Kürnberger, *Die Feuilletonisten*, str. 13.

⁶⁵¹ Utz, "Sichgehenlassen" unter dem Strich, str. 143.

⁶⁵² Prav tam, str. 143.

Jakob Alešovec, vagabund iz Skaručne, fotografiran med letoma 1880 in 1901 (NUK, kartografska zbirka, PP13049).

zamisli, ki jih sami imenujejo šale.⁶⁵³ Avtor v zaključku izrazi upanje, da se bo Matici pridružilo čimveč članov, kar bo tudi po denarni strani omogočilo njeno delovanje. Pismo je polno besednih iger, obarvano s kančkom satire in ironije. Ni izključeno, da se za avtorjem prispevka skriva ali Janez Bleiweis ali E. H. Costa. Predvsem Bleiweis je še pred izidom prve številke *Triglava* rad poudarjal, da nemški *Laibacher Zeitung* bodisi pomanjkljivo bodisi sploh ne poroča o slovenskih zadevah. Prav tako v omenjenem prispevku o Slovenski matici beremo, da nemški listi o tako pomembni ustanovi, kot je Matica, še niso poročali.⁶⁵⁴

⁶⁵³ *Triglav*, št. 11, 7. februar 1865, str. 44-45.

⁶⁵⁴ "Freilich sollte man glauben, daß über so ein wichtiges nationales Institut, wie das der

V drugem pismu je podpisani "x" obravnaval ljubljansko čitalnico.⁶⁵⁵ Avtorstvo je kot v prvem pismu vprašljivo. Šele v 65. številki je *Triglav* nato objavil naslednje pismo, v katerem je bila ost naperjena proti ljubljanskim tumarjem. Nepodpisani avtor je obravnaval "Laibacher Turnverein" ter se norčeval iz pravil društva.⁶⁵⁶

5.1.1. Podlistki Radicsa in drugih Kranjcev v *Triglavu*

Ob koncu prvega trimesečja izhajanja je Peter Radics v pismu *An unsere Leser!* navdušen sporočal, da *Triglav* izpolnjuje obljube, zapisane v programu, ter da je k sodelovanju pritegnil že mnoge patriote:

Als wir die Redaction dieser Blätter übernahmen, faßten wir den festen Entschluß: **der Wahrheit zu dienen** und die **Interessen unseres** bisher in journalistischer Beziehung so arg und vornehmlich von der deutschen Presse vernachlässigten **Vaterlandes bestens zu fördern!** Wir sind diesem unseren Programme treu geblieben und werden von demselben unter keiner Bedingung auch nicht einen Fuß breit weichen.

Umsoweniger, da unser Streben **die besten Söhne des Vaterlandes zu seinen Freunden zählt und täglich mehr Anerkennung und Unterstützung findet.**

Wir sagen heute unsern innigen Dank allen diesen Patrioten für solche Förderung der *vaterländischen*, der *nationalen* Sache und erklären uns zugleich hochverpflichtet jenen **hervorragenden heimatlichen Männern des Geistes**, die – wir können es mit Stolz aussprechen – *für uns* die Feder ergriffen (mehrere aus ihnen zum ersten Male für eine Zeitung) und unser Blatt mit ausgewählten Perlen des Schriftstellerthums zierten, gefaßt in die

Matica, dessen Errichtung Se. k.k. apost. Majestät schon mit Allerh. Entschließung vom 4. Febr. 1864 allergnädigst zu genehmigen geruht haben und für dessen Wirksamkeit im ersten Jahre schon über 19,000 fl. zugesichert sind, auch das, nur die deutsche Landeszeitung lesende Publikum genügend unterrichtet sein könnte, – allein dem ist nicht so. 'Die Blätter aus Krain' und die 'Laib. Zeitung' welche die Interessen des Landes (es kommt freilich nur auf die Auffassung des Wortes an!) zu vertreten behaupten, haben binnen eines vollen Jahres noch kein Wort gefunden, um ihrem Lesekreise das Institut der Matica zu erläutern. Wenigstens uns ist nichts davon bekannt geworden." (*Triglav*, št. 11, 7. februar 1865, str. 44.)

⁶⁵⁵ *Triglav*, št. 16, 24. februar 1865, str. 69.

⁶⁵⁶ *Triglav*, št. 65, 15. avgust 1865, str. 269-270.

hellglänzenden Reifen, des schwerwiegenden Goldes echter Vaterlandsliebe [...]⁶⁵⁷

Radics je bralcem *Triglava* tudi sporočil, da bodo v naslednjih mesecih v podlistku lahko brali prevode slovanskih in slovenskih pesmi, med slednjimi še posebej prevode Prešerna izpod peresa Luize Pesjakove, obljubljal je tudi objavo dotlej še neobjavljenih biografij Valvasorja in Prešerna, napeto novelo "domovinske" vsebine z naslovom "Savenixe" ter kulturnozgodovinski oris: *Alte Häuser in Laibach*.⁶⁵⁸ Besede pa urednik ni držal. Medtem ko je Valvasorjevo biografijo priobčil sam in je izhajala v nadaljevanjih od julija dalje (prvi podlistek je izšel v 58. številki, 21. julija 1865),⁶⁵⁹ mu očitno ni uspelo nikogar navdušiti za pisanje Prešermove biografije, ki v časniku nikoli ni bila natisnjena. Peter Radics je sicer leta 1881 v časopisu *Auf der Höhe* objavil prispevek z naslovom *Der slovenische Dichter Prešeren*,⁶⁶⁰ in naslednje leto pisal o *Anastasius Grün's Lehrer und Freund der slovenische Dichter France Preschiren als deutscher Poet*.⁶⁶¹ Nobenega od omenjenih esejev pa ni priobčil v *Triglavu*. Lahko, da se je pisanja že v šestdesetih letih lotil Ludvik Germonik (1823-1909),⁶⁶² vendar se je njegovo delo moralo zavleči, saj Radics tudi njegovih prispevkov o Prešernu ni objavil v časniku za domovinske interese. Germonikova biografija našega največjega pesnika, prvo tovrstno daljše delo, je bila objavljena šele januarja in februarja leta 1874 v dunajskem listu *Wiener Sonn- und Montags-*

⁶⁵⁷ *Triglav*, št. 25, 28. marec 1865, str. 109.

⁶⁵⁸ Prav tam.

⁶⁵⁹ *Triglav*, št. 58, 21. julij 1865, str. 241-242. Podlistek je v *Triglavu* izhajal še leta 1866. Leta 1866 je izšla biografska skica s portretom Valvasorja tudi v obliki knjižice. *Triglav* je poročal, da jo je mogoče kupiti v knjigarni Otta Wagnerja (*Triglav*, št. 32, 20. april 1866, str. 128). Podlistek v *Triglavu* in separat predstavljata pravzaprav osnutek leta 1910 izdane Radicseve monografije o Valvasorju.

⁶⁶⁰ *SBL*, 3. knjiga, str. 5. Urednik časopisa je bil pisatelj Leopold Ritter pl. Sacher-Masoch (1836-1895). Študij filozofije, prava in zgodovine je zaključil v Gradcu. Tu je tudi promoviral. Proforsko mesto so mu dodelili na univerzi v Lembergu (Lvov), kjer je poučeval zgodovino. Do leta 1873 je živel na Dunaju, v Gradcu, Salzburgu in v Leipzigu. V slednjem nemškem mestu je od leta 1881 do 1886 urejal literarni časopis *Auf der Höhe (Deutsch-österreichisches Künstler- und Schriftsteller-Lexikon*, str. 1200).

⁶⁶¹ Radics, *Anastasius Grün's Lehrer und Freund*.

⁶⁶² Germonik se je pod nemškimi teksti podpisoval Ludwig Germonik.

Zeitung.⁶⁶³ Prešernov življenjepis je sestavil tudi Heinrich Penn, ki je bil leta 1865 v Ljubljani, a je leta 1866, potem ko ni postal ravnatelj slovenskih predstav v deželnem gledališču, mesto zapustil ter v Gradcu začel izdajati časopis *Die Gartenlaube für Österreich* oziroma *Die österreichische Gartenlaube*,⁶⁶⁴ kot piše Wurzbach. Leta 1866 je Penn tu objavil biografsko skico *Der slovenische Dichter France Prešern*.⁶⁶⁵ Istega leta, kakor poroča Germonik v prispevku z naslovom *Slovenische Literatur*, je bil tovrstni oris objavljen tudi v prvem zvezku *Klasja z domačega polja*, vendar Germonik članka avtorja ne navede.⁶⁶⁶ Ravno tako so bralci *Triglavovega* podlistka zaman čakali na objavo "napete novele z 'domovinsko' vsebino".⁶⁶⁷ In čeprav je študijo *Alte Häuser in Laibach* napisal Radics sam, tudi ta ni bila nikoli natisnjena v *Triglavu*, temveč jo je Radics izdal v samozaložbi v letih 1908 in 1911. Namesto orisa Prešernovega življenja in dela je začel urednik v 29. številki objavljati prispevke o Tomažu Hrenu in njegovem odnosu do slovenske literature (*Der Laibacher Bischof Thomas Chrön und die slovenische Literatur*).⁶⁶⁸ Jurij Kosmač pa je objavil biografsko skico o svojem nekdanjem sodelavcu, lektorju pri *Novicah*, Franu Malavašiču (1818-1863).⁶⁶⁹ Julija 1865 se je domačim močem, kot je pisal *Triglav*, pridružil še Peter Hitzinger s prispevki o pomembnosti geologije pri zgodovinskem raziskovanju Kranjske (*Die Wichtigkeit der Geologie für die Geschichtsforschung Krain's*).⁶⁷⁰ Hitzingerjev prispevek je bil, domnevno, ker je bila snov "von hohem allgemeinen Interesse",⁶⁷¹ pravzaprav samo ponatis iz *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain*. Radics pri pridobivanju novih sodelavcev ni imel najbolj srečne roke. Če mu je zmanjkalo izvirnih prispevkov, je v podlistku objavljajal prispevke iz tujih listov ali druge že objavljene tekste. Iz dunajskega časopisa *Slavische Blätter* je ponatisnil med drugim zanimiv (nepodpisan) prispevek *Kurent (oberste*

⁶⁶³ Miladinović Zalaznik, Edward Samhaber, str. 24.

⁶⁶⁴ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, knjiga 21, str. 454.

⁶⁶⁵ *SBL*, 3. knjiga, str. 298.

⁶⁶⁶ *Triglav*, št. 39, 15. maj 1866, str. 153.

⁶⁶⁷ *Triglav*, št. 25, 28. marec 1865, str. 109.

⁶⁶⁸ *Triglav*, št. 29, 11. april 1865, str. 126 in št. 30, 14. april 1865, str. 130-131.

⁶⁶⁹ *Triglav*, št. 38, 12. maj 1865, str. 161-162 in št. 39, 16. maj 1865, str. 165-166.

⁶⁷⁰ *Triglav*, št. 54, 7. julij 1865, str. 225-226; št. 55, 11. julij 1865, str. 229.

⁶⁷¹ *Triglav*, št. 54, 7. julij 1865, str. 225, Radicseva opomba pod prispevkom.

*Gottheit der heidnischen Slovenen) und der Mensch.*⁶⁷² V 79. številki je izšla biografija Jurija Vege,⁶⁷³ ki jo je "im Jahresberichte der hiesigen Realschule vom Jahre 1854"⁶⁷⁴ prispeval profesor Mihael Peternel (1808-1884), *Triglav* pa je objavil izvlečke iz njegovega pisanja. Peternel je bil šolnik in domoznanski pisatelj, ki je študiral bogoslovje. Po letu 1851 je začel poučevati na novoustanovljeni trirazredni realki v Ljubljani. Tu se je ukvarjal tudi z Jurijem Vego, pregledoval je njegove logaritme in ob stoletnici Vegovega rojstva napisal kritično biografijo ter predlagal, naj se slavnemu rojaku postavi spomenik.⁶⁷⁵

Leta 1865 sta urednik Peter Radics in publicist Ludvik Germonik (1823-1909)⁶⁷⁶ skrbela tudi za zgodovinske in biografske prispevke, ki so polnili predale feljtona. Ob listanju prvega letnika *Triglava* se ne moremo znebiti vtisa, da je Radicsu primanjkovalo zanimivih prispevkov, kar tudi v prihodnjih letnikih ni nič novega. Urednik si je zaradi tega verjetno delal skrbi. Zagato je reševal tako, da je 21. marca objavil kar svojo zdravico oziroma delno razširjeni govor o zgodovini dunajske univerze in dežele Kranjske, ki ga je imel na letnem banketu juristov: *Die Wiener Universität und das Land Krain.*⁶⁷⁷ Germonik je začel pod črto v *Triglavu* pisati o beneškem umetniku Robbi v Ljubljani (*Der Venetianer-Bildhauer Robba in Laibach*),⁶⁷⁸ v 37. številki časnika pa je pisal še o pesniku Johannu Fellingnerju (1781-1816)⁶⁷⁹ in o njegovem mnenju o

⁶⁷² *Triglav*, št. 74, 15. september 1865, str. 305-306.

⁶⁷³ *Triglav*, št. 79, 3. oktober 1865, str. 325-326. Nadaljevanja v naslednjih številkah.

⁶⁷⁴ Prav tam.

⁶⁷⁵ *SBL*, 2. knjiga, str. 323. Za postavitev Vegovega spomenika v Ljubljani si je prizadeval tudi Peter Radics. V njegovi zapuščini se nahaja dokumentacija Odbora za postavitev Vegovega spomenika (AS 984, TE 1, mapa 3), katerega tajnik je bil Radics. Vega je spomenik v Ljubljani dobil ob letošnji 250. obletnici rojstva (prim. Sitar, *Vegov spomenik*).

⁶⁷⁶ Germonik je leta 1848 ustanovil list *Villacher Zeitung* ter je bil v petdesetih letih (1855 do 1857) urednik časnika *Klagenfurter Zeitung*. Po vmitvi v Ljubljano je delal v licejski knjižnici in bil od 1860 do 1863 kustos in arhivar muzejskega društva. Objavljaj je v *Blätter aus Krain* ter v dvajseti številki *Triglava* leta 1865 postal tudi sodelavec tega časnika.

⁶⁷⁷ *Triglav*, št. 23, 21. marec 1865, str. 99-101.

⁶⁷⁸ *Triglav*, št. 20, 10. marec 1865, str. 89 in št. 22, 17. marec 1865, str. 86.

⁶⁷⁹ Johann (Gustav) Georg Fellingner (1781-1816) se je s svojimi pesniškimi prispevki pri nas prvič predstavil leta 1806 v literarni prilogi "Ljubljančanke", *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen*. Študiral je pravo v Gradcu, bil vzgojitelj na gradu Blagovna pri Celju, stopil v vojsko ter prišel kot nadporočnik in konskripcijski revizor v

slovenščini (*Fellinger's Urtheil über die Sprache der Slowenen. Mit Randglossen von L. Germonik*). V prispevku, ki ga je opremil s številnimi opombami, je med drugim hvalil spevnost slovenskega jezika:

Unsere slovenische Sprache findet er [Fellinger] in seinem Ohre besonders wohlklingend und wegen ihrer Vokal-Endigungen für den Gesang vortrefflich gebaut und beneidet uns besonders um die für Poesie herrlich tönenden langen End-i, z. B. se veselí, šelí, dobí. [...] Seiner Wahrnehmung zufolge habe unsere Sprache das tiefe Melos, geeignet den Menschen leicht zu Tränen zu rühren (wie dies bei an's Herz gerichteten slovenischen Predigten oft der Fall ist), die deutsche Sprache ist aber nach ihrem inneren Baue vorzüglich erschütternd.⁶⁸⁰

Značilnost prvega letnika *Triglava* so tudi številne objave Prešerna ter drugih kranjskih ustvarjalcev. Ime Luize Pesjakove je bilo v časniku leta 1865 zvezda stalnica. Pesnica, rojena v Ljubljani 12. junija 1828, "Tochter des Hof- und Gerichtsadvocaten in Laibach Dr. *Crobath* aus dessen Ehe mit *Josephine Brugnack*, einer Polin,"⁶⁸¹ beremo v Wurzbachovem biografskem leksikonu. Luiza je bila hči Blaža Crobatha in je v očetovi hiši videvala Prešerna, Čopa, Kastelica in ostale znamenite moške tistega časa, med drugim je spoznala tudi Emila Korytka. Poleg obvezne deklšike vzgoje jo je romanske jezike poučeval očetov sošolec in gimnazijski profesor njenega brata Ludovika Peter Petruzzi (1799-1875), ki ji je bil tudi mentor v pesništvu. Vendar pa je nanjo, kot je sama zapisala v osnutku svoje avtobiografije v nemškem jeziku leta 1886, na pesniškem področju najbolj vplival Prešeren. Pesnik je poučeval "d[as] wißbegierig[e] Mädchen aus eigenem Antriebe in den Jahren 1840-1844 [...] in der Weltgeschichte, in der slovenischen, lateinischen und englischen Sprache".⁶⁸² Wurzbach se tu glede slovenskega jezika moti. Slovenščino se je začela Pesjakova učiti šele v šest-

Postojno. V Celovcu je v letih od 1810 do 1814 občeval z Urbanom Jamnikom (1784-1844) in prevedel več njegovih pesmi. V rokopisu je Fellinger zapustil opis Postojnske jame. Fellinger ni pisal le pesmi – njegova pesniška zbirka *Gedichte* je izšla v Celovcu 1819 in 1821 – pisal je tudi drame. Leta 1808 je v Gradcu izšlo njegovo zgodovinsko-sociološko delo *Abgerissene Scenen aus der Geschichte der Menschheit. Ein Versuch*. Njegovo življenje je bilo kratko. V starosti komaj 35 let si je zaradi izgube vida in melanholije vzel življenje (*Žigon*, *Laibacher Wochenblatt*, str. 79).

⁶⁸⁰ *Triglav*, št. 37, 9. maj 1865, str. 158-159, tu str. 159.

⁶⁸¹ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 22. knjiga, str. 49.

⁶⁸² Prav tam, str. 50. Prim. tudi *SBL*, 2. knjiga, str. 316.

desetih letih, skupaj s svojimi hčerami. Svoje prve nemške pesmi je objavila v letih 1843/44, ohranjen je en zvezek njene lirike. Prešeren ji je nanje odgovoril s sonetom *An eine junge Dichterin* (1844), kjer je upodobil "prepričanje o usodnosti pesniškega poklica."⁶⁸³ V prvi kitici pravi:

Fühlst du Begeist' rung dir den Busen schwellen,
 Vom inner'n Gott zum Dichten dich getrieben,
 Dann ist dir wahrlich keine Wahl geblieben,
 Du mußt dich *Sapphos* Gliede zugesellen.⁶⁸⁴

Dolgo je bilo sporno, komu je Prešeren namenil ta sonet,⁶⁸⁵ vendar je na koncu obveljalo, da ga je spesnil Luizi Pesjakovi za njen god (21. junija). Sonet je bil prvič objavljen v 53. številki *Carniolie*, prvega julija 1844. V svoji pesmi *An Dr. Franz Prešern*, objavljeni v prvi številki *Triglava* leta 1865, je pesnica napovedala prevode Prešernovih pesmi in se v dveh kiticah obrnila na velikega moža z naslednjimi verzi:

Du hehrer Geist, Du, dessen Größe,
 Ich staunend schon als Kind verehrt,
 Du Strahlenlicht so früh erloschen,
 So tief betrauert, schwer entbehrt –
 O zürne nicht dem eitlen, kühnen Wagen,
 Dein Lied in fremden Laut zu übertragen.

Und wie du einst voll Huld und Güte
 Zur Schülerin mich hast erkor'n,
 Und wie Du lehrend mir gewiesen
 Des Willens reichen, goldnen Born –
 So hör' auch jetzt das Echo Deiner Lieder
 Und blicke mild und segnend zu mir nieder.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 42.

⁶⁸⁴ Prav tam, str. 170-172. Prim. tudi Baum, *France Prešeren*, str. 66. Anton Slodnjak je ob nemškem sonetu objavil tudi slovenski prevod pesnice Lili Novy iz leta 1949 (*Novi svet*, str. 169): *Če ogenj v prsih se ne da krotiti, / ki ž njim notranji bog te k petju žene, / se moraš, ker izbire ni nobene, / le Saphinim spremljevalcem pridružiti.*

⁶⁸⁵ O tem sta razpravljala predvsem prešemoslovca Avgust Žigon in France Kidrič (Slodnjak, *France Prešeren*, str. 342).

⁶⁸⁶ *Triglav*, št. 1, 3. januar 1865, str. 2.

Pesniškemu uvodu je sledila objava prevoda Prešernove pesmi, po glavni misli v njej sorodne nekaterim Juliji posvečenim pesmim, *Prošnja (Bitte)*.⁶⁸⁷ Prešeren je pesem v slovenščini prvič objavil v *Poezijah*.⁶⁸⁸ Luiza, ki se je po očetovi smrti leta 1848 poročila s premožnim trgovskim prevoznikom Simonom Pessiakom (1816-1878), je v *Triglavovih* podlistkih odslej objavljala prevode Prešerna, tudi tistih pesmi, ki jih je Prešeren že pred tem sam prevedel in objavil v nemščini. V tretji številki *Triglava* (10. januarja 1865) tako zasledimo prevod pesmi *Pod oknam*, prvič natisnjene v *Poezijah* z naslovom *Pod oknom*,⁶⁸⁹ sledi pa *Dekletam* (*Den Mädchen*) v peti številki (17. januarja), ki jo je pesnik prvič objavil 12. januarja 1827 pod naslovom *Dekelcam* z nemškim prevodom *An die Mädchen* v časopisu *Illyrisches Blatt*.⁶⁹⁰ To je bila nasploh prva Prešernova natisnjena pesem, ki jo je za natis v *Poezijah* nekoliko spremenil in popravil ter ji dal naslov *Dekletom*. Tudi naslednja pesem *Zgubljena véra*, izšla 20. januarja v šesti številki *Triglava*, ni bila prvič natisnjena v nemščini. Slovensko pesem z nemškim prevodom je Prešeren prvič objavil v *Carniolii*, 13. junija 1842. Sedma številka *Triglava* z dne 24. januarja je nato prinesla prevod pesmi *Beim Abschied (K slovésu)*, ki izraža globoko "pripravljenost odpovedi in vdanosti 'zadnji ljub'ci – beli smrti'".⁶⁹¹ Prešeren jo je prvič objavil 31. marca 1842 v *Ilirskem listu* z naslovom *Bog obar*, nato pa 8. aprila istega leta v *Carniolii* v prevodu nemškega pesnika Hermannsthala. Pesjakova je nekaj pesmi objavila tudi še v drugem letniku *Triglava*. Dne 9. marca 1866 je 20. številka prinesla prevod Prešernove pesmi *Ukázi (Befehle)*.⁶⁹² Prešeren jo je spesnil leta 1842, prvič pa jo je objavil *Illyrisches Blatt* 8. junija 1843.⁶⁹³

⁶⁸⁷ Prav tam.

⁶⁸⁸ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 276.

⁶⁸⁹ Prav tam.

⁶⁹⁰ Baum, *France Prešeren*, str. 69.

⁶⁹¹ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 277.

⁶⁹² *Triglav*, št. 20, 9. marec 1866, str. 77.

⁶⁹³ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 277.

Luiza Pesjakova okoli leta 1860
(NUK, kartografska zbirka, PP05182).

V začetku februarja so v ljubljanski čitalnici pripravili veliko "Besedo" v spomin na rojstni dan Valentina Vodnika (1758-1819), kamor je *Triglav* vabil že v predhodnih številkah. Ob tej priložnosti si je časnik v svoji prvi februarski številki nadel praznično obleko. Pesjakova je prevedla Prešernovo pesem *V spomin Valentina Vodnika*,⁶⁹⁴ urednik Peter Radics pa je prispeval krajši oris Vodnikovega življenja in ustvarjanja z naslovom *Am 3. Februar 1758*,⁶⁹⁵ ki ga je list objavil na prvi strani. August Dimitz je za podlistek prevedel Vodnikovo pesem *Stari pévic, ne boj se péti!* (*Alter Sänger, nicht scheu dich zu singen!*).⁶⁹⁶ Ob podobni slavnostni priložnosti, obletnici ustanovitve Novega mesta, se je v časniku na okrašeni prvi strani znašla oda ustanovitelju Novega mesta Rudolfu IV. izpod peresa Luize Pesjakove:

Kennt ihr den Herzog Rudolf,
Den "Stifter" kühn und groß,
Der seinem Volk in Liebe
Des Wissens Hort erschloß?

Und kennt ihr auch das Städtchen,
Umhegt von grünen Höh'n,
Das Herzogs Rudolf's Wille
Zum Dasein hieß ersteh'n? [...] ⁶⁹⁷

Pesmi je sledil zgodovinski pregled preteklosti mesta, ustanovljenega 7. aprila 1365, ki ga je sestavil Radics.⁶⁹⁸

V naslednjih podlistkih so se zvrstile še nekatere Prešernove pesmi v prevodu Luize Pesjakove, tako na primer mračna balada, ki je po Trdinovem pisanju nastala pod vplivom Prešernovih samomorilskih misli,⁶⁹⁹ *Grabesänderung (Prekop)*.⁷⁰⁰ Prvič jo je v Prešernovem lastnem nem-

⁶⁹⁴ *Triglav*, št. 10, 3. februar 1865, str. 39. Prešernovo pesem so prvič objavile *Novice* 15. februarja 1845.

⁶⁹⁵ *Triglav*, št. 10, 3. februar 1865, str. 39-40.

⁶⁹⁶ *Triglav*, št. 10, 3. februar 1865, str. 40.

⁶⁹⁷ *Triglav*, št. 28, 7. april 1865, str. 121.

⁶⁹⁸ Prav tam.

⁶⁹⁹ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 286.

⁷⁰⁰ *Triglav*, št. 16, 24. februar 1865, str. 69.

škem prevodu objavil *Illyrisches Blatt* leta 1836.⁷⁰¹ Prekopu je sledil *Der Leiermann (Orglar)*, "moder in ponosen obračun z zaslepljenimi in ozkosrčnimi duhovniškimi kritiki".⁷⁰² *Orglarja* je prvi objavil Bleiweis v *Novicah* 28. maja 1845, v nemškem prevodu Pesjakove pa *Triglav*⁷⁰³ in *Slavische Blätter*.⁷⁰⁴ Na Prešernov rojstni dan je časnik v spomin na velikega pesnika podlistek posvetil njemu ter objavil prevod Pesjakove *Dem Dichter (Pévcu)*.⁷⁰⁵ Za naslov *Pévcu* se je Prešeren odločil v *Poezijah*. Pred tem je pesem, ki je "pretresljivi samogovor o notranjem osrčenju ali opogumljenju v jasni zavesti, da mora pesnik doživljati in prenašati najvišja in najbridkejša spoznanja",⁷⁰⁶ dne 9. junija 1838 natisnil *Illyrisches Blatt* z naslovom *Osrčenje*.

Številni ostali prevodi Prešerna so ostali v rokopisni zapuščini Pesjakove. Za nekatere je še vedno neraziskano, kje so bili objavljeni. Temu lahko zaradi popolnejše evidence dodamo le, da je dunajski list *Slavische Blätter* objavil *Zdravljico* pod naslovom *Trinklied (Napitnica)* v devetem zvezku leta 1865⁷⁰⁷ v rubriki *Slavische Musik und Gesang*. Prevod *Zdravljice* je 12. septembra v podlistku natisnil tudi *Triglav*.⁷⁰⁸

Poleg Prešerna je Pesjakova v *Triglavu* objavila še prevod pesmi Blaža Potočnika (1809-1872) *Zvonikarjeva (Thürmerlied)*.⁷⁰⁹ Potočnik je bil na ljubljanskem liceju sošolec njenega očeta. Prevedla je tudi pesem *Naše gore (Unsere Berge)*⁷¹⁰ Simona Jenka (1835-1869). Poleg Pesjakove je Jenka v 72. številki *Triglava* prevedel in objavil še Ludvik Germonik: *An die Vernünftler*, s pripisom: "Aus dem Slovenischen des Simon Jenko, im Metrum des Originals übersetzt."⁷¹¹ Jenko je decembra 1864 (z letnico 1865) izdal zbirko pesmi, ki niso naletele na velik odmev. *Novice* so skopo in na kratko poročale o izidu *Pesmi*. Celo du-

⁷⁰¹ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 286.

⁷⁰² Prav tam, str. 228.

⁷⁰³ *Triglav*, št. 37, 9. maj 1865, str. 157.

⁷⁰⁴ *Slavische Blätter*, 1865, 4. zvezek, str. 226.

⁷⁰⁵ *Triglav*, št. 96, 1. december 1865, str. 393.

⁷⁰⁶ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 281.

⁷⁰⁷ *Slavische Blätter*, 1865, 9. zvezek, str. 414-417.

⁷⁰⁸ *Triglav*, št. 73, 12. september 1865, str. 301. Najpodrobnejšo Prešernovo bibliografijo je leta 1975 objavila Štefka Bulovec (Bulovec, *Prešernova bibliografija*).

⁷⁰⁹ *Triglav*, št. 57, 18. julij 1865, str. 237.

⁷¹⁰ *Triglav*, št. 53, 4. julij 1865, str. 221.

⁷¹¹ *Triglav*, št. 72, 8. september 1865, str. 297.

najski list *Die Zukunft* pod uredništvom Lovra Leskovca se je zgražal nad mlačnostjo časopisja na Slovenskem: "Es ist eine nicht leicht zu erklärende Erscheinung, daß die vor kurzem veröffentlichten Lieder des genannten jungen Dichters in der slovenischen Presse, mit einer einfachen, jeder Kritik sich enthaltenden Notiz dem Publikum angekündigt werden."⁷¹² V prvi številki leta 1865 so *Novice* nato objavile zelo neugodno oceno Jenkove poezije. Kritika, ki jo je napisal Podgorski (Luka Svetec), je bila "ob vsej formalni hvali v bistvu docela odklonilna in žaljiva".⁷¹³ Po objavi prevodov dveh Jenkovih pesmi je *Triglav* o poetu prvič spregovoril v času uredništva Jakoba Alešovca v četrtem letniku (1869), ko je v podlistku objavil spis *Rückblick auf Simon Jenko*. Avtor se je skrtil za psevdonomimom Tonda Mirski. V citiranem spisu je Jenka obravnaval kot lirika in ga je primerjal z Goethejem ter zapisal: "Wenn Göthe's großes Wort an irgend einem unserer vaterländischen, slovenischen Parnaßjünger bewahrheitet werden sollte, so verdient dieß unstreitig *Simon Jenko*."⁷¹⁴

Poleg prevodov je Pesjakova v *Triglavu* objavljala tudi lastne pesniške dosežke, med katerimi so znane njene *Slovenenlieder*, kjer opeva prelepo domovino, po kateri hrepeni, kdor je v tujini:

Ich kenne süße Klänge,
Gar schmerzlich froh und traut;
Es sind Slovenensänge,
Es ist der Heimat Laut.

Wie rauscht der Lieder Welle
So lieblich und so bang,
Mit Heimweh fühlt der Seele
Der rührende Gesang.

⁷¹² *Zukunft*, št. 5, 17. december 1864, str. 154. Domnevamo lahko, da je Leskovec v časopisu *Die Zukunft* v rubriki *Literatur- und Kultur Nachrichten* kar sam poročal o Jenkovih pesmih, saj je po odhodu iz Ljubljane najboljše poznal situacijo na Kranjskem ter je dogodke na kulturnem nebu tudi natančno zasledoval.

⁷¹³ *SBL*, 1. knjiga, str. 402.

⁷¹⁴ *Triglav*, št. 98, 7. december 1869, nepaginirano.

Warum bewegt uns Trauer
Bei Liedern, arm und schlicht,
Wo wehmuthsüßer Schauer
So einfach zu uns spricht?

Ein Engel stieg hernieder
Und rief im Schmerz sie wach,
D'rum zittern diese Lieder
Im Herzen klagend nach.⁷¹⁵

V *Triglavovem* podlistku se je s prevodi Prešernovih pesmi pojavljal tudi Ludwig Dimitz ali kot piše SBL Ludovik Dimitz (1842-1912), ki se je v življenju poklicno ukvarjal z gozdarstvom. Dejaven pa je bil tudi na drugih področjih, med drugim na literarnem. Po ljubljanski realki je 1861 končal gozdarsko šolo v Mariabrunnu, delal je kot gozdarski praktikant v Radovljici, kot gozdar na Jesenicah, bil je deželni nadzornik za gozdove na Kranjskem in vodja direktcije državnih in domenskih gozdov v Gorici. Kasneje je služboval v avstrijskih in nemških deželah, od 1877 na ministrstvu za kmetijstvo na Dunaju, kjer je bil od 1890 vodja oddelka za upravo državnih in domenskih gozdov. Posebej zaslužen je Dimitz za pogozdovanje Krasa.⁷¹⁶ Njegovo delo je obrodilo bogate sadove, saj je postal tudi prvi častni doktor visoke šole za kmetijstvo in gozdarstvo na Dunaju.⁷¹⁷ Dimitz ni bil le zvest dopisovalec dunajskih listov o gozdarstvu in lovu (npr. *Hugo's Jagdzeitung*, *Österreichische Forst- und Jagdzeitung*), temveč je v različnih časopisih objavljaj tudi svoje beletristične prispevke. Prevodi Prešernovih pesmi v *Triglavu* niso Dimitzivo edino srečanje s pesnikom. V šestem zvezku 14. letnika (1893) časopisa *Österreichisch-Ungarische Revue* je objavil esej *Franz Prešeren der Dichterstürst der Slovenen*, prevode njegovih pesmi pa je leta 1866 objavljaj tudi v dnevniku *Laibacher Zeitung*.⁷¹⁸ Svoje literarne prispevke je pogosto podpisoval s psevdonimom Waldeck. Pod tem imenom je leta 1889

⁷¹⁵ *Triglav*, št. 39, 16. maj 1865, str. 165.

⁷¹⁶ O tej problematiki se je v prvem letniku *Triglava* razpisal dr. Orel v članku "Wieder ein Wort über die Bewaldung des Karstes". *Triglav*, št. 71, 5. september 1865, str. 293-294.

⁷¹⁷ SBL, 1. knjiga, str. 136.

⁷¹⁸ Prav tam.

pri Kleinmayr & Bambergu v Ljubljani izšla njegova pesniška zbirka *Aus der Liedermappe eines Grünrocks* ter leta 1904 v Leipzigu natisnjen ep *Edelholz, Erzählung aus den Alpen*.⁷¹⁹ V *Triglavu* se je Dimitz prvič predstavil 17. februarja 1865, v 14. številki, s prevodom Prešernove gazele *Žalostna komú neznana je resnica, da jo ljubim*:

Wem wo[h] ist die traur'ge Wahrheit nicht bekannt, daß ich sie liebe,
Les't Ihr's nicht im Liederkranze, den ich wand, daß ich sie liebe?
Schon die Nacht, die stille weiß es, wenn sie meinen Seufzern lauschet,
Und das Morgenroth am fernen Alpenband, daß ich sie liebe.
Schon der Morgen, schon der Mittag, schon der kühle Duft des Abends
Kennt die Klage, die ich Niemand noch gestand, daß ich sie liebe.
Und die laute Welt so wie die Einsamkeit verborgne Stätte,
Ja[,] es weiß es meiner Stube öde Wand, daß ich sie liebe.
Schon die Blume weiß, die meiner Theuern Pfade hold umblühet,
Und das Vögelein am grünen Waldesrand, daß ich sie liebe.
Weiß es doch der Weg, der mich so oft bei ihr vorüber führet,
Dieser Stein am Hausflur, wo so oft ich stand, daß ich sie liebe.
Sie allein, die hehre Jungfrau, will's nicht glauben, will's nicht wissen,
Das, wozu sich jedes Wesens Glaub' bekannt, daß ich sie liebe.⁷²⁰

Med prevajalci Prešerna srečamo v *Triglavu* še Ludvika Germonika, ki je prevedel v nemščino tudi *Povodnega moža* ter pesnitev objavil decembra 1865 v *Blätter aus Krain* in januarja 1866 v prvi številki *Triglava*. Prevodu Prešernove pesmi v *Blätter aus Krain* je Germonik dodal daljši komentar o nastanku in snovi pesnitve (*Zur Sage vom Wassermann*).⁷²¹ V *Triglavu* je priobčil še balado o Rozamundi Turjaški,

⁷¹⁹ Obe knjigi hrani ÖNB na Dunaju.

⁷²⁰ *Triglav*, št. 14, 17. februar 1865, str. 54. V začetku aprila je Dimitz objavil še prevod gazele: "Wer es sä't, ob einst das Korn im Halme schießt, er weiß es nicht." (*Triglav*, št. 27, 4. april 1865, str. 117.) V slovenščini je to šesta gazela *Al' bo kal pognalo seme, kdor ga seje, sam ne ve*. Prešeren je gazele spesnil leta 1832 in so bile prvič natisnjene v posebni prilogi *Ilirskemu listu* leta 1833, naslednje leto pa še v četrtem zvezku *Čbelice*. Geslo postavljeno na čelo gazel: "Ljubezen je bila, / ljubezen še bo, / ko tebe in mene / na svetu ne bo" je cenzura v *Čbelici* črtala (Slodnjak, *France Prešeren*, str. 300).

⁷²¹ *Blätter aus Krain*, št. 48, 2. december 1865, str. 189; nadaljevanja v naslednjih številkah.

Rosamunda von Auersperg,⁷²² ki jo je priredil po Prešernu v nibelunškem verzu. Ko je prevod izšel tudi v drobni knjižici, se je časnik za domovinske interese o njem še posebej pohvalno izrazil. V rubriki *Lokales und Provinziales* je *Triglav* poročal: "Die in unserem Blatte gebrachte sehr gelungene Uebertragung der Ballade Prešern's: Rosamunda von Auersperg durch L. Germonik ist in Separatabdrucken erschienen."⁷²³

Tudi Ludwigov brat August Dimitz se je pogosto podpisal pod prispevke v *Triglavovem* podlistku. V četrti številki je izšla njegova priredba pesmi Valentina Orožna (1808-1875) *Lastovki v slovo (Lebewohl an die Schwalbe)*.⁷²⁴ Dimitz je v nemščino prevajal tudi slovenske pesmi Karla Dežmana,⁷²⁵ ki so ga njegovi nazori in predvsem nasprotovanje slovenskemu panslavizmu v šestdesetih letih odvrnili od slovenske politične in kulturne elite. Dimitz je prevedel tudi tri pesmi Matije Valjavca (1831-1897): *Danici (Dem Morgenstern)*,⁷²⁶ *Am Grabe* (brez slovenskega prevoda naslova)⁷²⁷ in *Pogled (Ein Blick)*,⁷²⁸ ki so izšle leta 1855 v Valjevčevi zbirki *Pesmi*. Prevode je urednik *Triglava* objavljal v podlistkih od 19. do 21. številke leta 1865.

Zanimivo ime, ki se je pojavilo v prvem letniku *Triglava*, je Leopold Kordesch (1808-1879). O življenju in delu tega kranjskega literata je pisal Ivan Prijatelj,⁷²⁹ za njim pa je Kordeschevo ustvarjanje osvetlila Mira Miladinović Zalaznik najprej v disertaciji o *Carniolii*, zatem pa še v posameznih člankih o Kordeschu.⁷³⁰ Na tem mestu omenimo njegov pesniški prispevek v *Triglavu*, objavljen v praznični številki lista ob cesarjevem

⁷²² *Triglav*, št. 24, 24. marec 1865, str. 105. Tako prevod *Turjaške Rozamunde* kot tudi *Povodnega moža* sta v ponatisu izšla leta 1871 v Gradcu.

⁷²³ *Triglav*, št. 29, 11. april 1865, str. 128.

⁷²⁴ *Triglav*, št. 4, 13. januar 1865, str. 13. Orožen je bil duhovnik in ljudski pesnik, veliko njegovih pesmi je ponarodelih, med njimi *Vse mine* in *Napitnica*. Čeprav je načeloma zastopal literarno zedinjenje Slovencev s Hrvati, je svoje prepričanje ovrgel kar sam s tem, da je prevajal hrvaške pesnike, na primer Petra Preradovića (1818-1872), v slovenščino ter se v praksi odpovedal teoriji (*SBL*, 2. knjiga, str. 234-235).

⁷²⁵ *Triglav*, št. 17, 28. februar 1865, str. 73. Tu je objavljen prevod pesmi *Zvonček (Schneeglöckchen)*.

⁷²⁶ *Triglav*, št. 19, 7. marec 1865, str. 81.

⁷²⁷ *Triglav*, št. 20, 10. marec 1865, str. 87.

⁷²⁸ *Triglav*, št. 21, 14. marec 1865, str. 89.

⁷²⁹ Prijatelj, Gradivo, str. 68-77, str. 293-304, str. 492-502, str. 596-607.

⁷³⁰ Glej seznam literature. O najnovejših izsledkih o Kordeschu prim. Miladinović Zalaznik, *Neues zur Krainier Zeitschrift Carniolia* (v tisku).

rojstnem dnevu dne 18. avgusta 1865. Radics je ob tej priložnosti prispeval daljši slavospev Habsburžanom v prozi, *Geschichtliche Erinnerungen*,⁷³¹ ki se je v podlistku nadaljeval še v naslednjih treh številkah. Leopold Kordesch je na čelo Radicsevega pisanja postavil odo v treh kiticah (*Zur allerhöchsten Geburtsfeier Seiner Kaiserlichen Königlichen Apostolischen Majestät Franz Josef I.*). V verzih je izražena zvestoba cesarju, ki je glava in oče naroda, in dinastiji, pesnik poudarja enotnost narodov in privrženost cesarski hiši.⁷³² Zadnjo kitico zaključí s čestitko cesarju:

Dein jüngster Kaiserakt ist neu ein Zeichen,
Daß Völkerwohlfahrt stets Dein Herz belebt.
Und so viel Glück's uns Allen Du gegeben,
So viele Rosen blüh'n Dir selbst im Leben!⁷³³

Kordescheva pesem je odraz podobe časa, v katerem je nastala. Ljubezen do domovine pri Slovencih v 19. stoletju je pravzaprav patriotizem na dveh nivojih. V prvi vrsti gre za pripadnost ožji, znani domovini, torej za narodno-slovensko zavest. Ob bok njej lahko postavimo pokrajinsko oziroma deželno zavest. V širšem smislu pa gre za pripadnost daleč razprostirajoči se širši domovini, monarhiji, utelešeni v osebi cesarja. To je državno avstrijska oziroma dinastično habsburška pripadnost. "Biti Slovenec" zvečine celo pri najbolj zavzetih pripadnikih slovenskega narodnega gibanja ni bila njihova edina pripadnostna opredelitev. Vsi so bili pripadniki dežel, iz katerih so izhajali, katoliki, liberalci ali socialisti, pa tudi bolj ali manj zvesti Avstrijci in habsburški državljani.⁷³⁴ Če citiramo Benedicta Andersona, potem lahko slovenski domovinski interes v drugi polovici 19. stoletja označimo na eni strani kot "univerzalno-imperialen" in na drugi kot "partikularno-nacionalen".⁷³⁵

⁷³¹ *Triglav*, št. 66, 18. avgust 1865, str. 273-274; nadaljevanja v podlistkih naslednjih številkih.

⁷³² *Triglav*, št. 66, 18. avgust 1865, str. 273 (druga kitica).

⁷³³ Prav tam, str. 273.

⁷³⁴ Vodopivec, *Slovenci v 19. stoletju*, str. 81.

⁷³⁵ Anderson, *Zamišljene skupnosti*, str. 98.

Verlag und Druck von J. Wladislaw. (Wladislaw wohnt nicht in der Stadt.)

TRIGLAV.

Monatsschrift für vaterländische Interessen. Verantwortlicher Herausgeber: B. v. Hadice.

Zeitschrift für vaterländische Interessen.

I. Jahrgang.

Laibach am 18. August 1865.

Nr. 66.

der Allerhöchsten Geburtsfeier Seiner Kaiserlichen Königlich Apostolischen Majestät Franz Josef I.

Wie schnell sich mit leichtesten Schwingen Der Sonne Ton und gold'nen Saaten löst, Und finkend harrt im immer letzten Wogen...

Dem Pief' und Treue, diese Hefenflügel, Die nirgends seher, als im Kaiserland, Die immerfort den Herrscherthron besüßeln...

Darum nicht tröpfenweise, nein, in Eränen Ergüsse Segen reich Jahr ein, Jahr aus Dem hohen Himmel, den die Welten klammern...

Stapold Buchdr.

Am 18. August.

Geschichtliche Erinnerungen

von B. v. Hadice.

Der festliche Tag, an dem die Geburtsfeier Allerhöchst Seiner Majestät unseres allergnädigsten Kaisers ist, und auf welchen, als jedoch, die Bürger unserer Stadt Laibach (Ljubljana) in völlig ruhiger Gemüthsart bei Beschäftigung der alltäglichen Thätigkeit der Ordnung angezogen haben, kann für uns gewiß nur der wünschliche Anlaß sein, den letzten anwesenden Platz und der Geschichte der Heimat in Erinnerung zu bringen, wie Kraus unter die Regierung des ruhmreichen Babenbergschen Hauses gelangt, wie es alle Kräfte und Kräfte geteilt, die dieses mächtige Herrscherthron in der Faltung der Geschichte des für den Fortschritt der Christlichen Europa's hochbedeutenden Österreichs die Unterherrschaft über erzielte, wie also diese „Feste der Krone“, von dem Fürsten in Anerkennung und Aufzeichnung so genannt, nicht in Liebe und Treue an der Dynastie gehalten, noch es in unerschütterter Geduld, sowie in strenger Wahrung seiner Rechte und Privilegien für das Herrscherthron und den Staat gefestigt und konfirmiert an Göttern und Wohlthätigen von uns empfangen.

Den Ursprung zu österreichischen Besitzungen im Lande Krain legte schon der Babenberger Propst VII durch den Verkauf der im Unterkrain gelegenen Reichsgüter des bairischen Hochstifts Freisingen. Sein Sohn und Nachfolger, Friedrich II. der Staufer, vermachte dem neuen Reich durch seine Heirat mit Agnes und dem Hause Habsburg-Meran und war bald der mächtigste Herrschend, das Dominium in ein Herzogthum umzuwandeln.

Nach den Babenbergern und nach Ertzbischof von Brixen, welcher große Güter und die kirchliche Angelegenheit des Landes im Lande inne gehabt, und darauf sich stützend, den Namen Landesherr von Krain geführt, trat Rudolf von Habsburg in die Regierung dieses Reichthums, indem er bald die von Krain abtrug und als Reichthum erklärte. Er regierte es jedoch im Reichthum einige Zeit lang, kann nach seinen ältesten Söhnen Rudolf als Landesherr. Der Kaiser 1282 beehrte er mit Ermächtigung des gemeinsamen Reiches auf dem Reichstage seine Söhne Albrecht und Rudolf auch mit Krain.

Ob es wahrlich ein Babenberger des Habsburger den letzten Besitz des Landes als vollendet kundgegeben angesehen können. Ob Rudolf IV. den Stifter - dessen Katakomben die morgen heiligend dreizehntägige Geburtsfeier in Krain (Krain) (Krain) feiert - gelang es, wie ich hier bereits in meinem Aufsatz: „Am 7. April“ (dem Jahrestage der Gründung von Krain) (Krain) dargestellt habe, die habsburgische Krone in Krain des unter „viele Herren“ getheilten Krain zum Vordrange zu bringen.

Der Kaiser Georg (1360), die Erbverträge mit den Österrern (1361 und 1364) und die letzten Verhandlungen mit Rudolf von Habsburg (1366) in Pollnitz bei Görz (Steiermark) und der mündlichen Markt, deren Ergebnis die Vereinigung eines Theiles von Krain: der Stadt Krain und der nördlichen Markt mit Krain gewesen (1366), waren die Feste der letzten Krain, die Rudolf angewendet, um das für Österreich auch jeder Richtung hin hochbedeutende Herzogthum Krain als Reichthum gegen Eids und Schwere zu besitzen, als den einen gemauerten Felsen dieser Burg, an dem sich die große Krone des Reiches flügel legen mocht, stand er oben den Wappenstein Albrecht's (1368).

Im Jahre 1374 wurden die gemeinschaftlich vererbenden Propste und Bischof Albrecht III. und Propst III. die Städte von Krain, von Krain, von der Wolf, dem Krain und von Krain nach Laibach zur Übergang. Die Städte Schwane hies von Sid der Krone und höchsten Laibach zum Mittelpunkt des ganzen nach vereinigen Reichthum Krain.

5.1.2. Prispevki slovanskih avtorjev v podlistku

Triglav je že v svoji prvi številki začel v podlistku objavljati tudi dela čeških avtorjev, kar kaže na eno izmed odprtih vprašanj, ki so se v slovenski politiki pojavljala v šestdesetih letih, namreč: ali se ravnati po Čehih in njihovih političnih stališčih. Temu sta odločno nasprotovala Dragotin Dežman, ki je poudarjal velik vpliv nemškega prostora in kulture na slovensko ter zanikal vsakršen češki vpliv, ter Anton Auerperg, pesnik Anastasius Grün, ki je leta 1871 v pismu Dežmanu pisal: "Unsere Slovenen sind ein Produkt und Bild des umgekehrten Darwinismus; denn diese Affen der Czechen sind offenbar gegen die Originale keine fortgeschrittene, veredeltere Rasse, sondern nur zurückgebliebene, unentwickelte Organismen."⁷³⁶ Grün je kasneje iskal še slikovitejše primere, zadevajoč Slovence. Tako je leta 1870 pisal Karlu Dežmanu, da so Slovenci "moderne turške horde duhovnih obrezancev in skopljencev"; slovensko narodno gibanje pa "navadna burleska".⁷³⁷

Iskanje kulturnih vzornikov v Čehih se je odražalo tudi v našem časniku za domovinske interese. Radics je tako na primer v uvodniku 9. številke *Triglava* objavil članek *Ein Vorbild für uns*,⁷³⁸ kjer hvali zasluge češkega parlamenta, med njimi zlasti "die schleunige und vorzügliche Reorganisation des Prager Polytechnikums", ki je upoštevala na eni strani povsem nove zahteve časa pri tehničnem pouku ter na drugi strani princip enakopravnosti narodov, saj so bila predavanja tako v češkem kot tudi v nemškem jeziku.⁷³⁹ V številnih nadaljevanjih od prve do 26. številke letnika 1865 je *Triglav* objavljaj podlistek z naslovom *Das Haus- und gesellige Lied bei den Südslaven*, priljubljenega češkega avtorja Siegfrida Kapperja. Kapper se je rodil leta 1821 v neposredni bližini Prage. Odraščal je v družbi čeških ljudskih pesmi in pravljič in je, kot beremo v njegovi biografiji, objavljeni v dunajskem časopisu *Slavische Blätter*,⁷⁴⁰

⁷³⁶ Cvim, *Nemško gledanje na Slovence*, str. 54. Anastasius Grün je omenjeno pismo poslal Dežmanu 12. januarja 1871. Korespondenco med Antonom Auerspergom in Karlom Dežmanom je objavila Melita Pivec-Stele (prim. Pivec-Stele, *Pisma Antona Auersperga*, str. 43-71).

⁷³⁷ Cvim, *Nemško gledanje na Slovence*, str. 54.

⁷³⁸ *Triglav*, št. 9, 31. januar 1865, str. 33-34.

⁷³⁹ Prav tam, str. 33.

⁷⁴⁰ *Slavische Blätter*, 14. zvezek, 1865, str. 569-574.

znal kot komaj enajstletni deček večino čeških ljudskih pesmi na pamet. Oče, izobražen mož, ki je poučeval na različnih inštitutih v Švici in v južni Nemčiji, je sina učil nemščino. Siegfried Kapper je po končani gimnaziji v Pragi študiral filozofijo in nato odšel na Dunaj, kjer je leta 1847 promoviral iz zdravilstva. Ves čas pa je kazal tudi veliko zanimanje za slovanske jezike in posebej za slovansko ljudsko poezijo. Njegovo znanstvo z Vukom Karadžićem ga je vzpodbudilo, da se je posvetil študiju južnoslovanskih literatur, zlasti srbskega ljudskega pesništva (*Gesänge der Serben*, Leipzig 1852; *Fürst Lazar*, Dunaj/Leipzig 1851, 1852, 1853).⁷⁴¹ V prvem letniku *Triglava* je Kapper v podlistku predstavil južnoslovansko ljudsko pesem.

Poleg Kapperja je *Triglav* objavljala še prevode čeških pesmi, na primer pesmi duhovnika in pesnika Franza Vaceka (1806-?). Vacekova poezija, objavljena pod psevdonimom Jaroslav Kamenický (*Böhmische Lieder von Jaroslav Kamenický*),⁷⁴² je pogosto našla prostor tudi v dunajskem časopisu *Slavische Blätter*. Kamenickega, piše njegov prevajalec Alfred Waldau, uvršča literarna zgodovina ob bok drugemu češkemu ljudskemu pesniku Ladislavu Čelakovskemu (1799-1852),⁷⁴³ ki je cenil Prešerna in njegov pesniški talent, o čemer je v leta 1880 izdani prepesnitvi Prešernovih pesmi *Preširenklänge* pisal Edward Samhaber (1846-1927).⁷⁴⁴

Že februarja 1865 je *Triglav*, verjetno zaradi pomanjkanja prispevkov domačih avtorjev, ki bi sodili v podlistek, začel objavljati "Originalnovelle aus dem böhmischen Volksleben von F. R." z ohranjenim češkim naslovom *Pěkná hodinka*. Kasneje je bil časnik prisiljen vedno več literarnih prispevkov povzemati po dunajskem časopisju. Tako so v podlistek zašli prispevki panslovanske vsebine, na primer prevodi Jana Kollárja (1793-1852),⁷⁴⁵ najprej objavljeni v Lukšičevem listu

⁷⁴¹ Prav tam, str. 572.

⁷⁴² *Triglav*, št. 48, 16. junij 1865, str. 201; št. 50, 23. junij 1865, str. 209; št. 53, 4. julij 1865, str. 221; št. 56, 14. julij 1865, str. 233; št. 60, 28. julij 1865, str. 249; št. 71, 5. september 1865, str. 293; št. 86, 27. oktober 1865, str. 353; št. 92, 17. november 1865 str. 377.

⁷⁴³ *Slavische Blätter*, 1865, 11. zvezek, str. 505-509.

⁷⁴⁴ Miladinović Zalaznik, Edward Samhaber, str. 21-22.

⁷⁴⁵ Književnik in jezikoslovec Jan Kollár je bil rojen na Slovaškem, študiral je teologijo v Bratislavi in v Jeni ter poučeval slovansko arheologijo na Dunaju. Velja za začetnika panslavizma. Zagovarjal je slovansko vzajemnost in zблиževanje slovanskih ljudstev na

Slavische Blätter na Dunaju. Pesem v prevodu Hermanna Teislerja, objavljena v podlistku *Triglava*, je iz Kollárjeve sonetne zbirke *Slavy dcera*,⁷⁴⁶ s katero je pesnik širil panslovanske ideje.⁷⁴⁷ Kako zelo panslavističen je poskušal biti *Triglav* v svojem prvem letniku, govori tudi uvodni članek v 51. številki, povzet po dunajskem listu *Die Zukunft*, kjer je izrecno poudarjeno, da avstrijski panslavizem nikogar ne ogroža:

Der österreichische Panslavismus bedroht Niemanden. Nicht Oesterreich, weil eben ein österreichischer ist, d.h. weder Oesterreich entgegen, noch mit seinen politisch-nationalen Zielen über dasselbe hinausstrebt. Das Ziel dieses Panslavismus ist vielmehr, Oesterreich für seine Slaven wohnlicher einzurichten, als es heute noch für uns ist [...]⁷⁴⁸

Radics je pogosto objavljala tudi prispevke, ki jih je prinašal *Ost und West*. V dunajskem časniku za slovanske interese v začetku leta 1865 natisnjen prispevek o srbskem narodnem gledališču (*Das serbische Nationaltheater*) je *Triglav* ponatisnil v 31. številki leta 1865,⁷⁴⁹ oceno opere *La madre Slava*, ki so jo peli 4. aprila 1865 na odru gledališča "Theatro comunale" v Trstu, pa je *Triglav* povzel po dunajskem listu *Die Zukunft*.⁷⁵⁰

Deveta številka časnika je v feljtonu prinesla prevod pesmi Emila Korytky *Den Schönen Laibachs*. Emil Korytko (1813-1839), narodopisec, pesnik in etnolog, velik zbiralec narodnega blaga, je bil januarja 1837 izgnan v Ljubljano, saj so ga avstrijske oblasti obtožile protidržavne dejavnosti. Stalni gost v Crobathovi hiši je leta 1837 spesnil tudi v *Triglavu* objavljeno pesem *Den Schönen Laibachs*, ki jo je v poljskem originalu najti v drobni rokopisni zbirki *Milostki* (*Ljubezenske pesmice*, 1865).⁷⁵¹

rukumem in jezikoslovnem področju ter možnosti za literarni razvoj pripisoval le ruskemu, poljskemu, češkemu in ilirskemu jeziku. Temu primerno je pisal češko ter nasprotoval samostojni slovaški književnosti.

⁷⁴⁶ *Triglav*, št. 12, 10. februar 1865, str. 49. Kollárjeve sonete iz zbirke "Slavy dcera" je leta 1865 objavljala tudi dunajski list *Slavische Blätter* (Sonette aus der Slavy dcera von Jan Kollár. *Slavische Blätter*, 1865, 1. zvez., str. 49-51).

⁷⁴⁷ Enega izmed sonetov v zbirki je posvetil ustoličevanju na Gosposvetem polju. V zadnjih dveh spevih se je zgledoval po Danteju in njegovi *Božanski komediji* ter postavil v nebesa med drugimi tudi Vodnika in Kopitarja (*ES*, 5. knjiga, str. 202).

⁷⁴⁸ *Triglav*, št. 51, 27. junij 1865, str. 213.

⁷⁴⁹ *Triglav*, št. 31, 18. april 1865, str. 134-135.

⁷⁵⁰ *Triglav*, št. 34, 28. april 1865, str. 145-146.

⁷⁵¹ *Triglav*, št. 9, 31. januar 1865, str. 33.

Wohl herrlich ist die Gegend ringsum, wohin ich schau
Bezaubernd strahlt, o Laibach! Ob dir des Himmels Blau,
Doch schöner als der Himmel, ist deiner Mädchen Gesicht
Und heller als die Sterne glänzt ihrer Augen Licht.

[...]

Euch junge Herren Laibachs! Beneide ich fürwahr
Um ihrer Lippen Lächeln, den Blick so mild, so klar,
Und um die Küsse, die ihr auf ihre Lippen drückt,
Und um das Wort: "ich liebe", das euch allein beglückt!

[...]

Zu lieben alle Schönen kam mir nie in den Sinn
Und überall geliebt sein, schien sonst mir kein Gewinn!
Zum Schmetterling ward ich, seitdem *Ihr* mich entflammt,
Ihr holden Blüthen Laibachs! Ich lieb' Euch insgesamt!⁷⁵²

Opomba uredništva pod Korytkovo pesmijo je edini dokaz, da je prevod delo Franceta Prešerna: "Die Uebersetzung rührt, wie oben bemerkt, von seinem [Korytkos] Dichterfreund Dr. Fr. Prešem."⁷⁵³ Uredništvu *Triglava* je prevod posredoval Miha Kastelic, tedaj bibliotekar, ki je hranil original in prevod pesmi. Čeprav je Peter Radics v uredniški opombi v drobnem tisku pod pesmijo obljubil, da "wir bringen bei Gelegenheit eine Biographie Korytko's zu der uns bereits viele Daten vorliegen", in obenem zaprosil tiste bralce lista, "die sich auf einzelne Züge aus dem hiesigen Leben des zu früh gestorbenen Polenjünglings erinnern, uns dieselben gütigst mittheilen zu wollen",⁷⁵⁴ pa Korytkova biografija v *Triglavu* nikoli ni bila objavljena. Je pa zato *Triglav* pridno skrbel za to, da je objavljaj tudi ruske pesnitve⁷⁵⁵ in s tem dokazoval in branil čustva slovanske vzajemnosti. Poleg prevoda Korytko je urednik v 92. številki časnika natisnil še en Prešernov prevod, tokrat pesem *Resignation* poljskega pesnika Adama Mickiewicza (1798-1855).⁷⁵⁶ Pesem v Prešernovem prevodu je že 4. marca 1837 natisnil *Illyrisches Blatt*. Na nastanek prevoda je

⁷⁵² Prav tam.

⁷⁵³ *Triglav*, št. 9, 31. januar 1865, str. 33. Opomba uredništva pod pesmijo.

⁷⁵⁴ Prav tam. Slovenski prevod je objavil Slodnjak, *France Prešeren*, str. 345.

⁷⁵⁵ Prim. npr. *Ode an Gott*. Aus dem Russischen Oda k Bóhu des G. R. Deržávin. Uebersetzt von Fr. Bodenstedt (*Triglav*, št. 18, 3. marec 1865, str. 77-78). Prim. tudi *Feuilleton*. *Russische Poesien* (*Triglav*, št. 74, 15. september 1865, str. 305).

⁷⁵⁶ *Triglav*, št. 92, 17. november 1865, str. 377.

posredno vplivalo Prešernovo znanstvo s Korytkom. Po dogovoru naj bi Prešeren učil Korytka in Horodynskega, drugega poljskega interniranca v Ljubljani, slovenščino, onadva pa njega poljščino. Za prvi prevod si je Prešeren izbral pesem *Rezygnacja*, saj je njena vsebina v tistem času verjetno najbolj ustrezala pesnikovemu razpoloženju.⁷⁵⁷

S precejšnjo gotovostjo lahko trdimo, da je Radicsu manjkalo sodelavcev. V 102. številki *Triglava* je v zadnjem odstavku poročila o delu in uspehu časnika v prvem letu izhajanja namreč sporočal bralcem, še posebej časniku naklonjenemu ženskemu svetu, da se veseli novih sodelavcev, ki bodo v prihodnje skrbeli za prispevke v podlistku:

Schließlich erlauben wir uns, unsere Politiker auf die von uns am *ausführlichsten* gebrachten Berichte *unseres Landtages*, sowie auf die in unserer Revue der übrigen österr. Landtage genau eingehaltene Mittheilung der die slavischen und speziell *slovenischen* Interessen berührenden Vorgänge besonders aufmerksam zu machen, gleichwie den Freunden der Literatur und insbesondere der unserm Blatte so freundlich gesinnten *Damen* eine gediegene Pflege des *Feuilletons* versprechen, für welches wir *mehrere neue bewährte Kräfte* gewonnen haben!⁷⁵⁸

5.1.3. Literatura, gledališče in umetnost

V rubriki *Neuestes in Kunst, Literatur und Theater*, ki se ni pojavljala v vseh številkah *Triglava*, je Radics navadno objavljaj krajše prispevke o novostih na knjižnih policah, tako v slovenskem kot tudi v drugih slovanskih jezikih. Presenetljivo je, da to rubriko pogosteje zasedajo novice iz slovanskega sveta, kot pa poročila iz domačega knjižnega trga. Med "literamimi" vestmi so se znašli tudi prispevki, ki niso imeli prav nič opraviti z literaturo. Obširno poročilo o knjigi avtorja Adolfa Wagnerja z naslovom *Die Gesetzmäßigkeit in den scheinbar willkürlichen menschlichen Handlungen vom Standpunkte der Statistik*, ki je izšla v Hamburgu, je govorilo o najnovejših izsledkih raziskav in o statističnih podatkih o samomorih v Evropi.⁷⁵⁹ V drugi polovici leta je urednik na rubriko o

⁷⁵⁷ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 344.

⁷⁵⁸ *Triglav*, št. 102, 22. december 1865, str. 419.

⁷⁵⁹ Pohvalno se je *Triglav* izrazil o Slovanih, ki glede na odstotek samomorov ne dosegajo Germanov in Romanov: "Es kommen nämlich nach Wagner's sorgfältigen

gledališču in umetnosti enostavno pozabil in vsake toliko časa tovrstne novice objavljaj kar med novicami v rubriki *Lokales und Provinziales*.

Najbolj opevana predstava leta 1865 je bila *Svitoslav Zajček*, veseloigra v enem dejanju, ki jo je prevedla in za slovenski oder oziroma za ljubljansko čitalnico po predlogi M. A. Grandjeana⁷⁶⁰ priredila Luiza Pesjakova. *Triglav* je njenemu delu navdušeno sledil in februarja 1865 poročal o izidu knjige:

Das von uns neulich als unter der Presse befindlich bezeichnete neue slovenische Lustspiel "Svitoslav Zajček" von unserer verehrten Dichterin Frau Louise Pesjak ist soeben erschienen und hat das Kommissionslager Herr Giontini übernommen; wir hoffen, daß es bald ein Repertoirstück aller Čitavnice bilden wird.⁷⁶¹

Zelo nedosledno in v različnih rubrikah je *Triglav* pisal o igrah v čitalnicah, vendar so bili prispevki večinoma le kratka poročila in ne daljše kritike ali ocene. Ob pomembnejših dogodkih se je časniki razpisal. Tako denimo je na dolgo in na široko razpravljaj o velikonočni "Besedi", ki se je odvijala na deskah deželnega gledališča. Veseloigro, enodejanko s petjem *Bob iz Kranja*, prevedeno iz češčine, ki se dogaja v Ljubljani, so zaigrali v drugem, dramatičnem delu "Besede". *Triglav* je igro in amaterske igralce pohvalil:

Sollen wir unser Urtheil gleich vornhinein zusammenfassen, so gestehen wir, daß die [Dublette] uns ganz gut gefiel, da sie den ewig gleichen Lustspielstoff einer Liebes- und Heiratsgeschichte in geschickter und launiger Weise behandelt, daß wir die Art, wie das Stück aus dem Böhmischem in unser Slovenisch übertragen und lokalisiert wurde, als eine ebenso gelungene bezeichnen können, und daß sie die darstellenden Kräfte – unsere geschätzten Dilettanten – die bei Vorführung derselben in Verwendung waren, ihrer Aufgabe vollkommen entsprachen.⁷⁶²

Untersuchungen auf 1 Million Bewohner durchschnittlich 68, bei den Germanen überhaupt 100, bei den Romanen 80, bei den Slaven 34 und insbesondere bei den Deutschen 112, bei den Engländern 65, bei den Skandinavien 126, den Franzosen 104, den Italienern 20, den Portugiesen 7, den österr. Slaven 47 und den Russen 28 Selbstmorde." (*Triglav*, št. 56, 14. julij 1865, str. 235.)

⁷⁶⁰ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 98.

⁷⁶¹ *Triglav*, št. 15, 21. februar 1865, str. 67.

⁷⁶² *Triglav*, št. 35, 2. maj 1865, str. 149.

Po *Triglavovih* besedah je predstava uspela, bila je "eine ganz gelungene",⁷⁶³ kar gre pripisati tudi gostujoči igralki gospe Milanov iz zagrebškega narodnega gledališča. Kritik piše, da se je Milanova v igri izkazala "als schon sehr routinirt und sie entzückte uns in den Gesangsvorträgen durch ihre sympatische Stimme, die, seitdem die Dame zum letzten Male hier gesungen, bedeutend größer und voller geworden".⁷⁶⁴ Poleg Milanove, ki je navdušila s svojim prijetnim glasom, so na odru blesteli tudi ostali igralci: Nolli, Grasselli, Draksler in gospodična Nolli. Zelo verjetno je, da je Radics avtor ocene o igri, objavljene v *Triglavu*. V članku je opozoril še na to, da bi Slovenci na oder lahko postavili tudi klasične drame:

Was wir aber im Interesse der Entwicklung der nationalen dramatischen Kunst entschieden betonen wollen, ist die Mahnung, bei einem nächsten ähnlichen Anlasse, Szenen und Akte, ja wenn die Rollen besetzt werden können, ein ganzes klassisches Drama zur Darstellung zu bringen. [...] Denn das allgemein Menschlichgroße und Gewaltige – die Grundidee in einem *Wilhelm Tell*, einer *Jungfrau von Orleans*, einer *Braut von Messina* u.s.f., die wir bereits alle in vollendeter Weise wiedergedichtet unser nennen, greifen dem Slaven ebenso an sein Herz und sprechen in wahlverwandten Worten zu seinem Geiste, wie dem Deutschen, in dessen Sprache das Kunstwerk im Originale geschaffen worden! Doch heute genug hievon – vielleicht finden wir bald Gelegenheit, auf dieß Thema zurückzukommen.⁷⁶⁵

Nekajkrat je *Triglav* literaturi in kulturi namenil tudi več prostora. Marca 1865 je objavil uvodni članek o slovenski literaturi v zadnjih štirih letih *Ein Wort über die slovenische Literatur der letzten vier Jahre*,⁷⁶⁶ ki je podpisan z "Y". Avtor bi utegnil biti Etbin Heinrich Costa, ki je tovrstni pregled sestavil že za leti 1853 in 1854.⁷⁶⁷ Čeprav naslov članka obeta veliko, vsebina razočara: prva dva odstavka obračunata z "nevednimi", temu sledi golo naštevanje števila izdanih časopisov in slovenskih knjig,⁷⁶⁸ nato pa še nekaj misli o narodu v poduk bralcem.⁷⁶⁹

⁷⁶³ Prav tam.

⁷⁶⁴ *Triglav*, št. 35, 2. maj 1865, str. 149-150.

⁷⁶⁵ Prav tam, str. 149.

⁷⁶⁶ *Triglav*, št. 19, 7. marec 1865, str. 81.

⁷⁶⁷ Costa, *Die Literatur des österreichischen Kaiserstaates*.

⁷⁶⁸ "Im Jahre 1861 erschienen: 5 Zeitschriften und 25 andere Werke verschiedenen Inhaltes. Im Ganzen 30 Werke. Im Jahre 1862: 5 Zeitschriften, 6 Bändchen 'Cvetje iz

Ko je literarni zgodovinar, od leta 1849 do 1856 urednik časnika *Lai-bacher Zeitung*, Vinko Fereri Klun (1823-1875)⁷⁷⁰ leta 1864 na Dunaju v drugem letniku revije *Oesterreichische Revue* v treh nadaljevanjih objavil izčrpen zgodovinski pregled slovenske literature (*Die slovenische Literatur. Eine historische Skizze von Professor Dr. Klun*),⁷⁷¹ je Triglav o Klunovem pisanju v daljšem prispevku v rubriki *Kritische Blätter*, ki ni bila stalna rubrika *Triglava*, objavil pohvalno oceno.⁷⁷² Marca 1865 je Klun v *Triglavu* začel objavljati *Krst pri Savici* "nach Prešern's gleichnamigem slovenischen Epos frei bearbeitet von Prof. Dr. Klun in Wien". V prozi napisan *Krst* z geslom "Vera! národ! svóboda!" je izšel v treh nadaljevanjih.⁷⁷³

domačih in tujih logov', 4 Bände, vom Mohori-Verein herausgegeben, 8 Musikstücke, 16 Bände unterhaltenden und belehrenden Inhaltes, im Ganzen 39 Werke. Im Jahre 1863: 8 Zeitschriften, 6 Bändchen 'Cvetje iz domačih in tujih logov', 4 vom Mohori-Vereinsbücher, 8 Musikstücke, 33 verschiedene Unterhaltungs- und Belehrungsbücher samt dem letzten (6. Bande) der slovenischen Bibel mit Erklärungen; im Ganzen 60 Werke. Im Jahre 1864: 7 Zeitschriften, 6 Bändchen 'Cvetje', 5 Mohori-Vereinsbücher, 14 musikalische Arbeiten, 36 Bände belehrenden Inhaltes; zusammen 68 Werke. In dieser Uebersicht sind jedoch die erschienenen vielen Erbauungs- und Gebetbücher, deren wir fast schon zu vielerlei besitzen, gar nicht eingerechnet." (*Triglav*, št. 19, 7. marec 1865, str. 81.)

⁷⁶⁹ Prav tam.

⁷⁷⁰ *SBL*, 1. knjiga, str. 466-469. Na političnem področju je Klun stopil v ospredje leta 1867. Bil je pristaš federalizma, avtonomnih dežel, ki bi sestavljale zedinjeno in močno Avstrijo. Leta 1867 je bil v mestni kuriji (Ljubljana) izvoljen v kranjski deželni zbor, kasneje (1870/1871) pa je prestopil k nemški stranki in zastopal veleposestvo. Kranjce je poskušal prepričati, naj ustanovijo napredno stranko, ki bi združila naprednjake nemške in slovenske narodnosti, vendar neuspešno, zato je leta 1868 pristopil k ljubljanskemu ustavovernemu društvu.

⁷⁷¹ *Oesterreichische Revue*, 1864, 3. zvezek, str. 76-100; 5. zvezek, str. 54-66; 7. zvezek, str. 52-68. Založba Carl Gerald's Sohn na Dunaju, ki je izdajala *Oesterreichische Revue*, je kasneje tiskala tudi separat iz revije.

⁷⁷² V petem letniku *Triglav* ni bil več tako zelo navdušen nad Klunovim pisanjem o slovenski literaturi, kar je povezano z njegovim političnim prestopom iz slovenske stranke k nemškemu veleposestvu leta 1870. Klun je nato že avgusta 1871 resigniral (*SBL*, 1. knjiga, str. 468). V članku *Klun und die slovenische Literatur*, povzetem po dunajskem listu *Der Osten*, Klun ni bil več obravnavan v isti luči kot pred nekaj leti. Dobil je stigmo "liberalca", kar je bil v Aleškovčevemu časniku neodpustljiv greh (*Triglav*, št. 12, 11. februar 1870, nepaginirano).

⁷⁷³ *Triglav*, št. 19, 7. marec 1865, str. 83-84; št. 20, 10. marec 1865, str. 88; št. 21, 14. marec 1865, str. 91-92. Kasneje je Klun v *Triglavu* objavljati tudi prispevke o gospodarski zgodovini, na primer *Die Verkehrsstraßen* (*Triglav*, št. 26, 31. marec 1865, str. 113-114).

In še zanimivost. Že leta 1806 je časopis *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen*, priloga "Ljubljancanke", poročal o Kotzebuejevem *Hahenschlagu*, ki ga je leta 1802 za slovenski oder priredil Jernej Kopitar, sklepne verze je prevedel Valentin Vodnik,⁷⁷⁴ uprizorili pa so ga otroci na ljubljanskem stanovskem odru:

Im Sommer 1803 wurde auf dem Theater zu Laibach von einer Kindergesellschaft eine Umarbeitung von Kotzebues Hahenschlag, unter dem Titel Tinzhek Petelinzhek mit Gesang aufgeführt. Hierin herrscht schon eine reinere und gebildetere Sprache, und sehr viel Naives aus unserer Kinderwelt. Es ist in der That Schade, daß dieses artige Stück noch Manuscript ist.⁷⁷⁵

Triglav je desetletja po tem dogodku objavil v rubriki *Lokales und Provinziales* poziv svojim bralcem, naj pomagajo najti izgubljeni rokopis oziroma vsaj posredujejo morebitne podatke o njem uredništvu *Novice*:⁷⁷⁶

Tinček Petelinček. Lustspiel von Vodnik. Da von diesem in Laibach 1802 aufgeführten Theaterstücke bisher nur das Wenige bekannt ist, was man unter den Handschriften Vodnik's fand, so richtet die Redaktion der "Novice" an Alle die Bitte, falls dem Einen oder Andern Näheres oder eine Abschrift oder vielleicht das Original bekannt wäre oder vorläge, ihr darüber gütigst Mittheilung machen zu wollen. – Gedruckt wurde das Stück nie.⁷⁷⁷

5.1.4. Heinrich Moritz Penn in slovensko gledališče v Ljubljani

Heinrich Moritz Penn⁷⁷⁸ pisatelj, dramatik, igralec in prevajalec Prešerna, se je rodil 2. decembra 1838 na Cekinovem gradu v Ljubljani in umrl 15. oktobra 1918 na Dunaju. Penn izhaja iz mešanega zakona: nje-

⁷⁷⁴ Kidrič, *Zgodovina slovenskega sloustva*, str. 351 in 443-446.

⁷⁷⁵ *Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen*, št. 33-34, 1806, nepaginirano. August Kotzebue (1761-1819) je bil v svojem času zelo popularen avtor zabavnih odrskih del. Napeta zgodba in muzikalna zasnova brez idejne in miselne globine so značilne tudi za *Tinčka Petelinčka*.

⁷⁷⁶ *Novice* so prošnjo objavile v svoji 3. številki, 18. januarja 1865, na strani 20.

⁷⁷⁷ *Triglav*, št. 6, 20. januar 1865, str. 23.

⁷⁷⁸ Constant von Wurzbach o njem skopo poroča (Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 21. knjiga, str. 454-455). Če ni drugače označeno, povzemam biografske podatke po *SBL*. O Heinrichu Pennu prim. tudi Žigon, *Die deutschsprachige Literatur in Krain*, str. 55-56.

gov oče je bil Tirolec, mati pa je prihajala iz Brna. V šoli ni bil bleščeč učenec. Prvi razred normalke je prostovoljno ponavljal, v prvem semestru tretjega razreda realke je padel. Najkasneje v tem razredu se je Penn začel učiti slovenski jezik. Njegovo znanje slovenščine so učitelji konec semestra ocenili kot zadovoljivo. Šolanje je nadaljeval v Gradcu, kjer je najverjetneje študiral na višji tehniški šoli. Bil je ambiciozne, a nemirne narave. V začetku šestdesetih let (1860-1864) se je občinstvu predstavljal le kot nemški poet.⁷⁷⁹ Svojo prvo objavo na Kranjskem, nemško balado *Wappensage von Auersperg*, je priobčil v *Blätter aus Krain*.⁷⁸⁰ Tri leta kasneje, 25. julija 1863, so *Blätter aus Krain* objavili njegovo pesem *An mein Krain*, kjer Penn Kranjsko imenuje svojo ljubljeno domovino. V pesmi se Penn zavzame za slovenske interese ter zagovarja na eni strani zvestobo monarhiji, na drugi pa patriotičen odnos do Kranjske. Penn je prevajal slovensko poezijo v nemščino, kar so 16. aprila 1862 pohvalile tudi *Novice*.⁷⁸¹ Sodelovanje z *Blätter aus Krain* govori o tem, da je bil Penn verjetno v prijateljskih odnosih s tedanjim nemško usmerjenim urednikom časnika *Laibacher Zeitung* Ludwigom Issleibom,⁷⁸² čeprav v njegovih v Ljubljani ohranjenih pismih za to prijateljevanje ni dokaza.⁷⁸³ Zdi se, da France Kidrič Heinrichu Pennu neupravičeno očita, da je nemško-nacionalni, Slovencem nenaklonjeni poet. Leta 1864 je Penn sicer res izdal *Deutsche Lieder (Nemške pesmi)*,⁷⁸⁴ a v njih je prepoznati le kot reminiscenco na zgodovinske dogodke iz leta 1864, ko sta Avstrija in Prusija skupaj prisilili Dance, da so jim odstopili pokrajino Schleswig-Holstein, ki so zatem leta 1866 kulmirali v t.i. Nemško vojno. Kidrič Pennu očita, da zagovarja velikonemško idejo, avstrijsko-nemški liberalizem ter povezavo Avstrije s Prusijo. Toda ne moremo spregledati dejstva, da je Penn ravno te pesmi leta 1865 poklonil vnetemu Slovencu Etbinu Heinrichu Costi, s katerim sta prijateljevala.⁷⁸⁵

⁷⁷⁹ Leta 1860 je izdal pesniško zbirko *Eisblumen* (Hinrichsen, *Das literarische Deutschland*, str. 1022).

⁷⁸⁰ *Blätter aus Krain*, št. 37, 15. september 1869, str. 145.

⁷⁸¹ *Novice*, št. 16, 16. april 1862, str. 126 (opomba uredništva).

⁷⁸² Podpisoval se je Ißleib.

⁷⁸³ Pennova zapuščina se večinoma nahaja v dunajskem *Stadt- und Landesarchiv*.

⁷⁸⁴ Penn, *Deutsche Lieder*.

⁷⁸⁵ "Entschuldigen Sie, dass ich nicht augenblicklich geantwortet, aber ein heftiges Fieber zerarbeitet mich bereits seit 12 Tagen und läßt mir nur wenig freie Augenblicke. Herzlichen Dank für Ihre den hochherzigen Patrioten so recht kennzeichnende Weise.

Heinrich Moritz Penn
(Narodni muzej, Radicseva zapuščina, TE 8)

Istega leta se je, potem ko je v Gradcu sodeloval pri različnih časopisih, Penn odpravil po Evropi kot gledališki igralec ter potoval menda po Nemčiji, Slavoniji ter bil v Beogradu, že naslednje leto pa ga

/ Was um den Druck des Buches anbelangt, so werde ich mich rasch nach Gratz wenden, um dort vielleicht den Druck zu ermöglichen. Jedenfalls aber werde ich Ihnen eine Abschrift des Stückes senden, die ich bereits begonnen habe und die Ihnen bei Ihrer Rückkehr in Laibach bereits vorliegen wird. / Mit gleicher Post sende ich Ihnen meine *Deutschen Gedichte*, die entsprungen sind der wamen Schleswig-Holstein-Stimmung des Jahres 64. Auch hoffe ich Ihnen bald mein größtes Gedicht 'Waldmärchen' senden zu können." (NUK, Ms 1201/V, Pennovo pismo Costi z dne 23. 8. 1865.) V Ljubljani je ohranjenih 6 Pennovih pisem Costi.

srečamo v Zagrebu kot člana hrvaškega narodnega gledališča. Tu je dokončal svojo žaloigro v štirih dejanjih, "vaterländisches Trauerspiel aus der Geschichte Krains". Snov zanjo je črpal iz zgodovine Kranjske, naslovil pa jo je *Der Untergang Metullums*.⁷⁸⁶ Sredi junija 1865 je Penn iz Zagreba pisal E. H. Costi ter ga prosil za dovoljenje, da mu sme posvetiti dramo:

Euer Hochwohlgeboren.

Als ein Ihnen nicht ganz Unbekannter erlaube ich mir Euer Hochwohlgeboren zu nahen, um einen Beweis für die Verehrung gegen Ihre Person an den Tag zu liefern. Nach mancherlei Bearbeitungen und Verbesserungen liegt endlich mein Trauerspiel *Der Untergang Metullums* vollendet vor mir, und ich trage die feste Überzeugung in mir, dass es eine günstige Aufnahme finden wird. Euer Hochwohlgeboren aber bitte ich, dem Werke die schönste Zierde zu verleihen, indem Sie deshalb aus der Taufe heben und mir erlauben Ihnen dasselbe zu widmen. Aus doppelten Grunde ist es mein glühender Wunsch, dass Ihr Name mein Buch zieren würde, als der Name des unermüdlichen krainischen Patrioten und unerschrockenen Verfechter der slovenischen Interessen, weil das Stück von einem Krainer geschrieben ist, und einen Abschnitt aus Krains Geschichte zum Entwurfe hat, in dem das todesmutige Volk der Japoden für seine Freiheit heldenmütig kämpft, und den Tod der Sklaverei vorzieht. Ich bitte Euch Hochwohlgeboren mir die Freude zu machen und die Widmung anzunehmen, um mir dadurch Gelegenheit zu geben, die Hochachtung und Verehrung, die ich seit jeher für Sie geha[b]t, auch zu bestätigen. Auf günstige Antwort hoffend verbleibe ich mit ausgezeichnete Hochachtung.

Euer Hochwohlgeboren
ergebener
Heinrich Penn
Schriftsteller und Mitglied des
Nationaltheaters in Agram
Vlaška ulica N° 11, 1. Stock

Agram 20. 6. 1865⁷⁸⁷

⁷⁸⁶ Metulje pri Ložu. Majhen kraj je imel leta 1910 samo 126 prebivalcev (*Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden*, str. 143).

⁷⁸⁷ NUK, Ms 1201/V.

Costa je Pennovi prošnji ugodil. Svetoval mu je tudi glede tiskarja.⁷⁸⁸ Tragedija je izšla leta 1866 v samozaložbi, knjižico je tiskal Kleinmayr. Posvetilo ljubljanskemu županu Costi se je glasilo: "Dem unermüdlichen krainischen Patrioten und Forscher, dem muthigen Kämpfer für slovenische Interessen Herrn Dr. Ethbin Heinrich Costa, Bürgermeister von Laibach, widmet dies Buch als Zeichen aufrichtiger Verehrung der Verfasser."⁷⁸⁹ Temu pa je Penn dodal še hvalnico v devetih kiticah. Zadnja opeva Costova prizadevanja za slovenske interese, obenem pa se avtor zahvaljuje Costi da sme njegovo ime krasiti knjigo:

Und wie du selbst gekämpft bei manchem Siege
Für die Slowenen und ihr altes Recht,
So nimm dies Buch, darin im Freiheitskriege
Sich zeigt ein starkes, heimisches Geschlecht;
Und schmücken *Deine theuren* Namenszüge
Mein Buch, dann wird es, treu wie Gold und echt,
Ein Fürst des Geistes aus der Taufe heben,
*Und durch Dein Wort wird meine Dichtung leben!*⁷⁹⁰

Oktober 1865 je Penn zapustil Zagreb in prišel v Ljubljano. Prihod je bil dogovorjen. Penna je v Ljubljano najverjetneje povabil Costa,⁷⁹¹

⁷⁸⁸ Penn se je pri Costi pozanimal, pri katerem ljubljanskem tiskarju bi lahko najugodnejše natisnil svoje delo: "Was nun das Trauerspiel anbelangt, so wäre es mir sehr angenehm, wenn selbes in Laibach selbst gedruckt würde. Zu Comission übernimmt es mir die Universitätsbuchhandlung Leuschner & Lubensky in Gratz. Da nun Euer Hochwohlgeboren mehr als je einer in Laibach die 'druckerlichen Verhältnisse' dasselbst kennen, wende ich [mich] an Sie mit der Bitte sich mit dem Ihnen am passendsten wählenden Buchdrucker zu verständigen, ob und unter welcher Bedingungen er den Druck übernehmen würde, wie viel er verlangen würde, welcher Höhe und welchen Terminen die Zahlung zu leisten wäre. Denn ein Verleger glaube ich wird in Laibach kaum zu finden sein. Das Stück dürfte bei 6 Druckbogen stark werden. / Entschuldigen Sie, daß ich Sie mit dergleichen belästige, aber ihre Liebenswürdigkeit ist bekannt, als daß ich der Versuchung widerstehen sollte darauf zu sündigen. Mit dem Ausdruck ausgezeichnete Hochachtung Euer Hochwohlgeboren ergebenst Heinrich Moritz Penn / Agram Ende Juni 65." (NUK, Ms 1201/V.)

⁷⁸⁹ Penn, *Der Untergang Metallums*, prelist.

⁷⁹⁰ Prav tam, nepaginirano.

⁷⁹¹ Costa je Pennu, ki je v Zagrebu ostal brez prebite pare v žepu, posodil tudi denar za pot v Ljubljano, za katerega ga je prosil Penn v pismu z dne 24. septembra 1865: "Euch Hochwohlgeboren wissen, daß die Söhne Apollis häufig in Konflikt mit dem

poleg njega pa še Bleiweis in Radics. Zelo verjetno je, da sta bila Penn in Radics tudi stara znanca in sta se spoznala že v hrvaški prestolnici najkasneje leta 1864. Radics je v *Triglavu* Pennu ob prihodu v Ljubljano namenil prijazno dobrodošlico in izrazil upanje, da bo v mestu kmalu uprizorjena Pennova "domovinska" tragedija *Der Untergang Metullums*:

Unser heimatlicher Schriftsteller Herr *Heinrich Penn*, vom Nationaltheater in Agram, ist angekommen, und denkt einige Zeit hier zu verweilen. Wir hoffen, daß die Anwesenheit desselben die Aufführung seiner vaterländischen Tragödie *Der Untergang Metullums* bewirken werde, wo uns dann zugleich die Gelegenheit geboten wäre, Herrn Penn auch als dramatischen Dichter und Darsteller zu begrüßen.⁷⁹²

Štiri dni zatem, v torkovi številki *Triglava*, je Radics objavil vest, da bo Pennova tragedija v Ljubljani uprizorjena. Tedanji direktor deželnega gledališča⁷⁹³ Calliano je oder od 6. oktobra do 11. novembra 1865 namenil gostujoči Pennovi tragediji. *Triglav* je radostno poročal o uresničitvi želje, izrečene v petkovi številki *Triglava*:

Was wir neulich als Wunsch hinstellten, soll sich nun verwirklichen. Herr *Heinrich Penn* vom *Nationaltheater in Agram* wurde vom Direktor *Calliano* zu einem Gastspielcyklus gewonnen. Das erste Auftreten des Künstlers auf der Bühne seiner Vaterstadt ist morgen als *Narciß*. Auch hat Herr *Calliano* den *Dichter Penn* gewonnen, und wird demnach die von uns neulich genannte vaterländische Tragödie *Der Untergang Metullums* (das heutige

materiellen Bedürfnissen des Lebens sind, und in Bezug auf leere Cassen es mit jedem österreichischen Finanzminister aufnehmen könnte. In einem solchen kritischen Momente, befinde ich mich gegenwärtig und bitte Euch Hochwohlgeborenen dringend um einen Reisebeitrag von 15. fl. oder 20 fl., damit ich meine Reise nach Laibach ungesäumt antreten könnte. Mir ist daran so viel gelegen, daß ich recht herzlich um die Erfüllung dieses Ersuches bitte, denn hier, wo ich noch ziemlich unbekannt bin, ist die Erhaltung eines solchen Darlegens imaginair. In Laibach werde ich durch eifrige Mitarbeiterschaft am *Triglav* durch den Monat Oktober die Summe redlich einbringen; oder selbe nach meinem ersten Gastspiele mit Danke zurückerstatten. Indem ich Überzeugt bin, bei Ihrer Edelsinn und Ihrer bekannten Humanität keine Fehlbitte zu thun ersuche ich noch schließlich um rasche Erledigung meines Ersuchens." (NUK, Ms 1201/V.)

⁷⁹² *Triglav*, št. 80, 6. oktober 1865, str. 331-332.

⁷⁹³ V deželnem gledališču so uprizarjali nemške predstave, medtem ko so Slovenci do leta 1867, ko je bilo ustanovljeno Dramatično društvo in jim je deželno gledališče odstopalo deske za slovenske predstave, postavljali igre na čitalniški oder z amaterskimi igralci.

Metule bei Laas) zur Aufführung gelangen. Es wird diese Tragödie das doppelte Interesse bieten: *eine heimatliche Kraft als Dichter und Darsteller zugleich beurtheilen zu können*. Wir hoffen, daß das Laibacher Publikum den – was für uns von besonderer Bedeutung – namentlich in *Agram* mit so großem Beifalle ausgezeichneten jugendlichen Künstler durch einen zahlreichen Besuch in freundlicher Weise empfangen werde, gilt es ja doch neben der Kunst vorzüglich dem *vaterländischen Interesse*.⁷⁹⁴

Že kmalu po prihodu v mesto se je Penn preizkusil tudi kot igravec. V svoji prvi ljubljanski vlogi kot Narcis se je na nemškem odru deželnega gledališča izvrstno odrezal in *Triglav* je smel v rubriki *Lokales und Provinziales* poročati o Pennovem izrednem igralskem talentu in uspehu:

Vorgestern (am 11. d. [M.]) spielte Herr Penn als erste Rolle den Narciß und errang einen glänzenden Erfolg. Er wurde nach jeder Scene mehrmals gerufen und an den markirtesten Stellen mitten in der Diktion durch rauschenden Beifall unterbrochen; am Schlusse war der Applaus ein stürmischer und das Haus erdröhnte von Dobro- und Bravo-Rufen. Penn's Auffassung des Narciß ist nicht etwa eine Schablone nach bekannten Darstellern, sondern eine durchwegs eigenthümliche. Er stellt uns den Narciß vom rein menschlich-realistischen Standpunkte dar, als den durch den Verlust seiner Frau in seinem Gefühlsleben zerrütteten, dabei geistreichen Spötter über jede Convenienz und über alles Herkömmliche! Wenn wir das Spiel unseres Gastes im Allgemeinen beurtheilen, so erscheint uns der jugendliche Künstler als selbständig denkender, mit einem sonoren und kräftigen Organe begabter Schauspieler, dessen Maske, Mimik und Spiel stets der Situation vollkommen angemessen ist, und der sich, was wir besonders betonen, von jeglicher bei Charakterspielern so häufig begegnenden fratzenhaften Uebertreibung gänzlich ferne hält. – Indem wir ins Detail eingehen, bezeichnen wir als besonders gelungen seine Auffassung und Darstellung des Vortrages bei den Enzyklopädisten, in welcher Scene er die schönste Ruhe mit dem köstlichen Ausdrucke des Humors paart, ferner die Erzählung von seiner verlorenen Frau, dann den Monolog mit der Pagode, den Schluß des IV. Actes und die Scene des Wiedersehens im V., in welch' beiden letzteren Momenten sein Spiel geradezu erschütternd wirkt!⁷⁹⁵

V isti oceni igre, skorajda zagotovo izpod peresa Petra Radicsa ali E.

⁷⁹⁴ *Triglav*, št. 81, 10. oktober 1865, str. 335.

⁷⁹⁵ *Triglav*, št. 82, 13. oktober 1865, str. 340.

H. Coste, tako kot vsi ostali prispevki povezani s Pennom – čeprav nepodpisani in objavljeni v rubriki *Lokales und Provinziales* – beremo tudi, da bodo navdušeni gledalci v prihodnje lahko uživali ob Pennovi igri. Za 20. oktober 1865 je časnik najavil velik gledališki dogodek, premiero Pennove tragedije *Der Untergang Metullums*.⁷⁹⁶

Na Kranjskem je bil 20. oktober velik dogodek, saj je cesar na ta dan leta 1860 razglasil ustavo, oktobrsko diplomu. Veljalo je: "Diesen Tag feiert deßhalb aus ganzem Herzen jeder Oesterreicher, der die Freiheit liebt und das Recht!"⁷⁹⁷ Čeprav v *Triglavu* ni bil običaj na veliko poročati o gledališču, pa je bilo uredniku veliko do tega, da bi Penn v Ljubljani uspel. Na zadnji strani časnika je tako 20. oktobra 1865 objavil najpomembnejše podatke o tragediji: ime avtorja, naslov tragedije ter nastopajoče osebe z imeni igralcev.⁷⁹⁸ V ljubljanski predstavi je igral tudi Penn sam. Dobil je stransko vlogo begunca iz Panonije, častihlepnega Marra, ki nazadnje izda Japode Rimljanom.

Dogajanje "domovinske" tragedije *Der Untergang Metullums* v nemškem jeziku je postavljeno v stari Rim okoli leta 35 do 32 pred Kristusom. Radics je zgodovinsko ozadje tragedije na kratko orisal v podlistku 84. številke *Triglava*, na dan, ko so Pennovo stvaritev v Ljubljani postavili na oder. Publiki je želel približati zgodovinsko snov ter gledalce motivirati za obisk predstave.⁷⁹⁹ Vsebina tragedije je preprosta: Po Cezarjevi smrti je prišel v Rim Oktavijan in si kmalu podredil Ilirijo ter Japode, ki so tu živeli. V drami si stojita nasproti dva protagonista: cesar Avgust in japodski knez Canut, ki ljubi Avgustovo rejenko Avrelia. Rimski nadvladi so se uprli Japodi v njihovem najimenitnejšem mestecu Metulah, ki je ležalo "in einem waldigen Gebirge, auf zwei von einem kleinen Thale durchschnittenen Hügeln und war mit Mauern versehen (*das heutige Dorf Metule bei Laas*)".⁸⁰⁰ Čeprav so prebivalci zagrizeno branili svoje mesto, ga je Oktavijan osvojil in zahteval od njih predajo orožja. To so Japodi občutili kot veliko ponižanje in so svoje žene in otroke zaprli v mestno hišo ter zgradbo skupaj s svojimi dragimi zažgali.⁸⁰¹ Pred Avgustovimi očmi se

⁷⁹⁶ Prav tam.

⁷⁹⁷ *Triglav*, št. 84, 20. oktober 1865, str. 345.

⁷⁹⁸ Prav tam, str. 348.

⁷⁹⁹ Prav tam, str. 345.

⁸⁰⁰ Prav tam.

⁸⁰¹ Prav tam.

je v plamene pognala tudi Avrelia. Ko so mesto objeli ognjeni zublji, so se preživeli Japodi predali z velikimi besedami o svobodi:

Werft Feuer in das Haus, Metallum fällt,

Die Freiheit nicht! Vom Volk zum Volke erblich

Lebt Freiheit fort und ist wie Gott unsterblich!⁸⁰²

O svečanostih 20. oktobra v Ljubljani se je *Triglav* v naslednji številki ponovno razpisal ter posebej obširno in pohvalno poročal o Pennovi gledališki predstavi, ki je šla, če se izrazimo z besedami Wurzbacha "mit ungeheuerem Beifalle über die Bretter:⁸⁰³

Dieses Stück, in welchem sich der gewaltige Kampf des nationalen Elements gegen die erdrückende Macht des mit allem Aufwande von Kraft und Licht in das stille Heiligthum unserer Berge vorschreitenden Römerthums abspielt, und in welchem bei scheinbarem momentanen Unterliegen die nationale Idee doch schließlich als unbesiegbar verherrlicht wird, bot durch seine, die Strebungen unserer Zeit nach Freiheit und Recht zum Ausdruck bringende Fassung den mannigfachsten Anlaß zu Beziehungen auf die Bedeutung des Festes. So fanden dann die herrlichen meisterhaft gearbeiteten Stellen, in denen Kanut diese hohen Intentionen mit glänzender Rede vertritt, um nur eine zu nennen: die Stelle, wo er das "*unantastbare Heiligthum der Sprache*" vertheidigt, vor dem gedrängt vollen Hause das begeistertste Echo; rauschende Dobro-Rufe lohnten den Darsteller (Hrn. Hartig, der den Kanut in würdigster Weise repräsentierte) und den Dichter! Letzterer spielte in seinem Stücke die Rolle des Pannonier-Flüchtlings Marro, der als Fremdling in dem Lande der Japoden zuerst nach hohem Ansehen geizt und nach Mißlingen seines Planes das Land an die Römer verräth, um auf diesem Wege dann doch sein Ziel zu erreichen, den aber als das personifizierte böse Prinzip die Nemesis durch Kanut selbst trifft! Was wir oben von der Aufnahme der Hauptstellen im Besondern sagten, gilt auch der des ganzen Stückes. Unser Publikum, über dieses erste bühnengerecht und hochpoetisch gearbeitete vaterländische Drama sichtlich erfreut, zollte demselben in seiner Totalität den ungetheiltesten Beifall, und wurde der Dichter freundlichst empfangen und durch wiederholten Hervorwurf, sowie durch einen schönen Kranz mit national-trikolorem Bande geehrt –!⁸⁰⁴

⁸⁰² Penn, *Der Untergang Metallums*, str. 91.

⁸⁰³ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 21. knjiga, str. 454.

⁸⁰⁴ *Triglav*, št. 85, 24. oktober 1865, str. 352.

Triglav je v drami videl v zgodovinski plašč ovito idejo o zatiranju in o uporu zatiranega ljudstva, ki odslikuje razmere na Kranjskem v šestdesetih letih. Medtem ko Japodi predstavljajo Slovence, njim sovražni zavojevalci Rimljani utelešajo Nemce. Vendar je interpretacija *Triglava* malo verjetna. Tematika v slovenski literaturi ni nič novega. Pred Pennom so jo obravnavali že drugi avtorji. Kraj Metulje v odi Napoleonu *Ilirija oživljena* omenja Valentin Vodnik (1758-1819).⁸⁰⁵ Koseski (1798-1884) v odi *Slovenija presvitlimu, premilostljivimu gospodu cesarju Ferdinandu Pervimu*⁸⁰⁶ govori o Japodih kot o ljudstvu, ki se do zadnjega diha bori za svojo svobodo in ne kloni pod pritiskom zavojevalcev. Morda lahko pri njem v Rimljanih prepoznamo Napoleona, ki je na našem ozemlju od 1809-1813 ustanovil Ilirske province. Slovenci, tako Koseski, so od nekdaj zvesti cesarju, njihova zvestoba je neomajna: "Hrast se omaje in hrib – zvestoba Slovencu ne gane!"⁸⁰⁷ Pri Prešernu naletimo na Metulje v ljubezenskih sonetih v podobnem smislu kot pri Koseskem,⁸⁰⁸ le da Prešeren navede še primer Ljubljane, ki se je leta 1809 kljub izdaji pogumno uprla Francozom.⁸⁰⁹ Leta 1862 je daljšo pripoved o isti tematiki z naslovom *Bojmir* objavil lirik, dramatik in prevajalec Ivan Vesel (1840-1900).⁸¹⁰ Protagonist *Bojmir* karakterno odgovarja Pennovemu Canutu. V vseh navedenih primerih, razen pri Vodniku, ne gre za slovensko-nemški konflikt, temveč za tujo oblast, ki grozi avstrijski "domovini". V tem smislu "wäre Penns Drama ein Nachzügler der österreichischpatriotischen Literatur der Befreiungskriege,"⁸¹¹ ugotavlja Werner Michler. Po tej interpretaciji so Japodi predstavniki avtohtonih Avstrijcev, ki jih premagajo nasilni Rimljani.⁸¹²

Laibacher Zeitung seveda ni mogel mimo politične interpretacije Pennove drame v *Triglavu*. Za razliko od *Triglava* je uradni ljubljanski

⁸⁰⁵ Vodnik, *Zbrano delo*, str. 91.

⁸⁰⁶ *Novice*, št. 36, 4. september 1844, str. 144 (priloga tej številki). Prim. tudi Inkret, *Jovan Vesel Koseski*, str. 79-85.

⁸⁰⁷ Inkret, *Jovan Vesel Koseski*, str. 83.

⁸⁰⁸ Prešeren, *Pesnitve in pisma*, str. 71.

⁸⁰⁹ O tem poročja Dimitz, *Geschichte Krains*, str. 273.

⁸¹⁰ Vesnin (Ivan Vesel), *Bojmir*. Zahvaljujem se mag. Marijanu Rupertu, ki me je opozoril na Veselovo delo.

⁸¹¹ Michler, "Die Deutschen in Krain", str. 203.

⁸¹² Prav tam.

dnevnik v Rimljanih videl Nemce, ki imajo na Kranjskem kulturno poslanstvo. Pennovo delo pa je v daljšem podlistku anonimni avtor ocenil kot estetsko pomanjkljivo in kot muho enodnevnico:

Da sind wir plötzlich beim Tendenzdrama mit der "blühenden" Diktion und den freiheit- und beifalldürstigen Phrasen, ja wir erkennen unsere Voreltern, die der Dichter der "alte Sprache und das alte Recht" fordern lässt. C'est tout comme chez nous! Es gibt nichts mehr Neues unter der Sonne. Freilich, Mephisto-Octavian lächelt schlau dazu und denkt sich: Sträube dich nur, Sohn der rohen Kraft, gegen mein dir die Kultur bringendes Schwert, du musst doch unterliegen, wenn du auch noch so viel von Sprache und Recht faselst. Nicht das eiserne Schicksal, "welches den Menschen erhebt, wenn es den Menschen zermalmt," nein eine kleine Liebesintrige ist es, welche den Knoten schürzt. Wenn das Tragik ist, so ist auch das Ende der Mücke tragisch, welche ins Licht taumelt!

Aber diese Eintagsfliege, "Der Fall Metullums," ist ja zwei Mal um die Bretterlampen geflattert, das zweite Mal schon etwas schwacher, denn es war Wetterregen und die arme Mücke hatte sich drei Kränze aufgeladen.

Es ist uns nichts geblieben, als – ein Dramaturg der künftigen Nationalbühne. Wir haben zwar noch kein nationales Drama seit Metullum untergegangen, aber – einen Dramaturgen, es fehlen nur noch – die Schauspieler. Wir werden also wieder alte Lustspiele im neuem Gewand sehen, Figaro als – Matiček und wir werden Schiller, Göthe und ähnlichen Plunder bald vergessen. Werft den Ballast jedweder Zivilisation von Euch und werdet wieder naive freiheitsdürstige Japyden.⁸¹³

Vendar Pennova "domovinska" žaloigra le ni imela toliko pomanjkljivosti. Kasneje je dal avtor tragedijo prevesti v hrvaščino ter se je s tekstom udeležil tekmovanja za najboljšo dramo v hrvaškem jeziku. Dne 5. novembra 1866 je dobil prvo nagrado v konkurenci tridesetih del za svoj *Propast Metula*.⁸¹⁴ Uspela predstava v deželnem gledališču je vspodbudila *Novice*, da so 25. oktobra v oceni Pennove predstave pristavile, da bi bilo potrebno misliti na ustanovitev slovenskega odra v Ljubljani ter da bi bil Penn za to najbolj primeren. Znova je bila obujena ideja, ki je petnajst let pred tem, leta 1850, ni uspel udejanjiti Leopold Kordesch.⁸¹⁵

⁸¹³ *Laibacher Zeitung*, št. 248, 28. oktober 1865, str. 992.

⁸¹⁴ *Triglav*, št. 29, 10. april 1866, str. 115.

⁸¹⁵ Kordesch je v časniku *Laibacher Zeitung* ter v prilogi *Illyrisches Blatt*, ki ju je tudi sam urejal od oktobra 1845 do konca marca 1849, prvi sprožil idejo, da bi bilo potrebno

Tudi namen *Triglava* in njegovih ustanoviteljev je bil, da Heinrichu Pennu utrejo pot v Ljubljano. V 86. številki je Radics objavil po dunajskem listu *Die Zukunft* povzet nepodpisan članek *Das krainische Landestheater und die Slovenen*,⁸¹⁶ ki je datiran z dnem 16. oktober 1865. Samo teden dni po objavi v dunajskem časniku je *Triglav* ponatisnil prispevek, v katerem je izražena težnja po ustanovitvi slovenskega odra na Kranjskem:

Ich glaube nichts unzeitgemäßes zu thun, wenn ich die von der "Zukunft" schon öfters angeregte Laibacher Theaterfrage von neuem aufnehme. Das krainische Landestheater ist noch immer ein deutsches Schauspielhaus, und das Land zahlt jährlich 2000 fl. Subvention an das selbe – jenes Land, in welchem höchstens $\frac{1}{12}$ seiner Bevölkerung deutsch ist. Mehr als die Hälfte dieses Zwölftheils ist fast ein Dutzend Meilen weit von Laibach, wo das deutsche Theater besteht, angesiedelt, nämlich in Gotschee. Die übrigen Deutschen sind in den einzelnen Städten Krains, und ein Fragment dieser so versprengten deutschen Bevölkerung gibt es auch in Laibach. Wir haben gegen ein deutsches Theater in unserer Landeshauptstadt trotzdem gar nichts einzuwenden, wenn es die Krainer Deutschen oder irgend ein anderer Freund der deutschen Kunst erhalten will [...]⁸¹⁷

Avtor ugotavlja, da je naravnost nepojmljivo, da plačuje čisto slovenska dežela nemškemu gledališču letno podporo v višini 2000 goldinarjev. To problematiko je že leta 1863 v deželnem zboru načel dr. Bleiweis, kar je povzročilo veliko hrupa v taboru ljubljanskih Nemcev in subvencija je ostala. *Die Zukunft* je v nadaljevanju pisala, da so tako Hrvati kot Srbi v Vojvodini in Rusini v Galiciji že dobili svoj nacionalni oder, le Slovenci in Slovaki, živeči v Avstriji, še nimajo narodnega gledališča:

Den Slovenen wäre die Begründung eines Nationaltheaters um so leichter, als das Schauspielhaus, gewöhnlich der höchste Kostenpunkt bei derlei Unternehmen, schon da ist. Das Laibacher Theater gehört zum Landes-

negovati domači jezik in izrazil pobudo, da bi se v Ljubljani ustanovilo slovensko gledališče s stalnimi igralci. Čeprav je ideja naletela na odobravanje se celotna zamisel na koncu ni posrečila (Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 41-43). O Kordeshevih prizadevanjih za ustanovitev gledališča in s tem povezanimi objavami v časniku *Laibacher Zeitung* in v prilogi *Illyrisches Blatt* glej Miladinović Zalaznik, Leopold Kordesch, str. 162-165.

⁸¹⁶ *Zukunft*, št. 42, 21. oktober 1865, str. 1338-1339.

⁸¹⁷ *Triglav*, št. 86, 27. oktober 1865, str. 354-355.

vermögen und dieses muß, soll in Österreich überhaupt die Autonomie Wahrheit werden, im Interesse des Landes d. i. seiner Bevölkerung verwendet werden. – Das wir artistische Kräfte und ein für den Anfang ausreichendes Repertoire für ein Nationaltheater haben, ist längst durch die slovenischen Vorstellungen erwiesen, welche sich in den letzten vier Jahren eine Zufluchtsstätte in den "Citalnica's" suchten. Daß das deutsche Theater, durch Umwandlung in eine slovenische Bühne nicht "entheiligt" würde, wie dieß die Deutschen behaupten, bekundet das Präjudiz, welches im Jahre 1848 die slovenischen Patrioten schufen, indem sie häufige slovenische Vorstellungen im Landestheater geben ließen. Was im Jahre 1848 möglich gewesen, wird im Jahre 1865/66 nicht unmöglich sein können. Wir geben alles dieses unseren Patrioten zu bedenken, welche als Führer unserer Nation berufen sind, überall das Interesse der letzteren zu wahren, und da Laibach naturgemäß der nationale Centralpunkt und Krain das Centralland der slovenischen Nation ist, wie dieß auch das jüngste politische Programm der Slovenen betonte. So erscheint es uns geboten, daß die Hauptstadt des slovenischen Centrallandes ein Nationaltheater besitze.⁸¹⁸

Dunajski prispevek je bil za *Triglav* in njegovega urednika kot naročen. Nanj se je navezovala vest o slovenskem gledališču v Ljubljani v rubriki *Lokales und Provinziales*, povzeta po *Novicah*. *Triglav* se je strinjal, da bi bil Heinrich Penn primeren mož za ustanovitev slovenskega gledališča.⁸¹⁹ Obenem je *Triglav* predlagal ravnatelju deželnega gledališča, naj zbere zasedbo, ki bi lahko enkrat tedensko postavila na oder slovensko predstavo.⁸²⁰ Če bi Callianu uspelo pridobiti Heinricha Penna, ki ne bi le vodil slovenskih predstav, temveč bi tudi igral, potem bi gospod Calliano dal domovini največ, kar v danih pogojih kdor koli zahteva in bi si zaslužil zahvalo vseh patriotov.⁸²¹

Medtem ko so se v *Triglavu* dolgi prispevki o Pennu in njegovih sposobnostih krčili,⁸²² pa je Penn ustvarjal v upanju na prevzem vodstva slovenskega gledališča in postal "vnet Slovenec". Ker se je 8. novembra iz-

⁸¹⁸ Prav tam.

⁸¹⁹ Prav tam, str. 356.

⁸²⁰ Prav tam.

⁸²¹ Prav tam.

⁸²² Dne 31. oktobra (številka 87) je *Triglav* pisal o Pennovem nastopu v gledališču, tokrat v vlogi Franca v Schillerjevih *Razbojnikih*.

teklo njegovo gostovanje na odru deželnega gledališča, je za slovo pripravil posebno presenečenje: nemško veseloigro v enem dejanju z naslovom *Mentor* ter Schillerjevo *Lied von der Glocke* v prevodu Koseskega.⁸²³ Tokrat *Triglav* ni mogel prehvaliti Pennovega večera. Naval publike je znova dokazal, da bi bil slovenski oder v Ljubljani z navdušenjem sprejet in ne bi naletel na ovire, kot "man so gerne von gewisser Seite behaupten möchte!",⁸²⁴ je pisal *Triglav*. Penn je nato presenetil še nekajkrat, prvič v povezavi s slavnostjo na Prešernov rojstni dan, 3. decembra 1865.⁸²⁵ Ob tej priložnosti je združil moči s Franom Levstikom. Predstava se je začela "z izvrstnim prologom, ki ga je na slavo Prešernu zložil gosp. Fr. Levstik",⁸²⁶ so poročale *Novice*. Čitalniški pevci so peli Prešernove pesmi, Levstik pa je poleg tega, da je besedilo *Krsta* priredil za oder, igral še Črtomirja. Predstava je razgrela srca Kranjcev in *Triglav* je 12. decembra pisal o njeni ponovitvi na odru deželnega gledališča.⁸²⁷ Časnik za domovinske interese je začel 6. februarja 1866 objavljati v podlistku Pennov prevod *Krsta*, ki je izhajal še v času uredništva Eduarda Poura.⁸²⁸ Zadnji podlistek je izšel v 40. številki 18. maja 1866. Separatno izdajo prevoda je Penn posvetil "dem wackern Patrioten, Herrn Dr. Stefan Kočever, Präses der Čitalnica in Cilli".⁸²⁹

Zdi se, da se je Heinrich Penn v domači Ljubljani dobro počutil, njegovi pogovori z ravnateljem deželnega gledališča so se razvijali v pravi smeri in tudi v drugem letniku je *Triglav*, katerega uredništvo je bilo do konca marca še vedno v Radicsevih rokah, objavljal novice, povezane s Pennom. V 22. številki zasledimo naslednjo vest: "Der Landesausschuß hat, wie die 'Novice' schreibt, das Theater für die

⁸²³ *Triglav*, št. 89, 7. november 1865, str. 368.

⁸²⁴ Prav tam.

⁸²⁵ *Triglav*, št. 92, 17. november 1865, str. 379.

⁸²⁶ Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina*, 2. knjiga, str. 214.

⁸²⁷ *Triglav*, št. 99, 12. december 1865, str. 408.

⁸²⁸ *Triglav* je prvi Pennov prispevek v feljtonu objavil že novembra 1865. Ob otvoritvi "Kaiserin Elisabeth-Kinderspitals" na cesaričin god dne 19. novembra 1865 je Penn napisal prolog za veliki koncert: *Prolog bei Gelegenheit des Concerts zur Feier des allerhöchsten Namensfestes Ihrer k.k. apost. Majestät der Kaiserin Elisabeth von Oesterreich*. Cesarici, najvišji zavetnici otroške bolnice v Ljubljani, je ob svečani priložnosti tudi sam recitiral. *Triglav* je hvalil obiskanost in številno udeležbo na dobrodelnih prireditvah (*Triglav*, št. 93, 21. november 1865, str. 381-382).

⁸²⁹ *SBL*, 2. knjiga, str. 297.

nächste Saison dem Herrn *Preisling* übergeben, welcher auch *slovenische Vorstellungen* zu veranstalten sich verpflichtet hat und zu dem Ende Herrn Heinrich Penn engagiren will!⁸³⁰ O tem, kdaj je deželni odbor sklenil, naj se v deželnem gledališču igrajo tudi slovenske predstave, *Triglav* ni poročal. Ravno tako so o tem molčale *Novice*. Vseeno se je vesti razveselil tudi dunajski list za slovanske interese *Die Zukunft*. Leopold Kordesch je 6. aprila 1866 v tem časniku v precej dolgem prispevku, ki ga je 13. aprila v 30. številki ponatisnil *Triglav*,⁸³¹ čestital ravnatelju deželnega gledališča, da se je odločil za ta korak. Obenem pa je orisal situacijo iz leta 1850, ko si je sam neuspešno prizadeval ustanoviti slovensko gledališče v Ljubljani.⁸³²

V sezoni 1866/67 je vodstvo deželnega gledališča prevzel gospod Zöllner,⁸³³ ki je imel tako kot njegov predhodnik veliko posluha tudi za slovenske predstave:

Unser künftiger Theaterdirektor, Hr. Anton Zöllner hat sich in dem mit dem krainischen Landesausschusse abgeschlossenen Vertrage verpflichtet, nach Maßgabe der vorhandenen und zu engagierenden Kräfte *slovenische Vorstellungen* zu geben. Aus diesem Grunde hat er sich brieflich an unsern Landmann, den Dichter Heinrich Penn gewendet, ob er die Leitung und Regie des slovenischen Theaters übernehmen wolle. Ein bindendes Uebereinkommen sollte dann Anfang Juni, wenn Zöllner persönlich wieder in Laibach erscheint, stattfinden. Penn hinwieder hat sich sogleich an ein paar Herren und Damen, die der slovenischen Sprache mächtig und bei auswärtigen Bühnen verwendet werden, gewendet und zusagende Antworten erhalten.⁸³⁴

⁸³⁰ *Triglav*, št. 22, 16. marec 1866, str. 88.

⁸³¹ *Triglav*, št. 30, 13. april 1866, str. 117-118.

⁸³² *Zukunft*, št. 79, 6. april 1866, nepaginirano. Tekst je objavila Miladinović Zalaznik, Leopold Kordesch, str. 162-165.

⁸³³ Wurzbach poroča, da je imel igralec Philipp Zöllner (1785-1852), rojen na Madžarskem, brata Antona. Oba sta odraščala v igralski družini. Oče je bil igralec, kasneje ravnatelj gledališča v Bratislavi in nazadnje član nemškega odra v Pécsu. Philipp je že s šestnajstimi leti prvič stal na odru in se popolnoma posvetil gledališču. Režiral je tudi za opero ter postal leta 1824 ravnatelj gledališča v mestu Ofen pri Pešti na Madžarskem. Če gre za pravo osebo, potem je bil Anton Zöllner poročen in je imel devet otrok, ki so se z izjemo enega, ki je študiral medicino, vsi zapisali odru. Anton je bil član gledališča v mestih Brno in Ofen ter nato v Gradcu. Ljubljane Wurzbach ne omenja (Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 60. knjiga, str. 231-232).

⁸³⁴ *Triglav*, št. 33, 24. april 1866, str. 132.

Čeprav se je zdelo, da bo Penn ostal v mestu in se posvetil slovenskim gledališkim predstavam, je Ljubljano nenadoma zapustil. *Triglav* je konec junija prenehal izhajati, na obzorju je bila vojna. Toda to verjetno niso razlogi, zaradi katerih je Heinrich Penn odšel v Gradec. Tu je urejal list *Die Gartenlaube für Oesterreich*, nakar se je leta 1867 odpravil v Gorico in postal urednik časnika *Görzer Wochenblatt*, poznejšega *Görzer Zeitung*.⁸³⁵ Istega leta se je Penn nekaj časa zadrževal tudi v Ljubljani, kjer je končal dramo o hrvaškoslovenskem kmečkem uporu leta 1573 z naslovom *Ilija Gregorič*. Dramo je dal prevesti tudi v slovenščino, kasneje pa trdil, da je to "prva slovenska tragedija". Odziv nanjo je bil negativen in ga je bridko razočaral.⁸³⁶ Od leta 1867 se Penn ni več približal Dramatičnemu društvu. Jeseni 1869 je odšel v Pariz ter do leta 1918 živel v Franciji, na Madžarskem in na Dunaju. V tem času je napisal nad 20 romanov, s katerimi si je pridobil "nekaj slovesa med avstrijsko-nemškimi romanopisci".⁸³⁷ France Kidrič meni, da Penn v slovenskem prostoru s svojimi zgodovinskimi dramami in romani ni mogel uspeti, saj je zgodovino in običaje južnoslovanskega ozemlja premalo poznal. Zgodovino kmečkega upora v 16. stoletju je na primer študiral le po Radiscevem pisanju o Herbardu VIII. iz leta 1862.⁸³⁸

Avgusta 1866 so *Novice* obžalovale, da je Ljubljana izgubila tako pomembno osebo, kot je bil Penn, 3. oktobra pa namignile, da jim ni jasno, kako se tako sposoben mož ni mogel ali "ni hotel pogoditi s sedanjim začetnikom ljubljanskega gledališča".⁸³⁹ France Kidrič v prispevku v *Slovenskem biografskem leksikonu* meni, da ni izključeno,

⁸³⁵ Razvoj dogodkov v Ljubljani je moral Penna razočarati. 5. septembra 1867 je prevzel uredništvo goriškega lista za nemške interese in v uvodniku zapisal: "Dem Wunsche, einem längst gefühlten Bedürfnis entgegenzukommen, und dem Bestreben, der gesamten Bevölkerung, insbesondere aber den hier lebenden Deutschen ein Organ zu bieten, in welchem ihre eigenen, wie die Interessen der Stadt und der Provinz erörtert werden und ihre Bedürfnisse zur Sprache kommen sollen, verdankt das neue Blatt seinen Ursprung." (*Görzer Wochenblatt*, št. 1, 7. februar 1867, str. 1.)

⁸³⁶ *SBL*, 2. knjiga, str. 298.

⁸³⁷ Prav tam, str. 299.

⁸³⁸ Knjiga je izšla leta 1862 na Dunaju in nosi naslov *Herbard VIII., Freiherr zu Auer-sperg, ein krainischer Held und Staatsmann 1528-1575*. Radics je delo posvetil Anastasiusu Grünu.

⁸³⁹ *SBL*, 2. knjiga, str. 298.

1872.
1865.

in einem Kaiserliche von 15 fl. den 10. febr. d. J. damit
 ich meine Reise nach Kärnten eingeleitet werden
 könnte. Mir ist davon so viel gelaufen, daß ich die
 erste Sache ist die Erfüllung dieses Wunsch
 bitte, den ich hier, wo ich mich zum ersten Mal
 bin, ist die Erfüllung eines solchen Wunsch
 imaginär. In Kärnten wurde ich durch meine
 Mitbringer am 1. October d. J. in der Stadt
 Oktober die Firma und die Einkünfte, das selbe
 und meine in einem Geschäft mit einem
 den zu verkaufen. Ich bin ich selbst
 bei Herrn Colapier und Herrn Anton
 und die Firma sollte zu einem neuen
 und schließlich ein sehr gelobtes
 Geschäft und zu
 Geschäft soll
 der Herr Hochw. geboren
 der Herr
 Wien am 24. April 1865
 Wolfgang No. 55, 1. Bk.

Heinrich Moritz Penn, v Triglavu opevani igravec in dramatik, prosi
 E. H. Costo, da mu posodi nekaj denarja za pot iz Zagreba
 v Ljubljano, kjer je nameraval gostovati z domovinsko žaloigro
 Der Untergang Metullums (NUK, Ms 1201/V).

"da oni ljubljanski predstavniki mladoslovenske generacije z Levstikom
 na čelu, ki so imeli 15. novembra 1866 za ustanovitev dramatičnega
 društva prvi sestanek, a po preteku pol leta v rokah dovoljenje cesarjevo
 z 2. marca in deželne vlade z 18. aprila 1867, za Penovo kandidaturo
 niso bili tako navdušeni kakor Bleiweis in Radics".⁸⁴⁰

⁸⁴⁰ Prav tam.

5.2. Dopisnik Novic Eduard Pour nadomesti Petra Radicsa

V prvih treh mesecih drugega letnika *Triglava* je časnik postal pravi poročevalec iz državnega zbora. Rubrike o kulturi, gledališču in umetnosti so izginile oziroma postale prava redkost, politične teme in ponatisi govorov poslancev v državnem zboru so polnili časopisne stolpiče. Celo podlistek se v tem letniku komajda še pojavlja v časniku. Navadno je prinašal prevode Prešerna izpod peresa Pesjakove in nadaljevanje Radicseve biografije o Valvasorju.⁸⁴¹ V začetku leta, marca 1866, je *Triglav* objavil še nekaj pisem iz že znane rubrike *Dumme Briefe*, ki so politično obarvana, prvo, na primer, govori o nemškutarjih.⁸⁴² Stalnica v časniku so postale rubrike *Aus dem Landtage*, *Aus der Handels- und Gewerkekammer* in *Aus dem Gemeinderathe*. Uvodni članki se ukvarjajo s politiko in gospodarstvom ter občasno spregovorijo še o šolskem vprašanju na Kranjskem. Med zanimanja vredne prispevke sodijo le že omenjene novice, povezane s Heinrichom Moritzom Pennom⁸⁴³ in morebitno ustanovitvijo slovenskega gledališča v Ljubljani, podlistek v prvih številkah, ki obravnava zaton priloge "Laibacherice" *Blätter aus Krain*, o čemer smo že govorili, in redke vesti, nanašajoče se na kulturno življenje.

Potem ko je 30. marca 1866 izšla zadnja številka drugega letnika *Triglava* pod Radicsevimi uredništvom, je krmilo lista, verjetno na Bleiweisovo prigovarjanje, prevzel Eduard Pour (1840-?). 26. marca 1866 je Pour z ustanovitelji *Triglava* podpisal promemorijo o prevzemu uredništva.⁸⁴⁴ V šestih točkah je bilo določeno, pod katerimi pogoji bo Eduard Pour opravljal uredniške dolžnosti. Med drugim sta se dr. Janez Bleiweis in dr. E. H. Costa zavezala, da bosta sama napisala uvodni članek oziroma poskrbela zanj, če uredništvo od sodelavcev ne bo dobilo primernega prispevka. Za branje krtačnih odtisov in korektur sta bila odgovorna Bleiweis in Anton Lesar. Ustanovitelji pa so tudi obljubili, da bo v primeru Pourove odsotnosti ali nezmožnosti opravljanja ured-

⁸⁴¹ Zadnji del je izšel ravno ob predaji uredništva Pouru, 30. marca 1866 v 26. številki *Triglava*.

⁸⁴² *Triglav*, št. 22, 16. marec 1866, str. 85-86.

⁸⁴³ V podlistku 9. februarja začne izhajati Pennov prevod Prešemovega *Krsta* (*Triglav*, št. 12, 9. februar 1866, str. 45-46).

⁸⁴⁴ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (Promemoria).

niškega dela, eden od njih prevzel urednikovanje oziroma bodo za ta čas zaposlili nadomestnega urednika.

Ob začetku drugega kvartala je *Triglav* poleg prednaročniških pogojev objavil tudi na bralce naslovljeno pisanje *An die Vaterlandsfreunde!*, ki je sporočalo, da uredniško krmilo (brezplačno) prevzema Pour:

Bei Beginn des zweiten Quartals wenden sich die Gründer dieses Blattes an die Vaterlandsfreunde mit der Einladung einer recht ausgiebigen Unterstützung dieses Unternehmens durch literarische Beiträge und zahlreiche Pränumeration, nachdem dessen ununterbrochenes Fortschreiten durch die opferwillige Bereitwilligkeit des Herrn *Eduard Pour*, welcher in uneigennütziger Weise sich zur *unentgeltlichen* Uebernahme der Redaktion bereit erklärte, sichergestellt erscheint.⁸⁴⁵

Tako kot v zadnjih marčevskih številkah se *Triglav* tudi v tem sporočilu ni niti z besedo dotaknil Radicsevega odhoda z mesta urednika. Seveda ni šlo za osebne zamere, kot bi utegnili pomisliti. Bleiweis je imel o Radicsu nadvse dobro mnenje in je še aprila 1866 na seji občinskega sveta v razpravi o tem, kdo naj bi uredil mestni arhiv, podprl predlog, da to stori Peter Radics, ki je "ein gebildeter Mann" in "kennt er gewiß auch die Ordnung einer Registratur".⁸⁴⁶ Odgovor na vprašanje, zakaj je Radics aprila 1866 prenehal urejati list za domovinske interese, daje njegovo pismo E. H. Costi. Ko je Radics zapuščal Ljubljano, se ni utegnil srečati s prijateljem. V pismu, poslanem 22. maja 1865 iz Gradca, obžaluje, da se od Coste ni osebno poslovil, ter mu sporoča, da se v Gradcu pogaja za mesto poklicnega poročevalca z bojišča v prostovoljni enoti.⁸⁴⁷ Bolj kot uredništvo je Radicsa vleklo v pustolovke vode. Sredi leta 1866 je bil, kot poroča v avtobiografiji, kot vojni dopisnik poslan na bojišče.

⁸⁴⁵ *Triglav*, št. 26, 30. marec 1866, str. 101.

⁸⁴⁶ *Triglav*, št. 29, 10. april 1866, str. 115.

⁸⁴⁷ "Lieber Ethbin! Recht Leid that es mir, dich nicht mehr getroffen zu haben; dein lieber Schwager wird dir wo[h]l meine Grüße entrichtet haben. Vorläufig bin ich bloß nach Graz, wo ich bereits mit dem Comandanten des Freicorps in Unterhandlung bin wegen Eintritts in das Korps, doch man will von Offizierstellen nichts wissen, und als Kadett will ich nicht eintreten. Jedenfalls bleibe ich noch einige Tage hier. Inzwischen verhandle ich mit [nečitljivo] wegen der Berufsschriftstellerstelle." (NUK, Ms 1201/V. Radicsevo pismo Costi z dne 22. maja 1865.)

gratulant an 26. 5. 1866
J. Schellmayr.

Graz 22 Mai 1866.

Lieber Herr!

Darf Sie mir sagen, daß nicht
unser getroffen ist haben; wir lieber
bfragen sind wir von unserm Herrn
unterricht haben. Wichtig hier ist bloß
auf Graz, wo ich bewillt mit dem
Landesrathen die Fortsetzung in unten,
Sanktion hier wegen Entschluß in der
Lage, daß man will man Offiziere,
Herr nicht wissen, und all das
will ich nicht unterschreiben. Jedwem
bleiben ich auf meine Lage für Sie,
gütliche Abschiede ich mit uns wegen der
Briefwechselstelle. Lieber Herr für Sie

Ko se je leta 1866 začela vojna, je Radics odložil uredništvo in se podal kot poročevalce na bojišče. V pismu Costi iz Gradca obžaluje, da se od njega ni poslovil, ter mu sporoča, da pogovori o odhodu na vojno polje potekajo v pravo smer (NUK, Ms 1201/V).

5.2.1. Eduard Pour – ljubljanski trgovec ureja *Triglav*

Pour ni spremenil Radicseve zasnove časnika, a tudi ni dvignil njegove literarne ravni. *Triglavu* je v podnaslovu nadel novo ime: *Zeitschrift für innerösterreichische Interessen* (Časnik za notranjeavstrijske interese). Ustanovitelji lista so namreč želeli poudariti, da *Triglav* ni namenjen le Ljubljani in Kranjski, temveč vsem notrajeavstrijskim deželam, poudarili pa so, da bo *Triglav* tudi v prihodnje ostal zvest smernicam lista in njegovemu programu.⁸⁴⁸

Eduarda Poura ne navajajo niti Wurzbach niti *Slovenski* ali *Avstrijski biografski leksikon*. Ravno tako niti ljubljanska niti dunajska narodna knjižnica ne hranita njegove morebitne rokopisne zapuščine. Na njegovo ime naletimo v statističnem popisu za mesto Ljubljana iz leta 1857. Tu lahko preberemo, da je bil "potovalec", torej ni stanoval v mestu.⁸⁴⁹ V popisu za leto 1869 nihče od Pourovih ni naveden, pač pa ponovno naletimo nanje v zglaševalnih polah mesta Ljubljane. Dokument Eduarda Poura ni datiran, iz zglaševalne pole pa je razvidno, da je bil Pour rojen leta 1840 blizu Šentjerneja na Dolenjskem. Sodil je v generacijo Grassellija, Nollija in Leskovca. Poročen je bil z Mathilde Szalner (8. avgust 1845 – 21. junij 1906).⁸⁵⁰ V zakonu se jima je rodilo pet otrok, dva sinova in tri hčerke. Pri vseh je kot kraj rojstva naveden Kranj. Najstarejši sin Eduard Josip je prijokal na svet leta 1871, najmlajši Gottfried pa leta 1877. Eduard Josip Pour se je na Češkem poročil s Katarino rojeno Salter (1871–?) ter kasneje z njo in sinom Viljemom (1900–?) živel na Dunaju.

⁸⁴⁸ "Unser Blatt ist den geistigen und materiellen Interessen der ganzen slovenischen Nation gewidmet. Wir können daher auch heute mehrfach wiederholte Bitte erneuern, da alle unsere Patrioten in Steiermark, Kärnten, Krain, Istrien, Görz und Triest uns unterstützen, und uns eifrig Mittheilungen und Korrespondenzen über alle wichtigen Vorkommnisse zugehen lassen möchten, die wir stets dankbar benützen werden." (*Triglav*, št. 26, 30. marec 1866, str. 101.)

⁸⁴⁹ ZAL, LJU 504. Indeks 1857 / Ljudsko štetje, 1. zvezek, str. 460. Ob Pourovem imenu je ob prepisu indeksa, ki je nastal leta 1937, po vsej verjetnosti prišlo do napake. Ker je popis zajel tudi nekatere osebe, ki so jim bile izdane razne listine, na primer domovnice ali poselske knjižice, se je na seznamu znašel Eduard Pour. Poleg tega, da je bil "potovalec", je ob njegovem imenu zabeleženo še, da je dobil domovnico, vendar sta moteči številka in letnica, ki sledita, namreč 141/1881. Leta 1857 namreč niso mogli izdajati domovnic za več kot dvajset let vnaprej!

⁸⁵⁰ ZAL, LJU 500, Zglaševalne pole mesta Ljubljane, stara serija, TE 18 (Eduard Pour).

TRIGLAV.

Zeitschrift für innerösterreichische Interessen.

Verantwortlicher Redacteur:

E d u a r d P o u r.

II. Jahrgang.

1866.

G a i b a c h.

Verlag und Druck von Josef Blasnik.

Uvodna stran *Triglava* leta 1866 pod Pourovim uredništvom.

Dne 5. aprila 1889 se je zglasil v Ljubljani in čez dve leti (26. januarja 1891) dobil v mestu domovnico.⁸⁵¹ Dve hčerki Eduarda Poura sta se poročili v Budimpešto, o čemer govori zabeležka ob njunih imenih. V opisu Pourovega poklica beremo, da je bil "Getreidehändler und Fabrik-agent",⁸⁵² že leta 1889 pa zasledimo na zглаševalni poli njegovega sina podatek, napisan v slovenščini, ki pravi, da je sin gozdarskega cenilca Eduarda Poura.⁸⁵³ To pomeni, da se je nekdanji urednik *Triglava* v osemdesetih letih začel ukvarjati z gozdarstvom.

Kot sodelavec in dopisnik Bleiweisovega lista se Pour pojavlja najkasneje leta 1864. V 16. številki *Novice* je objavil v rubriki *Gospodarske stvari* prispevek o izdelovanju sladkorja iz pese,⁸⁵⁴ naslednje leto je v januarski številki pisal o sladkorni pesi na Kranjskem⁸⁵⁵ ter maja 1866 ponovno o pridelovanju sladkorne pese.⁸⁵⁶ Tematika ga je morala zanimati, verjetno pa je želel svetovati tudi kmetovalcem. Leta 1866 je izdal drobno knjižico *Pridelovanje sladkorne pese po skušnjah*, ki jo hrani mariborska univerzitetna knjižnica. V prispevku iz leta 1865 Pour poroča, da je "na vrtu tukajšnje c. kr. kmetiške družbe sejati dal [več plemen sladkorne pese] in takega semena tudi na kmete za pokušnjo poslal".⁸⁵⁷ Iz članka lahko razberemo, da je imel Pour stike z dunajsko univerzo, saj piše, da je "gospod dr. Pohl, učenik kemije na Dunaji"⁸⁵⁸ analiziral nekaj pridelka, da bi ugotovil, koliko odstotkov sladkorja vsebuje na Kranjskem pridelana pesa. V sodelovanju s Pohlom in na podlagi njegovih rezultatov je podobne meritve izvedel tudi Eduard Pour na Kranjskem. Pod poročilom o tej raziskavi je podpisan "Eduard Pour, tehniški kemikar". V Ljubljani in na Dunaju je ohranjena še ena publikacija,

⁸⁵¹ ZAL, LJU 500, Zglaševalne pole mesta Ljubljane, stara serija, TE 18 (Eduard Josip Pour).

⁸⁵² Prav tam.

⁸⁵³ Prav tam.

⁸⁵⁴ *Novice*, št. 16, 20. april 1864, str. 125.

⁸⁵⁵ *Novice*, št. 3, 18. januar 1865, str. 20.

⁸⁵⁶ *Novice*, št. 18, 2. maj 1866, str. 152.

⁸⁵⁷ *Novice*, št. 3, 18. januar 1865, str. 20.

⁸⁵⁸ Prav tam. Johann Pohl (1842-?) se je rodil na Moravskem. Študiral je poljedelstvo in leta 1870 dobil profesorsko mesto v Mödlingu pri Dunaju. Študijska potovanja pod pokroviteljstvom poljedelskega ministrstva so ga vodila v Nemčijo, Belgijo, Anglijo in v Istro (Hinrichsen, *Das literarische Deutschland*, str. 1047).

Angemeldet am 18		Daus. Nr. <i>HE 1507</i> <i>Regie Nr. 25</i> <i>Florj. ulice</i> 23			
Des Hauptbuches Nr. <i>325</i>					
Namen	Stand	Charakter	Ge- buchs- Jahr	1. Geburtsort 2. Heimatsgemeinde	Ausweisdocument
<i>Pour</i>					<i>Wien</i>
<i>Eduard</i>	<i>resp. Gumpfen</i>	<i>geb. 1840</i>	<i>1840</i>	<i>Gumpfen bei St. Maximilian in Unter-Österreich</i>	<i>Wien aufgeführt wurde am 21. Okt. 1864 5166 1867 lange Zeit Cotta Zorn Cotta Nr. 215 Cotta Nr. 187</i>
<i>Maximilian</i>	<i>geb. 1845</i>	<i>geb. 1845</i>	<i>1845</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Julius</i>	<i>geb. 1846</i>	<i>geb. 1846</i>	<i>1846</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Anton</i>	<i>geb. 1847</i>	<i>geb. 1847</i>	<i>1847</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Olga</i>	<i>geb. 1848</i>	<i>geb. 1848</i>	<i>1848</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1849</i>	<i>geb. 1849</i>	<i>1849</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1850</i>	<i>geb. 1850</i>	<i>1850</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1851</i>	<i>geb. 1851</i>	<i>1851</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1852</i>	<i>geb. 1852</i>	<i>1852</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1853</i>	<i>geb. 1853</i>	<i>1853</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1854</i>	<i>geb. 1854</i>	<i>1854</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1855</i>	<i>geb. 1855</i>	<i>1855</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1856</i>	<i>geb. 1856</i>	<i>1856</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1857</i>	<i>geb. 1857</i>	<i>1857</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1858</i>	<i>geb. 1858</i>	<i>1858</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1859</i>	<i>geb. 1859</i>	<i>1859</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1860</i>	<i>geb. 1860</i>	<i>1860</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1861</i>	<i>geb. 1861</i>	<i>1861</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1862</i>	<i>geb. 1862</i>	<i>1862</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1863</i>	<i>geb. 1863</i>	<i>1863</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1864</i>	<i>geb. 1864</i>	<i>1864</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1865</i>	<i>geb. 1865</i>	<i>1865</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1866</i>	<i>geb. 1866</i>	<i>1866</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1867</i>	<i>geb. 1867</i>	<i>1867</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1868</i>	<i>geb. 1868</i>	<i>1868</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1869</i>	<i>geb. 1869</i>	<i>1869</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>
<i>Josephine</i>	<i>geb. 1870</i>	<i>geb. 1870</i>	<i>1870</i>	<i>St. Pölten</i>	<i>St. Pölten</i>

Zglaševalna pola mesta Ljubljane – Eduard Pour
(ZAL, LJU 500).

delo Eduarda Poura. Tudi v tej brošurici, tiskani leta 1892 v Ljubljani, se avtor ukvarja s kmetijsko oziroma gospodarsko tematiko. Knjižica nosi naslov *Das Nutzen der Torfstreu für Städte und Wirtschaft*. V Triglavu se je Pour prvič pojavil s prispevkom *Brauchen wir eine Forstschule?*, ki je bil objavljen 2. januarja v prvi številki drugega letnika lista (1866).

Iz do sedaj znanih podatkov lahko sklepamo, da je Pour študiral kemijo ali vsaj naravoslovne vede ter da je bil dejaven na področju kmetijstva, agronomije in gospodarstva ter gozdarstva. Bil je član kmetijske družbe na Kranjskem ter Bleiweisov znanec.⁸⁵⁹ Leta 1865 je Triglav v 36. številki objavil oglas, ki obvešča, da je "APIS" *Viehversicherungs-bank für Oesterreich in Wien* aprila v Ljubljani odprla poseben oddelek za Kranjsko. Pod sporočilom je podpisan "Eduard Pour, Handelsmann",⁸⁶⁰ kar govori o tem, da je bil Pour odgovoren za ljubljansko poslovalnico dunajske ustanove. Pour je bil tudi član društva "Aushilfskassenverein". Na občnem zboru društva 25. marca 1865 je predlagal, naj upravni svet razmisli o tem, da bi smela njihova ustanova sprejemati od poslovnježev kot plačilno sredstvo tudi čeke in tako povečati dobiček od obresti.⁸⁶¹ Predlog je bil sprejet, Pour pa je svoj govor na občnem zboru pričel z besedami, ki kažejo na to, da se je znašel tudi v bančniških vodah.⁸⁶² Dejavno se je udeleževal tudi javnega življenja in bil ugleden ter cenjen mož. Pripadal je taboru staroslovencev. V vseh letih je bil naročnik *Triglava*, poleg tega pa še član Slovenske matice. Ni ga najti na seznamu ustanovnikov, pač pa je njegovo ime v *Imeniku matičnih udov* navedeno med letniki v mestu Ljubljana.⁸⁶³ Letniki Matice so letno plačevali dva goldinarja članarine.⁸⁶⁴ Pouru so na seznamu delala družbo znana imena: pisatelj France Levstik, notar in posestnik dr. Jožef Orel, pisatelj Jakob Alešovec in profesor višje realke France Globočnik ter številni drugi iz tedanjega ljubljanskega življenja: gostilničarji, trgovci,

⁸⁵⁹ Z Bleiweisom sta dobro sodelovala. Leta 1865 je Bleiweis pod Pourov prispevek v opombi uredništva dopisal, da bo Kranjska kmetijska družba na svojem vrtu prodajala semena *šlezke pese* ter da cena le-te ne bo dosti višja od cene semen navadne pese (*Novice*, št. 3, 18. januar 1865, str. 20; opomba uredništva).

⁸⁶⁰ *Triglav*, št. 36, 5. maj 1865, str. 156.

⁸⁶¹ *Triglav*, št. 19, 6. marec 1866, str. 74.

⁸⁶² Prav tam.

⁸⁶³ Poročilo in imenik Matice Slovenske, str. 49.

⁸⁶⁴ *Národní koledar*, str. 41.

študentje, hišni posestniki, mizarji, čevljarji, ključavničarji itd. Kot član se navaja še leta 1870, ne pa več naslednje leto. Ker je še leta 1892 izšla Pourova knjižica o uporabi šote, smemo sklepati, da je Pour tega leta iz seznama izpuščen zaradi tiskarske napake. Mogoče je, da se je s svojimi otroki preselil drugam, recimo k sinu na Dunaj ali k eni od hčera v Budimpešto. Njegovi odnosi z Matico so bili topli, vsaj sodeč po tem, da je leta 1866 podaril ustanovi vezan drugi letnik *Triglava*.⁸⁶⁵ Ko so leta 1866 ustanavljali Dramatično društvo v Ljubljani, srečamo Poura med člani ustanovnega odbora. Rodoljube je združila misel, da bi osnovali društvo, ki bi skrbelo za domačo dramatiko, za tisk slovenskih del in za slovenske gledališče predstave. Med pobudniki našteva Anton Trstenjak naslednje osebe: trgovskega pomočnika Pavla Drahslerja, odvetniškega koncipijenta dr. Karola Gestrina, hišnega posestnika Petra Grassellija, pisatelja Frana Levstika, pravnika Josipa Nollija, notarskega koncipijenta dr. Josipa Poklukarja, deželnega uradnika Frana Ravnikarja, magistratnega komisarja Luko Svetca, magistratnega uradnika Vojteha Valento in c. kr. uradnika Dragotina Žagarja kot tudi trgovca Eduarda Poura.⁸⁶⁶ Pour se je 21. junija 1868 udeležil izredne seje odbora Dramatičnega društva dne v čitalniški dvorani. Ker je Svetec predsedništvo zaradi pomanjkanja časa odložil – izvoljen je bil za poslanca v državni zbor – je postal novi predsednik Fran Levstik, v odboru pa je v družbi Bleiweisa, Grassellija, Jurčiča, Valente in drugih sedel tudi Eduard Pour.⁸⁶⁷ Odbor se je delil na tri odseke, upravnega, gledališkega in literarnega; Pour je skrbel za upravne in organizacijske zadeve.⁸⁶⁸

Drugih podatkov o Eduardu Pouru nimamo. Omeniti velja morda le še, da Janez Švajncer v svoji knjigi *Slovenska vojska* navaja nekega polkovnika Poura, ki ga je narodni svet 31. oktobra 1918 imenoval za poveljnika vsega vojaštva v Ljubljani.⁸⁶⁹ Ali je bil to sorodnik Eduarda Poura? Družinske vezi med njima na podlagi virov nisem mogla ugotoviti, vendar pa možnost ni izključena.

⁸⁶⁵ Izvod s Pourvim podpisom hrani NUK, časopisna čitalnica.

⁸⁶⁶ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 57.

⁸⁶⁷ Prav tam, str. 60.

⁸⁶⁸ *Triglav*, št. 31, 18. julij 1868, nepaginirano.

⁸⁶⁹ Švajncer, *Slovenska vojska*, str. 20. Na omembo me je opozoril ddr. Igor Grdina, za kar se mu na tem mestu zahvaljujem.

5.2.2. Literarni in domoznanski prispevki ter konec Pourovega uredništva

Že bežno prelistavanje drugega letnika *Triglava* razočara. Le redke prispevke lahko uvrstimo v literarno in domoznansko rubriko, poleg tega jih je zelo malo. Med zanimivejše sodi Pennov prevod Prešernovega *Krsta*,⁸⁷⁰ ki je v nadaljevanjih izhajal v podlistku. Tudi nov urednik je vztrajal pri slovanskem bratstvu. Že v drugi številki njegove redakcije je v podlistku objavil prispevek *Ueber den Culturstand der Slaven zur Zeit ihres ursprünglichen Gesamtverbandes*, ki ga je napisal češki zgodovinar J. C. Wocel, kot beremo v opombi uredništva. *Triglavu* se je zdelo primerno objaviti odlomke iz te razprave, prvič zato, ker med Slovenci ni poznana, in drugič, ker še obstajajo ljudje, ki imajo slovanska ljudstva za grobe, neizobražene barbore.⁸⁷¹ Sredi maja je začel *Triglav* v feljtonu objavljati slovaško ljudsko pripovedko *Lubka*, ki jo je zapisal *Samko Chalupka*.⁸⁷² Prvič je bila objavljena v dunajskem časopisu *Slavische Blätter*, zatem pa jo je v nadaljevanjih natisnil še ljubljanski časnik. Zadnje številke tega letnika so se v feljtonu ukvarjale tudi s poljsko⁸⁷³ in rusko zgodovino.⁸⁷⁴

V podlistek so včasih zašli popisi slavnosti pri velikih čitalniških "Besedah", poročila o ljubljanski čitalnici in Južnem Sokolu ali pa trivialni teksti kot *Biographie einer Zigarre*⁸⁷⁵ in različni prispevki, na primer članek ljubljančana Johanna Alfreda Hartmanna o Novem mestu.⁸⁷⁶ Obenem je *Triglav* ob vsakem čitalniškem večeru vsaj v rubriki *Lokales* poročal o dogajanju na čitalniškem odru. Takšne večere so navadno sestavljali trije sklopi: glasbeni, gledališki in gimnastični, kjer so se predstavili telovadci Južnega Sokola.

Knjižne novosti je Pour, kot pred njim v drugem letniku časnika tudi Radics, stlačil v rubriko *Lokales*. Med številnimi naštetimi knjigami s

⁸⁷⁰ Prvič v podlistku v št. 29, 10. april 1866, str. 113.

⁸⁷¹ *Triglav*, št. 27, 2. april 1866, str. 106. Ostala nadaljevanja: *Triglav*, št. 31, 17. april 1866, str. 122-123; št. 34, 27. april 1866, str. 133-134.

⁸⁷² *Triglav*, št. 41, 22. maj 1866, str. 162-163; št. 42, 25. maj 1866, str. 166-167.

⁸⁷³ *Triglav*, št. 48, 15. junij 1866, str. 189; št. 49, 19. junij 1866, str. 194.

⁸⁷⁴ *Triglav*, št. 50, 22. junij 1866, str. 198-199.

⁸⁷⁵ *Triglav*, št. 44, 1. junij 1866, str. 174-175.

⁸⁷⁶ *Triglav*, št. 46, 8. junij 1866, str. 182-183; št. 47, 12. junij 1866, str. 186-187.

slovanskih knjižnih polic se je sem in tja v *Triglavu* znašlo tudi kakšno delo slovenskega izvora. V 30. številki je tako *Triglav* poročal, da je Janez Trdina svoj rokopis *Zgodovine slovenskega naroda* že oddal dr. Bleiweisu in bo vsak čas pripravljen za tisk pri Matici.⁸⁷⁷ Letnik 1866 se je zaključil s podlistkom o Sigmundu Herbersteinu, ki ga avtor ni podpisal.⁸⁷⁸

Zatem je vojna terjala svoj davek. Dne 29. junija 1866 je izšla zadnja številka drugega letnika *Triglava*. Vendar so *Triglav* pestile tudi finančne skrbi. Blaznika je konec leta 1865 zanimalo, ali bodo drugi letnik časnika sploh še tiskali,⁸⁷⁹ "Laibacherica" pa je že sredi leta 1865 poročala, da bo *Triglav* prenehal izhajati. *Novice* so vest o zatonu *Triglava*, ki jo je objavil *Laibacher Zeitung*, odločno zanikale:

Vsevedoča "Laibacherica" od 10. dne t. m. je prinesla svojim bravcem novico, da konec tega meseca *jenja* "Triglav". "Triglav" ji v današnjem listu zagotavlja, da mu ni nič znano o tem, ter zagotavlja, da gotovo tako dolgo ostane, dokler ostanejo vzroki, ki so ga spravili na svitlo. – Mi dostavljamo temu le to, da so bili časi od 1848. leta naprej, ko smo v *lepem miru* živeli z "Laibacherico", ko so jo vredovali dr. Hladnik, dr. Klun itd., in nam "Triglava" ni bilo treba. Al potem je prišlo drugač – in "Triglav" je bil živa potreba.⁸⁸⁰

Konec junija 1866 je *Triglav* svojim bralcem zamolčal kakršne koli finančne težave in sporočil, da bo časnik "zaradi vojnih razmer" začasno prenehal izhajati. Na nebu nad monarhijo so se zbirali temni oblaki in bil je čas, da domovinski interesi stopijo v ozadje. Obenem so ustanovitelji lista obljubili, da bo časnik za domovinske interese ob "primernem trenutku"⁸⁸¹ ponovno prišel med bralce.

⁸⁷⁷ *Triglav*, št. 30, 13. april 1866, str. 119.

⁸⁷⁸ *Triglav*, št. 51, 62. junij 1866, str. 201-201; št. 52, 29. junij 1866, str. 209-210.

⁸⁷⁹ NUK, Ms 1395/VIII, mapa 6, Blaznikovo pismo Costi, naslovljeno *An die P. T. Herren Garanten des 'Triglav'*.

⁸⁸⁰ *Novice*, št. 25, 14. junij 1865, str. 196.

⁸⁸¹ *Triglav*, št. 48, 15. junij 1866, str. 189.

An die P. T. Herren Garanten der „Triglav“!

Es ist für die Ausgabe gefälliger Beilagen die Zeit
 nicht die schönste Zeit ist, daß über die Leistung der Beilagen
 darüber ein Wort gesagt wird, so bald sie auch die Zeit im
 Hinblick auf die Verantwortung der Garanten genügend
ausdrücken zu vermögen.

Ljubljana, 8. Dezember 1865.

Joh. Blaznik

In Folge obiger Mitteilung haben
 wir die Herren Garanten ein, zu einer
 Besprechung in der nächsten Angelegenheit
 morgen Sonntag um 11 Uhr Konntag
 in Stanger'scher Dezernat beizutreten
 ersuchen wollen. D. Hart

Hofmeister

D. Hart

Schwester

Schwester

Schwester
 v. Hart
 Garanten

Blaznikovo pismo ustanoviteljem Triglava, v katerem jih konec leta 1865 sprašuje, ali bodo nadaljevali z izdajanjem časnika (NUK, Ms 1395/VIII).

Inzwischen hat der politische Horizont plötzlich eine unerwartete Färbung erhalten; Waffengeklirre ertönt in allen Enden Europa's, und den auf so vielen Seiten Österreichs umlauernenden Feinden stehen des Kaiserreiches Völker in patriotischer Einigung entgegen.

Das Interesse an den großen europäischen Fragen drängt die inneren Angelegenheiten in den Hintergrund. Unser Blatt – nie zur Besprechung der politischen Angelegenheiten bestimmt – vermag als Wochenblatt den gegenwärtigen Anforderungen des Publikums schwer zu entsprechen.

Wir haben daher beschlossen, das Erscheinen des "Triglav" mit Ende dieses Monats *vorläufig* zu sistieren, uns vorbehaltend, das Blatt im geeigneten Zeitpunkte wieder in's Leben zu rufen.⁸⁸²

Nazadnje se je *Triglav* za uredniško delo javno zahvalil Eduardu Pouru,⁸⁸³ ki je kljub temu da ni imel izkušenj s časnikarskega področja, tri mesece svojega dela vzorno opravil. Pouru so za njegovo delo zahvalo izrekle tudi *Novice*, ki so v začetku julija zapisale:

"Triglav" je konec unega meseca nehal začasno izhajati, ker ob času vojske se vsa pozornost od notranjih zadev obrača le na bojišča, v takem času pa nemški list, ki le dvakrat na teden izhaja, ne zadostuje radovednemu občinstvu. Gosp. Ed. Pouru gré zaslužena hvala, da je iz zgolj domoljubja in vrlo vredoval "Triglava", čemur priča je kazalo zanimivih sestavkov, ki jih je ta list prinesel zadnje kvatre.⁸⁸⁴

Naročnikom, ki so vplačali naročnino na list za celo leto, so ustanovitelji obljubili, da jim bodo denar vrnili.⁸⁸⁵ Nato so se v petdeseti številki oglasili še enkrat, tokrat s priporočilom abonentom, naj si v prednaročilu zagotovijo dunajski list *Die Zukunft*,⁸⁸⁶ saj le-ta dosledno in posebej toplo zastopa interese avstrijskih Slovanov, ki se borijo za pravično stvar in terjajo enakost vseh avstrijskih narodov. Poleg tega pa se je časnik ob slovesu vsem patriotom zahvalil za izkazano podporo:

⁸⁸² Prav tam.

⁸⁸³ "Schließlich erkennen wir es als unsere Pflicht, dem Herrn Eduard Pour für die uneigennützig Besorgung der Redaktion im letzten Quartale öffentlich unseren Dank auszusprechen." (Prav tam.)

⁸⁸⁴ *Novice*, 4. julij. 1866, str. 219.

⁸⁸⁵ *Triglav*, 15. 6. 1866, št. 48, str. 189.

⁸⁸⁶ Zanimivo, da dunajski časnik *Die Zukunft* leta 1866 ni objavil niti vesti o prenehanju izhajanja *Triglava*, še manj pa vabil njegovim bralcem k prednaročilu na svoj list.

Druckort
Druck und Verlag:

Verlag: G. W. H. ...
Herausgeber: ...

Abonnement für ...
Preis ...

Zeitschrift für innerösterreichische Interessen.

Verlag und Druck von
G. W. H. in Triest.

(Wochenblatt) ...

Verantwortlicher Redakteur:
Eduard Beaur.

II. Jahrgang.

Freitag, den 15. Juni 1866.

Nr. 48.

An die Leser und Freunde dieses Blattes.

Als wir vor anderthalb Jahren dieses Blatt in's Leben riefen, geschah es zum Zwecke der Befriedigung und Vertiefung der Interessen unserer Staatsländer und der löwenfüßigen Nation. In dem großen reichlichen Kampfe, welcher sich über die staatsrechtliche Fragestellung Österreich entfaltete, sollten wir Österreicher ein Organ nicht erhalten, welches in den Gegnern verächtlicher Sprache, unsere Ansprüche bezweifelte, unsere Rechte untergraben, die so häufigen Angriffe zurückweisen und Verleumdungen und Klagen aufzuklären die Aufgabe hätte. Der „Triglav“ hat in allen diesen Beziehungen seine Pflicht treulich und mit strenger Konsequenz erfüllt. Inzwischen hat der politische Horizont täglich eine unermessliche Färbung erhalten; ...

Keine die Institution schon vielfach seine Zehnmalen fand, weil sie im unerschütterlichen Wege geschritten, und als eine Schöpfung des kaiserlichen Verstandes betrachtet wurde. Demgemäß mit Unrecht, wenn sie vom politischen Standpunkte angesehen wird; in rechtlicher Beziehung aber wird man dem Gesetzgebungsorgan die höchste nicht verkommen dürfen, welche seit Jahrhunderten gewohnt waren, nur in constitutioneller Weise Gesetze zu erlassen. Dieses Organ der Abwägung gegen die Parlamentarismus wurde im Jahr's Zittern allerdings nicht offen genannt werden. ...

Triest am 15. Juni 1866.

Die Gründer des „Triglav“.

Die Handels- und Gewerbetreibenden Österreichs und ihre Reform.

Überlegen Sie den übrigen Gründern der Unpopulanzität der Kammer, was hier bemerkt werden, daß in den Ländern der ungarischen ...

Gleich kam auch in den Ländern mit nationaler österreichischer Bevölkerung ein nationaler Grund der Aversion gegen die Kammer dazu. Diese Kammer und häufiger noch nationaler innerhalb derselben haben von Anfang an einen nationalen Ton angeklungen, der die nicht-nationale Bevölkerung Elemente verstoß vertriebe. ...

Feuilleton.

Der Kampf zwischen den uralten und modernen Fürsten unter Wladislaw IV. König von Polen.

Der Streit der Parteien während des Interregnum im Jahre 1648 hat seine Quelle in der Umgestaltung der einen der beiden Hauptparteien d. h. des Adels mit den Magnaten, welche durch den ganzen Verlauf der Geschichte im fortwährenden Kampfe stehen. Dieser Kampf zeigt sich in der That von Anfang an zu Ende immer fortwährend zu kommen und zum Vortheil der Reichen, ...

Es ist neues Ziel für Obed hatten, trat als Hauptführer der Kronprinzler Jelislawski, welcher in Wien nicht fand, alle zu seiner Zeit getragenen Pläne gegen die reiche Magnaten der Nation angelegt zu haben. ...

*) Wir erlauben uns, diesen hier interessanten und nach neuen gefundenen Quellen verarbeiteten Brief mitzutheilen, dem er nicht ein helles Licht auf den wichtigsten Gegenstand, die den vor fünf Jahrhunderten vertriebenen Unterjochten Polen mit herbeizuführen können.

(Schluß folgt.)

Ustanovitelji Triglava sporočajo bralcem, da bo zaradi vojne časnik za nekaj časa prenehal izhajati. O finančni težavah molčijo.

Bei diesem Scheiden von seinen geehrten Lesern aber findet er [*Triglav*] sich – nebst dem Danke an die Patrioten für die ihm gewordene geistige und materielle Unterstützung – zu dem Appell an dieselben verpflichtet: sie möchten nunmehr alle in den Kreis der Abonnenten der "Zukunft" treten. Die ["Zukunft"] hat in jedem ihrer Blätter den Beweis geliefert, daß sie in Wahrheit eine *österreichische* Zeitschrift sei und nur für *Oesterreichs* Interesse ihre gewiegte Feder führe, daher aber folgerichtig auch die *Rechte der österreichischen Slaven* mit jener Wärme vertrete, welche eine gerechte Sache und der endliche Ausgleich *aller* Nationen Oesterreichs erfordert. Ein solches Blatt, da es hiezu auch das einzige in Oesterreichs deutscher Journalistik ist, verdient daher auch eine opferwillige Unterstützung von Seite der Patrioten aller slovenischen Länder [...] Nach allen diesen Auslassungen lautet demnach der dringliche Appell an unsere geehrten Abonnenten: *Pränumerirt Alle auf die "Zukunft"*!⁸⁸⁷

5.3. Peter Grasselli list ponovno obudi

Čeprav so ustanovitelji napovedali skorajšnji ponovni izid *Triglava*, je moral časnik na "primeren trenutek"⁸⁸⁸ čakati vse do 21. decembra 1867, ko je Peter Grasselli prevzel lastništvo, izdajanje in uredništvo *Triglava*. Tiskarske posle je kljub slabim izkušnjam⁸⁸⁹ prevzel Jožef Blaznik. Po več kot letu in pol je Grasselli začel tokrat enkrat na teden, ob sobotah, znova izdajati list, ki se je v podnaslovu ponovno imenoval časnik za domovinske interese: *Triglav, Zeitschrift für vaterländische Interessen*.

Ustanovitelji lista Grasselliju niso odrekli podpore. Štiriindvajset vplivnih mož je s svojim podpisom jamčilo za *Triglav* ter je bilo pripravljeno časniku finančno priskočiti na pomoč, če bi le-ta zabredel v finančne težave.⁸⁹⁰

⁸⁸⁷ *Triglav*, št. 50, 22. junij 1866, str. 200.

⁸⁸⁸ *Triglav*, št. 48, 15. junij 1866, str. 189.

⁸⁸⁹ Leta 1866 je *Triglavu* odpisal skoraj polovico dolga za tiskarske storitve (NUK, Ms 1201/IX, mapa 97, Circulare z dne 27. julija 1866).

⁸⁹⁰ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97, Erklärung. Med patrioti, ki so podpisali "Erklärung", ki sta jim jo poslala Bleiweis in Costa, najdemo naslednja imena: Šentak, Obresa, Pour, Lavrenčič, Bučar, Marušič, Fortuna. Ernestine Bleiweis, Janez Bleiweis, Fid. Terpinz,

Erklärung.

Herrn Peter Grasselli, Schriftf. in Laibach, der Zeitschrift „Triglav“ zur Verhütung aller Ansprüche und nationaler Interessen wieder in's Leben rüft, wissend ob angemessen — obsonen ges. stellt wird, dasz sich dinstalbe durch sich selbst erhalten wird — aber das Gesetz nicht für sich erwachsen, allfälligen Pflichten zu garantieren. Pflichten stellt kann diese Artigkeit in einem Jahr achthundert Gulden betragen. Diese Pflichten sollen sich durch das Jahr garantieren, diese Garantie in achtzig Aufsätzen von je zehn Gulden W. zu überweisen, und zwar in drei Teil, dasz jedes Viertel für die allfälligen Artigkeit bei Herausgabe der Zeitschrift „Triglav“ im Verhältnisse zur Anzahl der gesammelten Aufsätze, für je ein Aufsatz jedes Viertel wird mit dem Betrag von zehn Gulden W. fassen, und dasz diese Haftung es, stellt, wenn die Einzahlung nicht bis zum Ende des Jahres 1868 unter Mittheilung der Konzeptionsverabreiter

Dogovor ustanoviteljev s Petrom Grasselijem o ponovnem izdajanju
Triglava (NUK, Ms 1201/IX).

Karol Rudež, Fortuna, Kotnik, Koren, Toman in drugi. Med podpisniki še najbolj preseneča Rudeževo ime, saj je ravno on leta 1864 pisal Levstiku, da za nemški časnik v Ljubljani ne bi dal niti solda (Žigon, K. Rudež Levstiku, str. 170).

Nachdem Herr Peter Grazelli, Hausbesitzer in Laibach, die Zeitschrift "Triglav" zur Vertretung vaterländischer und nationaler Interessen wieder ins Leben ruft, erscheint als angemessen – obschon gehofft wird, dass sich dieselbe durch sich selbst erhalten wird – ihm den Erfolg eines hieraus erwachsenden allfälligen Schadens zu garantieren. Schlimmsten Falls kann dieser Verlust in einem Jahr achthundert Gulden betragen. Mehrere Patrioten haben sich daher dahin geeinigt, diese Garantie in achtzig Antheilen von je zehn Gulden ÖW. zu übernehmen, und zwar in der Art, daß jeder Subscribent für den allfälligen Verlust bei Herausgabe der Zeitschrift "Triglav" im Verhältnisse zur Anzahl der gezeichneten Antheile jedoch höchstens nur mit den Beiträgen von zehn Gulden ÖW. haftet [...]⁸⁹¹

V skladu z 10. členom tiskovnega zakona je Peter Grasselli 28. novembra 1867 na Državno pravdništvu in na Deželno predsedstvo na Kranjskem naslovil dopis, v katerem je naznanil, da namerava nadaljevati z izdajanjem *Triglava* in da ga bo izdajal z lastno odgovornostjo.⁸⁹² Kot je veleva zakon, je navedel tiskarja in soboto kot dan izhajanja. Zapisal je, da je temeljno načelo časnika enakopravnost vseh avstrijskih nacionalnosti,⁸⁹³ zastopanje in varovanje slovenskih interesov ter podpora materialnemu in duhovnemu napredku slovenskega ljudstva.⁸⁹⁴ Zatem je natančno opredelil vsebino lista in prosil Deželno predsedstvo za ugodno rešitev prošnje ter za navodilo o plačilu kavicije. Pod dopisom je Grasselli naredil droben zaznamek, kjer je prosil za nakaznico za plačilo kavicije v višini 1000 goldinarjev, kolikor je bil dolžan plačati za *Triglav* po 14. členu tiskovnega zakona. Deželna vlada za Kranjsko je že 2. decembra 1867 odgovorila na pisanje ter dovolila izdajanje *Triglava* pod uredništvom Grassellija ter v založbi in tiskami Jožefa Blaznika, obenem pa že potrdila prejem kavicije v višini 1000 goldinarjev.⁸⁹⁵ Grasselli je v dopisu z dne 12. decembra pojasnil, da *Triglava* ne bo

⁸⁹¹ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97, Erklärung.

⁸⁹² ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 1.

⁸⁹³ Problematiki enakopravnosti je Grasselli v 4. številki lista namenil dolg uvodni članek z naslovom *Die "Gleichberechtigung" – eine Phrase*, kjer je poudaril, da ustava avstrijskega cesarstva v svojem 19. členu narodom sicer zagotavlja enakopravnost, da pa le-ta ostaja zgolj na papirju in je praksa ne pozna (*Triglav*, št. 4. 11. januar 1868, nepaginirano).

⁸⁹⁴ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 1.

⁸⁹⁵ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 2.

zalagal Blaznik, temveč bo on sam, Peter Grasselli, njegov urednik in založnik.⁸⁹⁶ Dopisu je priložil še vabila, ki naj se razdelijo med patriote, po javnih lokalih in sploh med vse sloje prebivalstva, ki bodo z domoljubnim ravnanjem pripomogli k napredku lista. Hkrati je vse povabil k sooblikovanju časnika.⁸⁹⁷

Blaznik je decembra na lastne stroške⁸⁹⁸ tiskal informativne letake velikosti 30,7 x 48,7 cm s povabilom k prednaročilu.⁸⁹⁹ Nekoliko manjši list – v velikosti formata tednika – z isto vsebino je bil priložen tudi prvi številki tretjega letnika *Triglava*. Novi urednik časnika ugotavlja, da se je v zadnjem času vedno več ljudi zavzemalo za ponovni izid časnika za domovinske interese. Vsestransko prigovarjanje ga je pripravilo do tega, da se je odločil ponovno obuditi list: "Durch vielseitig wiederholte, dringende Aufforderung ließ sich der gegenwärtige Eigenthümer des 'Triglav' bewegen, das sistierte Unternehmen fortzusetzen."⁹⁰⁰ Med tistimi, ki so Grassellija najbolj goreče nagovarjali, da vzame *Triglav* v svoje roke, je bil dr. Janez Bleiweis. Le-ta je Grassellija zelo cenil. V pismih iz sedemdesetih let ga naziva "Prečastiti gospod", "Prečastiti prijatelj" ali celo "Predragi prijatelj",⁹⁰¹ vendar pa sta morala moža že pred tem gojiti topel in spoštljiv odnos. Marca leta 1866 je dr. Anton Tušar prosil Grassellija, naj posreduje pri Bleiweisu za objavo nekega dopisa v *Novicah*. Grasselli je zadevo rad in uspešno uredil.⁹⁰² Glede

⁸⁹⁶ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 3. Anton Slodnjak v opombah k Levstikovemu *Zbranemu delu* piše, da je bilo Grassellijevo lastništvo lista najbrž bolj ali manj nominalno, zapisano na papirju (Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 481), kar v grobem drži, vendar je Grasselli na koncu le bil tisti, ki je odgovarjal za *Triglav* in njegove objave, in tisti, ki je sedel in se enkrat na teden kazensko postil na Žabjeku. Tako bi le težko govorili le o nominalnem lastništvu in uredništvu. Na Grassellijevem hrbtu je bilo namreč čutiti tudi vsakovrstne posledice. Tako na primer je Blaznik tožil njega in ne ustanoviteljev časnika, ko *Triglav* ni zmožgal odplačati tiskarskih dolgov.

⁸⁹⁷ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 4.

⁸⁹⁸ V spodnjem levem kotu letaka namreč piše "Gedruckt bei Jos. Blasnik in Laibach. Selbstverlag."

⁸⁹⁹ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 5. Glej tudi NUK, Ms 1201/IX, mapa 97.

⁹⁰⁰ ZAL, 309, mapa 411, ovoj 5. Prim. tudi *Triglav*, št. 1, 21. december 1867, nepaginirano (*Einladung zur Pränumeration auf den Triglav*).

⁹⁰¹ Dmrovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 44-46.

⁹⁰² Prav tam, str. 307-308.

Einladung

Prämumeration

an den

TRIGLAV.

Zeitschrift für vaterländische Interessen.

Eigentümer, Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: Peter Grasselli.

Als im Juni vorigen Jahres die Gründer des „Triglav“ ihren Beschluß: die Zeitschrift einzugehen zu lassen, — und die Motive dieses Beschlusses anzuzeigen, haben sie ausdrücklich hervor, daß das Blatt nur zeitweilig zu erscheinen aufhören sollte.

„Im geeigneten Falle“ sollte es wieder ins Leben greifen werden.

Elf schon hatten sich selbst Stimmen erheben lassen, welche die Fortsetzung des „Triglav“ einseitig bewilligten. Doch wanderte man, hauptsächlich im Bewußtsein im eigenen Lager aus dem Wege zu gehen. Mehrer Zeit jedoch, als die erwartete Stunde gewisser, florentiner und überaus glücklicher Beziehungen besonders freundlich gestimmter Summate einen unerwarteten Oben erreichte, — die unaufgelegten maßlosen Angriffe auf Verlesung und Entwürdigung, die sich in „nationalen“ Kreisen der höchsten Reichthümer ereignen, allgemeine Einschätzung hervorriefen, wurde der Wunsch nach einem deutschen Organe der Slovener in Laibach immer lauter, je daß man derselben nicht länger das Dasein vermissen zu dürfen glaubte.

Durch vielfältig unterstützte, bringende Hilfsvorbringen ließ sich der gegenwärtige Eigenthümer des „Triglav“ bewegen, das höchste Unerwartete vorzuziehen.

In Folge dessen erschienen noch im Laufe des December (21. und 28.) die zwei ersten Nummern des III. Jahrganges.

Das lebende Prinzip des „Triglav“ wird sein die Gleichberechtigung aller österreichischen Nationalitäten, — seine nächste Aufgabe die Vertretung und Wahrung slovenischer Interessen, die Förderung des materiellen und geistigen Fortschritts des slovenischen Volkes.

Er wird sein Vagenmuth auf alle Richten, was unserm Volke Wohl und Wehe berührt, — wird in allen den Bereich seiner Versprechungen treten, was jeweilig die Oeffner der Patrioten beschuldigen wird. Selbstverständlich soll sich derselbe hierbei durchaus nicht auf Krain beschränken, sondern im Gegenfalle auch die Zustände unserer Nachbarländer in Betracht ziehen und jedem darauf bezüglichen Artikel bereitwillig seine Sympathien stiften.

Der „Triglav“ wird es sich angelegen sein lassen, den Verhältnissen, Schwabungen und Veränderungen, deren Gegenstand die sog. „Nationalen“ sind, mit aller Energie entgegenzutreten, die Anstaltungen eines Theiles der Presse über slovenische Zustände auf ihren weiteren Schritt zurückzuführen und durch objective Darstellungen die Dinge in rechte Licht zu setzen.

Diesem Zweck wird er vor allen andern verfolgen; anßerdem aber wird er allen politischen und sozialen Ereignissen von Belang die gebührende Aufmerksamkeit schenken.

Der „Triglav“ wird bringen:

Beilager: Berichte über die Verhandlungen des Reichsrathes, der Kammer, der kaiserlichen Bundesanwartschaften, des Gemeinderathes der Stadt Laibach, der Handels- und Gewerkskammer für Krain; die politische Krain; Correspondenzen; Volkswirtschaftliches; Mittheilungen aus dem Vereinleben und aus dem Gesichtslande; Votales und Provinziales; Theaterrezensionen; Kunst- und Literaturberichte; eine Orientierungstafel, zusammengesetzt aus dem Ausde und Intelligenzblatt der „Slovenischen Zeitung“; Verhandlungen im Alterum (gewöhnlich nur der kaiserliche Diplome); die Werke der Verberedenen und Gelehrten in Laibach; einen Marktanzeiger; Markt- und Krenndberichte; Zeichnungen eines Votaleisessens; Post- und Eisenbahn-Fahrbuchungen; allfällige Telegramme und die neuesten Nachrichten.

Die Sprechhalle wird stets für passende Anfragen oder Erörterungen offen sein.

Dem Familienkreis werden wir besondere Sorgfalt zuwenden, und alles aufbieten, um denselben mit reicher Annehmlichkeit und planer Brauchhaftigkeit möglichen Reiz zu verschaffen.

Inserate werden wir unter sehr billigen Bedingungen aufnehmen und können denselben bei der gütigen Gefährdungswiese unsern Platzes (Schnitzung) den besten Erfolg zuhelfen. Wir erlauben uns auch hierauf besonders aufmerksam zu machen. —

Um unser Vorhaben nach allen Seiten möglich auszuführen zu können, benöthigen wir jedoch großentheils Unterstützung seitens der Freunde unsern Volkes. Ka je erfolgt seit die Bitte, dem „Triglav“ ihre Sympathien zu bewahren.

Bündel haben wir zu recht zahlreichen Prämumerationen ein; dann bitten wir unsere Patrioten, im Interesse der Sache einerseits für die mögliche Verbreitung des Blattes Sorge zu tragen, andererseits und recht fleißig und anständig mit Beilagen, besonders Correspondenzen zu versehen, damit der „Triglav“ seine Hauptaufgabe auf die weiteren Kreise ausdehnen und den verschiedensten Hilfsvorbringen Rechnung tragen wird.

Der „Triglav“ wird jeden Samstag im Formate dieser Prämumerations-Einladung auf einem ganzen Bogen erscheinen und kosten:

Wit der Post: bis Ende December 1868 5 fl. — fr. | Für Laibach: bis Ende December 1868 4 fl. — fr.
bis Juni 1869 2, 50, 2, Juni 1869 2, — fr.

Für die Zustellung ins Haus sind halbjährig 30 fr., ganzjährig 60 fr. zu entrichten.

Alle Anzeigen und Gebildungen werden erbeben franco unter der Adresse des Eigenthümers Peter Grasselli.

Das Redaktions- und Administrationslokal

befindet sich in der Klosterfrangasse, Haus-Nr. 57 (gegenüber dem Kasino).

Vabilo k prednoročilu leta 1867 (ZAL, LJU 309, mapa 411).

urejanja *Triglava* sta z Grasselijem govorila in ga pregovorila še Luka Svetec in Etbin Heinrich Costa.⁹⁰³ Tako sta že konec leta 1867, 21. in 28. decembra, izšli prvi številki tretjega letnika.

Uredniška predstavitev časnika oziroma njegov program se v tretjem letniku ni bistveno oddaljeval od smernic, ki jih je začrtal že Peter Radics v prvem letniku. Tudi Grasselli je ostal na bregu staroslovenske politike zvest federalistični zasnovi Avstrije in enakopravnosti vseh njenih narodov. In čeprav se je Grasselli vmil k staremu naslovu časnika in ni obdržal Pourovega "Zeitschrift für innerösterreichische Interessen", je stremel k temu, da bi njegov list segel preko obzorja Kranjske.⁹⁰⁴ Med rubrikami, ki jih je urednik napovedal v prednaročniškem oglasu, naletimo tudi na "Theaterrezensionen; Kunst- und Literaturberichte". Vendar pa Grasselli obljube, dane pred začetkom izhajanja *Triglava*, ni izpolnil v celoti. Poročila o umetnosti in literaturi so se v listu znašla le poredko. V programu so bile nanizane še naslednje rubrike:

Leitartikel; Berichte über die Verhandlungen des Reichsrathes, der Landtage, des krainischen Landesauschußes, des Gemeinderathes der Stadt Laibach, der Handels- und Gewerbekammer für Krain; die politische Revue; Korrespondenzen; Volkswirtschaftliches; Mittheilungen aus dem Vereinsleben und dem Gerichtssaale; Lokales und Provinziales; Theaterrezensionen; Kunst- und Literaturberichte; eine Erinnerungstafel, zusammengestellt aus dem Amts- und Intelligenzblatte der "Laibacher Zeitung"; Veränderungen im Klerus (vorläufig nur der Laibacher Diöcese); die Liste der Verstorbenen und Getrauten in Laibach; einen Marktanzeiger; Markt- und Koursberichte; Ziehungslisten von Lotteriefekten; Post- und Eisenbahnfahrordnungen; allfällige Telegramme und die neuesten Nachrichten.⁹⁰⁵

Dodatna pojasnila je urednik namenil rubriki javnega mnenja, podlistka in oglasov, ki so časniku prinašali zaslužek.⁹⁰⁶ V povabilu k prednaročilu je sporočal tudi, kje so uredniški in administrativni prostori, namreč ravno nasproti nemškega Kazina: "Das Redaktions- und Administrationslokale befindet sich in der Klosterfrauengasse, Haus-Nr. 57

⁹⁰³ Prav tam, str. 5.

⁹⁰⁴ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 5. Prim. tudi *Triglav*, št. 1, 21. december 1867, nepaginirano (*Einladung zur Pränumeratation auf den Triglav*).

⁹⁰⁵ Prav tam.

⁹⁰⁶ Prav tam.

(gegenüber dem Kasino)"⁹⁰⁷ Na tedanji Nunki ulici so se odslej kovale besede, stavki in prispevki, ki so polnili *Triglavove* stolpce v tretjem letu izhajanja.

5.3.1. Novi urednik *Triglava* Peter Grasselli – igravec, politik in urednik

Peter Grasselli, mož, ki ga s slik poznamo kot uglajenega, mirnega gospoda z globokim, pronicljivim pogledom, z naočniki, se je junija leta 1841 rodil kranjskemu trgovcu Andreju Grasselliju. V šoli se je izkazal kot izvrsten učenec, gimnazijske razrede je končal z odliko.⁹⁰⁸ Leta 1859 je maturiral, zatem je v Gradcu ter na Dunaju študiral pravo in leta 1863 promoviral. V istem letu je v 84. letu starosti umrl njegov oče. Grasselli, ki je v Ljubljani podedoval očetovo hišo (današnji Mestni trg 25), se je preselil v glavno mesto Kranjske. V zakonu z Marijo Krisper, hčerko trgovca iz Kranja, se mu je rodilo pet otrok, trije sinovi in dve hčerki.

Po prihodu v Ljubljano se je Grasselli kmalu znašel v vrtincu javnega in političnega življenja. Bil je blagajnik in zatem namestnik predsednika Južnega Sokola, na koncu tudi častni član društva, kjer se je odlikoval kot izvrsten telovadec in ironični predavatelj na sokolskih večerih v letih 1866 do 1867.⁹⁰⁹ Že od leta 1861 je aktivno sodeloval pri ustanovitvi ljubljanske čitalnice in igral na njenem odru. Dne 13. marca 1864 je v *Županovi Micki*, ki jo je za čitalniške deske "popravil" dr. Bleiweis, Grasselli igral župana. V vlogi Micke je tedaj nastopila sestra Josipa Nollija,⁹¹⁰ Grassellijevega odličnega in zvestega prijatelja. Leta 1865 je zaigral v priredbi češke veseloigre *Bob iz Kranja*. Javna predstava je bila tudi v deželnem gledališču, dobiček pa sta čitalnica in Južni Sokol namenila siromakom. Grasselli je tedaj dobil vlogo mojstra Tomaža. Naslednje leto je oktobra nastopil še v poslovenjeni igri *Črni Peter*, kjer sta igrala skupaj z Nollijem.⁹¹¹ Zadnjič je občinstvo ploskalo igralcem na čital-

⁹⁰⁷ Prav tam.

⁹⁰⁸ Dmrovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 5.

⁹⁰⁹ Prav tam.

⁹¹⁰ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 51.

⁹¹¹ Prav tam, str. 52-53.

niškem odru 7. aprila 1867. Dne 18. aprila je namreč deželna vlada potrdila pravila novoustanovljenega Dramatičnega društva. *Novice* so 8. maja 1867 prvič po Pennovem nenadnem odhodu spet navdušeno pisale: "Rojaki, zopet je odprto novo polje delavnosti, ki bode na veliko korist vsemu slovenskemu narodu. Naj se krepko in čvrsto razvije mlado društvo in požene novo cvetje na polju slovenskega slovstva in domače umetnosti."⁹¹² Peter Grasselli je že na ustanovni seji 15. novembra 1866 postal podpredsednik društva, ki je ne samo položilo temelj slovenskemu narodnemu gledališču, temveč izdajalo tudi zbirko dramatičnih iger *Slovensko Talijo*. Tu je samo do leta 1892 izšlo 57 zvezkov.⁹¹³ Od leta 1870 do 1874 je Grasselli Dramatičnemu društvu predsedoval. O delu Dramatičnega društva⁹¹⁴ je tretji letnik *Triglava* poročal že v svoji prvi številki in povabil vse domoljube k članstvu v tem za Slovence pomembnem organu.

V osemdesetih letih je bil Grasselli tudi med ustanovnimi člani Glasbene matice, bil je v odboru Slovenske matice, po Bleiweisovi smrti pa nekaj let tudi njen predsednik (1882-1884). Zavzel se je za ustanovitev Narodne tiskarne v Ljubljani, katere ustanovni zbor je bil septembra 1872, in postal njen ravnatelj in blagajnik. Po preselitvi uredništva *Slovenskega naroda* iz Maribora v Ljubljano, oktobra 1872, kar je v času Jurčičeve bolezni izpeljal Grasselli, je postala lastnik lista Narodna tiskarna, Grasselli pa njegov urednik v letih 1879 do 1881.

V politiko je stopil Grasselli leta 1882, ko je bil izvoljen v ljubljanski občinski svet in postal po odstopu Nemca Laschana župan mesta. Njegove politične sposobnosti so temeljile na "nepopustljivi doslednosti, poštenosti ter na zgledni nesebičnosti",⁹¹⁵ beremo v nekrologu Grasselliju v *Kroniki slovenskih mest* januarja 1934. Ravno omenjene odlike so bile porok za njegov politični uspeh, saj je bil v več volilnih dobah deželni poslanec, namestnik deželnega glavarja pa tudi deželni odbornik. Po ljubljanskem potresu leta 1895 se je poslovil od županstva in se umaknil iz aktivnega političnega življenja. Postal je ravnatelj mestnega užit-

⁹¹² *Novice*, št. 19, 8. maj 1867, str. 153.

⁹¹³ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 59.

⁹¹⁴ Natančen pregled in seznam vseh predstav do leta 1892 je sestavil Trstenjak (prav tam, str. 86-147).

⁹¹⁵ Nekrolog, str. 77.

ninskega zakupa in opravljal to delo do upokojitve leta 1922. Ves čas je vestno sledil dogajanju na političnem področju, vsaj tistemu, ki je neposredno zadevalo razvoj Ljubljane.

Tudi Grasselli je *Triglavove* vrstice rad namenjal slovanskim temam in knjižnim dosežkom. V 11. številki je pod naslovom *Länder und Völkerkunde* začel objavljati zgodovinsko-geografsko sliko Rusije, ki se je nato pojavljala v nadaljevanjih v naslednjih številkah.⁹¹⁶ Vneto pa je zavračal namigovanja "Laibacherice", da gre Slovincem na nacionalnem področju mnogo bolje kot na primer Poljakom v Rusiji.⁹¹⁷ *Triglav* ni pozabil niti na praznične dogodke in slavnosti pri drugih slovanskih narodih in je ob petdesetem jubileju ustanovitve češkega literarnega društva "Museum" objavil pismo Slovenske matice svojim češkim bratom.⁹¹⁸ Dogajanja na čeških tleh je ljubljanski nemško pisani časnik budno zasledoval. Ko so v Pragi 16. maja 1868 položili temeljni kamen nacionalnemu gledališču, je *Triglav* namenil celo prvo stran 23. številke pisanju o češkem odru,⁹¹⁹ medtem ko je 11. julija pisal o položaju Čehov v monarhiji.⁹²⁰ V smislu slovanske vzajemnosti je časnik Slovincem toplo priporočal branje slovanskih časnikov, tako na primer časopis *Slavljanski jug*. Hkrati je vestno obveščal o izidih ostalega časopisja v monarhiji in objavil celo povabilo k prednaročilu na dunajski list *Der Osten*, ki je v svojem programu poudarjal, da zastopa "eine entschieden autonomistische Constituirung Oesterreichs auf der Basis des gleichen Rechtes für alle Völker und Confessionen".⁹²¹ Takim priporočilom so se pridružile še novice s knjižnega trga: "'Miloš Obrenović oder die Leiden der Serben in Serbien vom Jahre 1814-1815' ist der Titel eines fünfaktigen serbischen Drama's von M. P. Maksimović, das demnächst in Druck erscheinen wird."⁹²² Bralo pa se je v *Triglavu* tudi o ustanovitvi rusinskega nacionalnega odra⁹²³ itd.

⁹¹⁶ *Triglav*, št. 11, 29. februar 1868, nepaginirano.

⁹¹⁷ *Triglav*, št. 17, 11. april 1868, nepaginirano.

⁹¹⁸ *Triglav*, št. 26, 13. junij 1868, nepaginirano.

⁹¹⁹ *Triglav*, št. 23, 23. maj 1868, nepaginirano.

⁹²⁰ *Triglav*, št. 30, 11. julij 1868, nepaginirano.

⁹²¹ *Triglav*, št. 14, 21. marec 1868, nepaginirano.

⁹²² *Triglav*, št. 5, 11. januar 1868, nepaginirano.

⁹²³ "Das deutsche Theater in Lemberg wird trotz der bedeutenden Subvention, die es genießt, demnächst höchstwahrscheinlich eingehen. Dagegen spricht man von der Errichtung einer russinischen Bühne." (*Triglav*, št. 5, 11. januar 1868, nepaginirano.)

John Smolegy
Mit der Welt ansehlich ...
Preis 30 kr. in einwärts
Quinto 18 Seiten 16 Kr.

Intentionen:
Es ist die Absicht ...
Schreiben und Veröffentlichen:
Schreiben und Veröffentlichen ...
Schreiben und Veröffentlichen ...

Zeitschrift für vaterländische Interessen.

Eigenhümer, Herausgeber und verantwortlicher Redacteur: Peter Grasselli.

III. Jahrgang.

Verab am 7. März 1868.

Nr. 12.

Abonnement auf den „Triglav“.

Preis für Jede Jahr:
Mit der Welt in 10 Th. für Verab am 1. 10 Kr.
Für die Expedition ...

Die Administration.

Das ist f. f. Administration ...
Das ist f. f. Administration ...
Das ist f. f. Administration ...

Freiheiten.

Einander Ansehlich.

Quomodo.

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Frage, deren ...
Frage, deren ...
Frage, deren ...

Und dem Reichsfraße.

Es ist die Absicht ...
Es ist die Absicht ...
Es ist die Absicht ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Es ist die Absicht ...
Es ist die Absicht ...
Es ist die Absicht ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...
Was ist die Freiheit ...

Peter Grasselli okoli leta 1870
(NUK, kartografska zbirka, PP01869).

Velikim obljubam navkljub novi urednik le ni popolnoma zapolnil kulturno-literarne vrzeli v listu. Sicer je redno poročal o društvenih dogodkih. Vendar pa v podlistkih še vedno pogrešamo feljtonistično pisanje in več prispevkov domačih avtorjev. Veliko prostora je časnik odmerjal poročilom s sej obrtne in trgovske zbornice za Kranjsko ali pa je poročal o sejah deželnega zbora. Uvodni članki so bili aktualno politično obarvani in so se po pričakovanjih vrteli okoli decembrske ustave in dualizma.⁹²⁴ Sredi leta je Grasselli v povabilu k naročilu obljubil celo še obširnejša in popolnejša poročila z zasedanj kranjskega deželnega zbora.⁹²⁵

⁹²⁴ *Triglav*, št. 3, 4. januar 1863, nepaginirano; *Triglav*, št. 3, 4. januar 1867, nepaginirano.

⁹²⁵ *Triglav*, št. 34, 8. avgust 1868, nepaginirano.

V prvi polovici leta je *Triglav* namenil precej pozornosti t.i. sokolskemu ekscesu oziroma pretepu v Šantlovi veži. Do pretepa je prišlo samo nekaj tednov po občinskih volitvah, v noči iz 23. na 24. julij 1867, in je dobil svoj epilog v sodni obravnavi leta 1868. Dogodek je vzpodbudilo provociranje ene in druge strani, sokolov in turnarjev, in sodi med pomembnejše zgodovini nemško-slovenskih odnosov na Kranjskem v 19. stoletju. Udeležen je bil sam župan mesta dr. E. H. Costa, ki naj bi po pripovedovanju nekaterih prič na pomoč k tepežu poklical sokole iz bližnje kavarne Gnezda. Nemira ni ne zaustavil ne pomiril niti ni posegel med vročekrvne nasprotnike, že precej ogrete s pijačo.⁹²⁶ Costa v pretepu ni posredoval, kar ga je skoraj stalo županskega stolčka. Dne 25. septembra 1867 je bil suspendiran. Čeprav v "sokolski pravdi" ni bil obtožen, je župansko mesto lahko ponovno zasedel šele julija 1868, a le za kratek čas. Užaljeni župan je nato prepričal Slovence, naj bojkotirajo občinske volitve. To je praktično pomenilo, da so leta 1868 za skoraj 14 let prepustili Ljubljano nemški stranki. Grasselli je bil tako po dolgih letih spet slovenski župan mesta.

Feljtona ne srečamo v vseh številkah *Triglava*. Dva zanimivejša podlistka je Grasselli natisnil proti koncu leta 1868: *Versammlung eines chinesischen Mandarin-Vereins*⁹²⁷ in *Verschwörung in Krähwinkel (Eine lächerliche Geschichte)*.⁹²⁸ Čeprav *Triglav* ni natisnil avtorjevega imena, lahko brez dvoma trdimo, da ju je napisal Jakob Alešovec. Iz pisanja veje le njemu lastna ironija in prezirljivo norčevanje iz renegatov. Tudi vsebina, način podajanja in slog govorijo njegovemu avtorstvu v prid. Skrivanje "kranjske" situacije za kulise daljnih, komajda znanih dežel je bila Alešovčeva posebnost tudi kasneje v humorističnem listu *Brencelj*.⁹²⁹ Satirični *Brencelj* je že v svoji drugi številki leta 1869 objavil

⁹²⁶ O sokolskem procesu, kjer je obtožene Sokole zastopal dr. Razlag, se je *Triglav* na veliko razpisal, o poteku razprave pa redno poročal (*Triglav*, št. 14, 21. marec 1868, nepaginirano; *Triglav*, št. 15, 28. marec 1868, nepaginirano). O spremljajočih dogodkih in poteku ekscesa samega v članku in knjigi obširno piše Dragan Matić (Matić, *Nemci v Ljubljani*, str. 46-71; Matić, *Sokolski eksces*, str. 13-24).

⁹²⁷ *Triglav*, št. 44, 17. oktober 1868, nepaginirano.

⁹²⁸ *Triglav*, št. 54, 24. december 1868, nepaginirano.

⁹²⁹ Karikature v *Brencelju* je v članku v *Zgodovinskem časopisu* izvrstno predstavil Damir Globočnik (*Nekaj slovenskih karikatur*, str. 169-194).

feljton z naslovom *Brencelj med Mameluki*,⁹³⁰ kjer nastopajo osebe s podobnimi imeni tistim iz 44. številke *Triglavovega* podlistka: v *Brencelju* Ali-Kmet, v *Triglavu* Km-et. Tovrstne sestavljanje "kitajskih" imen je najti le pri Alešovcu, tako je član Turnvereina "Tur-ni-tschek", nemškutarjev pa se v "vzhodnjaškem izrazoslovju" prime ime "Re-gen-man".⁹³¹ Oba podlistka kažeta značilnosti satire in odkrivata kritičnega opazovalca v ozadju, ki si služi svoj kruh tako, da v prostoru pod črto kramlja – feljtonista. Naslov *Die Verschwörung in Krähwinkel* spominja na Nestoyevo *Freiheit im Krähwinkel*. V podlistku, ki je parodija na nemško-slovenske odnose, Alešovec najprej opredeli geografski položaj *Krähwinkla*, ki nikakor ne leži na Kitajskem niti ne v Indiji Koromandiji, o čemer govori že nemško ime kraja. Ironične osti, naperjene proti renegetom tu ni mogoče spregledati. Za to, da kraja ni na zemljevidu, pravi avtor, je odgovoren le kartograf.⁹³² V topografski in etnografski skici bralci izvejo, da se v tem kraju ljudje hranijo v različnih trgovinah, pri različnih mesarjih, duševno hrano pa jim nudijo nekateri časopisi, seveda dobri in slabi, z očitnim namigovanjem na dobri *Triglav* in zlobni *Laibacher Tagblatt*. V mestu se nahajajo tudi številne ustanove, med drugimi licej, kjer se najdejo takšni in drugačni gojenci, razlika je seveda med tistimi, ki nosijo želode, torej turnarji, in tistimi, ki jih ne, sokoli. Tudi tu Alešovec ostaja zvest svoji temi: nasprotja med Nemci in Slovenci na Kranjskem.

Jakob Alešovec je postal *Triglavov* in Grassellijev sodelavec najkasneje sredi leta 1868. V 21. številki objavljen članek *Der "Freund des Volkes" in der "Laibacher Zeitung" beim wahren Lichte besehen*,⁹³³ ki se norčuje iz odpadnikov ter predvsem iz Dežmana ter mu je na koncu dodana znana Dežmanova pesem o grabljah, ki so postale simbol renegetstva in nemškutarstva na Kranjskem, je lahko prišel le izpod peresa

⁹³⁰ *Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 2, 1869, nepaginirano.

⁹³¹ Zelo rad si je sposojal tudi imena kot na primer Ming-Yang. Tako je podpisal v *Brencelju* naslednji oglas: "Čul sem, da se je na Kranjskem vstrojilo dvoje gimnazij s slovenskim učnim jezikom. Ker bi bil jaz za učitelja pripravljen in pripraven, se ponujam za stopnjo učitelja in podkujem svojo prošnjo posebno s tem, da ne umem ne besedice slovenščine, kar lahko dokažem po spričalih. Ming-Yang, kitajski učitelj, zdaj brez službe." (*Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 19, 1870, nepaginirano.)

⁹³² *Triglav*, št. 54, 24. december 1868, nepaginirano.

⁹³³ *Triglav*, št. 21, 9. maj 1868, nepaginirano.

Jakoba Alešovca.⁹³⁴ V tem letniku časnika je Alešovec v podlistku objavil tudi v heksametrih napisan ep z naslovom *Ein Pionnier des Deutschtums in Krain* in se podpisal pod rime kot "Der jüngste Homeride".⁹³⁵

Čeprav je Dragotin Dežman v šestdesetih letih v slovenski javnosti že veljal za odpadnika – v kolikor to ni le konstrukt nenehnih napadov nanj, iz česar je javnost naredila ali pa kasneje po Alešovcu v svojem spominu udomačila sliko Dežmana z grabljami⁹³⁶ – je *Triglav* v svoji peti številki v celoti ponatisnil oziroma prevedel Dežmanov slavnostni novoletni govor iz leta 1849. Tu je Dežman pozival Slovence, razcepljene po različnih pokrajinah, naj se združijo in skupno nastopijo v smislu slovenstva in slovanstva.⁹³⁷

V tretjem letniku *Triglava* so nenadoma utihnili prevajalci Prešerna. Imena Luize Pesjakove ni več zaslediti v časnikovem podlistku. Pravzaprav najdemo v tem letniku le en prevod našega velikega pesnika. Grof Anton Pace (1851-1923), jurist in prevajalec Prešerna z gradu Turn pri Litiji, ki mu je bil v mladosti učitelj France Levstik, se je podpisal pod v nemščino prevedeno pesem *Strunam (An die Saiten)*.⁹³⁸ *Strunam* je bila v slovenščini kot uvodna pesem *Gazel*, tedaj še brez šeste kitice,

⁹³⁴ Pesem *Proklete grablje* je Dežman napisal in objavil leta 1855 ter velja za njegovo zadnje priznanje slovenstva in zadnji upor proti nemškutarstvu.

⁹³⁵ *Triglav*, št. 46, 31. oktobra 1868, nepaginirano.

⁹³⁶ Čeprav na tem mestu ne bomo odpirali problematike nemško slovenskih odnosov v šestdesetih letih in poskušali določiti Dežmanovo mesto v nacionalnem boju, vseeno pripomnimo, da črno-belo slikanje Dežmana, znano iz *Brenclja*, ki ga je urejal Jakob Alešovec, morda le ni povsem upravičeno. To bodo pokazale prihodnje raziskave. Alešovec je Dežmana v svojem humorističnem listu prikazoval z grabljami v rokah in znamenitim izrekom "Proklete grablje!".

⁹³⁷ "Wir bringen hier eine getreue Uebersetzung dieses schönen zuerst in der slovenischen Zeitschrift "Slovenija" Nr. 1 des Jahrgangs 1849 veröffentlichten Aufsatzes, der unsere Leser gewiß in mehrfacher Beziehung interessieren wird. Den Verfasser, *jetzt* Führer der "deutschen Krainer" (wie sie sich nennen), mag aber nach den Wandlungen zweier Decennien, wohl ein Gefühl der Wehmuth beschleichen bei der Erinnerung an die jugendliche Begeisterung, mit der er diesen Neujahrsgruß seinerzeit im "slovenischen Vereine" von der Rednerbühne herab vorgetragen hat!" (*Triglav*, št. 5, 18. januar 1868, nepaginirano.) Dežmanov govor je najprej objavil časopis *Slovenija (SBL)*, 1. knjiga, str. 132).

⁹³⁸ *Triglav*, št. 30, 11. julij 1868, nepaginirano.

Obkroži
jezen 24 in 6 tag
in tab:
Vsa ter vsa zadnja
2 2
3 3
4 4
5 5
6 6
7 7
8 8
9 9
10 10
11 11
12 12

Zeitschrift für untereirdische Interessen.

Gedächtnis, Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: Peter Grasselli.

Laibach am 25. Jänner 1868.

III. Jahrgang.

N. 6.

Unser Gewerband.

I.

Dieser Gewerband, deren Orttand bei weitem dergrößte ist, hat in diesem Jahre seine Luitensammlungen, die ihm bisher sehr gelingen, und die man schon seit Jahren bekann, mit der Ausgabe des Jahresberichtes über die Gewerbe in der Provinz zu schließen, und auch diese Zeitschrift im Wesentlichen zu erfüllen, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Neben dem, was für diesen von uns nur ein paar Zeilen berichten, werden wir auch in den nächsten Jahren die Gewerbeberichte der Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Es ist allerdings nicht, wie die Zeitschrift für den 30. Tag, die 2. und 3. Ausgabe, die 1. Ausgabe, die 2. Ausgabe, die 3. Ausgabe, die 4. Ausgabe, die 5. Ausgabe, die 6. Ausgabe, die 7. Ausgabe, die 8. Ausgabe, die 9. Ausgabe, die 10. Ausgabe...

Punktion.

Unser Ehestand.

Der Punktion der Ehe, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Bei der letzten Ausgabe der Zeitschrift für die Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Der Reichthum und die Armuth.
Der Reichthum und die Armuth, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Der Reichthum und die Armuth, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Bei der letzten Ausgabe der Zeitschrift für die Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

Unterirdische Interessen.
Bei der letzten Ausgabe der Zeitschrift für die Provinz in der Provinz in der Provinz, die man zu diesem Zwecke in der Provinz in der Provinz in der Provinz...

natisnjena leta 1834 v četrtem zvezku *Kranjske čbelice*, drugič pa je izšla v *Poezijah* leta 1846.⁹³⁹ Nemški prevod je bil prvič objavljen v *Triglavu*.

Po ustanovitvi Dramatičnega društva je vprašanje slovenskega gledališča ponovno stopilo v ospredje. *Triglav* je v podlistku konec januarja objavil dolg spis z naslovom *Unsere Theaterfrage*, kjer odgovarja na pisanje feljtonista "Laibacherice" o slovenskem gledališču. Avtor ni podpisan, lahko pa bi sestavek pripisali Grasselliju. Najprej avtor pohvali delo in prizadevanja ravnatelja Zöllnerja:

Obschon wir uns jener guten alten Zeit nicht erinnern, wo es – nach den Worten des Feuilletonisten – keine Seltenheit gewesen sein soll, daß die Laibacher Theaterkasse an einem Abende zu 200-300 fl. einsackelte und wir uns die *Häufigkeit* solcher glücklichen Abende sogar zu bezweifeln erlauben, so leugnen wir dagegen keineswegs, daß seit *vielen Jahren* jeder Theaterunternehmer in Laibach mehr mit einem *Deficit* als mit einem *Gewinn* zu rechnen hat, obschon z. B. Herr Zöllner gewiß alles thut und bei den kleinen Eintrittspreisen *noch viel mehr thut*, als man zu verlangen berechtigt ist. Man muß dem Herrn Zöllner das Lob geben, daß er ein Theaterdirektor ist, welcher nicht bloß *weiß*, daß nur ein gutes Personale und ein anziehendes Repertoir volle Häuser zu machen im Stande ist [...]⁹⁴⁰

Zatem avtor podlistka nadaljuje, da ima gledališče v Ljubljani težave, predvsem finančne, ki pa jih nekateri, predvsem tisti, ki imajo Kranjsko še vedno za zadnji košček nemške zemlje, radi ignorirajo.⁹⁴¹ Med vrsticami beremo, da so Nemci v Ljubljani manjšina in neglede na to, v kolikšnem številu obiskujejo predstave, večina, ki jo predstavljajo Slovenci, vendarle ne zahaja v nemški teater. Želijo si predstav v domačem jeziku.⁹⁴² Avtor poroča o dogodkih iz preteklih let in kritizira direktorja gledališča Zöllnerja, ki naj bi imel v mislih vse kaj drugega kot nacionalni interes in slovenske predstave. Glede na izkušnje iz leta 1848/49, ko so slovenske predstave vedno napolnile gledališko hišo, ugotavlja avtor, bi Zöllner zagotovo delal v svoj prid, če bi dovolil vsaj eno slovensko predstavo na teden. Obenem bi bil to tudi svojevrsten izziv za publiko, saj bi se večina gledalcev po ogledu slovenskih predstav odločila tudi za ogled nemških. Avtor ugotavlja, da je tudi očitek Slo-

⁹³⁹ Slodnjak, *France Prešeren*, str. 276.

⁹⁴⁰ *Triglav*, št. 6, 25. januar 1868, nepaginirano.

⁹⁴¹ Prav tam.

⁹⁴² Prav tam.

vencem, da nimajo niti igralcev niti slovenskih iger, neupravičen, saj izvrstne predstave na ljubljanskem čitalniškem odru dokazujejo ravno nasprotno. Temu doda še Kordeschovo misel, da bi uspešna slovenska gledališka skupina poleti in jeseni lahko s predstavami gostovala tudi drugod po deželi: v Trstu, Gorici, Celju in Mariboru.⁹⁴³ Potrebna je le dobra volja. Sprva bi igrali le burke in komedije, morda operete, ostalo pa bi dozorelo samo od sebe.⁹⁴⁴

V krajšem ekskurzu se avtor nato sprehodi po zgodovini slovenskih predstav v Ljubljani od devetdesetih let 18. stoletja dalje. Zaustavi se predvsem pri *Županovi Micki* in ugotavlja, da ideja ustanovitve nacionalnega odra ni nova. Prebudila se je narodna zavest Slovencev, ki pa nemškemu elementu na Kranjskem ni tako sovražna, kot bi jo nekateri renegati radi predstavili.⁹⁴⁵ V interesu gledališke blagajne, nadaljuje feljtonist, so tako nemške kot slovenske predstave. Končno izrazi upanje, da bodo slednje v prihodnji sezoni našle pot v gledališče, ki je nenazadnje subvencionirano iz deželnega fonda.⁹⁴⁶

Odbor Dramatičnega društva se je pogajal z deželnim odborom, ki mu je z dopisom z dne 26. maja 1868, številka 1646, sporočil, "da se je deželni odbor pogodil z vodjo nemškega gledališča takó, da podjetnik, to je nemški gledališki vodja, prepusti gledališče deželnemu odboru *usak mesec jedenkrat* za slovenske gledališke predstave Dramatičnega društva proti temu, *da ono dá nemškemu podjetniku polovico čistega dohodka tistega večera*".⁹⁴⁷ Dramatično društvo je imelo svojo prvo predstavo (*Na mostu*) v čitalnici 24. oktobra 1867, v gledališču pa sta se maja 1868 igrali le dve predstavi in še ti dve izven gledališke sezone.⁹⁴⁸ prva, veseloigra v enem dejanju, *Moja zvezda*, 3. maja, in druga, igra v enem dejanju, *Bog Vas sprimi! Kdaj pojdete domu?*, je bila na programu 16. maja. Obe je spremljala glasba Frana Gerbiča (1840-1917),⁹⁴⁹ glasbenika in skladatelja, kapelnika Dramatičnega društva. Triglav je že 30. maja 1868 poročal o sklepu deželnega odbora:

⁹⁴³ Prav tam.

⁹⁴⁴ Prav tam.

⁹⁴⁵ Prav tam.

⁹⁴⁶ Prav tam.

⁹⁴⁷ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 61-62.

⁹⁴⁸ Prav tam, str. 111.

⁹⁴⁹ O njem prim. prav tam, str. 149-152. Prim. tudi SBL, 1. knjiga, str. 201-209.

Der Landesausschuß hat den hiesigen *Dramatischen Verein* in Kenntniß gesetzt, daß in dem Kontrakt mit Herrn A. Zöllner, der für die nächste Saison wieder die Leitung der hiesigen Bühne erhalten hat, die Bestimmung aufgenommen wurde, der Unternehmer habe *Einmal* im Monate dem Landesausschuße das Theater für die slovenischen Vorstellungen des dramatischen Vereines, der Verein aber dafür dem Hrn. Zöllner eine Hälfte des Reinertrages jeder Vorstellung zu überlassen. Die Garderobe und die bei ihm engagierten Orchestermitglieder verpflichtet sich H. Zöllner jedes Mal unentgeltlich zur Verfügung zu stellen.⁹⁵⁰

Po dogovoru s Zöllnerjem so na deskah deželnega gledališča enkrat mesečno uprizarjali slovenske predstave. Dramatično društvo s sklepom deželnega odbora in dogovorom s Zöllnerjem nikakor ni moglo biti zadovoljno, saj sta dejansko prinašala le minimalne koncesije. Na seji odbora, 21. junija 1868, je Dramatično društvo sklenilo, da pod danimi pogoji deželnega odra ne bo več uporabljalo,⁹⁵¹ o čemer je poročal tudi *Triglav*.⁹⁵² Kljub pritožbi društvo do leta 1870 ni doseglo večjih uspehov. Le Valentin Zarnik se je leta 1869 zavzel za finančno podporo društvu v višini 1600 goldinarjev letno, ki jo je deželni odbor 3. februarja 1870 odobril. Društvo se je obvezalo, da bo pred začetkom vsake sezone predložilo odboru poročilo o porabi sredstev.⁹⁵³ Kar zadeva predstave v šestdesetih letih, pa sta se leta 1869 v deželnem gledališču zvrstili le dve, ena oktobra in ena decembra.⁹⁵⁴ Šele od leta 1870 so se slovenske predstave druga za drugo nizale na deželnem odru.⁹⁵⁵ Tedaj je namreč deželni odbor sklenil, da sme Dramatično društvo "uporabiti deželno gledališče po jedno nedeljo na mesec".⁹⁵⁶ Tega leta je bilo v deželnem gledališču devet predstav, dve so igrali na čitalniških deskah. Društvo se je prvih šest let hitro in uspešno razvijalo, sredi sedemdesetih let pa je zašlo v stisko. Leta 1873 so mu zmanjšali deželno subvencijo na 1000 goldinarjev letno, tako da ni zmoglo kriti niti honorarjev. Konec septembra 1878 je moralo "odpustiti vse glavne

⁹⁵⁰ *Triglav*, št. 24, 30. maj 1868, nepaginirano.

⁹⁵¹ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 63.

⁹⁵² *Triglav*, št. 31, 18. julij 1868.

⁹⁵³ Trstenjak, *Slovensko gledališče*, str. 65.

⁹⁵⁴ Prav tam, str. 112.

⁹⁵⁵ Prav tam, str. 113 ss.

⁹⁵⁶ Prav tam, str. 63.

igralne moči⁹⁵⁷ ter v sezoni 1878/1879 ni igralo niti ene same predstave. Kasneje je deželni odbor skrčil število predstav na odru deželnega gledališča in dovolil le dve na mesec, eno v nedeljo, eno na kateri koli delovni dan.⁹⁵⁸ Položaj je bil podoben tistemu v času Zöllnerja. Zadeva je dobila svoj epilog 17. februarja 1887, ko je staro gledališče pogorelo.

5.3.2. Pet tednov na Žabjeku

Triglav je 11. aprila 1868 objavil kratko vest z Dunaja, kjer je spregovoril o večji tiskovni svobodi, ki bo dodeljena časnikom monarhije ob rojstvu v cesarski palači.⁹⁵⁹ Tedaj Grasselli ni niti slutil, da bo prej kot čez mesec dni v svojem listu objavil tako sporen članek, kot je bil *Unsere Deutsch-Liberalen*. Zaradi njega je pet tednov užival "gostoljubje" Žabjeka ali kot bi se o tem kraju izrekel Jakob Alešovec:

Žabjek! Beseda neizrekljivega pomena, polna veselja za tistega, kdor jo le samo sliši, dišeča po biričih, preiskavnih sodnikih, deželni sodnji in dežel-nem pravdnistvu, po vodeni prežganki, trdih cmokih, ričetu in hišnem redu; hiša, kjer človek zgubi vse svoje pravice in postane številka, kjer se mude trdovratni grešniki, kjer ima ključ besedo in zvonec ukazuje in govori, kjer se z eno besedo "sedi" [...] Žabjek je Žabjek, ne dá se primeriti drugi hiši, celo vojaški kasami ne. Kmečkim prebivalcem je *stradalnica*, kjer se želodec krči in vadi zadovoljnosti z malim; gosposkim boljšega stanu, ktere pripelje kaka račun-ska napaka ali kaka politična bolezen – po mislih sodnije, se ve dá – sem, je samotni otok v sredi mestnega gibanja, kraj, kjer se dolg čas pro-daja; mestni sodrgi in zavržencem sploh, ki nimajo svoje strehe, pribežališče v najhujši sili ... ljudem sploh, kateri tega rajskega kraja niso spoznali po last-ni poskušnji, je hiša sramote ... slednjič c.k. sodnji in državnemu pravd-nistvu predmet, na katerem si brusi pamet, krha peres in jezike ... sploh kraj, brez kterega bi c.k. deželna sodnija ne potrebovala polovice toliko osobja, kakor ga ima, skoro bi rekel sodnijskemu stanu potrebno – zlo.⁹⁶⁰

V drugi polovici šestdesetih let je prišlo do prvih hujših trenj znotraj slovenskega tabora. Na podeželju je bila občutna velika vloga duhovščiči-

⁹⁵⁷ Prav tam, str. 72.

⁹⁵⁸ Prav tam, str. 75.

⁹⁵⁹ *Triglav*, št. 17, 11. april 1868, nepaginirano.

⁹⁶⁰ Alešovec, *Ričet z Žabjeka*, str. 5.

ne, na drugi strani pa se je ravno začel poostren boj proti cerkvenim privilegijem v družbi. Mladi so razvoj nekaj časa tolerirali, nato pa so se začeli zbirati okoli novoustanovljenega *Slovenskega naroda* in spori niso dobili le protiklerikalne, ampak tudi protiprvaško ost, kar je nujno vodilo v razkol med obema stranema. Na volitvah slovenski tabor ni več nastopal enotno, pojavili sta se po dve kandidatni listi: mlado- in staroslovenska, vrh pa so nasprotja dosegla na prvih direktnih volitvah v državni zbor leta 1873.

Sredi šestdesetih let se je večal tudi nemški pritisk. Vedno glasnejša je postajala tudi zahteva po Zedinjeni Sloveniji, ki se je s taborov presnela v deželne zборе. Nasprotja med Nemci in Slovenci so se marsikdaj sprevrgla v javne pretepe in izgrede, eden takih je bil že sokolski eksces v Šantlovi veži. Leta 1868 so na volitvah v mestni svet v Ljubljani zmagali Nemci. Zmago so člani nemškega telovadnega društva Turnverein, "turnarji", obeležili in proslavili z izzivalnim izletom na deželo, v Mengeš. Ko so se vračali, so jih slovenski fantje pričakali na Ježici in jih v vsesplošnem pretepu močno zdelali. Podoben scenarij se je kasneje odigral tudi na Vevčah in leta 1869 na Jančah.⁹⁶¹

Nemško časopisje, posebej dunajska liberalna *Neue Freie Presse*,⁹⁶²

⁹⁶¹ V nemirih na Jančah so posredovali orožniki, ki so jih turnarji poklicali na pomoč. V pretepu so do smrti pretepli enega slovenskega fanta, šestdeset pa so jih vklenili, jih odpeljali v ječo in postavili pred sodišče. Nekateri so bili obsojeni tudi na tri leta in pol zapora. Turnarji si odslej niso več upali organizirati izletov na deželo (Gestrin; Melik, *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*, str. 176). Janška afera je pripeljala celo tako daleč, da sta Costa in Bleiweis v *Triglavu* objavila prošnjo, datirano z dnem 24. maj 1869, v kateri sta poizvedovala, kdo so obrekovalci, ki ju dolžijo, da onadva tičita za incidentom: "Mit Bezug auf die bedauerliche Turneraffaire am Jančberge und in Josefsthal am verflossenen Sonntag befeleißen sich Böswillige, das Gerücht zu kolportiren, daß wir in Briefen 50 oder 100 fl. demjenigen zugesagt oder nach einer anderen Variante bereits gegeben haben, welche den Turnern die Fahne zu entreißen vermöchten. Obgleich eine derartige absurde Behauptung von niemand geglaubt werden kann, halten wir uns dennoch verpflichtet, gegen deren Verbreiter gerichtlich einzuschreiten, und ersuchen daher unsere Freunde, uns die Namen solcher boshafter Verleumder zu diesem Behufe bekannt geben zu wollen." (*Triglav*, št. 42, 25. maj 1869, nepaginirano.)

⁹⁶² Časnik *Neue Freie Presse* je izhajal od leta 1864 do 1914 in je k sodelovanju pritegnil številne vodilne osebnosti iz domovine in tujine, med njimi tudi politike in pisatelje. V feljtonu so objavljali trije najvidnejši feljtonisti tistega časa: Ferdinand Kumberger, Daniel Spitzer in Ludwig Speidel (Paupié, *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte*, 1. del, str. 144-150).

se je razpisala o dogodku na Ježici. Uvodni članek, objavljen 29. maja 1868 v omenjenem časniku, je Levstika tako razjezil, da je prijel za pero in vrgel na papir vse, kar mu je ležalo na duši. V parodiji na uvodnik dunajskega lista je razkrinkal lažnivo in napihnjeno pisanje nemškega časopisja, ki je ločevalo med dobrimi Nemci in zlobnimi Slovenci, ter napadel lažni liberalizem. Svoj članek je poslal Grasselliju.

Fran Levstik, najbolj vnet nasprotnik nemškega *Triglava* v letih 1864 in 1865, je tri leta zatem v tretjem letniku lista, postal sodelavec čarovniškega "Kleka", kot ga je pred začetkom izhajanja imenoval. Pri tem je vseeno potrebno posebej poudariti, da se Levstikova načela niso spremenila. Dejstvo, da je sem ter tja napisal ogorčeno repliko in jo poslal uredniku *Triglava*, je povezano le s tem, da sta z Grassellijem prijateljevala. Prvič se je oglasil že v osmi februarski številki, ko je v odprtem pismu, podpisanim s polnim imenom, polemiziral s sodnim svetnikom Antonom Gertscherjem (1846-1908), ki v sokolskem procesu slovenskih prič ni hotel zaslišati v slovenskem jeziku.⁹⁶³

Pod spis o nemških liberalcih, ki ga je Grasselli objavil kot uvodnik v 25. številki, se Levstik ni podpisal, vendar je pisanje nedvomno njegovo. Fran Levec je namreč spis navedel v Levstikovi biografiji.⁹⁶⁴ Levstikov bes, srd in jezo, ki jo je izrazil v tem pisanju, je drago plačal Grasselli – v zaporu. Uvodnik *Unsere Deutsch-Liberalen* je v celoti (tudi v slovenskem prevodu) objavil Slodnjak v Levstikovem zbranem delu,⁹⁶⁵ zato naj tu navedem nekaj zanimivejših odlomkov v nemškem originalu:

Kaum war im Jahre des Heiles 1868 in der ewig denkwürdigen Nacht vom 17. auf den 18. Mai bei dem vorher in der Weltgeschichte unbeachtet geliebten Dorfe Jézica an der Wiener Reichsstraße die berühmte und folgenschwere Schlacht, welche die Geldmärkte ganz Europas in noch nie dagewesenem Maße alterirt hatte, mit edlen Turner- und rohen Bauernfäusten ausgeprügelt worden, und es war noch nicht einmal konstatiert, daß die Paukenschläger der sogenannten deutsch-liberalen Clique nur mitleidiger Intervention der säbelklirrenden Militär-Musikbande die Abwendung totaler Niederlage zu verdanken hatten – als auch schon bei Nacht und Nebel die Hyänen des Schlachtfeldes aus allen Schmutzwinkeln hervorgekrochen

⁹⁶³ *Triglav*, št. 8, 8. februar 1868, nepaginirano.

⁹⁶⁴ Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 481.

⁹⁶⁵ Prav tam, str. 44-48.

kamen, um mit scharfgespitzten Krallen den Boden aufzuwühlen und ihren eckelhaften Heißhunger in gewohnter Weise an den Kadavern der Wahlstätte zu befriedigen.

Diese Hyänenschar des Korrespondenz-Pöbels jener sogenannten deutsch-liberalen Partei Laibachs durchjohlte nach beendetem Scharmützel eine unbeschreibliche Orgie, in welcher sie nur dieses Eine mit verbissenem Ingrimme über sich ergehen zu lassen verurtheilt war, daß sie aus Schädeln erschlagener Sokolisten und Kooperatoren nach altgermanischer Gesittung den Fusel der Rachsucht und schäumender Wuth nicht kredenzen konnte. Man müßte resignirt zum bösen Spiele gute Miene machen, da trotz der allergründlichsten, deutscher Nation einzig eigenthümlicher Nachforschung leider keine Hirnschale auf dem Kampfplatze aufzutreiben war, für die man vielleicht sogar auf den letzten Zipfel deutsche Bundes- und Reichsländer seligen Andenkens am adriatischen Gestade, wo bisher deutsche Bildung stets die Hauptrolle spielt, willig verzichtet hätte – wenigstens für die Dauer der so erhabenen Erregung jenes großen Momentes! Es wurde anstatt dessen der aus dem edlen Holze des Stinkbaumes mittels aller Werkzeuge absichtlicher Verdrehung und bubenhafter Verleumdung mit Virtuosität schon längst gedrechselte, so oft benützte Schand- und Lügenbecher mißmuthig wieder hervorgeholt, um daraus den wackeren Gesinnungsgenossen in allen feilen Blättern Cisleithaniens das Verbrechen der Slovenen zuzutrinken. [...] Es ist denn doch nicht unergötzlich zuzusehen, wie diese winzigen Däumlinge die papirende Keule eines Herkules mit den großthuerischen Gebärden flegelhafter Schulknaben zu schwingen verstehen, und mit ihrem Hahnentritte die Slovenen Krains über Nacht niederstampfen zu können sich einbilden, weil sie – zum Theile durch unsere eigene Schuld – zu einer kümmerlichen, temporären Majorität im Laibacher Gemeinderathe gelangt sind! [...]

Und solches treiben Leute, welche sich mit verächtlichem Heuchel fraße *Liberalen* zu tituliren, *wackere Deutsche* zu benennen erfrechen! Wahrlich, wenn der verhimmelte Liberalismus nichts weiter ist, als das, was uns an diesen "ehrenwerthen", alle Augenblicke die Polizei und das Standrecht zu Hilfe rufenden Herren so oft mit der gründlichsten Verabscheuung jeder Tyrannei und Denunciation zu verachten Gelegenheit geboten wird, so dürfte man den Segnungen dieses Liberalismus unter uns umsonst Proselyten werben. [...]

Wer noch keinen Begriff hat, was ordinär, charakterlos und schändlich ist, der werfe bei Gelegenheit, um alles Niederträchtige dieser Gattung wie in

einer Musterauslage mit einem Schlage beisammen zu haben, einen Blick in die faulenden Pfützen jener deutschen Tagesblätter, in denen der klebrige Laich denunziatorischer Gedankenbrut von antislovenischen Korrespondenzfröschen quakend abgelagert wird, und damit unsere gesunde Alpenluft zu verpesten und mit Miasmen der Zwietracht zu schwängern. Von dem reichlichen Gusse dieser Schmutzjauche bekommt aber die "Presse" den unbestrittenen Löwenantheil immer für sich.⁹⁶⁶

Nemudoma so se zvrstili odmevi na pisanje. Najprej je 13. junija 1868 uredništvo *Triglava* prejelo dopis državnega tožilstva, da mora v naslednji številki časnika v skladu z 19. členom tiskovnega zakona objaviti pismo oziroma memorandum, kjer je skupina bralcev, Dežmanovih privržencev, protestirala proti spornemu članku o liberalnih Nemcih in zahtevala popravek trditve v četrtem odstavku, da so blatili in napadali vlado Conrada Eybesfelda.⁹⁶⁷ Skupaj z objavo tega memoranduma, ki sta ga med drugim podpisala tudi Fidelis Terpinz in L. Leskovec,⁹⁶⁸ je *Triglav* v 27. številki ponatisnil tudi članek iz dunajske *Neue Freie Presse* z naslovom *Ein Promemoria der Deutschen gegen die Slovenen* z dne 26. maja 1868.⁹⁶⁹ Podpisal ga je Anton Uranitsch, tudi podpisnik memoranduma *Triglavu*. To je izzvalo nastanek uvodnika, objavljenega tri dni kasneje v *Neue Freie Presse*. Že v naslednji številki je *Triglav* poročal, da je pred vrati tiskovna tožba.⁹⁷⁰

⁹⁶⁶ *Triglav*, št. 25, 6. junij 1868, nepaginirano.

⁹⁶⁷ Siegmund Freiherr von Eybesfeld se je ves čas tudi zavzemal za pomilostitev slovenskih fantov, udeleženi v ježiški aferi, ki so bili kaznovani tudi na tri leta ječe. 20. marca 1869, ko se je cesar Franc Jožef z vlakom za 20 minut ustavil v Ljubljani in ga je pričakala pisana množica Slovencev ter Nemcev, je v svojem govoru navrgel prošnjo za pomilostitev ježiških fantov. Cesar je nato na kratko odpustil dvanajstim obsojencem celotno kazen, petim pa jo zmanjšal na polovico. Bleiweis, ki mu je Conrad-Eybesfeld vest posredoval takoj, je zbranim na železniški postaji nemudoma sporočil veselo novico, ki je zelo užalila nemški tabor. Odslej je *Laibacher Tagblatt* kazal odkrito nezadovoljstvo z Eybesfeldom (Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 482). Ravno zaradi tega in zaradi naraščanja narodne zavesti in zmagoslavja v slovenskih vrstah so se turnarji nato leta 1869 odpravili na izzivalen izlet na Janče in v Vevče, kjer so jo ponovno skupili. Cesarju v čast je Heinrich Costa (1796-1870), oče Etbina H. Coste, v 24. številki *Triglava* leta 1869 objavil pesem *Zur Anwesenheit Seiner Majestät in Laibach* (*Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano).

⁹⁶⁸ Dmrovšek, *Arhivska zapuščina Petra Grassellija*, str. 410.

⁹⁶⁹ *Triglav*, št. 27, 20. junij 1868, nepaginirano.

⁹⁷⁰ *Triglav*, št. 28, 27. junij 1868, nepaginirano.

K. k. Staatsanwaltschaft
in
Lainach.

20 7/74

An
Das löbliche k. k. Landesgericht
hier

Anklageschrift

von K. k. Staatsanwaltschaft Lainach

gegen Johann Jakob Grasselli
als amant des obigen Rodas,
kurz: Angeklagter und Grasselli's
gegen die gerichtliche Urtheil
schrift, Beilage in Lainach
ab dem 1. 5. 302. 1874. 1874.
hervor. Wie schon oben die
offentliche Urtheil und Bestimmung

(Dies in Lainach geschickte und gelesene Urtheil und Bestimmung
nach der gerichtlichen Urtheil schrift. Beilage "Anzeige" in
dem am 1. 5. 1874. herausgegebenen Blatte N. 20
im Anzeiger von Lainach. Obgleich behaltl. N. 1. 1874.
dieser "Anzeige" nach dem mit Urtheil schrift und die
gerichtliche Urtheil schrift gegen Johann Jakob Grasselli
dieser Urtheil schrift und die gerichtliche Urtheil schrift
welche das obige Urtheil schrift und die gerichtliche Urtheil schrift
sowie die Urtheil schrift und die gerichtliche Urtheil schrift
dieser Urtheil schrift und die gerichtliche Urtheil schrift
von Lainach. Obgleich behaltl. N. 1. 1874.
gegen die gerichtliche Urtheil schrift "Anzeige" in Lainach
am 29. Mai 1874. erschienen, die in dem Urtheil

Grassellijeva obtožnica zaradi Levstikovega članka
o nemških liberalcih (NUK, Ms 1201/IX).

Drugega julija se je na deželni sodnji začela in končala obravnava proti Petru Grasselliju. Sodišču je predsedoval deželni višji svetovalec Matavček, poleg njega pa sta sedela deželna svetovalca Heinricher in Grčar. Državni tožilec in tožnik v zadevi je bil gospod pl. Lehmann, kot je poročal *Slovenski narod*.⁹⁷¹ Lehmann si je na vso moč prizadeval v članku najti hujskanje zoper nemško narodnost.⁹⁷² Člen 302 kazenskega zakona je namreč predpisoval tri do šest mesecev zopora zaradi sovražnosti do nacionalnosti, verskih skupnosti in institucij. Sodba se je glasila, da mora Grasselli odsedeti pet tednov v zaporu:

Herr Peter Grasselli ist des Vergehens gegen die öffentliche Ruhe und Ordnung nach §. 302 des Strafgesetzes mit Bezug auf §. 5 des Strafgesetzes und des §. 28 des Preßgesetzes schuldig und wird dafür zur Arreststrafe von 5 Wochen, verschärft mit je einem Fasten in der Woche und zu einem Kautionsverluste von 60 fl. verurtheilt; es wird mit diesem Urtheile das Verbot der weitem Verbreitung der Nummer nach §. 36 Pr. G. so wie die Veröffentlichung des Urtheiles in der ersten Nummer nach Rechtskraft desselben und die Tragung der Prozeßkosten ausgesprochen. –

Der formellen Einwendung nach §. 11 wurde keine Folge gegeben. Objektiv ist der Beweis hergestellt, da in Krain Deutsche neben Slovenen wohnen und der Artikel geeignet ist, Feindseligkeiten hervorzubringen. Subjektiv müsse der böse Vorsatz zugemuthet werden, da der Angeklagte den Artikel gelesen hat und dessen Tragweite erkannt haben muß. Als erschwerend wurde angenommen die gereizte Stimmung zur Zeit der Veröffentlichung des Artikels, als mildernd die bisherige Unbescholtenheit des Angeklagten, die geringere Verbreitung des Blattes und der Umstand, daß der Angeklagte die Ausdrucksweise zu mildern bestrebt war, weßhalb der Gerichtshof unter das gesetzliche Minimum herabgegangen ist.⁹⁷³

Levstik je pravdo *Triglava* temeljito popisal v *Slovenskem narodu* 7. in 9. julija 1868. In čeprav je v 42. številki *Triglav* objavil tudi pravnomočno sodbo,⁹⁷⁴ so kranjski Nemci posredno dolžili Costo, da je avtor "ježiške" polemike. *Triglav* se je o Ježici razpisal na dveh straneh samo še v svoji 49. številki.⁹⁷⁵

⁹⁷¹ *Slovenski narod*, št. 39, 4. julij 1868.

⁹⁷² *Triglav*, št. 29, 4. julij 1868, nepaginirano.

⁹⁷³ *Triglav*, št. 29, 4. julij 1868, nepaginirano. Prim. tudi NUK, Ms 1201/IX, mapa 97.

⁹⁷⁴ *Triglav*, št. 42, 3. oktober 1868, nepaginirano.

⁹⁷⁵ *Triglav*, št. 49, 21. november 1868, nepaginirano.

V novo leto 1869 je časnik stopil v novi, drugačni podobi. Najprej je izšel v občutno manjšem formatu, zaradi tega pa je odslej začel izhajati dvakrat tedensko, ob petkih in torkih, kot v prvem in drugem letniku. V prednaročniškem oglasu je urednik zapisal, da se situacija v deželi kljub vsem naporom še vedno ni izboljšala, nasprotno, postaja vedno slabša za Slovence. Zaradi tovrstnih pomislov se je odločil, da bo odslej časnik ponovno izhajal dvakrat tedensko.⁹⁷⁶ Zasnova in vsebina lista sta ostali isti kot prejšnje leto. A tedaj sedemindvajsetletni Grasselli je, naveličan in utrujen od sodišča, razprav in Žabjeka urejal *Triglav* le še do konca februarja 1869. Tik pred njegovim odhodom na prestajanje kazni je kot J. A. podpisani avtor, verjetno Alešovec, v *Triglavu* objavil sonet, kjer se je poigral z besedami in tiskovnimi razmerami na Kranjskem:

Gefaßtes Sonett

Gar oft wird wichtig uns im Leben
"Verfassen", "fassen" und "gefaßt";
Das Trio, wenn es richtig paßt,
Kann oftmals den Verfasser heben.

Doch hinderlich wird's seinem Streben,
Und der Verfasser wird gefaßt,
Wenn schlecht sein Werk wird aufgefaßt:
Gefaßt erträgt er alles eben.

Verfaßt ein Werk der Musensohn.
Das Lob und Schmeicheleien fassend,
Gefaßt ist er auf schönen Lohn.

Verfaßt er, Schmeicheleien hassend,
Ein kritisch Werk, man faßt ihn schon:
Gefaßt er *sitzt*, zu kühn sich fassend.⁹⁷⁷

⁹⁷⁶ *Triglav*, št. 1, 1. januar 1869, nepaginirano.

⁹⁷⁷ *Triglav*, št. 10, 2. februar 1869, nepaginirano.

TRIGLAV.

Nr. 1.

Zeitschrift für vaterländische Interessen.

Erhebet jeden Dienstag und Freitag und kostet:

Mit der Post:

Für Laibach sammt Zustellung:

Ganzjährig fl. 6.—

Ganzjährig fl. 5.—

Halbjährig 3.—

Halbjährig 2.50

Eingelne Nummer 5 kr.

Die Redaktion befindet sich am Hauptplatz, Nr. 263, 2. Stod.

Die Administration in Ossiacher Strasse's Buchhandlung

Hauptplatz, Nr. 313.

Insertionsgebühren: Für die Erhellung Zeit-Beile oder deren Raum bei 1maliger Aufstellung 6 kr., 2 Mal 8 kr., 3 Mal 10 kr.

Stempel jedes Mal 30 fr.

In Wien übernimmt Inserate G. L. Daube & Comp.

Geldsendungen sind zu richten an den Eigentümer des Blattes.

Manuskripte werden nicht zurückgegeben.

Laibach, Freitag am 1. Jänner 1869.

Pränumerations-Einfadung.

Ein Jahr ist verstrichen, seit der „Triglav“ in verjüngter Gestalt wieder vor seine Leser trat. Der neuen seinem Ende zuneigende Zeitschrift hat für die Wünsche unseres Volkes, für die Wünsche der österreichischen Slaven überhaupt wahrhaftig nicht sehr viel erfreuliches Material geliefert. Manche haben ihren Schlag haben wir ertitlen in dem Kampfe gegen die herrschende politische Stimmung, manche bittere Enttäuschung ward uns zu Theil. Mit offenem, vorurtheilsfreien Auge verfolgte der „Triglav“ den Gang der Ereignisse und nahm regen Antheil an dem geistigen Kampfe, den das Recht gegen die Gewalt führt. Wir dürfen wohl behaupten und man wird uns das Zeugniß nicht verjagen, daß wir stets und überall das Interesse unserer Nationalität vor Augen gehabt und das Wohl unseres Landes nach bestem Wissen und Gewissen zu fördern betrachtet haben, überhaupt ist uns durch das nationale Programm aufgelegte publizistische Pflicht trotz des beispiellosen Druckes, der auf der oppositionellen Journalistik lastet, nach Ehrlichkeit mit allen Kräften zu erfüllen bestrahlt waren.

Die Situation ist heute um nichts besser, als sie im vorigen Jahre um diese Zeit war, ja wir müssen uns gestehen, sie ist nur noch schlechter, und dieß theilweise auch deshalb, weil sie wenigstens klarer geworden ist.

In diesem Momente von der Wobstheit zurücktreten, dieß wird wohl Niemand von uns verlangen. Ohne unsere Kräfte und die damit erreichbaren Erfolge zu überschätzen, glauben wir doch, daß ein solcher Schritt sehr zur Anzei wäre. Mehr denn je bedarf es jetzt aller Anstrengungen, um den übermüthigen Gegner, dem der Raum unter der Pflege unabhäbarer Hände in's Unendliche gewachsen, in die gefährlichen Schranken zurückzuweisen. Alle unsere Parteigenossen ohne Ausnahme werden uns beisplichten, daß es nur zu bedauern wäre, wenn sich jetzt die Zahl der Streiter für Recht und Wahrheit vermindern würde, wo man doch alles daran setzen muß, sie zu vermehren, zu verstärken.

Diese Erwägungen haben uns klar gemacht, daß es leider unsere Pflicht sei, auszuharren auf dem dornenvollen Pfade. Den durch die Ungunst der Verhältnisse gesteigerten Anforderungen Rechnung zu tragen, und namentlich in Anbetracht des Umstandes, daß das gegenwärtige Lager sich bekanntlich in Laibach ein neues Organ geschaffen hat, haben wir uns überdieß entschlossen, den „Triglav“ von Neujañr an **zweimal in der Woche** erscheinen zu lassen. Das nähere ist weiter unten mitgetheilt.

Angeßichts der bedeutenden Opfer von unserer Seite sehen wir uns aber auch gelegentlich der neuen Abonnement-Eröffnung veranlaßt, unsere Gesammungsgenossen an ihre Pflicht zu mahnen und sie dringend zur ausgiebigen **materiellen, wie geistigen** Unterstützung unseres Unternehmens aufzufordern. Wir empfehlen unseren **Freunden** die gepriesene Nützlichkeit unserer **Feinde** zur Beachtung und — Nachahmung.

Daß wir treu an unserm Programme halten, nach wie vor für die ewigen, unauslöschlichen **Rechte der Nationalität** als unser höchstes Gut mannhofst einsehen und kein Haar breit von unserm **gesetzlich** begründeten Forderungen lassen, — daß wir **Recht und Freiheit**, d. h. **gleiches Recht für Alle und gleiche Freiheit für Alle**, auch in Zukunft unerschrocken verfochten werden, brauchen wir nicht erst zu verjahren. **Freunde** unseres Volkes! **Parteigenossen!** Streben wir mit vereinten Kräften nach dem großen, gemeinsamen Ziele!

Der „Triglav“ erscheint von Neujañr an **wöchentlich zweimal**, und zwar **Din视角s und Freitags**, im vorliegenden Formate, jedesmal wenigstens einen halben Bogen-stark.

Den **Preis** haben wir trotz der wesentlich größeren Kosten nur unbedeutend höher gestellt. Das Blatt kostet nämlich von **Neujañr** an:

Mit der Post:

Für Laibach sammt der Zustellung in's Haus:

Ganzjährig 6 fl. — kr.

Ganzjährig 5 fl. — kr.

Halbjährig 3 —

Halbjährig 2, 50

Jene P. T. Abonnenten, von denen wir das Pränumerationsgeld für den 11. Semester oder das IV. Quartal

v. J. noch nicht erhalten haben, ersuchen wir höflich, und gelegentlich der Erneuerung des Abonnements

auch die rückständigen Beträge zuverlässig einfinden zu wollen.

Die Administration.

P R O B E - N U M M E R.

Povabilo k prednaročilu za četrti letnik Triglava.

S šestnajsto številko dne 23. februarja je na Bleiweisovo prošnjo odgovorno uredništvo prevzel dotedanji redni sodelavec lista Jakob Alešovec. Alešovec o tem poroča čisto na koncu svoje leta 1910 izdane, satirično obarvane avtobiografije *Kako sem se jaz likal*, ki jo s prevzemom uredništva (prav tedaj, ko bi za razpravo o *Triglavu* postalo šele zares zelo "napeto") pravzaprav tudi zaključil:

Konec je zdaj prav kratek. Olikal sem se toliko, da sem se prav dobro seznanil z dr. Costo in z dr. Bleiweisom. Ko sem dal natisniti v "Triglavu", takratnem nemškem listu narodne stranke, heksametre "Ein Pionier des Deutschtums in Krain", prevzel sem po prošnji dr. Bleiweisa ta list, ker je moral njegov tedanji urednik, gospod P. Grasselli, iti na Žabjek. Prav tisto leto sem pričel izdajati tudi "Brenceljna". Do sèm gre zgodovina slovenskega trpina, ki se je likal po nemških šolah in drugje. Potem je nastopila druga, politična doba. S to pa bodi tudi konec tej povesti.⁹⁷⁸

5.4. Jakob Alešovec za uredniškim krmilom

O novem uredniku *Triglav* ni posebej poročal. Medtem ko uredništvo že nekaj časa ni več imelo svojih prostorov v Nunski ulici, temveč na Glavnem trgu, in so bralci to lahko prebrali na vsaki prvi strani časnika, se je ime urednika pojavljalo na dnu zadnje strani lista. Pozorni naročniki so tu 23. februarja 1868 lahko opazili spremembo in zaželeli srečno Grasselliju na Žabjeku.

V četrtem letniku *Triglava* se ne moremo znebiti občutka, da je Alešovec podoba lista in njegove vsebine, predvsem tiste pod črto, oblikoval skoraj popolnoma sam. Zdi se, da mu je (tako kot tudi prejšnjim urednikom) močno primanjkovalo ljudi, ki bi soustvarjali list. Z veliko zagnanosti in dobre volje je Alešovec to težavo sprva spretno reševal tako, da je sam z redkimi dopisniki polnil stolpce in vrstice časnika. Objavljal je celo presenetljivo malo ponatisov iz drugega časopisja, bodisi izhajajočega na Kranjskem bodisi drugje na Slovenskem ali v monarhiji. Toda bilo je le vprašanje časa, kdaj mu bo zmanjkalo ne le moči, temveč tudi volje in predvsem denarja. Slednji je bil pravzaprav bistvena težava, saj brez kovancev v žepu sodelavcev ni mogel plačevati.

⁹⁷⁸ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 351.

V prvih mesecih se je v *Triglavu* skorajda redno oglašal neimenovani dopisnik iz Krašnje (Kraxen) in razmišljal o narodnosti⁹⁷⁹ in dnevnih političnih problemih ter – tako kot Alešovec – nenehno zasmehoval nemškutarje. Kasneje tudi njegovih prispevkov ni več tako pogosto zaslediti v časniku. Ob tem je zanimivo tudi, da *Triglav* v četrtem letniku rubrike o umetnosti in literaturi sploh ni imel.⁹⁸⁰ Uvodnemu članku so sledile novice iz občinskega sveta, politične novice in dnevne vesti. Časnik so sestavljale le štiri rubrike: *Leitartikel*, ki se je ubadal s perečimi dnevnimi temami ter dogodki na političnem polju, rubrika *Zur Situation*, ki je na kratko poročala o dogodkih v monarhiji, sledile so *Originalkorrespondenzen* in *Tagesneuigkeiten* ter feljton.⁹⁸¹ To, kar četrtemu letniku *Triglava* še dandanes daje težo, so Alešovčevi podlistki. Redkokdaj srečamo tudi objave drugih avtorjev, še najpogosteje so to (še vedno redki) zgodovinski prispevki tedaj že zelo priletnega Heinricha Coste. V 49. številki *Triglava* je tako Costa objavil v feljtonu prispevek o najnovejših antičnih izkopavanjih v Ljubljani,⁹⁸² septembra pa je pisal o praznovanju v čast Napoleonu leta 1810 v Ljubljani.⁹⁸³

Ker je bilo leto 1868 leto taborov in novih spopadov med sokoli in turnarji, predvsem na Jančah in v Vevčah, ki smo jih že omenili, si je *Triglav* zadal nalogo, vestno poročati tudi o tem in braniti slovensko čast. Tako so uvodniki od maja dalje največkrat posvečeni zborovanjem na prostem ali pa jih polnijo teksti, ki obračunavajo z nemškutarji. O Vižmarskem taboru ter o neresničnem poročanju "Laibacherice" in *Tagblatt*a se je v tem letniku *Triglava* razpisal Fran Levstik.⁹⁸⁴ Levstikovo je

⁹⁷⁹ *Triglav*, št. 11, 5. februar 1869, nepaginirano; št. 13, 12. februar 1869, nepaginirano; št. 15, 19. februar 1869, nepaginirano; št. 18, 2. marec 1869, nepaginirano; št. 21, 12. marec 1869, nepaginirano;

⁹⁸⁰ Tudi ko je časnik poročal o "literaturi", na primer v 64. številki, 10. avgusta 1869, je pisal o romanu Adolfa Sternberga iz Budimpešte, shriljivki z naslovom *Die eingemauerte Nonne*, napisani po resničnem dogodku. Alešovec je v precej dolgem prispevku z naslovom *Moderne Literatur* pisal o zgodovinskem ozadju in o dogodkih leta 1848, ko so v nekem samostanu blizu Krakova živo zazidali nuno, ki se je pregrešila in se vdala zemeljskim strastem.

⁹⁸¹ *Triglav*, št. 103, 24. december 1869, nepaginirano.

⁹⁸² *Triglav*, št. 49, 18. junij 1869, nepaginirano.

⁹⁸³ *Triglav*, št. 77, 24. september 1869, nepaginirano.

⁹⁸⁴ *Triglav*, št. 41, 21. maj 1869, nepaginirano.

najverjetneje, kot ugotavlja Anton Slodnjak⁹⁸⁵ s popolno gotovostjo tega žal ne moremo trditi, odprto pismo Johannu Pajku, okrajnemu predstojniku ljubljanske okolice, v 40. številki *Triglava*, podpisano "Mehrere, denen Sie nicht furchtbar sind". Levstik Pajku očita, da je postal že strah in trepet otrok, saj matere z njegovim imenom strašijo malčke, na kar zagotovo ne more biti ponosen. Svetuje mu, naj se izseli iz mesta.⁹⁸⁶

V četrtem letniku *Triglava* se srečamo še z eno novostjo. Na zadnji strani časnika se nizajo reklamni oglasi, kar zgovorno kaže na to, da je urednik in lastnik lista poskušal tudi na ta način zbrati čimveč denarja. Včasih se med oglasi za pivo, zobno vodico, loterijo in za kavarne najde celo kakšen knjigarniški. Tako je Otokar Kler z Glavnega trga številka 313 je v 46. številki obveščal, da so izšle *Pesmi* Josipa Cimpermanna (1847-1893), ki jih je mogoče v njegovi knjigarni kupiti za 40 krajcarjev.⁹⁸⁷

5.4.1. Slovenski vagant ali kdo je bil Jakob Alešovec?

Jakob Alešovec (1842-1901), rojen revnim staršem v Skaručni, v zavetju Šmarne gore, je vse življenje veljal za posebnega. Zdrav kmečki fant je bosonog tekal naokoli in zavidal grajskim in drugim gosposkim otrokom, kar jih je videl v vasi, "zavoljo tega, ker so hodili v čevljih in jih ni mogla pičiti nobena čebela".⁹⁸⁸ Po njegovi prvi "obuti" hoji za bimo so se mu začeli smiliti, "ker so morali imeti zmeraj ožuljene noge in polno mehurjev".⁹⁸⁹ Nikoli ne bi bil videl šolskih klopi, če ne bi njegove razgledanosti opazil domači župnik in hkrati njegov učitelj. Očetova polomljena nemščina bi mu komajda lahko pomagala dlje kot do nasledstva čevljarkega stola. Z denarno podporo frančiškanov je Alešovec obiskoval šolo v Kamniku in si ta leta svoje mladosti vtisnil v spomin kot

⁹⁸⁵ Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 549. Zagotovo pa je, kot ugotavlja Slodnjak, Levstik avtor odprtega pisma, naslovljenega na Dežmana *Offerner Brief an Herrn Karl Dežman, Musealkustos etc. in Laibach (Triglav, št. 47, 11. julij 1869, nepaginirano)*. Slodnjak je pismo v deveti knjigi Levstikovih spisov objavil in komentiral (Levstik, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 176-180 in 523-524).

⁹⁸⁶ *Triglav*, št. 40, 18. maj 1869, nepaginirano.

⁹⁸⁷ *Triglav*, št. 46, 8. junij 1868, nepaginirano.

⁹⁸⁸ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 6.

⁹⁸⁹ Prav tam.

najlepša. Slovo od Kamnika je prineslo tegobe in strah pred neznano Ljubljano, kjer je na gimnaziji nadaljeval šolanje. Nekaj časa je bil v Alojzijevišču. Tu so mu začele vidno pešati oči in sredi osemdesetih let je njegov vid popolnoma oslabil. Slepota je zagotovo prispevala svoj delež k Alešovčevi žalostni usodi in smrti v hiralnici leta 1901.

Karikatura Alešovca v *Brenclju* (1872)

Šolanja nikoli ni zaključil. Kot dijak je izdajal nemški list *Die Schwalbe*. Potem ko je bil njegov prvi prispevek, sicer ne z njegovim imenom, objavljen v münchenskem listu *Fliegende Blätter*, se mu šola naenkrat ni zdela več pomembna. S sošolcem Kosom, ki je risal humoristične podo-
dobe, sta združila moči in Alešovec je k njegovim skicam dodajal

besedila v nemščini, kajti "slovensko sva znala oba prav slabo".⁹⁹⁰ Ena od risb s tekstom je nekoč prišla "v roke nek[ega] znan[ega] 'literat[a]', ki je znal iz vsake reči 'kovati kapital', pa ga pošlje uredništvu 'Fliegende Blätter' v Monakovo, a brez najine vednosti – na svoje ime".⁹⁹¹ Münchenski list je stvaritev natisnil. Alešovec je zatem zaspal na lovoriških, češ: moja dela se tiskajo, in zapustil šolo. Zdelo se mu je, da je pero v roki njegova usoda. Med počitnicami 1863 se je potepal po Primorski in po Krasu.⁹⁹² Obiskal je tudi Škocjanske jame. Naravna lepota ga je prevzela in zvečer je sedel k papirju in tinti ter napisal poročilo o izletu:

Kako sem bil očaran po tej podzemski veličastnosti, po grozni naravi tam okoli! Ni mi dalo miru, da sem sedel za mizo in spisal poročilo o tem izprehodu za tamkajšnjo družbo in ga potem bral. Da je bi opis dober ne bom trdil; vendar mu je občinstvo ploskalo – menda najbrž za šalo; a gospod predstojnik je rekel: "Pošljite ta spis Laibacherici za 'Blätter aus Krain'; boste videli, da ga bodo sprejeli, če ga še nekoliko opilite!"⁹⁹³

Začelo se je "piljenje", nakar je prispevek poslal uredništvu. V 43. številki je bil njegov opis *Ein Besuch bei Grotte St. Kanzian in Istrien* objavljen. Ko je videl svoje delo objavljeno, je bil pijan od slave.⁹⁹⁴ Pod prispevkom se je tedaj še podpisal kot Jakob Aleschouz, kasneje, leta 1864 in 1865, je svoje dopise v prilogi "Ljubljancanke" podpisoval z Alešovz ali Alešovc. S to zadnjo obliko priimka se je podpisoval tudi v

⁹⁹⁰ Prav tam, str. 303.

⁹⁹¹ Prav tam, str. 303-304.

⁹⁹² Alešovec v knjigi *Kako sem se jaz likal* rad pripoveduje o svojih potepanjih po Slovenskem. Fran S. Finžgar je v svojih spominih zapisal, da so Alešovčeve zgodbe o velikih potovanjih pogosto fiktivne. Menda niti v Trstu ni bil nikoli, čeprav v svoji avtobiografiji piše, da je po nasvetu profesorja Kandemala želel v Trstu opraviti potrebne izpite in privatno nadaljevati šolanje. Po lastnem pripovedovanju naj bi celo dobil nekaj finančne podpore od ljubljanskega župana Coste za pot v pristaniško mesto (Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 323). Alešovec je imel fantazijo kot Karl May, ki svojih Indijancev ni poznal, temveč si jih je izmislil. Finžgar se Alešovca spominja takole: "Pri meni se je pomudil za nekaj ur, kajpak ob vinu. O, kako prekrasno je lagal! Z vso resnobo mi je pripovedoval, kako se je vozil po Nilu in kako je gledal krokodile, ki so hrustali zamorčke, ko so se kopali. (Pa menda še do Trsta ni nikoli prišel?)" (Saleški Finžgar, *Izbrana dela*, str. 62.)

⁹⁹³ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 308.

⁹⁹⁴ Prav tam, str. 313.

Triglavu, nakar jo je še enkrat spremenil in se oklenil podpisovanja kot Alešovec. Kljub prvim neprijetnim izkušnjam z urednikom časnika *Laibacher Zeitung* Issleibom, ki je od Alešovca pričakoval poročila o "velezdajskih" govorih prvakov na taborih,⁹⁹⁵ je z uradnim nemškim časnikom od leta 1866 vseeno redno sodeloval. Tu je objavljajal humoreske, zgodovinske črtice in podobne "nepolitične" tekste,⁹⁹⁶ med drugim tudi roman oziroma lokalno novelo *Laibacher Mysterien* (v številkah 162 do 203 leta 1868), nastalo po vzoru tedanjega žanra znamenitih pariških ali londonskih misterijev.⁹⁹⁷ V tem času je pisal tudi za druge liste. Pri tem moramo imeti pred očmi dejstvo, da je šlo Alešovcumanj za pisanje in objavljaje, pustimo ob strani njegovo veselje in občutek slave ob prvih objavah, temveč najprej za preživetje. Tako beremo v *Povesti slovenskega trpina*: "Jaz sem že tačas dopisoval v nemške liste – nič protinarodnega, to je gotovo – ne le v 'Laibacherico', ampak tudi v druge liste npr.: v 'Fliegende Blätter', v 'Illustriertes Familienjournal', v 'Gartenlaube' itd. Vse pač ni bilo sprejeto, pa veliko vendarle, in dobil sem marsikak goldinar, marsikak tolar."⁹⁹⁸ Zaradi tega je na Notranjskem veljal za nemškutarja in Miroslov Vilhar – na Kalcu je bil Alešovec od leta 1864 domači učitelj Vilharjevih otrok – mu je svetoval, naj poskusi pisati slovensko, saj je nekoč že pisal krajše igre za bistriško čitalnico.⁹⁹⁹ Alešovec je ubogal Vilharja ter leta 1866 začel objavljati slovenske tekste, o čemer nekaj besed kasneje.

Leta 1864 se je na deskah nemškega deželnega gledališča preizkusil celo kot igralec v ljudski igri *Sicherl, vulgo Dimež, der Schrecken von Krain*. Bil je strašansko razburjen, vendar nagrajen z burnim ploskanjem in venci rož: "Kdo je bil srečnejši, ponosnejši od mene! Pač sem šel lačen spat, pa spal sem – če ne na lovoriakah – pa vsaj na pušpanu."¹⁰⁰⁰ Za nastop in pisanje je dobil 24 goldinarjev, lep denar, a kaj, ko je mla-

⁹⁹⁵ Issleib je prvo Alešovčevo poročilo priredil tako, da je na Alešovca padel sum, da je "vohun, ki opazuje narodnjake in jih izdaja". Kako ga je to skelelo, sploh ne more opisati, dodaja Alešovec (*Alešovec, Kako sem se jaz likal*, str. 321).

⁹⁹⁶ Nekateri spisi so našteti v *SBL*, 1. knjiga, str. 6.

⁹⁹⁷ Leta 1991 je Alešovčeve *Misterije* izdala Mohorjeva družba v Celovcu.

⁹⁹⁸ *Alešovec, Kako sem se jaz likal*, str. 336.

⁹⁹⁹ Prav tam, str. 336 in 333.

¹⁰⁰⁰ Prav tam, str. 321.

deniču manjkalo vsega "in zato tudi denar ni mnogo zalegel".¹⁰⁰¹ Zatem je bila na oder postavljena še njegova igra o Francozih v Kamniku (*Franzosen in Stein*), ki so jo v deželnem gledališču v Ljubljani igrali 25. februarja 1866. *Triglav* je delo in avtorja pohvalil:

Vorgestern und gestern wurden im landsch. Theater unter großem Beifalle die *Franzosen in Stein* von Alešovec gegeben. Der junge Dichter zeigte sich in diesem seinen zweiten Stücke bereits weit vorgeschritten und, was uns mit besonderer Befriedigung erfüllte, ist die Wahrnehmung, daß Alešovec diesmal die ihm anlässlich der Mängel in seinem ersten Stücke gegebenen Winke in der auch dem Genie ganz gut anstehenden empfänglichen Weise benützte [...] Alešovec wurde wiederholt gerufen und erhielt mehrere Kränze [...]¹⁰⁰²

Alešovec, ki ga je v celi predstavi najbolj ganila igralka, ki je posodila svoj lik Ani,¹⁰⁰³ je nato pripravil še svoje tretje delo, igro *Modern*, ki so jo na oder postavili naslednje leto s precejšnjim uspehom. Alešovec je menil, da je potrebno pisati ljudske igre. Tega načela se je držal tudi kasneje, ko je pisal v slovenščini (npr. burki *Nemški ne znajo*; 1879 in *Eno uro doktor*; 1881), ter ga utemeljeval, češ "da edino ljudstvo polni gledališče, medtem ko zahaja slovenska inteligenca raje v nemški teater".¹⁰⁰⁴

Leta 1866 je bil Alešovec krajši čas v Vipavi pri grofu Lanthieriju, kjer je urejal njegovo knjižnico. Leta 1867 se je vrnil v Ljubljano, postal sodelavec *Novic* in *Triglava*, začel leta 1869 izdajati satirično-humoriistični list *Brencelj* (1869-1885), obenem pa je ves čas tudi pisal in objavljaj. Velja za avtorja prve slovenske kriminalke. V *Novicah* je objavljaj "mikavne povesti iz življenja hudodelnikov, po spominu starega pravnika"¹⁰⁰⁵ z naslovom *Iz sodnijskega življenja*, ki so leta 1875 izšle v knjižni obliki. V tem delu je Alešovec v slovensko literaturo prvič vpeljal lik pravega detektiva, zvitega, poštenega in doslednega preiskovalca, ter tako postavil temelje kriminalni ali detektivski povesti.¹⁰⁰⁶ V slovensko slovstveno zgodovino pa se je zagotovo zapisal tudi kot "Brencelj-Alešovec",¹⁰⁰⁷ ki v svojem satiričnem listu včasih ni poznal meje (konec

¹⁰⁰¹ Prav tam.

¹⁰⁰² *Triglav*, št. 17, 27. februar 1866, str. 68.

¹⁰⁰³ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 333.

¹⁰⁰⁴ Moravec, *Meščani v slovenski drami*, str. 50.

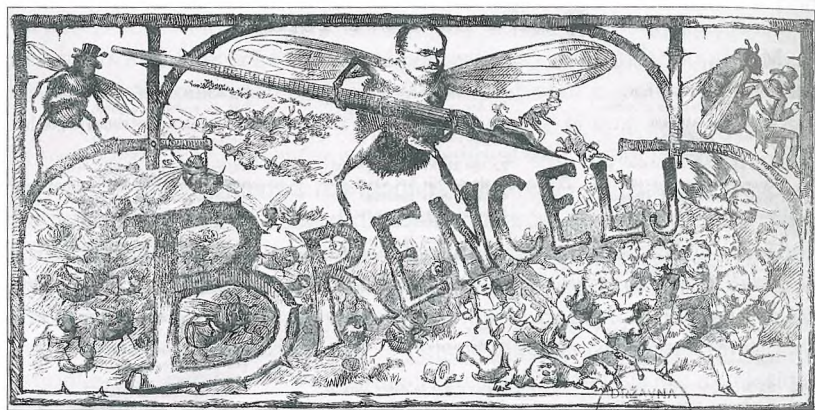
¹⁰⁰⁵ Prav tam.

¹⁰⁰⁶ Kmecl, *Od pridige do kriminalke*, str. 113.

¹⁰⁰⁷ Vošnjak je o Alešovčevemu *Brencelju* zapisal: "Alešovec je bil eden tistih v valovih

koncev je tudi Levstik, ki mu je literarna zgodovina namenila precej imenitnejše mesto, kot ga zaseda Alešovec, često šel čez meje okusnega v svojem humorističnem listu *Pavliha*). Literarna zgodovina Alešovca postavlja na obrobje. Anton Slodnjak ga bežno omenja in o njem površno pravi, da je bil "slovstveno nadarjen, dober pripovedovalec, bister opazovalec [...], a je zamenjal ljudskost literature z izrazno površnostjo in hoteno primitivnostjo",¹⁰⁰⁸ medtem ko Lučka Jenčič v spremni besedi k romanu *Ljubljanski misteriji* zapiše, da s ponatisom knjige "iz pozabe jemljemo enega številnih poltalentirancev in polliteratov".¹⁰⁰⁹

Vidnejše mesto v slovenski literarni zgodovini je Jakob Alešovec izgubil že v začetku 20. stoletja, ko so kritiki dobesedno raztrgali njegova dela. O avtobiografski povesti *Kako sem se jaz likal se je nepodpisani recenzent v *Slovanu* izrekel: "Alešovec je vagabunda naših povesti pokazal*

"Brencelj Alešovec" na naslovnici zabavljivo šaljivega lista *Brencelj* (1870)

življenja pogrezlih talentiranih ljudi, ki so bili preslabe volje, da bi znali brzdati svoje, rekel bi, animalske nagone. Škoda, da ga ni poznal Cankar! Alešovec bi bil živ eksemplar telesno in duševno propadlega viteza, kakoršne slika on tako rad." (Vošnjak, *Spomini*, str. 627.)

¹⁰⁰⁸ Slodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 88.

¹⁰⁰⁹ Jenčič, *Pozabljeni Jakob Alešovec*, str. 123.

s svojim življenjem. Usmiljenje in sodba stojita ob njem."¹⁰¹⁰ Tudi *Ljubljanski zvon* ob izidu Alešovčevih izbranih spisov in posebej o delu *Ne v Ameriko!* leta 1912 zanj ni našel pohvalne besede.

Zakaj se izseljujejo ti ljudje? To bi nam Alešovec težko povedal [...] Kaj je vzrok fiasku, ni težko uganiti. Poleg tega, da ni bil pisatelj umetnik in mu je bil neznan vsak smisel za koncepcijo, je bil tudi njegov znanstven in neznanstven aparat, s katerim se je lotil dela, silno enostaven. Najprimitivnejši pojmi iz geografije, nekaj prečitanih "indijanaric" – to je bilo vse, če izvzamemo didaktične in moralizujuče sposobnosti.

Knjiga je bila in je namenjena preprostemu ljudstvu, ki je ne bo devalo pod kritičen mikroskop. Vendar je vprašanje, če bo dosegla svoj namen. Prvič veje iz knjige precej konservativnosti – včasi kitajske, ki dela ljudstvo nezapljivo proti vsemu, kar nima izrazito rovtarskega akcenta in ubija vsako podjetnost, drugič je izseljevanje plod razmer in se bo dalo težko kaj opraviti z ideologijami.¹⁰¹¹

Morda bi po tolikem času vendar že bil pravi trenutek, da bi Jakoba Alešovca in njegovo delo ponovno vzeli pod drobnogled ali vsaj v roke njegove knjige, kot je v *Književnih listih*, literarni prilogi *Dela*, poleti 2002 predlagal igralec Polde Bibič.¹⁰¹²

Svoje življenje je Alešovec v nenehnem pehanju za zaslužkom pri različnih listih in nizkih, včasih neplačanih honorarjih zaključil slep in obubožan v ljubljanski hiralnici. Potem ko je na cesti beračil in so se mu odpovedali vsi, celo znanci in pisateljski kolegi, je po Vošnjakovem posredovanju prišel v hiralnico. Vošnjak se je o tem "dobrem delu" rad pohvalil ter o tem pisal tudi v svojih *Spominih*. Obenem pa je na istem mestu zapisal tudi, da sta nesrečnega literata tako on sam kot tudi Zarnik popolnoma ignorirala.¹⁰¹³ Alešovec si je strašno želel družbenega priznanja in vzpona, a zdi se, da je na poti do uresničitve te želje kot nepremagljiva ovira stalo njegovo kmečko poreklo, njegova prvotna identiteta. Občutek manjvrednosti ga je spremljal vse življenje. V svoji avtobiografiji je zapisal:

¹⁰¹⁰ *Slovan*, 1910, str. 416.

¹⁰¹¹ Jurkovič, *Jakoba Alešovca izbrani spisi*, str. 219.

¹⁰¹² *Delo, Književni listi*, 8. julij 2002, str. 16.

¹⁰¹³ Vošnjak, *Spomini*, str. 672. Alešovec je kasneje celo pobegnil iz hiralnice ker, kot je rekel: "Sem tak osel, da mi je ljubša peščica ovsa v svobodi, kakor cel skedenj ovsa, če bi bil privezan pri njem." (Saleški Finžgar, *Izbrana dela*, str. 138.)

Ako se hoče povzpeti kmet do višje ali vsaj nižje popolnosti, se mora izpremeniti v gospoda. To pa ne gre, kakor bi trenil. Ni dosti samo sleči kmeta in obleči gospoda, ampak človek se mora ves prekuhati, pregnetiti, preustrojiti, poblati, obrezati, opiliti itd.; kar seveda trpi dolgo in se utegne posrečiti ali pa tudi ne. Saj se tudi iz okornega hloda ne naredi brž lično hišno orodje, ampak je treba k temu več časa, mnogo dela, mnogih rok ter še kake druge pritikline. Prestrojenje ni lahko delo, tudi strojencu nikakor prijetno, ker mora trpeti, da drugi popravljajo to, kar je pustila na njem narava nepopolnega ali je celó izkazila. Tako popravljanje ob živem telesu je res neprijetno; to ve vsak, kdor je to prestal.¹⁰¹⁴

Kontroverzna, napol pozabljena (ali bolje zamolčana), napol mistificirana figura z margine slovenske literarne orbite druge polovice preteklega stoletja, kot je Alešovca označila Taja Kramberger,¹⁰¹⁵ se je v *Triglavovih* podlistkih pojavljal že leta 1868. Tedaj je objavljaj pod psevdonimom "Der jüngste Homeride". Tako se je podpisal tudi v osmi in deveti številki četrtega letnika *Triglava* pod heksametre o popotovanju v onostranstvo (*Eine Wanderung in's Jenseits*).¹⁰¹⁶

Sin gostača in čevljarja iz Skaručne pri Vodicach, ki je edino možnost, da se izogne nasledstvu očetovega trinožnega stolčka, videl v šolanju in predvsem v učenju "omikane" nemščine, je svoj prvi slovenski dopis objavil šele leta 1866 v celovškem *Slovincu*, svojo prvo knjigo v slovenskem jeziku pa naslednje leto v Ljubljani. Zgodovinska povest *Kustoca in Vis* s podnaslovom *Kratek popis vojske na Laškem leta 1866* je pisana v enostavnem, nezapletenem jeziku in namenjena preprostemu ljudstvu. Alešovec se je tega zavedal in se je v kratki opombi v drobnem tekstu na koncu knjige opravičil: "Da se izognem preojstri kritiki, omenim tukaj, da sem pisal to knjižico nalašč za prosto ljudstvo in tedaj rabil besede, ktere so sploh znane vsakemu prostemu kmetu. Naj tedaj častiti omikani bravec ne stavi na dobno rešeto, na katerem se retajo druga enaka dela."¹⁰¹⁷ Alešovca je neprestano preganjalo iskanje lastne identitete. Bil je prepričan, da je najpopolnejša stvar na svetu gospôda, najmanj popolna pa kmet,

¹⁰¹⁴ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 3.

¹⁰¹⁵ Kramberger, *Kaj nam med vrsticami sporoča Jakob Alešovec*, str. 2.

¹⁰¹⁶ *Triglav*, št. 8, 26. januar 1869, nepaginirano; št. 9, 29. januar 1869, nepaginirano. Leta 1869 je Alešovec *Eine Wanderung in's Jenseits* izdal tudi v knjižni obliki v samozaložbi v Ljubljani.

¹⁰¹⁷ Alešovec, *Kustoca in Vis*, str. 48.

"to je stavek, kterega si menda nihče ne bo upal odstaviti od njegove veljave. Učen gospod – zarobljen kmet – to je dvoje nasprotij kakor hrib in dolina. Gospod ne more biti zarobljen, kmet pa ne učen".¹⁰¹⁸ Ker je gospoda olikana in omikana, je najpopolnejša stvar na svetu. Tega je malega Jakoba učil oče, če ne drugače, ga je "likal s kneftro". To védenje, doto, ki jo je kot otrok vzel s seboj na pot v svet, je nosil pripovednik, dramatik in satirik s seboj celo življenje. Alešovec, ki je stavil na omikano nemško kulturo, je v šestdesetih letih – tedaj že "omikan" – postal "protinemško" naravnian in se je utopil v stereotipnih značilnostih, ki jih je narekovala družba druge polovice 19. stoletja na eni in lastne izkušnje na drugi strani.

Eine Wanderung in's Jenseits je opravičilo Alešovca za njegov "zmotni" nazor o tem, da je nemški jezik omikan. V družbi boginje se z novim, narodno in slovensko usmerjenim prepričanjem sprehodi po "oni strani", med dušami v nebesih in v peklju. Tu ni potrebno poudarjati, da so v Dantejevem smislu zgoraj dobri, torej slovenski poeti in veliki pevci drugih narodov, spodaj pa nihče drug kot – tokrat po Alešovčevu – *Laibacher Tagblatt* in njegovi sodelavci ter vsi renegati in odpadniki.¹⁰¹⁹

Alešovčeva posebnost je bila, da je na papir vedno izlil, kar mu je ležalo na duši; hkrati je to tipična značilnost feljtonistov, ki jo poznamo od Kümbergerja dalje. Kleinmayrjeve tiskarne, kjer se je tiskal *Laibacher Tagblatt*, Alešovec tudi ni maral. Zaradi dopisovanja v nemške liste in zaradi "drobnih" Issleibovih popravkov njegovih dopisov so ga često celo "s čitalnice ven 'sforali', češ da [je] 'nemškutarski' špicelj",¹⁰²⁰ po drugi strani pa je imel iste težave v nemškem taboru:

Večje vrednosti je bila zame Kleinmayrjeva tiskarna zato, ker je bila vzrok, da se mi je prav iz srca začela gnusiti nemškutarija. Tam sem jo spoznaval v vsej nagoti. "Veliki" gospodje so se v tej tiskarni, ko je bil ustanovljen "Tagblatt", kar brez vse sramote politično slekli, brez ozira name, ki sem sedel pri pultu in popravljajl pregreške stavcev.¹⁰²¹ To je bila lepa družba, to! Posebno, kadar je prišel še luteranski fajmošter! – Hvala Bogu, ki mi je dal preveč potrpežljivosti, drugače bi jaz večkrat kar udaril.¹⁰²²

Še bolj se mu je Kleinmayr zameril leta 1869, ko nenadoma ni hotel

¹⁰¹⁸ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 3.

¹⁰¹⁹ *Triglav*, št. 8, 26. januar 1869, nepaginirano.

¹⁰²⁰ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 342.

¹⁰²¹ Alešovec je bil nekaj časa korektor pri Kleinmayrju.

¹⁰²² Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 342.

več tiskati *Brenclja*. "Tagblattovci" so mu namreč zagrozili, da bodo poiskali novega tiskarja, če bo izpod njegove preše še naprej prihajal Alešovčev list. Ironičen odgovor Kleinmayrju in *Tagblattu* je ogorčeni urednik *Brenclja*, ki se je odločil preseliti v Blaznikovo tiskarno, ponudil v 11. številki *Triglava*:

Die Leidensgeschichte des "Brencelj" bildet eine drastische Illustration zu den Frasen unserer Tagblattler, welche stets Freiheit predigten und dieselbe für sich allein in Anspruch nehmen auf Kosten anderer. Doch damit unsere verehrten Leser selbst urtheilen können, lassen wir den ganzen Sachverhalt unverändert hier folgen.

Die Ig. v. Kleinmayr & Bamberg'sche Druckerei hatte den Druck des "Brencelj" übernommen und die erste Nummer auch ausgeführt zu nicht geringem Verdruß der Tagblattler. Auch die zweite Nummer war bereits gesetzt, ob schon sich die Redakteure des "Tagblatt" – denn das Blättchen zählt trotz des winzigen Formats und nichtssagenden Inhalts deren so viele, daß es oft in dessen Bureau förmlich von ihnen wimmelt – nicht enthalten konnten, Einsicht in die Bürstenabzüge zu nehmen und einige Korrekturen anzubringen. Trotz dieser kleinen Hindernisse gelang der Satz, das Blatt kam in die Presse und sollte um 6 Uhr Abends abgeliefert werden. Da ereilte es die rächende Nemesis in der Gestalt der grimmig wie immer hereinstürzenden neuen Zensurbehörde, vulgo *Dežman*, welcher denn auch sofort die Drucklegung des Blattes einstellte mit dem Machtspruch: "Wenn diese Gemeinheiten hier gedruckt werden, so werden wir mit dem 'Tagblatt' übersiedeln." Hierauf diplomatischer Notenwechsel zwischen Faktor und Bamberg, letzterer Besitzer der Druckerei und verantwortlicher Redakteur des "Tagblatt", welcher einen Brief an den Redakteur, Eigenthümer und Herausgeber des "Brencelj" zur Folge hatte, des Inhalts, "*die Druckerei könne nach Einsicht in Nr. 2 des 'Brencelj' dessen Druck unmöglich ausführen, ohne ihren bisherigen guten Ruf zu riskiren.*" Von der Pression, welche auf die Druckerei von Seite der neuen Zensurbehörde ausgeübt wurde, sagt das Schreiben nichts [...]

In Folge dieser Vorfälle übersiedelt der "Brencelj" in die J. Blasnik'sche Druckerei und wird daselbst *zweimal* im Monate erscheinen.¹⁰²³

¹⁰²³ *Triglav*, št. 11, 5. februar 1869, nepaginirano.

Feuilleton.

„Die Verschwörung am Golovec.“

Großes konstitutionell-romantisch-grimmig-tragikomische, lächerlich-intelligentes Spektakelstück in mehreren Akten ohne Anfang, aber mit traurigem Ende.

In unserem prosaischen Zeitalter des Nationalitätenstürmens und des konstitutionellen Vereines werden Produkte, welche den Ernst der Situation mit wahrhaft poetischer Auffassung behandeln, immer seltener; es tauchen zwar mitunter gebiegene Werke, wie „Landtagsaquarium“, „Sitzungsberichte und Anträge des konstitutionellen Vereines“, ferner wirklich intelligente, dem Wohl des Volkes gewidmete Blätter, wie „Baibacher Tagblatt“, „Baibacher Zeitung“ u. s. w. auf, aber das Heldendrama, dieser Glanzpunkt der dramatischen Poesie, kann auf unserm materiellen und nationalen Weben keine Wurzeln schlagen.

Unso überraschender, verdienstvoller ist also die neueste Schöpfung eines bisher noch anonymen Dichters, der den Stoff hiezu aus der stürmischen Epoche der Agitationen und Wahlvorgänge in unserer Stadt genommen. Die abwechselnd komischen und tragischen, hochwichtigen und lächerlichen Szenen während dieser Schlacht bieten thatsächlich dem strebenden Genie einer dramatischen Verarbeitung würdige Momente in Menge: hier der dramatische Held Dežman, dort die intrigierende Passivität eines ganzen Vereines (Slovonija), welchen der Dichter als eine satanische Unbestie personifizierte; hier ein „flüssiger“ Doktor und sein „Phylax“ im Kampfe mit einem mächtigen Mannöver, dort ein interessantes Doktorlein, dessen Onkel (Turmideč) den Wajazzo des Südtides spielt; dann mehrere bisher unbekannt aber agile Größen, verdammt Genies u. dgl., wirklich Momente genug, die ein dichteriſches Talent zu begeistern geeignet sind.

Die Verarbeitung des Stoffes macht dem Talente unseres Dichters alle Ehre; man muß ihm unwillkürlich den Vorbeerklang zuer-

kennen. Da das ganze Werk sehr umfangreich ist, so müssen wir uns darauf beschränken, den Gang der Handlung in sehr stichigen Umrissen zu skizziren.

Der Anfang des Stüdes verlegt uns in die Versammlung des konstitutionellen Vereines. Der Hintergrund ist erleuchtet mit Intelligenz. Die auftretenden Personen drehen mit aller Macht leeres Stroh, bis der Hebel erscheint, welcher in ein verführerisches, aber lokettes Weib (deutsche Kultur) verliebt ist. Er klagt sein „unfähig Weib“ dem „flüssigen“ Doktor, welcher nun noch den alten Onkel (Turmideč) engagirt; alle drei singen einen jämmerlichen Chor, welcher durch Phylax' Akkompagnement an Effekt gewinnt.

Im zweiten Akt sehen wir die Wahlagitation im vollsten Gange. Kleine Doktorlein entwickeln eine offenkundige Rührigkeit, Pensionisten brechen sich dabei Arme und Beine, im Hintergrund, wo die nationale Passivität auf der Lauer liegt, sieht man mehrere unglückliche Bürger zum Waffenschiffet schleppen, wo der Vorstand eines Vereines, geschnitten mit allen Blamagen-Orden, als Scherzrichter seines Amtes waltet. Die Liebesintrigue unseres Don Quixote de la Blatna vas drohet in die Weiche zu gehen, da rasst er sich zu einer verzweifeltsten That auf, welche man inebst nicht sieht, weil der mitleidige Vorhang früher fällt.

Der dritte Akt hat ein ganz anderes Gepräge. Die Situation ist fortschrittlich gefärbt, es weht wieder konstitutioneller Wind, durch dessen Hilfe unser „fahrender Ritter“ an der Seite der Geliebten in den Hafen des Stabilität einleitet.

Somit wäre die Handlung zur Zufriedenheit des Publikums und der Darsteller gefloß, allein pöblich erheben sich drei Personen, auf die man ganz vergessen hatte; dieser Zustand macht ein Nachspiel notwendig, welches wir hier, um den Lesern noch einen Einblick in das Werk zu gewähren, folgen lassen.

Finsterer Nacht, man hört das Rollen eines davonziehenden Gewitters, sahle Blitze erleuchten noch zeitweise die Landschaft; im

Podlistek Jakoba Alešovca, objavljen v Triglavu marca 1869.

Iz spora s Kleinmayrjem in Bambergom ter sodelavci *Tagblatta* je Alešovec črpal snov za *Triglavove* podlistke. Pod psevdonomim "Der jüngste Homeride" je napadel liberalni ljubljanski časnik v feljtonu v heksametrih z naslovom *Der Ball des Prinzen Carneval*.¹⁰²⁴ Nemškutarji so prišli na svoj račun v podlistku *Die Verschwörung am Golovec*, ki spominja na Alešovčevo objavo v prejšnjem letniku, ko je šlo za zaroto v Krähwinklu. Dolg podnaslov tokratnega podlistka se je glasil "Velik ustavno-romantisch-srdito-tragikomische, smešno-intelligentni spektakel v več akth brez začetka in s tragičnim koncem".¹⁰²⁵ Na začetku je avtor hudomušno navihano razložil, da je tematika obsežna, zato je prisiljen dogajanje skicirati le v bežnih obrisih.¹⁰²⁶ Protagonisti zgodbe so bili nihče drug kot "Don Quihote della Blatna vas", kot bi Dežmana ime-

¹⁰²⁴ *Triglav*, št. 13, 12. februar 1869, nepaginirano.

¹⁰²⁵ Großes konstitutionell-romantisch-grimmig-tragikomische, lächerlich-intelligentes Spektakelstück in mehreren Akten ohne Anfang und mit traurigem Ende. *Triglav*, št. 23, 19. marec 1869, nepaginirano; št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰²⁶ *Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano.

noval Zarnik, pa Turniček, sinonim za člane Turnvereina, in koketna dama, personifikacija nemške kulture.

S psevdonomim "Der jüngste Homeride" se je Alešovec v *Triglavu* nato podpisal še velikokrat. Tematika njegovih člankov je ostajala vse skozi ista: strašen gnus do odpadnikov ter smešenje le-teh, kar izvira tudi iz njegove lastne izkušnje in je povezano z njegovim doživljanjem in videnjem sveta okoli sebe. V 38. in 39. številki je objavil ep *Das fatale Duell*.¹⁰²⁷ Skoraj zagotovo je Alešovec tudi avtor nekaterih nepodpisanih podlistkov, na primer v heksametrih spesnjenega epa *Der Verstoßene*,¹⁰²⁸ in feljtonov *Das Zechgelage in Tillheim*¹⁰²⁹ ter *Vinzenz von Padua*.¹⁰³⁰ V vseh omenjenih heksametrih je osrednja figura boginja. Nanjo se avtor vedno znova obrača, tako kot že v svojem prvem objavljenem epu v *Triglavu: Eine Wanderung in's Jenseits*. Smešenje nemškutarstva, ki je bila, kot se zdi, Alešovčeva poglavitna naloga, ni izostalo tudi pri redkih poročilih o gledališču. Decembra je v rubriki *Tagesneuigkeiten Triglav* poročal o predstavi Dramatičnega društva v deželnem gledališču ter se pritoževal nad tem, da nekateri lastniki lož kljub sklepu deželnega odbora le-teh niso hoteli odstopiti Slovencem in so tako na dan predstave ostale prazne, čeprav se je v gledališki hiši trlo obiskovalcev.¹⁰³¹

V dvanajsti številki *Triglava* se je Alešovec predstavil kot izvrsten feljtonist in začel s svojo prvo ljubljansko sliko nizati pred očmi bralcev podobe mesta, ljubljanske tipe, videne z očmi feljtonista, ki si je privoščil poigrati se z okolico in si je upal povedati marsikatero bridko na račun tedanjih družbenih razmer. Pred meščane je postavil ogledalo in ga pomolil pred nos družbe, ki se v njem ni hotela niti videti, kaj šele prepoznati. Če se izrazimo kot Kürnberger, potem je Alešovec zmes pouličnega in gostilniškega feljtonista s primesmi samohodca, kar ga uvršča k tako imenovanemu "gozdnemu" feljtonistu. Spis o ljubljanskih tipih, ki je bil prvič objavljen v podlistku *Triglava*, je kasneje, leta 1879,

¹⁰²⁷ *Triglav*, št. 38, 11. maj 1869, nepaginirano, št. 39, 14. maj 1869, nepaginirano.

¹⁰²⁸ *Triglav*, št. 44, 1. junij 1869, nepaginirano, št. 46, 8. junij 1869, nepaginirano.

¹⁰²⁹ *Triglav*, št. 64, 10. avgust 1869, nepaginirano, št. 46, 8. junij 1869, nepaginirano.

¹⁰³⁰ *Triglav*, št. 70, 31. avgust 1869, nepaginirano.

¹⁰³¹ *Triglav*, št. 102, 21. december 1869, nepaginirano.

izhajal v predelani in razširjeni slovenski inačici v *Slovincu*.¹⁰³² Še istega leta je izšel tudi v knjižni obliki ter doživel drugo izdajo leta 1911.¹⁰³³ Esej je zaradi ostre satire in zbadljivega humorja, zaradi pavlihovstva, ekscentričnosti ter včasih sramotenja vzbudil precej različne reakcije: na eni strani izrazito nejevoljo, na drugi odobravanje in pohvalo. *Ljubljanski tipi* so svojevrsten katalog ljubljanskih poklicev, razdeljenih v tri večje skupine. "Gospôde – prave namreč – v Ljubljani skoro nič ni. Najprej se taki spoznajo po govorici – da le usta odpre taka stvar in spusti iz njih nemško besedo, pa boš vedel takoj pri čem si."¹⁰³⁴ V to prvo skupino ne sodijo odpadniki. Nemškutarji so po Alešovcu že druga skupina gospôde, medtem ko v tretjo skupino spadajo prebivalci predmestij, ki so postali meščani šele po uredbi mesta. Alešovčeva tipologija poklicev je neizprosna kritika tedanje družbe, karikaturna podoba tedanjega življenja. Njegova metoda opisovanja ljudi se ne omejuje na en sam sloj; zajame vse: od hišnih gospodarjev, preko uradnikov, študentov, gostilničarjev, pesnikov, pisateljev, urednikov, gospodičen pa do klepetulj in raznega "drobiža". Avtorjev slog je samosvoj in nenavaden, kljub temu pa se dobršen del ljudi lahko v opisih prepozna, kar je do določene meje vplivalo na to, da pisanje ni bilo sprejeto z navdušenjem. Kdor Alešovcu ni bil všeč, je bil ožigosan, toliko slabše zanj, če se je znašel v "klubu Dežmanovih pristašev", ki so bili pri Jakobu s Skaručne nenehna tarča posmehovanja in zasmehovanja in deležni prav posebne obravnave in besednih zvez.

Prva predstavljena ljubljanska tipa v *Triglavu* sta bila hišni gospodar, Hausherr, ki ga je kot vse ostale tipe Alešovec še posebej posmehljivo poimenoval v "latinščini" *Herus domesticus*, in trgovec, Handelsmann, *Homo agens*.¹⁰³⁵ Ker se Alešovec pod tekste *Laibacher Typen* ni podpisoval, so po Ljubljani začele krožiti govornice, da je avtor satirično obarvanih slik Johann Alfred Hartmann (1828-?). Živel je v Kapucinskem predmestju,¹⁰³⁶ bil član trgovske in obrtniške zbornice¹⁰³⁷ in je že

¹⁰³² Pri nekaterih tipih o prevodu skoraj ne moremo govoriti, ker je Alešovec tekst popolnoma predelal.

¹⁰³³ Alešovec, *Ljubljanske slike*.

¹⁰³⁴ Prav tam, str. II.

¹⁰³⁵ *Triglav*, št. 12, 9. februar 1869, nepaginirano; št. 14, 16. februar 1869, nepaginirano.

¹⁰³⁶ ZAL, LJU 504. Popis prebivalstva 1869. Indeks, 2. zvezek, str. 188.

¹⁰³⁷ *Triglav*, št. 71, 3. september 1869, nepaginirano. Podpisan je Joh. Alf. Hartmann,

v tretjem letniku *Triglava* (1868) dejansko objavil tudi nekaj humoresk.¹⁰³⁸ Toda *Ljubljanski* tipi v četrtem letniku niso prišli izpod njegovega peresa. Jakob Alešovec je v 20. številki *Triglava* bralcem razložil, da je sam pisec *Ljubljankih tipov*, ter zanikal Hartmannovo avtorstvo:

Da ich einerseits keinen Grund habe, die Anonymität zu wahren, andererseits aber meine Sünden – wenn die "Typen" und der "Brencej" solche wirklich enthalten – nicht auf die Schultern mir theuer gewordenen Personen, wie die Familie Hartmann, gewälzt wissen will, so erfülle ich nur eine angenehme Pflicht, indem ich dieß veröffentliche.

Dieß als Antwort jenen Personen, die in höherem Klatsch "machen".

Jak. Alešovec, verantwortlicher Redakteur des "Triglav" und "Brencej".¹⁰³⁹

Eno za drugo je Alešovec v *Triglavovem* podlistku nizal ljubljanske podobe: upokojenca (*Der Pensionist, Spiritus familiaris*),¹⁰⁴⁰ gostilničarja (*Der Gastwirth, Vampyrus*) in kavarnarja (*Der Kafetier, Homo Giftmischer*),¹⁰⁴¹ profesorja (*Der Professor, Dominus omnipotens*),¹⁰⁴² študenta (*Der Student, Genius universalis*),¹⁰⁴³ uradnika (*Der Beamter, Homo pauper*),¹⁰⁴⁴ jezičnega doktorja (*Der Doktor, Spiritus intrigans*)¹⁰⁴⁵ in mnoge druge. V 23. številki je naslikal pesnika (*Der Dichter, Genius incognitus*). Tako kot v prejšnjih primerih tudi pri pevcu že "latinsko" poimenovanje veliko pove. Alešovec o usodi pevca piše, da je Bog nanj pozabil, ko je med bitja delil prostor na zemlji. Ker zanj ni bilo več primernega mesta, se je dvignil v višine, kjer si je zgradil zračne gradove. Tu živi od navdiha svoje muze, bedno, a vzvišeno. Dokler živi, ga nihče ne hvali, njegov kult se začne šele po smrti. Tedaj mu postavljajo spomenike, vežejo njegova dela v zlato in v svinjsko usnje ter jih podarjajo

Kammermitglied, ki poroča o sporu z Ludvikom Dimitzom. Le-ta leta 1869 ni hotel objaviti Hartmannove razlage o ponovni izvolitvi v zbornico v uradnem ljubljanskem časniku. Dimitz je leta 1869 nekaj časa pri časniku *Laibacher Zeitung* nadomeščal glavnega urednika (*Triglav*, št. 71, 3. september 1869, nepaginirano).

¹⁰³⁸ *Triglav*, št. 12, 7. marec 1868, nepaginirano.

¹⁰³⁹ *Triglav*, št. 20, 9. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴⁰ *Triglav*, št. 22, 16. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴¹ *Triglav*, št. 16, 23. februar 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴² *Triglav*, št. 18, 2. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴³ *Triglav*, št. 20, 9. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴⁴ *Triglav*, št. 21, 12. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴⁵ *Triglav*, št. 22, 16. marec 1869, nepaginirano.

najmanjšim otrokom za božično darilo.¹⁰⁴⁶ A Alešovec celo vseh poetov ne zmeče v isti koš. Deli jih na dva osnovna razreda. V prvega sodi skorajda izumrla vrsta, pravi poet (Poëta natus),¹⁰⁴⁷ v drugega pa pisatelj oziroma pisec časopisov (Poëta factus).¹⁰⁴⁸ Ob zibelki slednjega niso pele muze, na svet ni prinesel pesniškega talenta, tudi v mladosti nikoli ni poskusil pesniti. Po študiju prava ali filozofije je zaslišal notranji glas, ki ga je klical k časnikom. Ta vrsta, pravi Alešovec, je v Ljubljani številčno zastopana in se zbira okoli ustavovernega društva ter časnika *Laibacher Tagblatt*. Protinemškutarske osti tu ni mogoče spregledati.¹⁰⁴⁹ Sliki pesnika, ki jo je v slovenski izdaji občutno razširil, popravil in spremenil, je sledil tip, ki posnema pariško modo in živi v boljših hišah, za njim pa so se nanizale še karikature mestnega otroka (Das Stadtkind, Lupus vulgaris),¹⁰⁵⁰ svetovljanske in salonske dame¹⁰⁵¹ ter koketne dame (Die Kokette, Miles femininus).¹⁰⁵² Ker je Alešovec vse tipe večinoma razvrščal tudi v posebne podskupine, si je pri koketni dami zastavil vprašanje, na katerega doslej niso odgovorili niti naravoslovci, in sicer, ali pripada ta vrsta živalskemu ali rastlinskemu svetu ali sodi raje k mineralom:

Die Frage, ob die Kokette dem Thier-, Pflanzen- oder Mineralreiche angehört, haben die Naturforscher bis jetzt noch unentschieden gelassen. Dem

¹⁰⁴⁶ *Triglav*, št. 23, 19. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁴⁷ "Der eigentliche Dichter ist heutzutage fast ganz ausgerottet. In seinem Urzustande ist er unabhängig, seine Begabung entschieden ausgesprochen. Er lebt nur von edlen Stoffen, er schafft nicht gegen Zeitungshonorar, auch nicht für andere, sein Beruf ist ihm selbst die größte Befriedigung. Gezähmt heißt er Hofdichter, unterjocht – Theaterdichter; dann verliert er häufig seine Flügelweite, die gestutzten Flügel vermögen ihn nicht mehr über die irdische Athmosphäre zu erheben. Während er im Urzustande keine Schranken, keine Grenzen kannte, respektirt er gezähmt die Zensur, welche seine Werke der Oeffentlichkeit übergibt, ihn selbst aber in dunkler Zelle einsamen und erbaulichen Betrachtungen überläßt. Es gibt wenige, die sich nicht zähmen lassen, denn der Käfig, in dem sie dann wohnen, ist vom Gold, der Gesang des gefangenen Vogels tönt durch die ganze Welt und trägt ihm Bewunderung und Lorbeerkränze bei Lebenszeiten ein. Stirbt er im Urzustande, so wird er erst nach dem Tode entdeckt, man reißt sich um seine Fotografien und Manuskripte und leitet Sammlungen für sein Denkmal ein, welches dann nach langen Jahren erst zu Stande kommt." (*Triglav*, št. 23, 19. marec 1869, nepaginirano.)

¹⁰⁴⁸ Prav tam.

¹⁰⁴⁹ Prav tam.

¹⁰⁵⁰ *Triglav*, št. 26, 30. marec 1869, nepaginirano.

¹⁰⁵¹ *Triglav*, št. 28, 6. april 1869, nepaginirano.

¹⁰⁵² *Triglav*, št. 29, 9. april 1869, nepaginirano.

Thierreiche wäre sie insofern anzureichen, weil sie auf Raub und Eroberung ausgeht; dem Pflanzenreiche gehört sie in Folge ihrer Farbenpracht und der duftigen Koiffüre und Handtücher an, während sie in Folge ihres *steinernen* Herzens dem Mineralreiche zufällt. Wir hüten uns, sie genau zu klassifizieren, wir fügen nur unsere unmaßgebliche Meinung bei, daß sie nämlich in die *Flotten* eingereiht werden könnte, weil sie wegen ihrer Unbeständigkeit und Beweglichkeit viel Aehnlichkeit mit einem auf dem Wasser tanzenden Schiffe verräth und zwar mit einer Kriegsfregatte mit vollen Segeln, welche stets auf Eroberung ausgeht.¹⁰⁵³

Feuilleton.

Laibacher Typen.

(Fortsetzung.)

Der Professor (*Dominus omnipotens*).

Seiner Abstammung nach ist bei uns der Professor entweder ein Wänone, ein Rheinpreuße oder sonst eine Größe des deutschen Vaterlandes, oder endlich, doch nur sprachlich vorkommend, ein Krainer, Steier oder ein Kärnthner aus deutsch und slowenisch. Er kommt dort her, wo Schulen sein Dasein begründen und ihm die Möglichkeit der Geistes hüten, daher gewöhnlich in der Hauptstadt oder in Kreisstädten. Sein Temperament ist entweder jaßm, oder von dem furor tonitruicus infiziert. Der erstere ist ein herabgesetztes Geschöpf, stets bemüht, für das Wohl seiner Schüler in jeder Richtung zu sorgen, wozu er verschiedene Mittel, halb „ausgezeichnet“, halb „nicht entsprechend“, oder gar „wilde“ und „wüste“ verwenden; oft auch gibt er irgend einem Delinquenten ein consilium abounding, wenn er überzeugt ist, daß dasselbe seinem Fortkommen förderlich ist. Er ist bei seinen Schülern in der Regel eine persona grata, denn er erweist sich nachsichtig gegen deren moralische Schwächen, insofern sie nicht mit den Schulgesetzen kollidieren. Diese Klasse ist daher im allgemeinen wohlgeleitete und es paßirt ihr von ihren Zöglingen nie das Malheur des Herzenschlagens. Ihre Thätigkeit ist streng dem Wohle der Zöglinge gerichtet, sie sind national, weil sie dem Drange des Herzens und der eigenen Ueberzeugung folgen.

Weit gefährlicher ist die zweite Klasse, welche sich in den konstitutionellen Verein eingeschrieben hat, nicht aus Ueberzeugung, sondern aus dem Grunde, weil es ihr schmeichelt, ihre Namen in der Riste des Kapitals und der Intelligenz zu lesen. Den persönlichen

Eigenschaften nach ist der Professor dieser Sorte ein unwertträgliches Geschöpf, seine Meinung unbedingt maßgebend; er ist genohnt, in jedem Menschen, der nicht zwölft philosophische Systeme in seinem Kopfe hat und sie an den Fingern abzuzählen weiß, ein untreues, kolonialisches Ding zu erblicken, und zeigt dieß auch bei jeder Gelegenheit. Seiner Gesinnung nach ist er unbedingt hochdeutsch, jede andere Nation ist ihm eine Absurdität, weil er selten eine andere Sprache richtig spricht, als die deutsche. Mitunter ist er Schriftsteller und quält seine Schüler mit dem schwer verständlichen Probußten seiner Rede, welche ihn in dem Momente, in dem er sie amrust, senkt davon läßt. Selbstverständlich ist ihm jede Rundgebung des nationalen Selbstbewußtseins von Seite seiner Schüler ein Grenz, er kratzt dieselbe unmittelbar mit dem Ausdruck der Entrüstung, oder mittelbar durch seinen Einfluß auf die allgemeine Konfession. Bei der letzteren nimmt er daher Rücksicht auf Abstammung, den gegenwärtigen Stand der Eltern seiner Zöglinge und ihre Gesinnung.

Er ist übrigens nicht bloß Professor, d. h. eigentlicher Lehrer in der Schule, sondern er wendet seine übrige Zeit auch den Verhandlungen des konstitutionellen Vereines und Delegationsen; bei den letzteren macht er seinen Einfluß auf die Eltern seiner Zöglinge geltend, zu denen er sich mitunter auch auf ein Souper u. dgl. einladen läßt. Doch muß man nicht glauben, daß er bloß die Eltern der Stadtjünglinge anhört und beräthsichtigt, nein! er ist auch den Vorstellungen aus ländlichen Rande nicht abgeneigt, wenn dieselbe durch Kapläner, Meßfänger oder Schulmeister unterstützt werden; in dieser Richtung ist er völlig unparteiisch, besonders wenn er Kinder hat, die dergleichen Kleinigkeiten sehr wohl zu schätzen wissen.

Dieß sind die vorzüglichsten Eigenschaften dieser Klasse im Allgemeinen; im besondern theilt sich dieselbe in mehrere Spezies.

1. Der Gymnasiallehrer (*Dominus majorum gentium*)

Triglavov podlistek Ljubljanski tipi (Profesor)

Koketni dami sledi gospodična, poseben razred, za katerega Alešovec pravi, da njen obstoj ni utemeljen niti po človeških niti po božjih zakonih, saj je Bog ustvaril žensko bitje, ženo, ne pa gospodično.¹⁰⁵⁴ Tej sledi tip mlade ženske, oris kofetarice in klepetulje ter slika matere, ki nosi to ime le zato, ker jo tako predvsem v predmestjih kličejo potomci. Njena telesna oblika je obsežna, zaokrožena po vseh geometrijskih pravilih, njena

¹⁰⁵³ Triglav, št. 29, 9. april 1869, nepaginirano.

¹⁰⁵⁴ Triglav, št. 30, 13. april 1869, nepaginirano; št. 31, 16. april 1869, nepaginirano.

obleka se ne podreja modi, ima značilen moški glas in moške navade.¹⁰⁵⁵ V njeni hiši ni nihče razen nje same gospodar, moški igra podrejeno vlogo in je prisoten zgolj zaradi oblike, sicer nima pomena.¹⁰⁵⁶ Takega opisa ženske Alešovcu skorajda ne bi pripisali, saj mu to iz domačega okolja ob ponižni in vsega hudega navajeni materi, ki še zdaleč ni imela glavne besede, ni bilo poznano. Alešovec je bil v odnosu do žensk zadržan. Sprva se je v družbi deklic počutil nelagodno, kot beremo na več mestih v njegovi avtobiografiji, kasneje pa se je na njihovo bližino navadil. Vendar je kljub očaranju nad nežnim spolom ostal mehak in plah. V *Ljubljanskih slikah* je svoj odnos do ženskega spola zastavil tako nerodno, da je ob izidu knjige požel precej negodovanja. Sam je mnenil, da je dregnil v sršenovo gnezdo, ker so se usule te živali od vseh strani nanj. V sklepni besedi slovenske izdaje *Ljubljanskih slik* je med drugim zapisal, da je že za časa nastajanja in objavljanja teksta moral pogoltniti mnogo pelina in da zlasti ženski svet ni maral videti v njegovih slikah svoje podobe. Ker pa njegov namen ni bil, da bi se prilizoval ženskemu spolu, ga je prikazal pač takšnega, kot je v resnici. Morda ga bo mogoče v prihodnosti naslikati tako, kot bi se ženski svet rad videl, toda "naj popusti najprej ostudno nemškutarjenje, pa bo brž marsikaj boljše – gosposko ženstvo bo obdajal kmalu ves drugačen svit".¹⁰⁵⁷

V sklepni besedi v *Triglavu*, ki je precej drugačna od tiste v slovenskih *Slikah*, pa je avtor povzel nekaj misli in opisal "postopek nastajanja tipologije", ki jo imenuje naravoslovno delo.¹⁰⁵⁸ Razširjeno verzijo svojega teksta je Alešovec napovedal že v tej sklepni besedi in zadel točno to, kar je še danes bistvo *Ljubljanskih slik*:

Mag auch manches reizende, schelmische Kind seine Fotografie nicht nach Wunsch, mitunter sogar "abscheulich" gefunden, manche Dame bisher nicht beachtete oder sogar als Vorzüge geschätzte, entstellende Fehler daran bemerkt haben, bedenkt Verehrteste, daß daran nicht der fotografische Apparat schuld, sondern das Objekt, denn derselbe gibt alles rein und untadelhaft wieder, wenn es in der Natur so vorkommt, er gibt dem Bilde keine Flecke, wenn das Original keine hat. Werden sie also den feuilletonistisch-fotografischen Apparat verdammen? Nein! Die Laibacher

¹⁰⁵⁵ *Triglav*, št. 35, 30. april 1869, nepaginirano.

¹⁰⁵⁶ Prav tam.

¹⁰⁵⁷ Alešovec, *Ljubljanske slike*, str. 262-263.

¹⁰⁵⁸ *Triglav*, št. 36, 4. maj 1869, nepaginirano.

Flora ist zwar reizend und grausam, aber nicht ungerecht. Wollen sie diesen schönen Glauben des Feuilletonisten zerstören, Verehrteste?¹⁰⁵⁹

Ljubljanski tipi so ogledalo in slika časa, ki je minil, in so kulturno-zgodovinski oris, mimo katerega ne more nihče, ki se dandanes ukvarja s preteklostjo Ljubljane. Kako beremo in razumemo *Ljubljanske tipe* oziroma *Ljubljanske slike* v slovenskem prevodu danes, je stvar posameznikove percepcije, z razumevanjem Alešovčeve hudomušnosti, navihanosti in včasih ostre, celo žaljive satire, pa pred bralčevimi očmi vstajajo in se rojevajo podobe 19. stoletja v kranjski prestolnici.

V 51. *Triglavovi* številki je Alešovec v prednaročniškem oglasu napovedal, da bo v podlistku tudi vnaprej ostal zvest žanru, v kakršnem so bili pisani *Ljubljanski tipi*, in obljubil feljton z naslovom *Bilder aus der Laibacher Gesellschaft*.¹⁰⁶⁰ Šestdeseta številka je prinesla prvo sliko iz ljubljanske družbe: *Der Ball bei der Madame*.¹⁰⁶¹ Tako kot *Laibacher Typen* so tudi te slike podoba takratnega časa. Alešovec je v slovenski izdaji *Ljubljanskih slik* združil oba teksta, ki sta si po vsebini in slogu ter nezgrešljivi Alešovčevi satiri na las podobna. Kljub anonimnosti avtorja v *Triglavu* ni dvoma, da je tudi slike iz ljubljanske družbe prispeval Jakob Alešovec.

Alešovčeva nemška besedila o ljubljanskih tipih so na nekaterih mestih morda celo mnogo boljša kot slovenska daljša verzija. Njegova ostra, neizprosna in kritična satira spominja na Heinricha Heineja (1797-1856). Tudi slovenski satirik je včasih krivično napadalen in aroganten, nedostopen ter prepričan v svoj prav. Alešovec si je upal povedati tudi neprijetne reči. Zbadljivost pa mu ni prinesla prijateljev. Osamljen je preživetaril jesen svojega življenja in umrl v samoti, zapuščen od vseh. Tako kot tudi Heinrich Heine, ki mu je družbo delala Elise Krinitz (1830-?), njegova zadnja ljubezen. Čeprav je Heine po nekaterih svojih izjavah že leta 1849 obrnil hrbet hegelijanstvu, se spreobrnil in zanikal, da bi bil po Goetheju veliki pogan številka dve,¹⁰⁶² pa ga je *Zgodnja Danica* označila kot pohujšljivega ateista in o njegovi zadnji poti zapisala:

Bil je grozin, leden pogreb za ledenim nejevercam, stekleno merzlo obnebbe, huda sapa, nemarni ljudje so ga spremljevali, in eden za drugim so se umi-

¹⁰⁵⁹ Prav tam.

¹⁰⁶⁰ *Triglav*, št. 51, 25. junij 1869, nepaginirano.

¹⁰⁶¹ *Triglav*, št. 60, 27. julij 1869, nepaginirano.

¹⁰⁶² Bemik, Heinrich Heine, str. 29-30.

kali, de bi svojih opravil ne zamudili. – Nespremišljeni občudovalci puhlih, prevzetnih zaničevalcov svete vere, gerdih pisarij nečistih reči, kdo zmed vas bi hotel zdaj na Heinetovem mestu biti?¹⁰⁶³

Jakob Alešovec si je za tarčo svojega porogljivega humorja izbral renegate in njihovo časopisje. Bil je rojen humorist in satirik, njegove podlistke preveva neprikrita ironija, ki je marsikdo ni mogel ali ni hotel razumeti. Tu smemo potegniti paralelo s Heinejem. Le-ta je bil od leta 1848 dalje privezan na posteljo, ki ji je porogljivo pravil "Matratzen-gruft". Toda kljub temu mu ni zmanjkalo smisla za ironijo. Znani so njegovi stavki o cenzuri, kjer obžaluje, da tega občudovanja vrednega državnega organa nadzora ni več:

Schreiben! Ach, ich kann nicht mehr schreiben, ich kann nicht, denn wir haben keine Zensur! Wie soll ein Mensch ohne Zensur schreiben, der immer unter Zensur gelebt hat? Aller Styl wird aufhören, die genaue Grammatik, die guten Sitten. Schrieb ich bisher etwas Dummes, so dachte ich: nun die Zensur wird es streichen oder ändern, ich verließ mich auf die gute Zensur. Aber jetzt – ich fühle mich sehr unglücklich, sehr ratlos. Ich hoffe auch immer, es ist gar nicht wahr und die Zensur dauert fort!¹⁰⁶⁴

5.4.2. Zadnji letnik *Triglava* – Alešovec prevzame tudi lastništvo lista

V zadnji številki četrtega letnika je uredništvo, kot je bilo že v navadi, znova objavilo prednaročniški oglas ter spregovorilo o zasnovi in vsebini lista, ki je tudi v petem letniku ostala ista kot v četrtem. Literatura in gledališče oziroma kultura nasploh ni dobila svoje rubrike. Za podlistek pa je Alešovec obljubil, da bo prinašal razburljive in zabavne vsebine.¹⁰⁶⁵

V začetku leta 1870 je Alešovec od Grassellija prevzel še lastništvo *Triglava*, pri Blazniku pa je moral stari lastnik kljub temu poravnati še stare dolgove. Ti so se bližali vsoti tisočih goldinarjev, zato je Blaznik Grassellija najprej prijateljsko opozoril, naj poravna stroške tiska. Ker je naletel na gluha ušesa, je aprila 1870 prosil za posredovanje pri Grasselliju tudi Radoslava Razlaga. Slednji je Grasselliju pisal:

¹⁰⁶³ *Zgodnja Danica*, 3. april 1856, str. 64.

¹⁰⁶⁴ Bernik, Heinrich Heine und die slowenische Literatur, str. 182.

¹⁰⁶⁵ *Triglav*, št. 105, 31. december 1869, nepaginirano.

Blagorodni gospod!

Te dneve mi je prinesel g. Jožef Blaznik tiskarski račun, po katerem bi Vi, kakor bivši lastnik "Triglava" še 693,70 gld. dolžni bili ter mi je naročil ta znesek izterjati. Ker pa za gotovo pričakujem, da boste to reč zlepa v red spravili, Vam prepuščam zmeniti se z g. Blaznikom v kratkem, sicer se je bati, da me bode on preganjal sodnjo pot nastopiti kar že vendar glede na osebo in na politiško [funkcijo (nečitljivo)] nikakor ne bi kazalo.

Blagovorite mi svoj sklep kmalu naznaniti in bodite zdravi.

Ljubljana, 10. aprila 1870.

Vdani prijatelj, R. Razlag.¹⁰⁶⁶

A Grasselli se ni odzval niti na prijateljevo prošnjo. Konec leta 1870 je bil Blaznik prisiljen Grassellija postaviti pred sodišče.¹⁰⁶⁷ Kljub temu pa je Blaznik še naprej tiskal Alešovčev *Triglav* do njegove zadnje številke. Da je časniku in lastniku finančno trda predla, je razvidno tudi iz ponavljajočih se povabil k naročilu v prvih številkah petega letnika. Tu je Alešovec že skoraj obupano rotil slovenske domoljube, naj z naročilom pripomorejo "zur kräftigen Unterstützung unseres Blattes", saj *Triglav* lahko opravi svojo nalogo le, če bo imel dovolj duhovne in materialne podpore iz vseh slovenskih okrožij.¹⁰⁶⁸ Kljub temu list ni dobil zelene podpore. Njegov sodelavec je ostal Heinrich Costa, ki je v prvi številki prispeval pozdravno novoletno pesem,¹⁰⁶⁹ v 36. številki pa svoje zadnje pisanje, preden je za vedno zaprl oči, *Das Modell der Marien-Säule des St. Jakobs-Platzes in Laibach*.¹⁰⁷⁰

V prvih podlistkih leta 1870 se je *Triglav* že zatekel k rešitvi v sili in ponatiskoval podlistek iz dunajskega časopisa *Der Wanderer*. Uvodne članke si je včasih sposojal iz drugih dunajskih časnikov in časopisov (*Die Zukunft*, *Vaterland*) in so bili največkrat namenjeni politiki, šolstvu in poslancem. Ponatiskovali so Tomanove govore v poslanski zbornici, Svetec, Bleiweis in drugi so tu nizali svoja mnenja o aktualnih razmerah na političnem polju, aferi Janče in Ježica sta še vedno burili duhove, saj je bila marca zaključna razprava na sodišču. Nanjo so povabili kar 87

¹⁰⁶⁶ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97.

¹⁰⁶⁷ ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 6 (tožba Jožefa Blaznika z dne 2. oktobra 1870).

¹⁰⁶⁸ *Triglav*, št. 1, 4. januar 1870, nepaginirano.

¹⁰⁶⁹ Prav tam.

¹⁰⁷⁰ *Triglav*, št. 36, 6. maj 1870, nepaginirano.

prič.¹⁰⁷¹ Levstikovih prispevkov v tem letniku ni več zaslediti, očitno je imel pisatelj dovolj dela z lastnim *Pavliho*. Poleg tega je Alešovec v tem letniku *Triglav* z opravljivimi članki o tem, da je *Pavliha* financiran iz dispozicijskega deželnega fonda, Levstika tudi grdo očrnil in onemogočil.¹⁰⁷²

Originalni podlistek pa se le ni izneveril svojemu dotedanjemu poslanstvu. V 18. številki objavljen prvi del spisa *Laibacher Silhouetten* je samo nadaljevanje *Ljubljanskih tipov* in *Slik iz ljubljanske družbe*, novo smešenje liberalnega *Tagblatt*a in Dežmana ter sedaj tudi že Kluna, ki je prestopil iz obrtno trgovske zbornice k nemškemu veleposestvu. Avtor *Ljubljanskih silhuet* ni podpisan, a ni dvoma, da jih je napisal Jakob Alešovec. O tem najbolj zgovorno priča vsebina. Avgusta 1870 je silhuetam iz Ljubljane dodal Alešovec še *Landtags-Silhouetten*.¹⁰⁷³

Tudi v heksametrih spesnjeni teksti z obvezno prisotnostjo ljubke boginje so izpod Alešovčevega peresa. V njenem okrilju se avtor počuti varnega pred vedno nevarnejšim "nemškutarstvom". V 26. številki je Alešovec objavil prvi del nadaljevanja *Im Reiche des Liberalismus*,¹⁰⁷⁴ nadaljeval pa s proznim podlistkom o nemškutarjevem trpljenju (*Leiden eines Nemškutars*) v 40. številki časnika.¹⁰⁷⁵ Tu je ironično ugotavljal, da vsako živo bitje na tej zemlji spremlja neko določeno trpljenje, le nemškutarja ne. Nemškutarje preganjajo le drobne neprilike, ki se lahko prelevijo v pravo trpljenje, kot na primer pri dami iz šempetrskega predmestja, ki ob slovenskih predstavah v deželnem gledališču ni hotela za noben denar odstopiti svoje lože in so jo zato mučile nočne more:

Es ist ein verführerisch reizender Maitag; die Frau X, glückliche Besitzerin eines Hauses in der St. Petersvorstadt und einer Loge im Theater, die ihr an gewissen Tagen, wo tartarisch gespielt wird, nicht um 1000 fl. feil ist, liegt noch im tiefen Schläfe, ein rosiges Jugendlächeln umspielt die fleischigen Lippen, ein Traum ist es [...] ein Traum, die ihn nicht leicht Sterbliche träumen. Die ehrwürdige Matrone sieht sich nämlich als Madonna, nein, als Jungfrau Germania vielumworben hoch auf dem Throne sitzen, Tausende

¹⁰⁷¹ *Triglav*, št. 18, 4. marec 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷² *Triglav*, št. 17, 1. marec 1870, nepaginirano; *Triglav*, št. 33, 26. april 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷³ *Triglav*, št. 67, 23. avgust 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷⁴ *Triglav*, št. 26, 1. april 1870, nepaginirano; št. 29, 12. april 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷⁵ *Triglav*, št. 40, 20. maj 1870, nepaginirano.

jauchzen ihr zu, man hebt sie auf den Triumphwagen, vier mächtige Rosse ziehen an – denn zwei nur würden die Last des gewichtigen Körpers selbst im Traume nicht von der Stelle rücken –, und fort geht es unter Jubelgeschrei.¹⁰⁷⁶

Sanjala je, da je na prestolu sedeča devica "Germania". Toda ravno v slave polnem trenutku zadoni v ulici peklenska glasba. Melodije so slovenske in začne se njeno veliko trpljenje, nočna mora.

Ob smrti dr. Tomana, 15. avgusta 1870, je Alešovec v nekaj nadaljevanjih v septembru objavljaj v podlistku v heksametrih napisano hvalnico slovenskemu domoljubu Lovru Tomanu. Podlistek *Dr. Tomans Tod*¹⁰⁷⁷ je izšel v šestih nadaljevanjih, ki jih je Alešovec podpisal s celim imenom in priimkom. Toda *Triglavu* je kljub vsemu primanjkovalo članokov in prispevkov za objavo. Alešovec se je boril z vedno večjimi finančnimi težavami. Junija so po Ljubljani začele krožiti govornice, da bo konec meseca *Triglav* prenehal izhajati. Vesti je Alešovec ogorčeno zanikal in zapisal, da se *Triglavovi* nasprotniki, posebej "Triesterica", ki je vest objavila, prezgodaj veselijo.¹⁰⁷⁸ Še v svoji 77. številki je nato urednik *Triglava* ob koncu tretjega kvartala letnika pozival dolžnike, naj poravnajo svoje obveznosti, saj so izdatki lista večji kot njegovi prihodki. Še zadnjič je opozoril, da bi bilo zelo žalostno, "durch säumige Zahler die Nation diesen Vertreter der slovenischen Interessen verlieren würde".¹⁰⁷⁹ Vendar je bil njegov konec blizu in nič ga ni moglo več zaustaviti.

5.4.3. Časnik za domovinske interese preneha izhajati

Že v naslednji, 78. številki, je bilo Alešovcu jasno, da rešitve za njegov list ni. V podlistku se je najprej poslovil kot feljtonist. Žalostna podoba vagabunda, ki izgublja streho nad glavo, stoji pred nami. Alešovec nam postane nehote zelo blizu. Razumemo slovo, ki je boleče, saj ga ni želel. Pred bralci ni več satirik, pisec zadnjega *Triglavovega* podlistka je krhka, ranljiva duša, je patriot in je druga, mehka, nežna stran ostrega kritika Jakoba Alešovca:

¹⁰⁷⁶ Prav tam.

¹⁰⁷⁷ *Triglav*, št. 71, 6. september 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷⁸ *Triglav*, št. 48, 17. junij 1870, nepaginirano.

¹⁰⁷⁹ *Triglav*, št. 77, 27. september 1870, nepaginirano.

Ljubljana 27/1890

Seja gospodski fraje voblika!

Južni Zborniški svet zaupnik in svet, da bi se vseh potrebnih stvari za kar se da zmanjša.

Prva stvar, ki jo je treba upoštevati, je, da se vsi stroški, ki jih imamo, zmanjšamo. Zlasti je treba paziti na stroške za ogrevanje in osvetlitev. Če bi se lahko izognili stroškom za ogrevanje, bi bilo to zelo koristno. Zlasti je treba paziti na stroške za osvetlitev, ki so zelo visoki. Če bi se lahko izognili stroškom za osvetlitev, bi bilo to zelo koristno.

stroški za ogrevanje	63 / 48	zelo	55 4 / 7 3/4
stroški za osvetlitev			463 / 20 4
Administrativni			32 / - 4
stroški za mislinje I. vrste			- 59 / 50 4 :

II. Stroški za ogrevanje in osvetlitev 390 a 1/25 = 487 / 50

Stroški za ogrevanje	-	-	30 - 4
Stroški za osvetlitev	-	-	519 - 50 4
Administrativni	-	-	494 - 60 4
Stroški za mislinje	-	-	23 - 50 4
	-	-	104 - 40 -

III. 4 12 Abonementa, s čimer 383 zasluge = 389 / 75 4

Stroški za ogrevanje			63 - 90 4
Stroški za osvetlitev			453 / 65 -
Administrativni			496 / 80 4
Stroški za mislinje			21 - 50 4
			72 / 95 -

Dießes Beifallstück wird überigens nicht so betrachtet, als würde mir einige
Geldern einbringer, allein wenn ich das unglücklich, so wenig Erfolg
gung mehrere Kapitale.

118 Rückzahlungen erfüllen bis zum September 319 fl 70.

an Anwesen

60 fl 18

379 fl 88

Obgleich ich die 118 Rückzahlungen von dem 410 jährigen ab, bleiben
mir noch 383, die ebenfalls gezahlt werden und werden bis zu 5 fl, so
wird bei der Summe von 1325 fl, die ich faktisch für die ganze
Jahre erhalten habe die Kosten betragen nun bis jetzt schon 1539 fl 90,
folglich habe ich zum einen Verlust von 214 fl 10, denn von den Rückzahlungen
wurde ich kaum 50% erhalten, da durch meine kriegerischen Maßnahmen kein
Kontingens eingest.

Ich bin mir zwar Bewußt, unter solchen Umständen den
Abbruch weiter zu suchen, als das keine unbedingtes Opfer auch bringen
kann, wann ich die Realitäten geprüfte die für die Jahre nachkommen
nach demselben fortsetzen würde, denn ich würde mit Freude, – so habe nicht
überig, als die Jahresgabe des Triglav zu schicken; als nachher demnach
am 29. d. M. die letzte Nummer. Ich ist dem Bewußt sein einem Lehrgang
a coram hoc in einem gegebenen Falle, sollte ich mit Hilfe der „Bread“-Licht
Niederst auf tragbare zu können, wenn ich nicht im Grunde wäre, und mich
die 500 fl des III. Quartals als gegeben zu betrachten.

Prvi dve strani pisma Jakoba Alešovca E. H. Costi, v katerem sporoča,
da Triglava ne bo več izdajal (NUK, Ms 1201/IX).

Fast zwei Jahre schon sind in jenes alles verschlingende Meer geflossen, das
man so treffend das Meer der Ewigkeit nennt, seitdem wir uns kennen
gelernt und – gestehen wir es nur offen – liebgewonnen haben. Gar manche
lustige und fröhliche Stündchen haben wir hier verplaudert, und herzlich satt
gelacht an den Thorheiten der Menschen und ihren lustigen Streichen. [...] Und
so haben wir denn unsere Plauderstunden nochmals flüchtig an uns vorübergehen
lassen und die angenehmsten Minuten durch nochmaligen Genuß zu verlängern
versucht. Es gelingt nicht, das Rad der Zeit will fortrollen, die Tage folgen ihm
und die Stunden schließen sich an und reißen sich durch die bewegende Kraft
gewaltsam los. Was bleibt uns auch

anders übrig als Trennung, nicht wir, sondern andere wollen es so und wir hängen von andern ab, unsere Plauderstunde ist nicht unser Eigenthum.

So scheiden wir denn und betreten die weiter vorgezeichneten Wege, die nach verschiedenen Richtungen auseinanderlaufen. Vielleicht treffen dieselben irgendwo wieder zusammen und wir werden uns wieder erkennen. Aber die Menschen werden sich geändert haben, auf der Welt und in "Slovenien" wird manches ein verändertes Aussehen zeigen. Nur eines wird in uns unverändert fortleben, ein Gefühl, das keinem Wechsel unterworfen ist, eine Wärme, die durch keinen Thermometer regiert wird, nämlich die Liebe zur armen slovenischen Nation, die Begeisterung für die Zwecke unseres gemeinsamen Strebens. Nicht wahr, diese wird leben, wenn wir uns auch lange nicht wiedersehen, sie ist das geheime Zeichen, woran wir uns erkennen, wo und wann immer wir uns wieder finden.

Z Bogom!¹⁰⁸⁰

Na zadnji strani iste, 78. številke, je Alešovec v daljši razlagi, datirani z dnem 29. september 1870, izrazil svoje veliko razočaranje. Četudi je z začetkom leta 1870 prevzel na lastna ramena tudi finančno vodstvo lista in čeprav je bil seznanjen z velikimi težavami časnika, je upal in računal na izdatno duhovno in materialno podporo patriotov.¹⁰⁸¹ Toda njegova pričakovanja se niso izpolnila.¹⁰⁸² Zamudniki s plačili in neplačniki so *Triglavu* spodkopali tla pod nogami. To je bilo toliko bolj žalostno, ker Alešovec za svoje delo ni prejemal nobenega plačila; vse je počel iz veselja ter se po svojih močeh trudil, da bi *Triglavu* pridobil ugled. Na koncu iz svojega žepa ni več mogel krpati prevelike luknje, nastale med prihodki in izdatki lista. Za katastrofo, pravi Alešovec, ni kriv on, pač pa je ob dani situaciji do nje enostavno moralo priti.¹⁰⁸³

V pismu, 27. septembra 1870, je Alešovec o brezizhodni situaciji obvestil E. H. Costo. Predložil je izračune prihodkov in odhodkov, poročal, da se Blaznik pod danimi pogoji brani še naprej tiskati časnik ter da je prisiljen, da ustavi njegovo izhajanje.¹⁰⁸⁴ Coste ni prosil za pomoč, njegova odločitev je bila dokončna, kar moramo verjetno pripisati tudi temu, da je poleg *Triglava* urejal še humorističnega *Brenclja*.

¹⁰⁸⁰ *Triglav*, št. 78, 30. september 1870, nepaginirano.

¹⁰⁸¹ Prav tam.

¹⁰⁸² Prav tam.

¹⁰⁸³ Prav tam.

¹⁰⁸⁴ Alešovčevo pismo Costi z dne 27. 9. 1870 (NUK, Ms 1201/IX, mapa 97).

liche Köchin habe. Damit nun der Feuilletonist, dessen Aufsatz in Nr. 77 des „Triglav“ er würdig gefunden hat, was mir über die Wägen gemeinschaftlich erscheint, wisse, was eine gute Köchin werth ist, wird er in optimia forma — Euer Wohlgeborn versehen das lateinische, wie? — zu einem lakrativen Souper in trautem Familienkreise einladen und dessen Speisegeld, worn er Gourmand ist — und das ist er —, zu componiren freundl. erlucht.

Das ist doch eine Antwort auf ein Feuilleton, die mich, unbeschadet dem Glorien an Dero Wohlgeborn Splendendität, beinahe in Verlegenheit setzt. Vorausgesetzt den leicht möglichen Fall, ich wolle von der beschriebenen Amulation wirklich Gebrauch machen, wem soll ich mich vor Eu. Wohlgeborn legitimiren? Welches ist das Zeichen, worn Sie den wahren Feuilletonisten erkennen wollen? Etwa der Feilspunger? Das Merkmal ist beim Feirevich wohl häufig, aber durchaus nicht immer charakteristisch.

Weber kann ich von der künftigen, wiederprägenden Einladung keinen Gebrauch machen, nicht als ob ich irgendwelche Bedenken bezüglich Dero Wohlgeborn Aufrichtigkeit hegte oder gar den Werth eines lakrativen Mahles nicht zu schätzen wüßte, am allerwenigsten aber aus persönlicher Abneigung gegen Eu. Wohlgeborn; den wahren Mann nennt man „Dekoration“ finden Eu. Wohlgeborn im heutigen Blatte, wo Sie schwarz auf weiß lesen können, daß ich bereit bin, Nordens bin. Lohde oder Westler aber vermag weder Dero Wohlgeborn vortreffliche Köchin, noch Speisegeld zu berüden, wem ich jedoch keinen von beiden nahe treten, noch auch Eu. Wohlgeborn wehr thun will.

Sollte ich jedoch einmal zu neuem Denken ermahnen, so wollen Eu. Wohlgeborn Dero Einladung gefälligst mitzuerleben. Die als Dekoration des Soupers in Aussicht gestellte „Baughälliger“ könnten Eu. Wohlgeborn jedoch trotz ihres letzten Aktenums vielleicht ins Versehen — mein jetziges Defizit — erpediren, da die Ambrosia, die man hier ausserhalb, herzlich schlecht, gefälscht und geschwefelt ist. Wem ist wohl dabei

Dero verbundener

Feuilletonist in Nr. 77 des „Triglav“ a. D.

Wachsthum. Die Kunde von Eu. Wohlgeborn Abonnement vom Rhein zum Leitmann freut mich sehr und gibt mir Hoffnung, daß Eu. Wohlgeborn auf dieser Kontrakte nicht stehen bleiben. Die weitere Aufführung, daß Eu. Wohlgeborn nicht Hanfschuh, sondern Hänflinge zu tragen pflügen, dürfte jedoch — mehr als mich — Herrn Willms interessieren.

Erklärung.

Welche Motive bei der Erhebung des „Triglav“ als deutschen Organ für Betretung nationaler Interessen leiten gewesen waren, ist wohl jedermann ebenso bekannt, als daß dieses Organ nach besten Kräften bemühet war, seine Aufgabe zu erfüllen.

Die Wichtigkeit dieser Aufgabe ersehen habe ich mit Beginn des Jahres 1869 die verantwortliche Redaktion und mit Beginn des Jahres 1870 auch die finanzielle Leitung des Blattes auf meine eigene Verantwortung übernommen, indem ich, nicht ohne Kenntniß der bedeutenden Schwierigkeiten, hiebei auf die ausgiebigste geistige wie materielle allseitige Unterstützung rechnete.

Weber haben sich meine Erwartungen in keiner Weise erfüllt. Bei der redaktionellen Leitung blieb ich größtentheils auf mich allein angewiesen, meistens der einzige Mitarbeiter des Blattes und sah mich genöthigt, alle Kritiken desselben zu stillen. Aufschriften waren sporadische Erscheinungen und trotz der anerkennenden Aufsperrung meinerseits mußte natürlich am Blatte noch manches zu wünschen übrig bleiben, die von gewisser Seite in Bewegung gesetzt wurde, aber ich will den Etwas nicht von neuem aufzuzählen, der Mangel der Vergeßlichkeit für darüber gebietet.

Obgleich bittere Erfahrungen mußte ich als Eigentümer des „Triglav“ machen. Infolge der erwähnten Migration hat die Zahl der Abonnenten mit jedem Vierteljahre und bereits zu Ende des zweiten Quartals stellte sich ein Postivum heraus. Allein ich sah mich verpflichtet, die mit den Abonnenten eingegangenen Verpflichtungen zu erfüllen, zumal da der „Triglav“ notwendiger denn je geworden war. Deshalb brachte ich mir finanzielle Opfer und so

gehieb das Blatt bis zum Schluß des dritten Quartals. Schon früher jähle ich in den Reihen der Abonnenten sehr sämige Zahler und jetzt haben sich die Rückstände zu einer Summe gehäuft, die dem „Triglav“ geradezu den Boden nimmt und ihn stürzt. Diese Erscheinung ist sehr betrübend und wenn ich schon für die geradezu riesige geistige Arbeit kein Honorar beantrpau, da ich mit Lust und Freude gemehrt habe und den Lohn hiefür im Bewußtsein finde, mit meinen schwachen Kräften mein Möglichstes gethan zu haben, um dem „Triglav“ Anerkennung zu verschaffen, so erlaube ich mir doch meine finanziellen Mittel nicht, auch noch die nicht unbedeutende Differenz zwischen dem Einnehmen und Ausgeben des Blattes zu bedenken. Und nur behält, aus keinem andern Grunde, sehr ich mich genöthigt, das Erscheinen des „Triglav“ mit der künftigen Nummer zu stillen, indem ich nur diejenigen, die noch mit der Quinquagenariennummer bis Ende September im Rückstande sind, bringen an Ihre Pflicht mahne, damit mein materieller Verlust etwas geringer wird, da ich für meine geistige Arbeit ohnehin auf jede Entlohnung verzichte.

Wenn irgend jemand an der Richtigkeit dieser Angaben zweifeln sollte, so geben ihm die Bücher in der Administration die beste Ansicht der laufenden Banden. — Weitere Abonnement werden demnach nicht mehr angenommen, dagegen jene P. T. Abonnenten, welche bis zum Schluß des Jahres zurückbezahlt haben und den überschüssigen Betrag zurücküberhalten wünschen, erlucht, ich in dieser Angelegenheit dieselbe an mich zu wenden.

Zu dieser offenen Darstellung des Sachverhaltes glaube ich mich auch in eigenen Interesse verpflichtet, um etwaigen Mißverständnissen oder falschen Beurtheilungen den Weg zu sperren. Die Last der Verantwortung liegt daher nicht auf meinen Schultern, denn ich habe das Möglichste gethan, was der Fleiß und die Mühe eines Einzigen thun können. Die Katastrophe habe nicht ich herbeigeführt, sondern unter so benannten Umständen konnte sie, wo sie selbst kommen. Die Katastrophe habe nicht ich herbeigeführt, sondern unter so benannten Umständen konnte sie, wo sie selbst kommen. Die Katastrophe habe nicht ich herbeigeführt, sondern unter so benannten Umständen konnte sie, wo sie selbst kommen. Die Katastrophe habe nicht ich herbeigeführt, sondern unter so benannten Umständen konnte sie, wo sie selbst kommen.

Fortan werde ich mich ausschließlich dem „Brennerei“ widmen, bei dem ich mehr Anerkennung finde, als auf dem sterilen „Triglav“. Doch damit sie niemandem ein Vorbild gemacht, sondern nur der „Brennerei“ den verehrten Freunden unserer Nation nachdrücklich empfehlen; er wird im nächsten Jahre mindestens dreimal im Monats erscheinen.

Die mit dem „Triglav“ gleiche Interessen vertretenden, ihm befreundeten Blätter werden höflichst ersucht, von dieser Erklärung Keiz nehmen zu wollen.

Laißach, am 29. September 1870.

Jakob Alešovec,
Eigentümer, Herausgeber und verantwortlicher
Redaktor des „Triglav“.

Korrespondenz der Redaktion.

Herrn Bernard, hier. Ihre „Berichtigung“ betreffend das Interes „Wald Weh“ in Nr. 75 des „Triglav“, konnten wir bei der Redaktion, gerodet betrübendsten Haftung wegen nicht aufnehmen, da darin der Weh, den ich habe: Weh! zugewandt wird, daß sie den Godvater habe entzellen wollen, eine Bemerkung, die mir mit Unfähigkeit gerathen. Unter andern Umständen hätte mir aus gerat eine „Berichtigung“ nicht gefehlt, wenn sie nämlich von Ihnen als dem angegriffenen und an der Ihre geschilderten Theile angeht, oder mit Ihrer Interferenz versehen wäre und nicht einseitig, als die Darstellung des wahren Sachverhaltes. Der Name des Godvaters trug ein Interes in ohnehin in untrüben Administration zu erfahren, daher sind alle Drohungen und Anreden an die Redaktion überflüssig, da wir uns zur Aufnahme von Berichtigungen von niemandem absetzen, als von der löblichen f. i. Staatsanwaltschaft zwingen lassen. — Die Erfüllung Ihres Wunsches in dieser Form wäre übrigens auch eine Verletzung der Herrn Lesenden, welche sie selbst auf Ihre Drohung hin nicht begreifen wollen, denn wie sich nicht brauchen, bereit Angelegenheiten eigenmächtig zu entscheiden. Daher ertheile wir eine und andere gefällige Berichtigung und jedenfalls im Wege der löblichen f. i. Staatsanwaltschaft.

Eigentümer, Herausgeber und verantwortlicher Redaktor: Jak. Alešovec. — Druck von Josef Blasnik in Laißach.

Slovo Jakoba Alešovca v zadnji številki Triglava leta 1870.

Pobitega srca in z dobro izpraznjenimi žepi naznanja podpisani, da je njegov drag sin

„TRIGLAV“

kteri se je rodil po dvakrat na teden, po dolgem bolehanji zavoljo pomanjkanja naročnikov in na domoljubju umrl.

Tistim, kateri so ga blagovoljno brezplačno sprejemali in njegovo bolezen s tem podperali, da mu niso poslali ne solda, se tu javna hvala izreka. Ako zahtevajo za to, da so ga pokopali, še posebno plačo, naj se oglasijo pri „Slovenskem duhu“.

„Brencelj“,
zdaj sam pičen.

Osmrtnica *Triglavu* leta 1870, ki jo je objavil *Brencelj*.

Dne 30. septembra 1870 je izšla zadnja, 78. številka *Triglava*, lista za domovinske interese, pisanega v nemščini. Toda ni zatonil le *Triglav*, dokončno se je zlomil tudi *Alešovec*. Ostal je brez dela, brez časopisnega zavetja in brez prebite pare v žepu. Bil je na pragu svojega eksistenčnega propada, bede, ki ga je nazadnje pognala k žganju, beračenju in v hiralnico. Vendar je satirik premogel še veliko samoironije. V *Brencelju* je najprej objavil pravo osmrtnico umrlemu *Triglavu*:

Pobitega srca in z dobro izpraznjenimi žepi naznanja podpisani, da je njegov dragi sin "TRIGLAV", kateri se je rodil dvakrat na teden, po dolgem bolehanji zavoljo pomanjkanja naročnikov in na domoljubju umrl.

Tistim, kateri so ga blagovoljno brezplačno sprejemali in njegovo bolezen s tem podperali, da mu niso poslali ne solda, se tu javna hvala izreka. Ako

zahtevajo za to, da so ga pokopali, še posebno plačo, naj se oglasijo pri "Slovenskem duhu".¹⁰⁸⁵ "Brencelj", zdaj sam pičen.¹⁰⁸⁶

Skupaj z osmrtnico in zahvalo vsem neplačnikom je Alešovec objavil v 19. številki *Brenclja* tudi *Razglas*:

Iz zapuščine nenadoma umrlega "Triglava" se bodo v očitni dražbi prodajale sledeče stvari:

Čez sto naročnikov, kateri so list sprejemali, a ga pozabili plačati. Kdor jih kupí, dobi povrhu tudi nekaj "Brenceljnovih" dolžnikov.

Velik kup domoljublja, od kterega bi bil moral živeti vrednik, ako bi ne bil tako požrešen, da zahteva še kaj drugega.

Poduk, kako naj se ravná izdajatelj in vrednik, da bo živel od samega zraka in vode.

Listek, kateri dá vredniku pravico, da sme vsaki dan pri soncu kositi.

Veliko grenkih besedí, ktere mora vrednik brez plače požreti, in mrtvaška škrinja, ktero naj si vsak lastnik tega lista že vnaprej oskrbí.¹⁰⁸⁷

Dne 3. oktobra 1870 se je od *Triglava* poslovil tudi dunajski list *Die Zukunft*, ki je v krajšem prispevku poročal o prenehanju izhajanja ljubljanskega nemškega časnika.¹⁰⁸⁸ *Novice* so o koncu *Triglava* spregovorile v enem samem jednatem stavku: "'Triglav' je konec preteklega meseca jenjal izhajati."¹⁰⁸⁹

Čas je prerasel domovinski list v nemškem jeziku, njegov namen je bil dosežen. *Novice* so še nekaj let ostale osrednji slovenski list na Kranjskem. Časnik *Laibacher Zeitung* in *Laibacher Tagblatt* nista prenehanju izhajanja *Triglava* namenila niti besede. Le mariborski *Slovenski narod* je v daljšem prispevku obžaloval razvoj dogodkov na časnikarskem področju v Ljubljani:

("Triglav"), nemški list narodne stranke na Kranjskem, je moral nehati, ker mu je pomanjkovalo naročnikov in ker še tisti niso plačali, ki so list sprejemali. Lastnik in vrednik "Triglavov" je v zadnjem listu to neznanil in razkril žalostno istino, da je kot edini delavec in pisatelj pri listu ne le zastoj delal, ampak da je imel tudi financijelno zgubo. Naj sodi o "Triglavu" kdo kakor

¹⁰⁸⁵ Tako je Alešovec označil sebe kot urednika *Brenclja* na prvi strani vsakega lista je pisalo: "Urednik: Slovenski duh."

¹⁰⁸⁶ *Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 19, 1870, nepaginirano.

¹⁰⁸⁷ Prav tam.

¹⁰⁸⁸ *Zukunft*, št. 221, 3. oktober 1870, nepaginirano.

¹⁰⁸⁹ *Novice*, št. 40, 5. oktober, str. 326.

mu drago, vsakako ostane nerazumljivo, kako da je narodna stranka na Kranjskem pustila zaspati list, čegar potrebo je tolikokrat in tako strastno poudarjala; vsakako smo zgubili list, ki je narodno stvar zastopal, kolikor so mu pač dopuščale njegove moči – in več se ne more od nikogar tirjati, zlasti ako se pomisli, da pri nas na slovenskem gledé zastopanja slovenskih koristi v publicistiki vse roke križem drži – štejemo le nekoliko hvale vrednih izjem. Zatorej zgine doma en list za drugim, v nemške ali slovanske novine itak nihče ne piše, kakor da bi bil slovenski narod ves na vse strani tako zavarovan, da bi bile vse dolžnosti proti domovini že storjene, ako smo se vpisali v slov. Matico, ako smo šli k slovenski predstavi v gledališče in smo pomagali peti in ploskati, kader se je pela skoraj kakor ironija že se glaseča pesem: "Naprej zastava Slave!"¹⁰⁹⁰

¹⁰⁹⁰ *Slovenski narod*, 6. okotober 1870, št. 116, nepaginirano.

6. PO TRIGLAVU NOV NEMŠKI ČASNIK?

Ko je *Triglav* prenehal izhajati, je bilo v Ljubljani čutiti praznino.¹⁰⁹¹ Verjetno se je zaradi tega pesnik, pisatelj in politik dr. Radoslav Razlag (1826-1880) odločil zopet priklicati k življenju nemški list za slovenske interese z naslovom *Adria*. Silvo Kranjec je v *Slovenskem biografskem leksikonu* zapisal, da je v Ljubljani leta 1871 izšla prva in edina številka tega lista.¹⁰⁹² Toda omenjene številke ni niti v Ljubljani (NUK, ZAL, Narodni muzej) niti na Dunaju. O njej govori le korespondenca, ki jo hranijo na rokopisnem oddelku NUK-a v Ljubljani. Odprto ostaja vprašanje, ali je bila ta številka resnično tudi natisnjena.

O Razlagovem listu *Adria* lahko poročamo le iz ohranjene korespondence. Konec avgusta, natančneje 23. avgusta, je Pesjakovi pisal njen nekdanji učitelj slovenščine in jo kljub temu, da v *Triglavu* že nekaj let ni objavljala, prosil, naj napiše uvodno pesem za Razlagov list, katerega prva številka naj bi izšla že 1. septembra 1871:

Blagorodna gospa!

Kmalu bode te brali, da izide nov nemški časnik v Ljubljani pod imenom "Adria" in pod geslom: Durch Verständigung zur Vereinigung. Vrednik mu bode Dr. Razlag. Prvi list pride na svetlo že 1. septembra. Čemu Vam neki to pripovedujem? Morda že slutite, kam merim. Velika čast za Vas je pač to, da se vredniki časnikov pulijo za dela Vašega uma. Skoro ga ne bode, da ne bi potreboval Vašega lepoticja.

Tudi tem mojim skoro kaligrafično pisanim vrsticam je namen, v dr. Razlagovem imenu prositi Vas, – saj veste kaj – pesmi že za prvi list spočete a ne še rojene hčerke Adrije. Bodite jej botra, da jo vpeljete med svet.

Toda stopiti hočem s pegaza ter prav po domače povedati Vam, česa dr. Razlag želi. On hoče, da bi na prvem mestu tiskala se pesem, ki opeva morje adrijansko. Že samo po sebi je lepo to morje, prevažno pa je za kupčijo in trgovino med vzhodom in zapadom; zato hrepené po njem tudi

¹⁰⁹¹ V prednaročniškem oglasu za leto 1870 se *Novice* niso niti z besedo dotaknile nemškega *Triglava* (prim. *Vabilo na naročbo "Novic" za 1870 leto*. V: *Novice*, št. 50, 15. december 1870, str. 418).

¹⁰⁹² *SBL*, 3. knjiga, str. 53.

taki narodi, ki nimajo pravice do njega. Edini pravni gospodar tega morja je Jugoslaven, kateremu kakor sreberni pas obrobja dežele Za-nje se hoče toraj hrabro boriti Jugosloven, zoper vsacega): Laha:), ki si ga prilastuje, dobro vedoč, da mu je neobhodno potrebna podlaga meterijelnega blagostanja.

To ali kaj enacega in še lepšega, kar porodí Vaša živa fantazija bodi obseg pesmi – himne ali saj soneta na Adrio.

Da v nemškem jeziku, razume se samo po sebi.

Premišljaje to Razlagovo prošnjo si kar ne morem misliti, da Vi ne bi hoteli ustreči jej, zato opuščam živejše priporočati Vam jo, ampak v kratkem pričakujem pisemce in v njem zaželeno pesem.

Da ste mi navdušeni!

Na zdravje! Z Bogom!

Vaš čestilec A. Lesar¹⁰⁹³

Pesjakova verjetno ni odgovorila takoj, zato ji je Lesar ponovno pisal čez dva dni, 25. avgusta:

Blagorodna gospa! Slavna pesnica!

Nadjaje se, da se kmalu vidiva od obličja do obličja, še pred pa da berem pozdravilo ali pozdrav – Vaš najnovejši pesniški cvet – na Adrijo Vam izrekam visoko svoje spoštovanje.

Na zdravje!

A. Lésar¹⁰⁹⁴

Že prvega ali tretjega septembra – datum je nečitljiv – se je nato Pesjakovi za poslano "krasno" pesem, ki je ni najti v zapuščini, zahvalil Razlag in v pismu pristavil:

Poskusni odtisek vam pošiljam v pregled, ako se želite kaj premeniti ter prosim, da mi ga blagovolite vrniti v nekaterih dnevih.

Z visokim spoštovanjem se vam priporočuje

V Ljubljani, 1/9 871

vaš udani služabnik R. Razlag¹⁰⁹⁵

¹⁰⁹³ NUK, Ms 488/VIII, 2. ovoj, pismo št. 50.

¹⁰⁹⁴ NUK, Ms 488/VIII, 2. ovoj, pismo št. 51.

¹⁰⁹⁵ NUK, Ms 488/VIII, 3. ovoj, pismo št. 76.

Drugih sledi o *Adrii* ni niti v Ljubljani niti na Dunaju. Postavlja se vprašanje, ali je sploh izšla prva številka novega nemškega časnika. Tiskanega izvoda ni.

Toda ne le Razlag, tudi Fran Potočnik (1811-1892),¹⁰⁹⁶ višji stavbni svetnik v pokoju, je nameraval ustanoviti nov nemški časnik za slovenske interese *Die Save*.¹⁰⁹⁷ Bleiweis je februarja 1871 v pismu Luizi Pesjakovi izrazil prošnjo, napisano v Potočnikovem imenu. V pismu omenja tudi časnik "Sava":

Milostljiva gospa!

Vrli naš rojak gosp. Potočnik, c. k. stavbeni svetnik v pokoju, ki je nameraval po "Triglavu" "Savo" izdajati, me je prosil, ker si on sam ne upa, vložiti pri vas ponižno prošnjo, da bi blagovolili v slovenski jezik prevoditi Auberjevo smejavko "L' éclat de rire",¹⁰⁹⁸ katero bi rada enkrat v čitalnici pela njegova hčerka.

Imamo sicer mnogo pesnikov, ki bi to humoresko prestavili, al prav v duhu originala jo prevoditi morete le Vi, slavna gospa!

Ako bi Vas tedaj blaga volja bila, da bi hoteli gospodični Potočnikovi skazati to ljubav – na prid čitavnici naši, prišel bi gosp. Potočnik sam do Vas, ponavljajoč svojo prošnjo.

Lepo tedaj prosim, da s samo besedico da ali ne blagovolite odgovor dati

V Ljubljani 24/II 71

Iskrenemu Vašemu častitelju
Dr. Janezu Bleiweisu¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁶ SBL, 2. knjiga, str. 461-462.

¹⁰⁹⁷ SBL in drugi viri podatka ne navajajo.

¹⁰⁹⁸ Daniel François Esprit Auber (1782-1871), francoski opemi komponist in direktor pariškega konservatorija od leta 1842 dalje. Zložil je več kot 40 oper v glavnem z domovinsko tematiko.

¹⁰⁹⁹ NUK, Ms 488/VIII, 1. ovoj, pismo št. 3; Bleiweisovo pismo Luizi Pesjakovi, datirano z 24. ali 29. (nečitljivo) februarjem 1871.

Einladung zur Prämumeration

auf die

vom 2. Jänner 1871 angefangen in Laibach erscheinende föderalistische Zeitschrift

Die

S A V E.

Wie nach dem Wunsche und in Uebereinstimmung hervorragender Patrioten unserer engeren Heimat mit 2. Jänner 1871 beginnende periodische Zeitschrift: Die „Savo“ soll den Zweck verfolgen, den föderalistischen Standpunkt der **slawischen** und **insbesondere der slovenischen** Bevölkerung Oesterreichs zu vertreten.

Um diesen unsern Standpunkt, insbesondere für unsere auswärtigen Leser, näher zu präzisiren, halten wir es für notwendig, im nachfolgenden unser **Programm** näher zu entwickeln.

Am 20. October 1860 — sonach heute vor 10 Jahren — haben Sr. k. k. apostol. Majestät jenes kaiserliche Diplom erlassen, welches von der weit überwiegenden Majorität der Völker Oesterreichs darum mit unverhohlener Freude begrüßt wurde, weil in demselben nicht bloß eine dem Zeitgeiste entsprechende allgemeine **freibürgerliche** Weiterentwicklung, sondern insbesondere auch solche Institutionen und Rechtszustände versprochen wurden, welche dem Rechtsbewußtsein der bestehenden Verschiedenheit der Königreiche und Länder entsprechen sollten. Aber nur wenig haben die späteren Ergebnisse so gerechten Hoffnungen entsprochen. Das kaiserliche Patent vom 26. Februar 1861 und das Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867 haben — als im Widerspruch mit dem Allerhöchsten Diplom — jene Wirren hervorgerufen, welche jeder österreichische Patriot lebhaft bedauern muß. Der Zustand, in welchem sich heute das Vaterland befindet, muß das Herz aller, denen es wahrhaft und ohne Hintergedanken an der Erhaltung des einst so gewaltigen Oesterreichs aufrichtig gelegen ist, mit tiefer Betrübniß erfüllen. Der innere Friede, das geschichtlich harmonische Zusammenwirken aller vielsprachigen Nationen sind von diesem Reiche gewichen und an deren Stelle ist ein bedauerlicher Streit und Haber und eine traurige Gefährdung und Feindseligkeit der Völker getreten, denen noch überdies statt des einstigen so reichen Segens Verarmung droht.

Es kann wohl nicht bestritten werden, daß diese bedauerlichen Zustände vor dem 26. Februar 1861 in der gegenwärtigen, alle staatliche Ordnung zersetzenden Heftigkeit nicht bestanden, sonach erst durch jenes Patent hervorgerufen, dann aber durch das Grundgesetz vom 21. December 1867 nur noch weiter verschärft wurden, und daß daher das Grundübel dieser gegenwärtigen Volkswirren geradezu und eben nur in diesen beiden unglückseligen Gesetzen gesucht werden muß.

Soll daher der angestrebte Ausgleich zwischen den österreichischen Völkern gelingen, so müssen unserer Ansicht nach vor allem jene das österreichische Gliedgewicht störenden Geleise entweder ganz beseitigt und durch andere, wirklich freiheitliche, dem wahrhaft österreichischen Erfordernisse entsprechendere ersetzt, oder doch aus denselben jene Elemente eliminiert werden, welche darauf berechnet sind, dem Rechtsbewußtsein der bestehenden Verschiedenheit der Königreiche und Länder störend entgegen zu treten, hiedurch einen in Oesterreich weder geschichtlichen, noch für die Zukunft, weil wider natürlich, überhaupt möglichen Centralismus zu dem Zwecke zu schaffen, um einseitig einer politischen Partei eine solche umfassende Supremacie zu begründen, daß durch dieselbe die Majorität der übrigen Millionen anderssprachiger Völker gegen ihren Willen schon gegenwärtig zu Heloten des preussisch-deutschen Zukunftsreiches würden präparirt und vorgebeilt werden. — Wir nehmen keinen Anstand, es nachdrücklich zu betonen, daß dieser verfassungsmäßige Centralismus nichts weiter, als der konstitutionell verfaßte Absolutismus einer für Oesterreich geradezu gefährlich prononcierten Partei ist, die klug berechnend durch dieselbe die allgemeine Vorruffizierung Mitteleuropas vorbereitet. So lange es an uns liegt, werden wir diesem Treiben entgegenzutreten. —

In diesen allgemeinen Zügen ist die Tendenz unsers beabsichtigten Blattes charakterisirt und glauben wir nur noch befügen zu sollen, daß wir außer dem allgemeinen föderalistischen noch den nationalen Standpunkt aller österreichischen Völker mit spezieller Beziehung auf die Nothwendigkeit der Vereinigung aller Slovenen in ein Verwaltungsgebiet vertreten werden, so daß wir uns in staatspolitischer Beziehung in voller Uebereinstimmung mit der Majorität des krainischen Landtages befinden und sonach als dessen öffentliches Organ erscheinen.

Dem verkappten und offenen Schwindel und der wahrhaft schon heillos um sich gegriffenen Korruption gewisser Kreise, und sei es in welcher Sphäre immer, werden wir schonungslos die scheinheilige Larve herabzreißen.

Was unsern lokalen Standpunkt betrifft, so müssen wir bemerken, daß es hinlänglich bekannt ist, daß unsere Hauptstadt leider der provinzielle Hauptstz der Vorrussiden und die Brutstätte einer Menge jener Leidenzügen, Verbrechen und Verleumdungen ist, welche nur allzuliecht ihren Weg in die große Wienerpresse finden. Diese sofort am Entstehungsorte zu dementiren, einestheils mit Ruhe, Mäßigung und freundlichem Entgegenkommen den oft aus Mißverständnissen entspringenden bedauerlichen Parteilhaber zu mäßigen und ehlich und redlich in einer gegenseitigen Annäherung und Verständigung zu arbeiten, andernteils aber beharrliche Kämpfer an den Pranger der Oeffentlichkeit zu stellen, sie zu entlarven und ihr schändliches Gewerbe aufzudecken, ferner für die verletzten Rechte des Volkes einzutreten, sie unerfrohen zu verketten, den Wünschen der Nation, den Bedürfnissen des Landes getreuen Ausdruck zu geben, seine Interessen mannhaft zu vertreten, wird eine der besonderen Aufgaben der „Save“ sein.

Die „Save“ soll vom 2. Jänner 1871 angefangen vorläufig wöchentlich dreimal, und zwar Dienstag, Donnerstag und Samstag Nachmittags 5 Uhr im Format dieser Ankündigung erscheinen. — Dieselbe wird ausser den die jeweilige Situation besprechenden Leitartikeln die wichtigsten Ereignisse sowohl in der Reichspolitik als des Auslandes bringen. Außer dem täglichen Witterungsberichte, der Laibacher Fremden- und Ledienliste und sonstigen kleineren Nachrichten aus Stadt und Land, wird das Blatt dem ausgesprochenen Wunsche entsprechend, auch alle das Land betreffenden Lokalnachrichten als: Gneunungen und Versetzungen der Herren Beamten und der hochwürdigsten Geistlichkeit, dann in kurzen Auszügen alle Erledigungen von Dienststellen, Konkurse, Edikte, Visitationen- und Differtauschreibungen, Kundmachungen u. dgl. enthalten. In Arbeitern am nationalökonomischen Felde, für Handel und gewerblichen Fortschritt sind tüchtige Kräfte gewonnen, sowie dem Schulwesen als Grundlage aller Volksebildung mit spezieller Beziehung auf die Beschäfte der Lehrerversammlungen ganz besondere Aufmerksamkeit zugewendet wird; nichts weniger ist für ein interessantes Feuilleton gesorgt.

Das inserirende P. T. Publikum erlauben wir uns auf den Umstand aufmerksam zu machen, daß unser Blatt, weil es 2 und 3 Tage aufliegt, für Inserate sich besser eignet, als Tagblätter, die nur kurze Zeit aufliegen, daher man in diesen manches leichter übersehen kann, als in einem Blatte, welches man täglich vor Augen hat.

Die Pränumerationspreise sind:

In Laibach sammt Zustellung in's Haus.

Halbjährig 4 fl. 60 Kr.
 Vierteljährig 2 „ 30 „

Ohne Zustellung in's Haus.

Halbjährig 4 fl.
 Vierteljährig 2 „

Mit Postversendung.

Halbjährig 5 fl.
 Vierteljährig 2 „ 50 Kr.

Inserionsgebühren werden billigt berechnet.

Mittheilungen und Korrespondenzen bezugs Veröffentlichung in unserm Blatte werden dankbar angenommen und nach Zulässigkeit honorirt.

Vorkaufg bitten wir die beiliegende Pränumerationsanmeldung auszufertigen und solche unter der, an der Außenseite ersichtlichen Adresse ohne Anschluß des Pränumerations-Betrages offen zu übersenden. Die Uebermittlung des Pränumerations-Betrages erfolgt erst nach Zustellung der ersten Nummer des Blattes.

In Laibach liegen übrigens die Subskriptionsbögen zur Pränumerationsanmeldung in den Restaurationen der Citadina, des Herrn Lavčar auf der Wienerstraße, im Hôtel Elefant, dann in den Kaffeehäusern Snesda, Wienerstraße und am Hauptplatze, dann Schmidt in der Spitalgasse auf.

Damit übrigens die Auflage des Blattes bemessen und die erforderlichen Einleitungen rechtzeitig getroffen werden können, wird um die gefällige ehehentliche Einsendung der Pränumerationslisten längstens bis Anfang December ersucht.

Laibach am 20. October 1870.

Der Herausgeber.

Blaznik je 20. oktobra 1870 natisnil povabilo k prenumeraciji na Potočnikov list, katerega prva številka naj bi izšla 2. januarja 1871,¹¹⁰⁰ a po doslej zbranih podatkih ni bila nikoli natisnjena. Toda tudi če so jo natisnili in se je kasneje izgubila, je dejstvo, da so bili časi nemškimi listom, ki bi zastopali slovenske interese, šteti. Nemci jih niso brali, Slovenci pa poduka o "domovinskosti" v nemškem jeziku niso potrebovali.

¹¹⁰⁰ NUK, Ms 1201/IX, mapa 97 (Einladung zur Pränumeration). Povsem po naključju sem povabilo k prenaročilu našla v Costovi zapuščini.

7. SKLEP

Zgodovina nastanka časnika za domovinske interese *Triglav* sega v leto 1863, ko je prenehal izhajati Vilharjev *Naprej*. Vedno glasnejši so bili posamezniki, na primer Zarnik, ki so opozarjali, da Slovenci potrebujemo nov politični list v domačem jeziku. Obenem pa se je postavljalo vprašanje, ali ne bi bilo pametneje slovenske interese zastopati v nemškem jeziku. Da bi lahko razumeli takratno situacijo, se moramo zavedati, da je bil še sredi 19. stoletja občevalni jezik v krogih izobražencev ter predvsem v mestih nemški. Tudi predlagatelji ustanovitve nemškega lista so pripadali starejši generaciji, ki ji je bil nemški jezik bližji kot slovenski, vendar jih zaradi tega ne moremo označevati kot nezavedne Slovence. Nemški *Triglav* tu pravzaprav kaže svojevrstne podobnosti z nemškimi časniki, ki so se rodili v revolucionarnem letu 1848.

Ustanovitev *Triglava* na zboru delničarjev v Ljubljani leta 1864 je povzročila največji razkol med starimi in mladimi. Slednji niso razumeli, čemu Costa in Bleiweis agitirata za nemški časnik, ko pa je bila potreba po ustanovitvi slovenskega političnega lista mnogo večja. Peter Radics (1836-1912), prvi urednik *Triglava*, je v predstavitvi programa časnika poudaril, da je namen novoustanovljenega lista zastopati domovinske interese dežele ter odpirati oči nevednim in premalo obveščnim Nemcem na Kranjskem. Kljub temu da *Triglav* svojega namena ni izpolnil, so bile namere ustanoviteljev iskrene. Želeli so pridobiti nemško publiko in jo poučiti o slovenskih zadevah. Seveda lahko v Bleiweisovem nasprotovanju ustanovitvi slovenskega političnega lista vidimo tudi preračunljivost. Slovenski list bi utegnil njegovim *Novicam* odvzeti nekaj naročnikov. Po drugi strani pa je sklepanje neutemeljeno. *Novice* so preživele že *Naprej*, leta 1868 njihovega obstoja ni ogrozil *Slovenski narod*, Bleiweis pa od časopisa pravzaprav ni imel direktne koristi, saj *Novice* niso bile njegova osebna last, temveč jih je izdajala Kranjska kmetijska družba. Vsaj malo se je urednik morda le bal, da bi zaradi "slovenske" konkurence na časnikarskem področju *Novice* postale drugorazredni časopis, sam pa bi bil s tem v javnem življenju delno odrinjen na stran. Toda naštetu ni bistveno vplivalo na odločitev o izdajanju *Triglava*. Če v času priprav na izid *Triglava* ne bi prišlo do navzkrižnih pogledov na časnik in do odkritega spora med Levstikom in Bleiweisom, bi bilo to poglavje slovenske literarne zgodovine zagotovo manj kočljivo.

Ustanoviteljem Triglava je po odhodu Petra Radicsa z uredniškega mesta uspelo za urednikovanje pridobiti neveščega in nepodkovanega ljubljanskega trgovca Eduarda Poura (1840-?). Pour je urejal *Triglav* od aprila do junija 1866, ko je časnik "zaradi ogroženosti monarhije", ki se je zapletla v vojno s Prusijo in Italijo, prenehal izhajati. Ustanovitelji so med vzroki zamolčali hude finančne težave lista. Zatem je Bleiweisov vpliv v časniku opazen le še konec leta 1867, ko je skupaj s svojim krogom pregovoril Petra Grassellija (1841-1933), naj po letu in pol premora ponovno začne izdajati *Triglav*. S podpisi so ustanovitelji Grasselliju zagotovili, da bodo s svojim lastnim denarjem jamčili za časnik. Izid lista so podprli z vsoto v višini 800 goldinarjev. Grasselli je prevzel ne le uredništvo, temveč tudi lastništvo lista. Le-to je konec leta 1869 prešlo v roke Jakoba Alešovca, glavnega pisatelja *Triglava*. Finančna stiska in pomanjkanje sodelavcev sta Alešovca, tudi urednika in hkrati lastnika lista, septembra leta 1870 prisilila, da je prenehal izdajati časnik. Svojo odločitev je v pismu z dne 27. septembra 1870 posredoval E. H. Costi. Toda ne on ne Bleiweis časnika, ki je imel iz dneva v dan več neplačnikov, nista mogla več rešiti. Alešovec ju za to pravzaprav sploh ni več prosil, bolj ga je zanimalo urejanje lastnega satirično-humoriističnega *Brenclja*.

Zunanja podoba časnika in njegova vsebina je pod vsemi uredniki ostala nespremenjena. *Triglav* je izhajal ob torkih in petkih, razen v tretjem letniku izhajanja, ko je bil tiskan na večjem formatu in je prihajal med bralce le ob sobotah. Eduard Pour je v drugem letniku časnika spremenil njegov podnaslov, ki se je nekaj mesecev glasil *Triglav*, časnik za notranjeavstrijske interese (*Zeitschrift für innerösterreichische Interessen*). Pour je želel pritegniti sodelavce in bralce s Štajerske, Koroške, Goriške, iz Trsta itd., kar je izrazil v novem podnaslovu.

Triglav je bil sestavljen iz dveh delov: glavnega in podlistka. V prvem delu časnika so se za uvodnim člankom zvrstili politični pregled, poročila z zasedanj deželnega zbora, deželnega odbora ter drugih ustanov in društev. Temu so se pridružile še lokalne novice, poročila o umetnosti, kulturi in gledališču, korespondence ter najrazličnejša obvestila, na primer o cenah, o krstih, porokah in umrlih v mestu, o izžrebanih številkah pri igrah na srečo itd. V četrtem letniku *Triglav* rubrike o umetnosti in literaturi ni imel. To, kar četrtemu letniku *Triglava* daje težo, a ga je po drugi strani dokončno pokopalo, so Alešovčevi podlistki.

aus dem nach dem Aufzuge zu wissen,
 dass auf jeden Fall ein ausgezeichnetes
Verständnis von Kunst und Wissenschaft h. W.
 erfüllt, um dasselbe zu erfüllen. Einzigartig
 wie ein Pfeil.

Jünglings, geben wir bekannt, da unsere
 einzigen Leistungen der Tätigkeit zu
 Befriedigung der Frau Garsen bis nicht
 bekannt, das ist.

Lärker, am 27. Juli 1866.

Costa & Kleinig

Hier die oben erwähnte Anzahlung und die Anzahlung an
 und bringen auf den Vorlauf von 382 fl. mit der auf demselben Li:
 dingung, dass wir die angebotene Abfertigung von 116 fl. von dem
 Herrn Dr. C. H. Costa, oder Dr. Joh. Kleinig, bis zum Ende jeder
 Anzahlung J. J. eingezahlt werden.

Lärker, 31. Juli 1866.

Joh. Kleinig
 Kleinig

"	Dr. E. H. Costa	32/	bezplačno D. Costa
"	Dr. Bleiweis	32/	bezplačno D. Costa
"	Richter von Gariboldi	32/	min. D. Costa
"	F. C. Segan	32/	bezplačno D. Costa
"	Anton Dr. Kreis	32/	min. bezplačno D. Costa
"	Jozef Debevec	32/	bezplačno min. D. Costa
"	Jozef Samušek	32/	bezplačno D. Costa
"	J. H. Sovan	32/	bezplačno D. Costa
"	Mikhael Priner	32/	bezplačno D. Costa
"	" Kerschke	32/	bezplačno D. Costa
"	Johann Dörmann	32/	bezplačno D. Costa
"	Dr. Suppanz	32/	bezplačno D. Costa
"	Jozef Pleinweis	32/	bezplačno D. Costa

32
32
32
32
32
32
32
320

Okrožnica, naslovljena na ustanovitelje *Triglava*, v kateri Costa in Bleiweis sporočata, da bo časnik junija 1866 zaradi finančnih težav začasno prenehal izhajati. Blaznik je na drugi strani s svojim podpisom jamčil, da bo *Triglavu* odpisal del dolga (NUK, Ms 1201/IX).

Triglav se je po svojih najboljših močeh trudil biti domoznanski list in zastopati slovenske interese. Zlasti v feljtonu je ponavadi prinašal prevode slovanskih avtorjev, dela izpod peresa domačih piscev, ljudske pesmi, kulturnozgodovinske prispevke, biografije slavnih Kranjcev, prispevke s področja etnografije, kulturne in literarne zgodovine slovanskih narodov na splošno in Slovencev posebej, ocene novih del slovanske in slovenske literature ter nemških literarnih stvaritev, še zlasti tistih s kranjsko tematiko. Na tem mestu je potrebno ugotoviti, da se je časnik omejeval na interese Kranjske in niti v svojem političnem niti v feljtonističnem delu ni bil vseslovenski list. To so mu nasprotniki iz vrst mladostlovev radi očitali.

Bralci *Triglava* so prihajali iz vrst rodoljubov, večinoma iz staroslovenskega kroga. Velikokrat so bili naročniki na *Triglav* hkrati naročeni tudi na *Novice*. Podrobna analiza abonentov je pokazala, da je kar tretjina bralcev *Triglava* prihajala iz Ljubljane, velik delež je bil iz notranjskih krajev in s Kranjske na splošno, precej manj pa jih je bilo s Štajerske, Koroške in Goriške. Nemci na Kranjskem in bralci iz "Slovenem nasprotnega tabora" so bili prej izjema kot pravilo. Naklada se je vrtela nekje med 300 in 450 izvodi.

Podlistek je bil zvezda stalnica v vseh letnikih časnika. Svoje stolpce je odpiral prispevkom iz kulturnega življenja. Tu so objavljeni: zgodovinske in kulturnozgodovinske ter literarne študije, biografije in prevodi pesmi slovanskih avtorjev, ki so imeli namen prebuditi v bralcih občutek vseslovenske povezanosti, prevodi ljudskih pesmi v nemščino itd. V prvih mesecih izhajanja časnika Peter Radics še ni imel velikega kroga sodelavcev in je podlistek polnil z lastnimi prispevki. Ob koncu prvega kvartala je Radics v kratkem sporočilu bralcem zapisal, da se veseli številnih novih izvrstnih domačih "mož duha", ki so obljubili poprijeti za pero in pisati posebej za *Triglav*. Kdo je Radicsu obljubljal sodelovanje, iz časnika in rokopisnih virov ni mogoče razbrati. Dejstvo pa je, da lahko sodelavce prvega letnika *Triglava* naštejemo na prste ene roke. Med imeni avtorjev najdevamo v podlistku predvsem imena prevajalcev Prešemovih pesmi: pesnice Luize Pesjak (1828-1898), publicista Ludvika Germonika (1823-1909) in naravoslovca Ludvika Dimitza (1842-1912). Enkrat samkrat naletimo v *Triglavu* na ime Leopolda Kordescha (1808-1879), ki je ob cesarjevem rojstnem dnevu spesnil odo Francu Jožefu I. na čast. Med vsemi sodelavci ni niti enega Nemca, ki bi bil pripravljen spoznati in braniti "kranjski" domovinski interes. To dodatno

kaže na to, da *Triglav* avtorjev iz nasprotnega tabora ni mogel pritegniti v svoje vrste. V tretjem letniku *Triglava* so skoraj utihnili prevajalci Prešerna, saj v tem letniku zasledimo le en prevod našega velikega pesnika. Grof Anton Pace (1851-1923) se je podpisal pod v nemščino prevedeno pesem *Strunam*.

Feljton so v prvih dveh letnikih pogosto polnili prispevki slovanskih avtorjev. Pri tem je jasno izražena težnja iskati kulturne vzornike pri Čehih. Obenem pa je *Triglav* glasno zagovarjal panslavizem ter med drugim objavljajl pesmi iz Kollárjeve sonetne zbirke *Slavy dcera*, s katero je pesnik širil panslovanske ideje.

Literaturi, gledališču in umetnosti je bila v *Triglavu*, razen v zadnjih dveh letnikih, namenjena posebna rubrika, vendar pa so vanjo le redko zašli daljši prispevki. Izjema je leta 1865/66 poročanje o delovanju gledališčnika Heinricha Moritza Penna (1838-1918) v Ljubljani in o njegovih neuspešnih prizadevanjih za ustanovitev slovenskega odra v mestu.

Peter Grasselli, tretji urednik *Triglava*, ni spreminjal koncepta lista. Slovanske teme in dosežki slovanskih avtorjev še vedno zaidejo v časnik, ideja slovanske vzajemnosti je prisotna. Ker je bil Grasselli sam podpredsednik Dramatičnega društva in se je izkazal tudi kot igralec, je *Triglav* vedno podrobno poročal o predstavah društva. Krajši prispevki se omejujejo na ocenjevanje nastopa igralcev in njihove igre, o pravi gledališki kritiki ne moremo govoriti. Po junijski objavi Levstikovega uvodnika *Unsere Deutsch-Liberalen* je Grasselli zaradi kršenja tiskovnega zakona prebil pet tednov v zaporu na Žabjeku, uredništvo in kasneje tudi lastništvo časnika pa je prepustil Jakobu Alešovcu (1842-1901). Le-ta je začel za *Triglav* pisati še ko je bil urednik Grasselli in je podoba časnika ter zlasti feljtona oblikoval dobesedno sam. Leta 1869 je Alešovec (1842-1901) s svojim podlistkom v *Triglavu* z naslovom *Laibacher Typen* vpeljal v slovenski časnikarski prostor feljton, ki ga listi na Slovenskem dotlej niso poznali. Alešovec v svojih ostrih in zbadljivih podlistkih ni napadal le ljubljanske družbe, temveč se je posebej gorko znašal nad nemškutarji.

Einzelne
Ihre bei Bestellung...

Zeitschrift für vaterländische Interessen.
Gründerin, Herausgeber und verantwortlicher Redakteur: Peter Grasselli.

Vertriebsstellen:
In der Schweiz...

III. Jahrgang.

Laibach am 6. Juni 1868.

Nr. 25.

Inhalt des Heftes.

Stamm vor im Jahre 1826...

Zwei Hauptthesen bei...

Da glückselig die Erde...

Freiheiten.

Was macht Freiheit...

Man braucht nur...

von vielen ohne...

Ich würde nicht...

Was ist diese...

Wie wichtig ist...

Freiheitsliebhaber:
Die die Freiheit...

Es ist ungenügend...

Ein autobiographisches...

Die letzten...

Was macht...

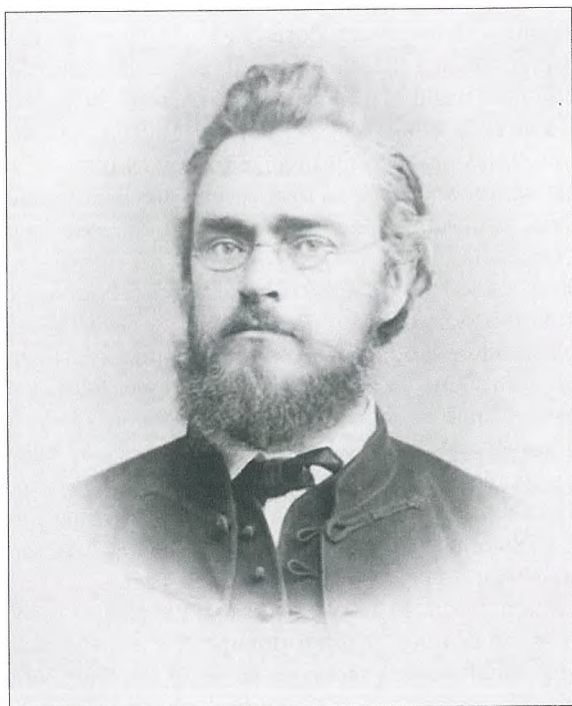
Ich will nicht...

Pomanjkanje sodelavcev in dopisnikov *Triglava* se je v vsej svoji razsežnosti pokazalo leta 1870. Alešovec, samouk in ljudski pisatelj, se je dvakrat na teden trudil, napolniti stolpce časnika. Bil je hkrati urednik, pisatelj in dopisnik v eni osebi. Septembra 1870 je zaradi neplačanih naročnin zašel tudi v finančne težave. Stroškov ni bilo več mogoče pokrivati in 30. septembra 1870 je izšla zadnja številka časnika za domovinske interese. Propad *Triglava* je hkrati pomenil tudi žalosten konec Alešovca kot osebe.

Ugotavljam, da so ravno literarno izvrstni, a izredno kritični, zbadljivi, včasih tudi krivično napadalni Alešovčevi podlistki v zadnjih dveh letnikih *Triglava* odvrnili od časnika še zadnje bralce. Alešovčevo pisanje je zahtevalo premišljeno in zbrano branje, njegovi feljtoni niso bili namenjeni zabavi. V njih se je skrivala ostra družbena kritika, mnenja natančnega in ironičnega opazovalca tedanje dobe. To ni bilo več branje, namenjeno povprečnemu bralcu, ki je bil naročnik *Triglava*. Nehote se vsiljuje zaključek, da ljudje niso imeli niti posluha niti zanimanja niti volje, da bi se ukvarjali z zapletenejšimi teksti feljtonskega tipa, ki so bili hkrati še nadvse napadalni.

Sklepati smemo, da so imele nemške publikacije, razen uradnega časnika *Laibacher Zeitung*, v drugi polovici 19. stoletja velike težave s pridobivanjem sodelavcev. Vseeno pa se je na časnikarskem polju dobro znašel dnevnik nemške ustavne stranke *Laibacher Tagblatt*, ki je izhajal od 1868 do 1880, ko je postal tednik. Iz tega sledi, da je del bralcev, s katerimi je računal *Triglav*, bral nemško liberalno časopisje. Prvacom, ki so želeli podučiti kranjske Nemce o "slovenskih domovinskih" interesih, to ni najbolje uspevalo. *Triglav* je bil že sam po sebi neke vrste anahronizem. Razmere so ga prerasle. V Mariboru je leta 1868 pod uredniško taktirko Antona Tomšiča (1842-1871) začel izhajati *Slovenski narod*.

Kaj je napeljalo pisatelja in politika Radoslava Razlaga (1826-1880) do odločitve, da začne leta 1871 izdajati naslednika *Triglava*, časnik *Adria*, ni znano. Po nekaterih virih naj bi tega leta dejansko izšla ena številka *Adrie*, ki pa ni ohranjena. Podobnega poskusa se je lotil tudi Fran Potočnik (1811-1892), ki je nameraval izdajati nemški list za slovenske interese z naslovom *Save*. Tudi ta ni nikoli prišel izpod preše.

Radoslav Razlag; fotografija je nastala med letoma 1867 in 1880
(NUK, kartografska zbirka, PP06022).

Nasprotja med Nemci in Slovenci so se poglobila, nesmiselno je bilo izdajati list za domovinske interese v nemščini. Ciljna publika, kranjski Nemci, ga niso brali, ljudje, ki pa so bili slovenskim prizadevanjem naklonjeni, so brali *Novice* in *Slovenski narod*.

8. VIRI IN LITERATURA

8.1. Arhivsko gradivo

AS – Arhiv Slovenije

AS 984 – Peter Pavel Radics.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica

Ms 1201/V, Ms 1201/IX – Zapuščina Heinricha Coste.

Ms 488 – Zapuščina Luize Pesjakove.

Ms 491; Ms 492 – Zapuščina Frana Levstika.

Ms 1395/VIII – Zapuščina Jožefa Blaznika.

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek (Handschriften-, Auto-
graphen- und Nachlass-Sammlung)

KAT, sig. 139/17 – Pisma Imbra (Emmericha) Ignatijevića Tkalca
Franu Miklošiču.

KAT, sig. 466/37 – Zapuščina Constantina von Wurzbacha.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 309 – Zapuščina Petra Grassellija.

LJU 329 – Avtobiografija Petra pl. Radicsa.

LJU 500 – Zglaševalne pole mesta Ljubljane.

LJU 504 – Statistični popisi za mesto Ljubljana.

8.2. Časopisi in časniki

Brencelj v lažnjivi obleki. Ljubljana, 1869 in 1870 (I. in II. letnik).

Die Zukunft. Dunaj 1864-1866.

Kmetijske in rokodelske novice. Ljubljana, 1860-1870.

Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen. Ljubljana, 1814-
1818.

Laibacher Tagblatt. Ljubljana, 1868.

Neues Wiener Salonblatt im Prater. Dunaj, 1873.

Oesterreichischer Volksfreund. Dunaj, 1867, 1873.

Ost und West. Dunaj, 1861-1865.

- Slavische Blätter. Zeitschrift für die Gesamt-Interessen des Slaventhums.* Dunaj, 1865-1866.
- Slovenski Narod.* Maribor, 1868-1870.
- Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen.* Letnik I, Ljubljana, 1865.
- Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen.* Letnik II, Ljubljana, 1866. (od januarja do aprila).
- Triglav. Zeitschrift für innerösterreichische Interessen.* Letnik II, Ljubljana, 1866 (od aprila do junija).
- Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen.* Letnik III, Ljubljana, 1867/1868.
- Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen.* Letnik IV, Ljubljana, 1869.
- Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen.* Letnik V, Ljubljana, 1870.
- Učiteljski tovarš. List za šolo in dom.* Ljubljana, julij 1864.

8. 3. Literatura

- Alešovec, Jakob: *Kustoca in Vis. Kratak popis vojske na Laškem leta 1866.* Ljubljana: Janez Giontini, 1867.
- Alešovec, Jakob: *Ričet z Žabjeka, kuhan v dveh mesecih in zabeljen s pasjo mastjó.* Ljubljana: samozaložba, 1873.
- Alešovec, Jakob: *Ljubljanske slike. Podobe ljubljanskega sveta pod drobnogledom.* Ljubljana: Katoliška bukvarna, 1911.
- Alešovec, Jakob: *Kako sem se jaz likal.* Ljubljana: Prešernova družba, 1973.
- Allgemeines Verzeichnis der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1900.* Wien: K. K. statistische Central-Commission in Wien, 1902.
- Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden und Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910.* Wien: K. K. statistische Zentralkommission in Wien, 1915.
- Amon, Smilja: *Nemško časopisje na Slovenskem. Teorija in praksa*, 25, 1988, št. 9-10, str. 1329-1333.
- Anderson, Benedict: *Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma.* Ljubljana: Studia humanitatis, 1998.

- Arko, Albin: *Tristoletnica tiskarstva v Ljubljani*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1875. (Ponatis knjižice iz leta 1875 s spremno besedo Roka Glavana je leta 2000 izdal Trubarjev antikvariat v Ljubljani.)
- Bajec, Jože: *Slovenski časniki in časopisi*. Ljubljana: NUK, 1973.
- Baum, Wilhelm (ur.): *France Prešeren. Deutsche Dichtungen*. Klagenfurt: Verlag Kitab, 1999.
- Bernik, France: Heinrich Heine und die slowenische Literatur. *Zeitschrift für slavische Philologie*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1990, 50. knjiga, 1. zvezek, str. 180-201.
- Bernik, France: Heinrich Heine in slovenska književnost. *Obzorja slovenske književnosti. Slovenistične in primerjalne študije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1999, str. 27-45.
- Birk, Matjaž: "...vaterländisches Interesse, Wissenschaft, Unterhaltung und Belehrung...". *Illyrisches Blatt (Ljubljana 1819-1849), literarni časopis v nemškem jeziku v slovenski provinci predmarčne Avstrije*. Maribor: Slavistično društvo, 2000.
- Brockhaus Enzyklopädie in zwanzig Bänden*. 15. knjiga. Wiesbaden: F. A. Brockhaus, 1972.
- Bulovec, Štefka: *Prešernova bibliografija*. Maribor: Založba Obzorja, 1975.
- Costa, Etbil Heinrich: *Die Literatur des österreichischen Kaiserstaates vom 1. Jänner 1853 bis Ende Dezember 1854 im Allgemeinen, und die Krains insbesondere*. Separat-Abdruck aus der "Laibacher Zeitung". Ljubljana, 1857.
- Cvirm, Janez: Finančno poslovanje družine Marka Vincenca Lipolda v letih 1867-1883. *Zgodovinski časopis*, 41, 1981, št. 1, str. 115-137.
- Cvirm, Janez: Nemško gledanje na Slovence (1848-1814). *Sosed v ogledalu soseda od 1848 do danes* (ur. Franc Rozman). Prvo zasedanje slovensko-avstrijske zgodovinske komisije. Bled, 9.-12. 11. 1993. Ljubljana: Nacionalni komite za zgodovinske vede, 1995, str. 53-77.
- Cvirm, Janez: Meščanstvo na Slovenskem in proces nacionalne diferenciacije. *Zbornik. 27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev* (ur. Aleš Gabrič). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1994, str. 67-73.
- Cvirm, Janez: *Trdnjanski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861-1914)*. Maribor: Obzorja, 1997.
- Das österreichische Strafgesetz vom 27. Mai 1852. Erläutert zur Vergleichung mit der bisherigen Gesetzgebung*. Wien: Verlag von Tendler & Compagnie, 1853.

- Dimitz, August: Zeitungswesen in Krain. *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain*, 14, 1859, str. 70-72.
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813*. 4. Buch. Ljubljana: Kleinmayr & Bamberg, 1876.
- Deutscher Taschenbuch Verlag – dtv Lexikon in 20 Bänden*, 5. zvezek. Mannheim/München: F. A. Brockhaus und Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995.
- Deutsch-österreichisches Künstler- und Schriftsteller-Lexikon. Biographien und Bibliographie der deutschen Künstler und Schriftsteller in Oesterreich-Ungarn ausser Wien*, 2. Band. Wien: Verlag von Rudolf Lechner & Sohn, 1906.
- Dr. Janez Bleiweis in njegov čas* (katalog je pripravil Gorenjski muzej). Kranj: Gorenjski muzej, 1996.
- Drnovšek, Marjan: *Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842-1933*. Gradivo in razprave. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1983.
- Dular, Anja: *Živeti od knjig. Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem od 17. do začetka 20. stoletja*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2002.
- Enciklopedija Jugoslavije*, 5. knjiga. Zagreb: Leksikografski zavod, 1962.
- Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987-2002.
- Gaber, Ante: *Skozi stoletja za našim novinarstvom. Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937* (ur. Božidar Borko). Ljubljana: Jugoslovansko novinarsko združenje. Ljubljanska sekcija, 1937, str. 179-223.
- Gestrin, Ferdo; Melik, Vasilij: *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: DZS, 1966.
- Globočnik, Damir: *Nekaj slovenskih karikatur in nekaj gradiva o cenzuri 1869-1941*. *Zgodovinski časopis*, 53, 1999, št. 2, str. 169-194.
- Granda, Stane: *Kulturnoorganizacijska dejavnost veterinarja in zdravnika dr. Janeza Bleiweisa. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Bleiweisov zbornik* (ur. Janez Batis in Peter Vodopivec). Zvezek 7. Ljubljana: Slovenska matica, 1983, str. 229-238.
- Granda, Stane: *Sloveniens Blatt – časopis iz leta 1848*. *Zgodovinski časopis*, 48, 1994, št. 2, str. 231-252.
- Grdina, Igor: *Die Rezeption der Deutschen und der deutschen Kultur bei slowenischen Intellektuellen von der Aufklärung bis zur Moderne. Kulturelle Wechselseitigkeit in Mitteleuropa. Deutsche und slowenische Kultur vom Anfang des 19. Jahrhunderts bis zum Zweiten Weltkrieg*

- (ur. Feliks J. Bister in Peter Vodopivec). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1995, str. 236-285.
- Grdina, Igor: Nemško-slovenski odnosi v očeh slovenskih miselnih elit prve polovice XX. stoletja. Die deutsch-slowenischen Beziehungen aus der Sicht der slowenischen Geisteseliten in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. *Sosed v ogledalu soseda* (ur. Franc Rozman). Prvo zasedanje slovensko-avstrijske zgodovinske komisije. Bled, 9. – 12. 11. 1993. Ljubljana: Nacionalni komite za zgodovinske vede Republike Slovenije, 1995, str. 91-152.
- Grdina, Igor: *Od rodoljuba z dežele do meščana*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1999.
- Hall, Murray G.; Renner, Gerhard: *Handbuch der Nachlässe und Sammlungen österreichischer Autoren*. Wien/Köln/Weimar: Böhlau Verlag, 1992.
- Hinrichsen, Adolf: *Das literarische Deutschland*. 2. izdaja. Leipzig: E. F. Steinacker, 1891.
- Hofer, Frank Thomas: *Pressepolitik und Polizeistaat Metternichs. Die Überwachung von Presse und politischer Öffentlichkeit in Deutschland und den Nachbarstaaten durch das Mainzer Informationsbüro (1833-1848)*. Dortmunder Beiträge zur Zeitungsforschung, 37. München, New York, London, Paris: K. G. Saur Verlag, 1983.
- Inkret, Andrej: *Jovan Vesel Koseski. Vprašanje literarne zgodovine*. Maribor: Založba obzorja, 1971.
- Janko, Anton: Anastasius Grün und die slowenische Literaturgeschichte. *Anastasius Grün und die politische Dichtung im Vormärz*. (Anton Janko in Anton Schwob). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 68. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1995, str. 109-121.
- Janko, Anton: Anastasius Grün und die Slowenen. Eine ambivalente Beziehung. *Zur Geschichte der österreichisch-slowenischen Literaturbeziehungen* (ur. Andreas Brandtner in Werner Michler). Wien: Thuria+Kant, 1998, str. 117-125.
- Janko, Anton: Johann Anton Suppantschitsch/Janez Anton Župančič (1785-1833) – Bedeutung und Grenzen seines literarischen Werkes. *Schriftsteller zwischen (zwei) Sprachen und Kulturen* (ur. Antal Mádl in Peter Motzan). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 74. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1999, str. 59-68.

- Janša-Zorn, Olga: *Gospodarska in socialna zgodovina v delih Petra Pavla Radiča (Radisca) – prispevek k zgodovini zgodovinopisja. Gestrinov zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: ZRC SAZU, 1999, str. 301-313.
- Jesenko, Janez: *Naši časniki in časopisi*. Ponatisnjeni listki iz "Slovenskega naroda". Ljubljana: Ivan Železnikar, 1884.
- Jenčič, Lučka: *Pozabljeni Jakob Alešovec. Jakob Alešovec: Ljubljanski misteriji*. Celovec: Mohorjeva družba, 1991, str. 123-129.
- Jurkovič, Joso: *Jakoba Alešovca izbrani spisi. Ne v Ameriko! Ljubljanski zvon*, 32, 1912, št. 4, str. 219-220.
- Kidrič, France: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Ljubljana: Slovenska matica, 1929-1938.
- Kmecl, Matjaž: *Od pridige do kriminalke*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.
- Kmecl, Matjaž: *Fran Levstik*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1981.
- Knörrich, Otto (ur.): *Formen der Literatur in Einzeldarstellungen*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1991.
- Kos, Janko (ur.): *Slovenska književnost*. Zbirka Književnost 1, Leksikoni Cankarjeve založbe. Ljubljana: CZ, 1982.
- Kramberger, Taja: *Kaj nam med vrsticami sporoča Jakob Alešovec in ali res on? Seminarska naloga (Zgodovinska antropologija)*. Ljubljana: ISH, Fakulteta za humanistični študij, 1998.
- Kranjc, Andrej: *Anthron Society (Postojna 1889-1911), the Beginning of Organised Speleology in Slovenia. Acta Carsologica*, 31, 2002, št. 2, str. 223-232.
- Kürnberger, Ferdinand: *Die Feuilletonisten. Sprache und Zeitungen und andere Aufsätze zum Pressewesen* (ur. Karl Riha). Veröffentlichungen zum Forschungsschwerpunkt Massenmedien und Kommunikation (MuK 71). Siegen: Universität – Gesamthochschule Siegen, 1991, str. 13-19.
- Legiša, Lino (ur.): *Zgodovina slovenskega slovstva II. Romantika in realizem*. Ljubljana: Slovenska matica, 1959.
- Lengauer, Hubert: *Das Wiener Feuilleton nach 1848. Die lange Geschichte der kleinen Form. Beiträge zur Feuilletonforschung* (ur. Kai Kauffmann in Erhard Schütz). Berlin: Weidler Buchverlag, 2000, str. 103-121.
- Lienbacher, Georg: *Die österreichische Pressgesetzgebung. Historisch-genetische Erläuterungen des österreichischen Pressgesetzes und des*

- Gesetzes über das Strafverfahren in Presssachen vom 17. Dezember 1862 sowie der Amts-Instruction zu beiden Gesetzen* (1. del). Wien: Wilhelm Braumüller, 1863.
- Lienbacher, Georg: *Die österreichische Pressgesetzgebung. Praktische Erläuterungen des österreichischen Pressgesetzes und des Gesetzes über das Strafverfahren in Presssachen vom 17. Dezember 1862 sowie der Amtsinstructionen und anderen Verordnungen zu beiden Gesetzen nebst einem Anhang der ungarischen Pressgesetzgebung* (2. del). Wien: Wilhelm Braumüller, 1868.
- Logar, Janez: *Levstik v boju s prvaki. Levstikov zbornik* (ur. Janez Logar in Anton Ocvirk). Ljubljana: "Slavistični klub" na Univerzi v Ljubljani, 1933.
- Lončar, Dragotin: *Politično življenje Slovencev (Od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*. Ljubljana: Slovenska matica, 1921.
- Lončar, Dragotin: *Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. Bleiweisov zbornik* (ur. Josip Tominšek). Ljubljana: Slovenska Matica, 1909, 11. zvezek, str. 141-244.
- Levstik, Fran: *Zbrano delo* (ur. Anton Slodnjak). Ljubljana: DZS, 1948-1980.
- Matić, Dragan: *Sokolski eksces ali pretep v Šantlovi veži. Kronika*, 47, 1999, št. 1, str. 13-24.
- Matić, Dragan: *Nemci v Ljubljani 1861-1918*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2002.
- Meier, Jörg: *Untersuchungen zur deutschsprachigen Presse in der Slowakei. Sprache und Geschichte der Zeitung "Zipser Anzeiger/Zipser Bote"*. Levoča: Verlag Modrý Peter, 1993.
- Melik, Vasilij: *Volitive na Slovenskem 1861-1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.
- Melik, Vasilij: *Bleiweisova vloga v slovenski politiki. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Bleiweisov zbornik* (ur. Janez Batis in Peter Vodopivec). Zvezek 7. Ljubljana: Slovenska matica, 1983, str. 15-24.
- Melik, Vasilij: *Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi. Zgodovinski časopis*, 39, 1985, št. 1-2, str. 67-73.
- Melik, Vasilij: *Anton Alexander Auersperg und die Slowenen. Anastasius Grün und die politische Dichtung im Vormärz* (ur. Anton Janko in Anton Schwob). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 68. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1995, str. 93-108.

- Melik, Vasilij: Problemi v razvoju slovenske narodne identitete (do 1941). *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas* (ur. Dušan Nećak). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1997, str. 41-52.
- Melik, Vasilij: Zusammensetzung und Wahlrecht der Cisleithanischen Landtage. *Die Habsburgermonarchie 1848-1918* (ur. Helmut Rumpler in Peter Urbanitsch). Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2000, VII/2, str. 1311-1352.
- Meyers Hand-Lexikon des allgemeinen Wissens mit technologischen und wissenschaftlichen Abbildungen und vielen Karten der Astronomie, Geographie, Geognosie, Statistik und Geschichte*. Leipzig: Verlag des bibliographischen Instituts, 1878.
- Michler, Werner: "Die Deutschen in Krain". Literarisches Feld und nationaler Konflikt nach 1848. Zur *Geschichte der österreichisch-slovenischen Literaturbeziehungen* (ur. Andreas Brandtner in Werner Michler). Wien: Turia+Kant, 1998, str. 193-219.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Literaturkritik in der Zeitschrift Carniola. *Literature, culture and ethnicity* (ur. Mirko Jurak). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1992, str. 155-161.
- Miladinović Zalaznik, Mira: *Literarna in kritiška ustvarjalnost v nemški reviji Carniola (Ljubljana, 1838-1844) s posebnim ozirom na domovinskost. (Das literarische und kritische Schaffen in der deutschen Zeitschrift Carniola (Ljubljana 1838-1844) mit besonderem Hinblick auf das Vaterländische)*. Filozofska fakulteta, 1994. *Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za germanistiko, 1994.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Theaterkritik in der Zeitschrift "Carniola". *Methodologische und literarhistorische Studien zur deutschen Literatur Ostmittel-Südosteuropas* (ur. Anton Schwob v sodelovanju s Carla Carnevale in Fridrun Rinner). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 67. München: Südostdeutsches Kulturwerk, 1994, str. 67-79.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Leopold Kordesch, ein Krainer Literat des Vormärz. *Anastasio Grün und die politische Dichtung im Vormärz* (ur. Anton Janko, Anton Schwob in Carla Carnevale). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 68. München: Südostdeutsches Kulturwerk, 1995, str. 157-168.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Theaterkritik in der Zeitschrift Carniola.

- Kulturelle Wechselfeitigkei in Mitteleuropa* (ur. Feliks J. Bister in Peter Vodopivec). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1995, str. 183-196.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Edward Samhaber und die Rezeption France Prešeren's im Österreich des 19. Jahrhunderts. *Brechungen Brücken. Beispiele österreichisch-slowenischer Literaturbeziehungen: Edward Samhaber/France Prešeren/Drago Jančar* (ur. Andreas Brandtner in Werner Michler. Publikation zur Ausstellung in der "Galerie im Stifter-Haus", 5. November bis 5. Dezember 1996. Linz: Adalbert-Stifter-Institut des Landes Oberösterreich, 1996, str. 21-25.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Carl Alexander Ullepitsch, Edler von Krainfels (1811-1862) – ein Literat und Politiker aus Unterkrain. *Schriftsteller zwischen (zwei) Sprachen und Kulturen* (ur. Antal Mádl in Peter Motzan). Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerks, Reihe B: Wissenschaftliche Arbeiten, 74. München: Südost-deutsches Kulturwerk, 1999, str. 85-94.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Das Revolutionsjahr 1848 in den Laibacher Blättern Laibacher Zeitung, Illyrisches Blatt und Kmetijske in rokodelske novice. *Literarisches Leben in Österreich 1848-1890* (ur. Klaus Amann, Hubert Lengauer, Karl Wagner). Wien-Köln-Weimar: Böhlau Verlag, 2000, str. 601-623.
- Miladinović Zalaznik, Mira: *Deutsch-slowenische literarische Wechselbeziehungen*. Ljubljana: Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko Filozofske fakultete, 2002.
- Miladinović Zalaznik, Mira: "Ein Geschichtsschreiber, der wissendlich Romanen für Historien ausgibt..." Johann Weichard Freiherr von Valvasor (1641-1693). *Querschnitte. Deutsch-slowenische Kultur und Geschichte im gemeinsamen Raum* (ur. Krista Zach in Mira Miladinović Zalaznik). München: Südostdeutsches Kulturwerk, 2001, str. 91-124.
- Miladinović Zalaznik, Mira: "Vom 23. auf den 24. Oktober jagte dann der Hofzug durch die tiefhängenden Wolken und durch das Dunkel der Nacht gegen Osten." Die Laibacher Zeitung und das Jahr 1918. *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur*. Symposium, Ljubljana 17.-20. april 2002 (ur. Mira Miladinović Zalaznik). Ljubljana: Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko Filozofske fakultete, 2003, str. 291-311.
- Miladinović Zalaznik, Mira: Neues zur Krainier Zeitschrift *Cariolia* (1838-

- 1844) und deren Redakteur Leopold Kordes. Prispavek na konferenci "Literarni teksti v nemškem tisku 19. in 20. stoletja v jugovzhodni Evropi", Strunjan, 9.-12. junij 2004 (v tisku).
- Moravec, Dušan: *Meščani v slovenski drami*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1960.
- Národní koledar, Sporočilo in Letopis Matice Slovenske za leto 1869*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1869.
- Nekrolog. Peter Grasselli. *Kronika slovenskih mest*, 1, 1934, str. 77.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 2. knjiga (ur. Leo Santifaller, priredila Eva Obermayer-Marnach). Graz-Köln: Verlag Herman Böhlau Nachf., 1959.
- Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, 8. knjiga (ur. Eva Obermayer-Marnach). Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983.
- Paupié, Kurt: *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte 1848-1959*, 1. del. Wien: Wilhelm Braumüller, 1960.
- Penn, Heinrich Moritz: *Deutsche Lieder. Blätter aus der Zeit*. Graz: Leykam, 1864.
- Penn, Heinrich: *Der Untergang Metallums. Trauerspiel in viel Auszügen aus der Geschichte Krains*. Laibach: Selbstverlag des Verfassers, 1866.
- Pirjevec, Avgust: *Levstikova pisma*. Ljubljana: Slovenska matica, 1931.
- Pivec-Stele, Melita: *Pisma Antona Auersperga Karlu Dežmanu. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 11*. Ljubljana, 1930, str. 43-71.
- Pogačnik, Jože: *Zgodovina slovenskega sloustva III. Klasika in romantika*. Maribor: Obzorja, 1969.
- Poročilo o delovanji slovenske Matice v Ljubljani od 1. julija 1873. l. do 1. julija 1874. l. *Letopis Matice slovenske za 1874*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1874, str. 5-9.
- Poročilo in imenik Matice Slovenske v Ljubljani za leto 1868. *Národní koledar, Sporočilo in Letopis Matice Slovenske za leto 1869*. Ljubljana: Matica Slovenska, 1869, str. 47- 88.
- Požar, Breda: *Anastasius Grün in Slovenci*. Maribor: Obzorja, 1970.
- Prešeren, France: *Pesnitve in pisma*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- Prijatelj, Ivan: *Slovenska kulturnopolitična in sloustvena zgodovina 1848-1895*. 1. knjiga. Ljubljana: DZS, 1955.
- Prijatelj, Ivan: *Slovenska kulturno politična in sloustvena zgodovina 1848-1895*. 2. knjiga. Ljubljana: DZS, 1956.
- Prijatelj, Ivan: *Gradivo. Iz življenja kranjskega literata. Veda, dvome-*

- sečnik za znanost in kulturo, 2, 1912, str. 68-77, str. 293-304, str. 492-502, str. 596-607.
- Prijatelj, Ivan: Naši časopisi. *Ljubljanski zvon*, 1918, str. 201-216.
- Prijatelj, Ivan: Levstikov politični list "Naprej". *Razprave II*. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede, 1925, str. 121-220.
- Primorski slovenski biografski leksikon*. 12. zvezek. Gorica: Mohorjeva družba, 1986.
- Prutz, Robert E. *Geschichte des deutschen Journalismus*. Hannover: Verlag von T. F. Rius, 1845.
- Radics, Peter v.: Die altdeutsche Colonie Gotschee in Krain. *Oesterreichische Revue*. Wien: Verlag von Carl Gerold's Sohn 1864, 2. letnik, 3. zvezek, str. 210-231.
- Radics, Peter v.: *Geschichte des deutschen Buchhandels in Krain*. Leipzig: B. G. Teubner, 1881.
- Radics, Peter v.: *Anastasius Grün's Lehrer und Freund, der slovenische Dichter France Preschiren als deutscher Poet*. Leipzig: J. H. Webel, 1882.
- Radics, Peter v.: *Alte Häuser in Laibach. Geschichtserinnerungen*. Ljubljana: samozaložba, 1908-1911.
- Rahten, Andrej: Der Krainer Landtag. *Die Habsburgermonarchie 1848-1918* (ur. Helmut Rumpler in Peter Urbanitsch). Wien: Verlag der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2000, VII/2, str. 1739-1768.
- Reisp, Branko: *Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society*. Ljubljana: SAZU, 1987.
- Riha, Karl: Zu Ferdinand Kumbergers kritischer Position. *Sprache und Zeitungen und andere Aufsätze zum Pressewesen* (ur. Karl Riha). Veröffentlichungen zum Forschungsschwerpunkt Massenmedien und Kommunikation (MuK 71). Siegen: Universität – Gesamthochschule Siegen, 1991, str. 43-53.
- Rozman, Franc (ur.): *Sosed v ogledalu soseda: od 1848 do danes. Der Nachbar im Spiegelbild des Nachbarn: von 1848 bis heute*. Ljubljana: Nacionalni komite za zgodovinske vede Republike Slovenije, 1995.
- Rozman, Franc: Politično življenje Nemcev v Mariboru. *Od Maribora do Trsta. Zbornik referatov* (ur. Darko Friš in Franc Rozman). Maribor: Pedagoška fakulteta, 1998, str. 51-56.
- Sagl, Hermann; Lang, Ladislavus: *Verzeichnis österreichischer Zeitungen 1800-1945*. Wien: ÖNB, 1993.

- Saleški Finžgar, Franc: *Izbrana dela*, 7. knjiga Celje: Mohorjeva družba, 1962.
- Samec, Smiljan (ur.): *Slovenski gledališki leksikon III*. Ljubljana: MGL, 1972.
- Slodnjak, Anton: *Zgodovina slovenskega slovstva. III. del. Realizem II*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.
- Slodnjak, Anton: *Pogine naj pes!* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976.
- Slodnjak, Anton (ur.): *France Prešeren. Pesnitve in pisma*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- Slovenski biografski leksikon* (ur. Izidor Cankar in Franz Ksaver Lukman), 1. knjiga. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1925-1932.
- Slovenski biografski leksikon* (ur. France Kidrič in Franz Ksaver Lukman), 2. knjiga. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1933-1952.
- Slovenski biografski leksikon* (ur. Alfonz Gspan), 3. knjiga, Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1960-1971.
- Slovenski biografski leksikon* (ur. Alfonz Gspan, Jože Munda, Fran Petré), 4. knjiga. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka, 1980-1991.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1. knjiga. Ljubljana: SAZU, DZS, 1993.
- Sitar, Sandi: *Vegov spomenik; z ilustracijami po starih, deloma sočasnih slikovnih virih: 1754-2004. Ob 250. obletnici rojstva Jurija Vege*. Ljubljana, Dolsko: Turistično društvo, 2004.
- Smolej, Tone: Victor Hugo en Slovénie: aspects d'une réception (1838-1995). *Revue de Littérature comparée*, 76, 2002, št. 3, str. 355-369.
- Šteska, Viktor: Peter Pavel pl. Radics. *Carniola*, n. v. III, 1912, str. 293-296.
- Šlebinger, Janko: Slovenski časniki in časopisi. Bibliografski pregled od 1797-1936. *Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani 1937* (ur. Božidar Borko). Ljubljana: Jugoslovansko novinarsko združenje. Ljubljanska sekcija, 1937, str. 1-175.
- Šuklje, Fran: *Iz mojih spominov*. Ljubljana: Slovenska matica, 1988.
- Švajncer, Janez: *Slovenska vojska 1918-1919*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990.
- Taylor, Alan John Percival: *Habsburška monarhija 1809-1918. Zgodovina avstrijskega cesarstva in Austro-Ogrske*. Ljubljana: DZS, 1956.
- Trstenjak, Anton: *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana: Dramatično društvo, 1892.

- Turk, Alojz: Devet Levstikovih pisem Dragotinu Rudežu. *Ljubljanski zvon. Mesečnik za književnost in kulturo*, 1925, str. 45-55.
- Utz, Peter: "Sichgehenlassen" unter dem Strich. Beobachtungen am Freigehege des Feuilletons. *Die lange Geschichte der kleinen Form. Beiträge zur Feuilletonforschung* (ur. Kai Kauffmann, Erhard Schütz). Berlin: Weidler Buchverlag, 2000, str. 142-162
- Valenčič, Vlado: *Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne. Razprave X/4*. Ljubljana: SAZU, 1977.
- Vatovec, Fran: *140 let slovenske žurnalistike*. Maribor: Samozaložba, 1937.
- Vatovec, Fran: *Slovenski časnik 1557-1843*. Maribor: Obzorja, 1961.
- Vesnin J. (Ivan Vesel): Bojmir. *Ljubljanski zvon*, 1862, str. 3-10, str. 43-52, str. 101-109.
- Vodopivec, Peter: Slovinci v 19. stoletju: miti in stvarnost. *Temeljne prelomnice preteklih tisočletij* (ur. Stane Granda in Barbara Šatej). 30. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Rogla, 28.-30. 9. 2000. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2001, str. 71-84.
- Vodnik, Valentin: *Zbrano delo*. Ljubljana: DZS, 1988.
- Vollständiges Ortschaften-Verzeichnis der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1890*. Wien: K. K. statistische Central-Commission, 1892.
- Vošnjak, Josip: *Spomini* (ur. Vasilij Melik) Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Winckler, Johann: *Periodische Presse Oesterreichs. Eine historisch-statistische Studie*, Wien: Leopold Sommer & Comp., 1875.
- Wilpert, Gero v.: *Sachwörterbuch der Literatur*. Stuttgart: A. Kröner, 1989.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Wien, 1856-1891, 60. delov.
- Ziegler, Edda: *Literarische Zensur in Deutschland 1819-1848. Materialien, Kommentare*. Hanser Literatur-Kommentare, 18. München, Wien: Carl Hanser Verlag, 1983.
- Zwitter, Fran: *Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji*. Ljubljana: Slovenska matica, 1962.
- Žigon, Avgust: Bridka zgodba iz Levstikovega življenja. *Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto*, 1917, str. 8-12; 41-46; 97-102; 154-160; 234-240.

- Žigon, Avgust: Jezna zgodba iz Levstikovega življenja. *Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto*, 1916, str. 9-13.
- Žigon, Avgust: K. Rudež Levstiku: 12 pisem iz Levstikove ostaline. *Ljubljanski zvon. Mesečnik za književnost in kulturo*, 1925, 3. nadaljevanje, str. 170-175.
- Žigon, Avgust: Prijateljska zgodba iz Levstikovega življenja. *Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto*, 1916, str. 40-43; 80-83; 112-114; 145-149; 177-180.
- Žigon, Tanja: Die deutschsprachige Literatur in Krain. "Der Untergang Metullums" – Heinrich Moritz Penns Trauerspiel aus der Geschichte Krains. Prispevek na 13. konferenci GeSuS (Gesellschaft für Sprache und Sprachen). *Linguistik-Tage in Szombathely*, 12.-14. Mai 2004 (programski zvezek). Szombathely: Berzsényi Dániel Föiskola 2004, str. 55-56 (zbornik v tisku).
- Žigon, Tanja: Laibacher Wochenblatt – ljubljanski tednik za korist in zabavo (1804-1810 in 1814-1818). *Zgodovinski časopis*, 55, 2001, št. 1, str. 67-91.
- Žigon, Tanja: *Nemško časopisje na Slovenskem*. Ljubljana: Študentska založba, 2001.
- Žigon, Tanja: "Von Krainem verfaßt, und für Krainer berechnet ..." Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Vergnügen (1804-1810, 1814-1818). *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur. Symposium*, Ljubljana 17.-20. april 2002 (ur. Mira Miladinović Zalaznik). Ljubljana: Oddelek za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko Filozofske fakultete, 2003, str. 476-501.
- Žigon, Tanja: "Wochentliches Kundschaftsblatt" – das erste wöchentliche Blatt in Ljubljana (1775-1776). *Zagreber Germanistische Beiträge*, 12, 2003, str. 231-256.
- Žigon, Tanja: Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain (1775-1776). Balthasar Hacquet als Journalist. *Hacquetia* (Miscellanea Hacquet. International Conference on the Life and Work of Balthasar Hacquet. Idrija, Slovenia, October 9-10, 2003), 2, 2003, št. 2. str. 55-64.

ZUSAMMENFASSUNG

Triglav (1865-1870)

Deutsche Zeitschrift für slowenische Interessen

Die Zeitschrift für vaterländische Interessen, *Triglav*, die in Ljubljana, der damaligen und heutigen Hauptstadt, von 1865 bis 1870 erschien, war in ihren Ansätzen eine politische Zeitschrift. Für eine solche wurde sie von den Gelehrten des 19. Jahrhunderts, z. B. Johann Winkler, dem Autor des Werkes *Die periodische Presse Österreichs*, gehalten. Allerdings übte *Triglav* noch eine zweite Funktion aus: die eines hervorragenden Feuilletons mit Beiträgen, die slowenische Interessen vertraten. In den letzten beiden Erscheinungsjahren des *Triglav* (1869-1870) war "die Rubrik unter dem Strich" das "Werk" des Feuilletonisten Jakob Alešovec, Das Feuilleton gewann durch dessen kritische und ironische "Plaudeereien" eine neue Dimension. Es wurde zu einer literarischen Gattung. Im Mittelpunkt des Interesses der vorliegenden Arbeit steht somit der literarhistorische und kulturelle Aspekt *Triglaus* unter besonderer Berücksichtigung der historischen Gegebenheiten.

Der historische Hintergrund

Die kulturhistorische Situation in Krain während der 60er Jahre des 19. Jahrhunderts zeigt folgendes Bild: Das ganze Sprachgebiet der Slowenen lag innerhalb der habsburgischen Hoheitsgrenzen. Im Kernland Krain lebten 36% aller Slowenen; die anderen 64% bewohnten die angrenzenden Gebiete der Steiermark, Kärntens und des Küstenlandes (Görz, Istrien, Triest). Bereits im Revolutionsjahr 1848 entstand in den Reihen der slowenischen Intelligenz das erste nationale und politische Programm der Slowenen, das sog. "Vereinte Slowenien". Das Programm forderte die Vereinigung aller slowenischen Gebiete zu einem vereinten Slowenien als neuem Kronland im österreichischen Kaiserreich, einem Land mit nationaler Autonomie, eigenem demokratisch gewählten Landtag und slowenischer Amts- und Unterrichtssprache. Die Anhänger der Idee eines "Vereinten Sloweniens" stellten sich mehrheitlich gegen dessen Eingliederung in den Deutschen Bund. Dieses föderalistische Programm

widerstrebte nicht nur den konservativen Kräften der Monarchie, sondern auch den deutschen Liberalen, die an einer historischen Zugehörigkeit des slowenischen Gebietes zum Deutschen Bund festhielten.

In der Zeit des erneuerten Absolutismus nahm die slowenische Bewegung fast ausschließlich den Charakter einer kulturellen Bewegung an. Die politischen Zeitungen, z. B. das erste slowenische politische Blatt *Slovenija* (Ljubljana, 1848-1849), das erste slowenische Amtsblatt *Ljubljanski časnik* (Ljubljana, 1850-1851), das Wochenblatt *Pravi Slovenec* (Ljubljana, 1849), *Celjske slovenske novine* (Celje, 1848-1849), *Jadranski Slavjan* (Triest, 1850) u. a., wurden bald eingestellt. Von slowenischen Blättern bestanden weiter nur die kirchliche Zeitung *Zgodnja Danica* (1849-1902) und das landwirtschaftlich-kulturelle Blatt *Novice* (1843-1902), redigiert von Janez Bleiweis (1808-1881).

Nachdem in der Donaumonarchie im Jahre 1860 die Verfassung verabschiedet wurde und es zur Wiederaufnahme des Verfassungslebens kam, spaltete sich die Bevölkerung der slowenischen Gebiete in zwei Parteien: die slowenische "nationale Partei" und die deutsche "verfassungstreue Partei". Innerhalb des slowenischen Lagers kam es außerdem zu verschiedenen Anschauungen. Die Altslowenen unter der Leitung von Bleiweis befürworteten eine gemäßigte, kompromissbereitere Haltung. Demgegenüber forderten die "liberalen" Jungslowenen die kulturelle und politische Wiedererweckung der slowenischen Nation. Grundsätzlich waren beide Lager auf der föderalistisch-konservativen Seite angesiedelt. Es ist hervorzuheben, dass die Gründung der Zeitschrift *Triglav*, die "vaterländische" Interessen vertrat, aber in deutscher Sprache erschien, eine fast unüberwindliche Spaltung zwischen den Alt- und den Jungslowenen mit sich brachte. Im Vordergrund stand der Zwist zwischen Bleiweis und dem jungen, energischen Autor Fran Levstik (1831-1887), jenem unruhigen Geist, der jeglichen allmählichen oder gemäßigten Weg zur Erreichung slowenischer Interessen ablehnte.

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts meldeten sich immer lauter die deutschen Liberalen zu Wort und immer stärker war auch der Druck von Seiten der Deutschen zu spüren, wobei sich die slowenischen Liberalen und Antiklerikalen eher den Deutschen dieser politischen Richtungen anschlossen als den konservativen Slowenen. In diesem Zusammenhang kann also eher von einer politischen als von einer nationalen Entscheidung und Spaltung gesprochen werden, auch wenn die Slowenen, die mit den deutschen Liberalen sympathisierten, oft als

"Nemškutarji" ("Deuschtümler") bezeichnet wurden. In Ljubljana erschien das liberale *Laibacher Tagblatt* (1868-1880), das im Jahre 1880 zum *Laibacher Wochenblatt* wurde und bis 1893 unter die Leser kam. Es vertrat die Interessen der Krainer Deutschen.

Die Herausbildung einer slowenischen "nationalen" Partei dauerte von den ersten Landtagswahlen im Jahre 1861 bis zu den Wahlen 1867. Bei den Januarwahlen 1867 hatte sie im krainischen Landtag zum ersten Mal mit 25 von 36 Abgeordneten die Mehrheit errungen. Die politische Tätigkeit spielte sich vor allem in den Lesevereinen (*čitalnice*) ab, die sich von Triest aus (1861) über das ganze slowenische Sprachgebiet ausbreiteten. Auch das Jahr 1866 und die bis 1871 andauernde europäische Krise (der Deutsche Krieg und der Deutsch-Französische Krieg) prägten die politischen Ereignisse der 60er Jahre. In den slowenischen Gebieten wurden 1868 von den Jungslowenen nach tschechischem Vorbild Volksversammlungen unter freiem Himmel, die sogenannten "Tabori", organisiert. Es wurden aber auch Stimmen lauter, die erneut nach einem "Vereinten Slowenien" verlangten. Dass die Slowenen in dieser kritischen Situation nicht von den Deutschliberalen unterstützt werden würden, war mit ziemlicher Sicherheit vorauszusehen. Es kam zwischen Deutschen und Slowenen dann auch immer wieder zu Auseinandersetzungen, vornehmlich Prügeleien. Der Tabor-Bewegung wurde im Jahre 1871 durch Verbote der Regierung ein Ende bereitet. Auch die schon früh spürbaren und mitunter noch unterdrückten Meinungsverschiedenheiten in der slowenischen Partei wurden in den 70er Jahren immer offensichtlicher. Im Jahre 1867 stellte zunächst die Zeitung *Slovenec* ihr Erscheinen ein. Sie wurde von Andrej Einspieler (1813-1888) redigiert und hatte vor allem den Jungslowenen die Möglichkeit geboten, zu Wort zu kommen. Erst im Jahre 1868 gründeten die Jungslowenen in Maribor ihr eigenes Organ, *Slovenski narod*. In diesem Blatt drückten sie ihren Unwillen über den Dualismus (1867) aus, der die Slowenen von den Kroaten trennte und sie somit politisch den Deutschen noch eindeutiger unterstellte.

Dieser kurz umrissene geschichtliche Kontext muss durch die Darstellung der österreichischen Straf- und Pressegesetzgebung des 19. Jahrhunderts ergänzt werden, wobei man vor allem die in den 50er und 60er Jahren in Kraft getretenen Gesetze und Pressegesetznovellen berücksichtigen muss. Am 27. Mai 1852 erschien in Österreich ein Strafgesetz, das die Gedankenfreiheit erheblich einschränkte. Somit wurde ein

Präventivsystem geschaffen, das, wenn auch nicht unter dem Namen Zensur, die Repression verschärfte. Wie ein Damoklesschwert schwebten "Kautionspflicht", "Kautionsverfall", "Beschlagnahme", "Suspension" und diverse andere Freiheitsstrafen über Verlegern, Redakteuren und Druckern. Die Pressegesetznovelle vom 27. November 1859 war ein schwacher Trost, der die Lage der Presse nur ein wenig erleichterte. Erst im März 1863 trat ein neues Pressegesetz in Kraft, mit dem das Verwarnungssystem völlig abgeschafft, Kautionspflicht und Suspension aber beibehalten wurden. Die letztere wurde mit der Pressegesetznovelle vom 15. Oktober 1868 außer Kraft gesetzt. Die Presse wurde dadurch der Einflussnahme seitens der politischen Behörden entzogen. 1873 wurde das Gesetz über das Verfahren in Pressesachen durch eine neue Strafprozessordnung ersetzt.

Die deutschsprachige Presse in Krain in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts

Die Zahl der in den slowenischen Gebieten – den ehemaligen innerösterreichischen Kronländern Krain, Kärnten und besonders der südlichen Steiermark – herausgegebenen deutschen periodischen Schriften ist überraschend hoch. Vom Beginn des 18. Jahrhunderts (1707) bis zum Zweiten Weltkrieg beläuft sie sich auf ungefähr 70 verschiedene Titel. Dabei ist die Zeit zwischen 1801 bis 1843 durch ein fast völliges Fehlen von Zeitungen und Zeitschriften in slowenischer Sprache gekennzeichnet. Bis 1883 erschien die Tagespresse in Krain überwiegend auf Deutsch. Erst in den letzten zwei Jahrzehnten des 19. Jahrhunderts stieg der Anteil der periodischen Publikationen in Slowenisch von Jahr zu Jahr deutlich an.

Auch in Ljubljana erschienen in den 60er Jahren des 19. Jahrhunderts einige deutsche Publikationen. Die Zeitung mit der längsten Tradition war zweifellos die offizielle *Laibacher Zeitung* (1784-1918). Sie hatte gelegentlich auch verschiedene literarische Beilagen. Nachdem nach dreißigjährigem Erscheinen im Jahre 1849 die Beilage *Illyrisches Blatt* eingegangen war, bekam die *Laibacher Zeitung* nach einer längeren Pause eine neue wöchentliche Beilage, die *Blätter aus Krain*. Diese wurden in den Jahren 1857 bis 1865 herausgegeben. Im Literaturteil der Zeitschrift veröffentlichte man Lyrik und Prosa sowohl von deutsch-

österreichischen Autoren als auch von Slowenen, die auf Deutsch schrieben. Die populärwissenschaftlichen Beiträge der *Blätter aus Krain* stammten aus der Feder bekannter slowenischer Historiker wie etwa Heinrich Costa (1796-1870), Peter Hitzinger (1812-1867) oder Peter von Radics (1836-1912). Die Zeitung brachte den Lesern das Slowenen-Land nahe und vermittelte ihnen ein Grundwissen über Geschichte, Geographie und Ethnographie. Dagegen bemühte sich die von 1865 bis 1870 herausgegebene Zeitschrift *Triglav* um ein besseres Verständnis der Verhältnisse in Krain und insbesondere des Slowenentums.

Die Entstehungsgeschichte der Zeitschrift Triglav

Die Entstehungsgeschichte der Zeitschrift *Triglav* reicht in das Jahr 1863 zurück, als das damals einzige slowenische politische Blatt *Naprej*, das der Politiker, Dramatiker und Erzähler Miroslav Vilhar (1818-1871) redigiert hatte, eingestellt wurde. Bald meldeten sich verschiedene angesehene Persönlichkeiten aus dem damaligen slowenischen kulturellen und politischen Leben zu Wort, u. a. der Schriftsteller und Politiker Valentin Zarnik (1837-1888), und plädierten für die Herausgabe einer neuen Zeitschrift, die die entstandene Lücke schließen sollte. Allerdings diskutierte man heftig darüber, ob die national erwachten Slowenen eine politische Zeitung in slowenischer Sprache benötigten, oder ob man lieber ein deutsches Blatt zur Vertretung slowenischer Interessen gründen sollte. Letzteres Organ wäre gleichzeitig auch ein Medium für die in Krain lebenden Deutschen gewesen. Janez Bleiweis, der geistige Führer der Altslowenen, auch "pater patriae" genannt, Redakteur des slowenischen Blattes *Kmetijske in rokodelske novice* (*Krainische Landwirtschaftszeitung*), das von der Krainer Ackerbaugesellschaft herausgegeben wurde, war sich der Notwendigkeit eines politischen Blattes bewusst, da sich seine *Novice* nicht "mit der großen Politik" beschäftigten. Im September 1864 versammelten sich gleichgesinnte Patrioten, die mit ihrem eigenen Geld für das zu gründende Unternehmen bürgten und sie beschlossen die Herausgabe einer Zeitung, die in deutscher Sprache slowenische Interessen vertreten sollte. Als Initiatoren dieses Unternehmens gelten Heinrich Etbin Costa (1832-1875), der damalige Bürgermeister von Ljubljana, und Johann Bleiweis. Doch soll man in ihren Bestrebungen keine "antislowenische" Aktion sehen, wie das auf den

ersten Blick erscheinen könnte. Aus den erschlossenen Handschriften und Quellen geht nämlich eindeutig hervor, dass die Absicht der Gründer des *Triglav* durchaus "vaterländisch" (im Sinne von nationalslowenisch) und patriotisch gewesen ist.

Das Blatt *Triglav* sollte eine didaktische Funktion ausüben, indem es die in Krain lebenden Deutschen über die slowenischen Verhältnisse unterrichtete, aber nicht nur die Deutschen innerhalb der slowenischen Grenzmarken, sondern auch jene, deren Vorstellungen vom slowenischen Land und Volk noch der Klärung bedurfte. Es beabsichtigte ferner bei diesen den Wunsch nach Versöhnung mit den "slawischen Brüdern" zu wecken. Man kann dabei nur spekulieren, warum Bleiweis als Mitbegründer einer deutschen und nicht einer (neuen) slowenischen Zeitschrift fungierte: Mit einer Zeitung in slowenischer Sprache hätte sich Bleiweis eine Konkurrenz für seine "eigene" Zeitschrift *Novice* geschaffen und diese hätte *Novice* zweifellos Leser gekostet. Doch ist diese These, die von Literaturwissenschaftlern und Slawisten stammt und eine gewisse Anerkennung gefunden hat, inzwischen überholt, um so mehr noch aus dem folgenden Grund: Warum hätte sich Bleiweis solche Gedanken um eine Zeitschrift (*Novice*) und deren Abonnenten machen sollen, wenn dieses Unternehmen nicht einmal sein Eigentum war? Bleiweis war letztendlich nur Sekretär der Krainer Landwirtschaftsgesellschaft, die das Blatt finanzierte, und dessen Redakteur.

Ihren Namen erhielt die Zeitung *Triglav* vom berühmten dreihäuptigen Bergriesen in den Julischen Alpen, der auch den Nationalstolz der Slowenen ausmacht. Die erste Nummer erschien am 3. Januar 1865. Die Gründer des *Triglav* hatten beabsichtigt, die erste Nummer der Zeitschrift bereits im Oktober 1864 herauszugeben. Doch konnte diese Absicht nicht in die Tat umgesetzt werden, da der vorgesehene Redakteur des Blattes, der damals in Wien lebende und schaffende Slowene Lovro Leskovec (1841-?), unerwartet Ljubljana verließ. Aufgrund seiner Erfahrungen und seines Studiums der Laibacher Verhältnisse vor Ort hatte er nämlich erkannt, dass die Pläne der Altslowenen seinen eigenen Vorstellungen nicht entsprachen: Aus der Korrespondenz von Leskovec, die ich durchgesehen habe, geht eindeutig hervor, dass er als 21-jähriger Wiener Journalist nach Ljubljana kam, um hier eine große politische Zeitschrift zu gründen. Wie die *Laibacher Zeitung* berichtete, verließ jedoch Leskovec Ljubljana, weil er die Chancenlosigkeit eines zweiten deutschen Blattes für diese Stadt erkannt hatte. Die Zeitung *Novice*

bedauerte seine Entscheidung und schrieb, dass es leider zu große Meinungsunterschiede zwischen Leskovec und den Gründern des *Triglav* gegeben habe. Es hat auch den Anschein, dass Leskovec ab September 1864 im Wiener Blatt *Ost und West* (1861-1865) einige sehr polemische Beiträge unter der Überschrift *Aus Slowenien* veröffentlicht hatte, in denen er vornehmlich Bleiweis angriff.

Das Blatt Triglav erscheint

Triglav erschien am 3. Januar 1865 unter der Redaktion des vielseitig gebildeten Krainer Historiographen und Germanisten Peter von Radics (1836-1912), der vorher in Zagreb die *Agramer Zeitung* redigiert hatte und den eine enge Freundschaft mit Heinrich Etbin Costa, einem der Mitbegründer des *Triglav*, verband. Es war die erste Nummer dieser slowenischen Zeitschrift in deutscher Sprache. *Triglav* erschien zweimal wöchentlich, jeweils dienstags und freitags. Der Zeitungskopf trug in Druckschrift den fett gedruckten Namen. Darunter konnte man den Untertitel *Zeitschrift für vaterländische Interessen* lesen, links davon wurden die Inseratsgebühren angegeben. Rechts befanden sich der Preis der Zeitschrift und der Name des verantwortlichen Redakteurs. Das Zeitungsformat betrug 24 cm x 38,5 cm und jede einzelne Nummer entsprach einem Viertel des Druckbogenformats. Eduard Pour (1840-?), der im zweiten Jahrgang drei Monate lang die Zeitschrift redigierte, änderte ihren Namen in *Zeitschrift für innerösterreichische Interessen* ab. Pour hob in einer redaktionellen Notiz an die Leser hervor, dass das Blatt den geistigen und materiellen Interessen der ganzen slowenischen Nation gewidmet sei. Doch ist es ihm nicht gelungen, neue Mitarbeiter aus der Steiermark, aus Kärnten, Krain, Istrien, Görz und Triest zu gewinnen. Im dritten Jahrgang (1867/68) erschien das Blatt wieder unter seinem alten Namen *Zeitschrift für vaterländische Interessen*. Es wurde nun in einem größeren Format gedruckt (30 cm x 46,5 cm), erschien dafür aber nur mehr einmal pro Woche (samstags). Als im August 1868 in Ljubljana das deutschliberale *Laibacher Tagblatt* herausgegeben wurde, fühlte sich Jakob Alešovec, der letzte Redakteur des *Triglav*, seinen Lesern gegenüber verpflichtet, die Erscheinungsweise des *Triglav* wieder auf zweimal pro Woche zu erhöhen, um damit um so nachdrücklicher für die Interessen seiner Nation eintreten zu können.

Der Inhalt des Blattes

In ihrem Hauptteil brachte die Zeitschrift *Triglav* kurze Berichte über die politischen Ereignisse, ausführliche Berichte von den Sitzungen der Landtage und des Landesausschusses, ferner Berichte aus allen möglichen Vereinen, den gelehrten, den humanitären wie den gesellschaftlichen, außerdem Lokal- und Provinznachrichten, Volkswirtschaftliches sowie Korrespondentenberichte aus allen Teilen des Landes und aus den Nachbarprovinzen. Es wurden hier auch die Theater-, Kunst- und Literaturberichte des Tages veröffentlicht, eine sog. Erinnerungstafel aus dem Amtsblatt der *Laibacher Zeitung* übernommen, sowie eine weitere Erinnerungstafel zu den Märkten in Krain, ferner Ziehungszahlen der kleinen und großen Lotterie u. v. a. m. Im vierten Jahrgang des Blattes (1869) entfiel die Sparte Kunst und Theater. Die Zeitschrift bestand nunmehr aus vier Rubriken. Im *Leitartikel* standen meist die aktuellen politischen Tagesthemen im Mittelpunkt; die Rubrik *Zur Situation* brachte kurze Berichte über die Ereignisse in der Monarchie. Der Hauptteil wurde durch die Rubriken *Originalkorrespondenzen* und *Tagesneuigkeiten* abgerundet. Die Jahrgänge vier und fünf der Zeitschrift heben sich vom Durchschnitt lediglich durch die ironischen bzw. spöttischen Feuilletons von Jakob Alešovec ab.

Das Blatt pflegte bis zu seiner Einstellung ein gut redigiertes Feuilleton, das in den ersten Jahrgängen überwiegend den deutsch-slawischen Ausgleich propagierte, im vierten und fünften Jahr aber mit den slowenischen Renegaten unverhohlen auf kritisch-satirische Weise abrechnete. Darin wurden kulturgeschichtliche Novellen und Biographien berühmter Slawen und Krainer veröffentlicht, ferner slawische und vor allem slowenische Gedichte und Volkslieder in deutscher Übersetzung.

Die Zeitschrift *Triglav* bemühte sich zeit ihres Bestehens, eine vaterländische Zeitschrift zu sein, u.a. eine solche, die ausdrücklich die Interessen der Slowenen vertrat. Insbesondere im Feuilleton brachte sie slowenische Volkslieder in deutscher Sprache, Übertragungen von Gedichten des größten slowenischen Dichters France Prešeren (1800-1849), Biographien berühmter Krainer, slowenische ethnographische, kultur- und literaturgeschichtliche Texte sowie Besprechungen von neuen Werken der slowenischen und der deutschen Literatur, insofern letztere das Land Krain betrafen.

Allerdings ist festzuhalten, dass sich die Zeitschrift *Triglav* sowohl

thematisch als auch bezüglich der Verbreitung des Blattes auf das Kronland Krain beschränkte, weswegen sie nicht als Vertreterin gesamt-slovenischer Interessen verstanden werden kann. Einer genaueren Betrachtung der Abonnenten des Blattes ist gar zu entnehmen, dass die meisten *Triglav*-Leser zugleich auch *Novice* lasen und aus den Reihen der Altslovenen stammten. Mehr als die Hälfte aller Abonnenten hatte ihren ständigen Wohnsitz in Ljubljana, und auch sonst wurde das Blatt überwiegend im Land Krain gelesen. Entschieden weniger Abonnenten gab es in der Steiermark, in Kärnten und Görz. Doch kam der eine oder andere Leser auch aus Italien, Istrien und Kroatien. Die Deutschen in Krain, mit denen man eine Versöhnung anstrebte und die man vom ersten Jahrgang an als Leser zu gewinnen suchte, gehörten nie zum engeren Leserkreis der Zeitschrift *Triglav*. Wenn überhaupt, so waren sie zufällige Leser und damit eher die Ausnahme als die Regel. Aus den erhalten gebliebenen Abonnentenverzeichnissen und aus den Druckereiakten ist ersichtlich, dass 1865 ungefähr 350 Leser die Zeitschrift abonniert hatten. Die Auflagenhöhe betrug im fünften Jahrgang (1870) schätzungsweise 450 Exemplare.

Die vier Redakteure des Blattes

Der erste Redakteur des Blattes, der berühmte Krainer Historiograf Peter von Radics, übernahm sein Amt im Januar 1865. Anfangs hatte Radics nur wenige Mitarbeiter. Im Feuilleton veröffentlichte er seine eigenen Beiträge und Kurzbiographien; hier sei nur die des Polyhistor Johann Weichard von Valvasor (1641-1693) erwähnt, die in mehreren Fortsetzungen erschien. Zu den interessanteren Beiträgen gehört u.a. die biographische Skizze des Lyrikers, Kritikers, Übersetzers und Publizisten Franz Malavašič (1818-1863), geschrieben von seinem Freund Georg Kosmač (1799-1872). Ende des ersten Quartals berichtete Radics in einem offenen Brief an die Leser darüber, dass hervorragende einheimische Schriftsteller für das Blatt zur Feder gegriffen hätten, um fortan die Zeitung mit "ausgewählten Perlen des Schriftstellertums zu zieren". Die Frage, wer diese Autoren waren, bleibt jedoch unbeantwortet. Tatsache ist, dass man im ersten Jahrgang die Mitarbeiter des *Triglav* an den Fingern einer Hand abzählen konnte. Zu diesem Kreis gehörten die Lyrikerin und Übersetzerin von Prešeren, Luise Pessiak (1828-1898), der

Publizist Ludwig Germonik (1823-1909) und der Förster und Übersetzer Ludwig Dimitz (1842-1912). Luise Pessiak veröffentlichte im Feuilleton auch eigene lyrische Versuche. Sie übersetzte neben Prešeren auch ein Gedicht von Blaž Potočnik (1809-1872) und einige Gedichte des Dichters Simon Jenko (1835-1869). Dessen Gedichte übersetzte auch Ludwig Germonik ins Deutsche. August Dimitz (1827-1886), der ältere Bruder von Ludwig Dimitz, war mit seinen Beiträgen im Feuilleton ebenfalls einige Male vertreten. Sehr gelungen sind seine Übertragungen der Gedichte von Matija Valjavec (1831-1897) und Karel Dežman (1821-1889). Nur einmal stößt man im ersten Jahrgang auf den Namen Leopold Kordes (1808-1879), der anlässlich der Geburtstagsfeier Seiner Kaiserlichen und Königlichen Apostolischen Majestät Franz Josef I. eine wohlklingende und die Habsburger verehrende Ode beisteuerte. Im Kreise der Mitarbeiter der Zeitschrift ist kein einziger Deutscher zu finden, der sich für die slowenischen Interessen eingesetzt hätte. Das ist ein weiterer Beweis dafür, dass die Zeitschrift *Triglav* nicht nur schwer Leser aus dem "deutschen" Lager, sondern auch keine deutschen Autoren für sich gewinnen konnte.

Im dritten Jahrgang verstummten auf einmal sogar die oben genannten slowenischen Autoren. Von nun an versuchte Peter Radics, die Spalten der Zeitschrift mit verschiedenen Novellen aus der slawischen Welt zu füllen. So veröffentlichte er Geschichten aus dem tschechischen Leben und übernahm aus Wiener Blättern, die slawische Interessen vertraten, dort bereits publizierte Lyrik slawischer Autoren wie z. B. von Franz Vacek (Ps. Jaroslav Kamenický), Siegfried Kapper u. a. Mit Vorliebe wurden auch panslawistische Lieder wie die aus der Liedersammlung *Slavy dcera* von Jan Kollár veröffentlicht, wobei die panslawistische Haltung des Redakteurs nicht zu übersehen ist.

Der Rubrik *Theater, Kunst und Literatur* wurde im *Triglav* in den ersten drei Jahrgängen zwar Platz eingeräumt, doch handelte es sich hierbei nur um kurze Berichte über Theatervorstellungen und Buchveröffentlichungen, die man keineswegs in die Gattung der Literatur- bzw. der Theaterkritik einordnen kann. Erwähnenswert sind hierfür die Artikel über die Tätigkeit und das Wirken des Theatermannes Heinrich Moritz Penn (1838-1918). Der in Ljubljana geborene Penn war am Zagreber Theater tätig und wurde im Jahre 1865 nach Ljubljana eingeladen, um dort mit seinem vaterländischen Trauerspiel *Der Untergang Metullums* zu gastieren. Nach der erfolgreichen Aufführung seines Werkes

an der Bühne des Landestheaters, versuchte er sich in Ljubljana auch als Schauspieler und setzte sich engagiert für die Errichtung einer slowenischen Nationalbühne ein. Ebenso wie die Bestrebungen Leopold Kordeschs im Jahre 1849, waren auch Penns Bemühungen vergeblich. Im Jahre 1866, nachdem er im *Triglav* noch die Übersetzung von Prešeren's *Krst pri Savici* (*Taufe an der Savica*) veröffentlicht hatte, verließ Penn endgültig die Hauptstadt Krains. Nach seinem Weggang wurde noch im November desselben Jahres der slowenische dramatische Verein (*Dramatično društvo*) gegründet. Die erste Vorstellung fand auf der Bühne der "Čitalnica" im Jahre 1867 statt.

Als es im Jahre 1866 zum Krieg mit Italien und Preußen kam und die Donaumonarchie bedroht wurde, trafen die Gründer des *Triglav* die Entscheidung, dass es unter den gegebenen Umständen nicht mehr angemessen sei, das proslowenische und den Partikularismus anstrebende Blatt weiter herauszugeben. Die gravierenden finanziellen Schwierigkeiten, unter denen man schon seit einiger Zeit litt, wurden lieber verschwiegen. Den Lesern wurde in einer kurzen Nachricht lediglich mitgeteilt, dass der politische Horizont plötzlich eine unerwartete Färbung erhalten habe und dass sich die Völker des Kaiserreiches in patriotischer Einigkeit dem lauern den Feind entgegen zu stellen hätten. Daraus kann man folgern, dass das Interesse an den großen europäischen Fragen die inneren Angelegenheiten in den Hintergrund drängte. Im Juni 1866 erschien somit die letzte Nummer des zweiten Jahrgangs des Blattes, das seit April d. J. der Laibacher Kaufmann Eduard Pour redigierte.

Erst Ende 1867 erschien *Triglav* wieder. Die Zeitschrift kam jetzt nur einmal wöchentlich heraus. Im Hintergrund war ein letztes Mal der starke Einfluss von Bleiweis zu spüren. Er und seine Gesinnungsfreunde überredeten den Laibacher Juristen Peter Grasselli (1841-1933) zur Übernahme der redaktionellen Tätigkeit. Der 1882 zum Bürgermeister von Ljubljana gewählte Slowene Peter Grasselli wurde so Ende des Jahres 1867 zum Redakteur und gleichzeitigen Eigentümer des *Triglav*.

Politisch gesehen war dies eine für die Slowenen überaus erfolgreiche Zeit. Bei den Januarwahlen 1867 hatten sie im krainischen Landtag zum ersten Mal die Mehrheit errungen. Die Tabori-Bewegung des Jahres 1868 führte, wie weiter oben bereits erwähnt, erste größere Auseinandersetzungen zwischen Deutschen und Slowenen herbei. Ljubljana als die größte Stadt und gleichzeitig der zentrale Ort Krains wurde zum Schauplatz des nationalen Konfliktes. Peter Grasselli wagte es trotzdem, im Juni

1868 den Artikel *Unsere Deutsch-Liberalen*, verfasst von seinem Freund Fran Levstik, der sonst ein großer *Triglav*-Gegner war, zu veröffentlichen. Hierin griff Levstik die Deutsch-Liberalen an und äußerte sich äußerst kritisch auch über deren Blätter in Ljubljana. Die Folgen dieser Veröffentlichung waren schwerwiegend: Der Redakteur Peter Grasselli wurde des Vergehens gegen die öffentliche Ruhe und Ordnung gemäß §. 302 des Strafgesetzes für schuldig befunden und dafür zu einer Arreststrafe von 5 Wochen, verschärft durch je einen Fastentag pro Woche, und zu einem Kautionsverlust von 60 Gulden verurteilt. Die umstrittene Nummer des *Triglav* wurde eingezogen, und Grasselli, eingeschüchtert durch repressive Pressevorschriften, gerichtliche Verfolgung und Gefängnis, zog sich aus dem Zeitungsgeschäft ganz zurück.

Im Jahre 1869 übernahm Jakob Alešovec die Redaktion des *Triglav*, und auch er wurde gleichzeitig dessen Eigentümer. Fast die ganzen letzten drei Jahrgänge war Alešovec, ein bis heute verkannter slowenischer Schriftsteller, der als Autor und Herausgeber der satirisch-ironischen Postille *Brencelj* (1869-1885) sich einerseits einen Namen machte, andererseits sich aber viele Feinde verschaffte, der einzige Mitarbeiter der Zeitschrift. Unter seiner redaktionellen Leitung, bekam die Rubrik "unter dem Strich" im *Triglav* eine neue Dimension. Alešovec führte zum ersten Mal in die slowenische Zeitschriftenlandschaft das Feuilleton ein, das in dieser Form andere im slowenischen Gebiet erscheinende Blätter bis dahin nicht kannten. Seine feuilletonistischen Betrachtungen unter dem Sammeltitle *Laibacher Typen* waren scharfe gesellschaftliche Satiren. Der Autor griff in seinen Texten alle gesellschaftlichen Schichten an, kritisierte eingehend die Laibacher Verhältnisse, erlaubte sich spöttische Kommentare, ging bei diversen Betrachtungen bisweilen auch zu weit und beurteilte ungerecht. In der Rubrik unter dem Strich ließ sich Alešovec gehen, er schrieb ohne Rücksicht darauf, dass seine allzu kritischen und manchmal auch ungerechtfertigten Angriffe Feindschaft provozieren könnten. Vielleicht liegt auch darin der Grund dafür, dass er bald ohne Freunde blieb. Dem Alkohol verfallen, starb Alešovec in Einsamkeit. Seine *Laibacher Typen* erschienen 1879 in einer überarbeiteten Version auch in slowenischer Sprache, zunächst im Feuilleton der Zeitung *Slovenec* und 1911 auch als Buchausgabe. Sie gelten auch heute noch als eine nicht hoch genug einzuschätzende kulturhistorische Studie der damaligen Zeit. Neben diesen Skizzen veröffentlichte er in den letzten zwei Jahrgängen des *Triglav* zahlreiche andere feuilletonistische Texte. Er

schrieb auch Gedichte in Hexametern, in denen er besonders heftig Renegaten verurteilte und in denen er keine "schönen" Worte für das liberale *Laibacher Tagblatt* fand.

Es stellt sich hier die Frage, ob nicht gerade dieses bissige, manchmal gnadenlos direkt angreifende Feuilleton, das an Heinrich Heine erinnert, mit dazu beigetragen hatte, dass *Triglav* seine letzten Abonnenten verlor. Die literarisch hervorragenden Feuilletons entsprachen nicht dem Geschmack des zeitgenössischen Laibacher Publikums. Einerseits konnte der durchschnittliche Leser diese Art Kritik nicht vertragen, andererseits aber verlangte solche Lektüre viel mehr Zeit und Konzentration. Texte dieser Art waren nicht als Unterhaltung gedacht, der Durchschnittsleser einer patriotischen Zeitschrift aber fühlte sich von den Feuilletons des Redakteurs Alešovec nicht mehr angesprochen.

An dieser Stelle soll noch eine zweite Feststellung gemacht werden. Mit ziemlicher Sicherheit kann behauptet werden, dass die deutschsprachigen Publikationen in Krain im 19. Jahrhundert, ausgenommen die *Laibacher Zeitung*, sehr wenige Mitarbeiter hatten. Die *Blätter aus Krain*, die literarische Beilage der *Laibacher Zeitung*, sind so z. B. nach neun Jahren Erscheinens mangels heimischer Mitarbeiter und Leser un-rühmlich eingegangen. Die Zeitschrift *Triglav* wurde bereits nach einem fünfjährigen Dahinvegetieren eingestellt. Es scheint, als ob die Gründer der Zeitschrift ihren selbstgesetzten Auftrag im Laufe der Zeit aus den Augen verloren hätten. Janez Bleiweis kündigte das Ende des *Triglav* Anfang Oktober 1870 in seiner Zeitschrift *Novice* mit einem einzigen kurzen Satz an.

Hochinteressant ist in diesem Zusammenhang auch die Tatsache, dass das Organ der deutschen Verfassungspartei, das *Laibacher Tagblatt* (1868-1880), allem Anschein nach einen wesentlich breiteren Leserkreis für sich gewinnen konnte als bis jetzt angenommen. Die Zeitung erschien zunächst täglich, hielt sich so zwölf Jahre lang und wurde dann zu einem Wochenblatt, das noch weitere 16 Jahre herausgegeben wurde. Dafür kann aber die These aufgestellt werden, dass die *Zeitschrift für vaterländische Interessen*, *Triglav*, ihre Ziele nicht verwirklichen konnte. Die Deutschen in Krain, welche sie aufklären und über die slowenischen Interessen unterrichten wollte, lasen lieber das liberale *Tagblatt* oder die offizielle *Laibacher Zeitung*. Bereits zur Zeit ihres Erscheinens erwies sich die Zeitschrift *Triglav* als ein Anachronismus. Neue Zeiten kündigten sich an; die Zeit war reif für ein slowenisches Organ. 1868 gründeten die

"Jungslowenen" in Maribor das slowenische politische Blatt *Slovenski narod*.

Eine neue "vaterländische" Zeitschrift?

Nach der Einstellung des *Triglav* traf der Schriftsteller und Politiker Radoslav Razlag (1826-1880) im Jahre 1871 die Entscheidung, eine neue Zeitschrift in deutscher Sprache, die Nachfolgerin des *Triglav*, herauszugeben. Im September 1871 soll eine einzige Nummer der Zeitschrift *Adria* erschienen sein. Nach heutigem Stand der Quellenforschung ist in diesem Zusammenhang festzustellen, dass diese Nummer nirgends einzusehen ist. Sie ist entweder nicht erhalten geblieben oder sie ist nie erschienen. Das Vorhaben Razlags und seine Vorbereitungen für die Herausgabe der Zeitschrift belegen nur Briefe, die in der Handschriften-sammlung der Nationalbibliothek Ljubljana aufbewahrt werden.

Fast die gleiche Idee hatte damals auch der pensionierte Oberbaurat Fran Potočnik (1811-1892), der die deutschsprachige Zeitschrift *Sava* verlegen wollte. Auch er verwirklichte sein Vorhaben nicht; mehr als eine Vorankündigung des Blattes wurde nie gedruckt. Die Gegensätze zwischen Deutschen und Slowenen verschärften sich, es war sinnlos geworden, slowenisch-vaterländische Interessen weiterhin in deutscher Sprache zu vertreten. Die Zeitschrift für vaterländische Interessen, *Triglav*, war die letzte Zeitschrift dieser Art, die in Krain erschienen ist.

BESEDA O AVTORICI

Tanja Žigon, rojena 1974 v Ljubljani, se je po končani srednji šoli vpisala na Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Študirala je nemški jezik s književnostjo ter zgodovino in diplomirala leta 1998. Konec leta 1997 je izdala obsežnejšo monografijo o Planinskem polju. Za ustvarjanje na področju kulture ji je občina Logatec leta 1998 podelila februarско priznanje za izjemne dosežke. Od leta 1999 do 2004 je imela status samostojne ustvarjalke na področju kulture. Leta 2000 se je vpisala na magistrski študij novejše nemške književnosti na Filozofski fakulteti. S štipendijo Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo je raziskovala na Dunaju, s podporo nemške ustanove DAAD je študirala v Münchnu, štipendija Alpe-Adria pa ji je spomladi 2004 omogočila delo v Vidmu, Trstu in Gorici. Sodelovala je v mednarodnem projektu *Nemški časopisi in časniki na Slovenskem in Hrvaškem v 19. in 20. stoletju* in je članica srednjeevropskega združenja germanistov. Zaposlena je kot lektorica za nemški jezik na Filozofski fakulteti.

Tanja Žigon je objavljala že v času študija (*Grad Haasberg in knezi Windischgrätz*, 1992; *Planinska gora*, 1995; *Planinsko polje*, 1997). Je avtorica monografije *Nemško časopisje na Slovenskem* (Ljubljana, 2001) in objavlja v različnih publikacijah doma in v tujini: v *Zgodovinskem časopisu* (Laibacher Wochenblatt – ljubljanski tednik za korist in zabavo (1804-1810 in 1814-1818); let. 55, 2001), v zagrebškem znanstvenem glasilu germanistov *Zagreber Germanistische Beiträge* ("Wochentliches Kundschaftsblatt" – das erste wöchentliche Blatt in Ljubljana (1775-1776); let. 12, 2003), v münchenskem listu *Südostdeutsche Vierteljahresblätter* (recenzija knjige *Querschnitte*. "... *Der wissenschaftlich Romanen für Historien ausgibt ...*" *Deutsch slovenische Kultur und Geschichte im gemeinsamen Raum*; let. 52, zv. 1, 2003) itd.

S svojimi prispevki o nemškem časopisju na Slovenskem se udeležuje mednarodnih simpozijev: *Germanistika v stičnem prostoru Evrope*, Ljubljana, 2002; *Mednarodni simpozij o življenju in delu Balthasarja Hacqueta*, Idrija, 2003; *Kongres germanistov Srednje Evrope*, Dresden, 2003; 13. konferenca GeSuS, Szombathely, 2004; *Nemški literarni tisk 19. in 20. stoletja v jugovzhodni Evropi*, Strunjan, 2004.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

050(497.4)"1865/1870"

ŽIGON, Tanja, 1974-

Nemški časnik za slovenske interese - Triglav (1865-1870) / [besedilo in] povzetek] Tanja Žigon ; [dokumentarni posnetki Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana, Narodni muzej Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana]. - Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004. - (Knjižnica Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino ; zv. 9)

ISBN 961-90803-9-4

214950400

Knjižnica "Kronike" 9

ISBN 961-90603-9-4

9 789619 080399

